

ANKKALINNAN NAISET ENNEN JA NYT

Aku Anka -lehdissä 50-luvulla ja vuonna 1999 esiintyvien
naiseen viittaavien ja naista tarkoittavien
ilmausten tarkastelua

Suomen kielen
pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopistossa
kesäkuussa 2000

Laura Laamanen

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos suomen kielen laitos
Tekijä Laura Laamanen	
Työn nimi Ankkalinnan naiset ennen ja nyt - <i>Aku Anikka</i> -lehdissä 50-luvulla ja vuonna 1999 esiintyvien naiseen viittaavien ja naista tarkoittavien ilmausten tarkastelua	
Oppiaine suomen kieli	Työn laji pro gradu -tutkielma
Aika kesä 2000	Sivumäärä 136 + 7 (liitteet)
<p>Tiivistelmä - Abstract</p> <p>Onko <i>Aku Anikka</i> kepeä huumorisarjakuva, vai voisiko se toimia myös kielenopettajana, -mallina ja vaikuttajana? Viihdyttävän tehtävänsä lisäksi se opettaa värikästä ja monipuolista kielenkäyttöä, mutta toisintaa myös omaan äidinkieleemme koodautunutta seksististä kielenmallia, joka heijastaa käsitystä naisen alempiarvoisuudesta ja objektin asemasta yhteiskunnassamme.</p> <p>Erittäin suosittuna valtavirran sarjakuvana <i>Aku Anikka</i> on todella sitä kirjallisuutta, jota suuri joukko lapsia ja nuoria kuluttaa, ja siksi se on otollinen tutkimuskohde. Yhdistäessään kuvaa ja kirjoitusta sarjakuva on monipuolinen ja täysin omanlaisensa ilmaisuväline, jonka anti (hahmot, tarinat, kieli) iskostuu mieleen helposti ja huomaamatta.</p> <p>Tutkimukseni keskeinen ongelma on se, miten suhtautua <i>Aku Anikan</i> huumoriin, joka usein pelailee stereotyyppioilla ja äärimmäisen maskuliinisilla ja sovinistisilla asenteilla. On lukijan omassa harkinnassa, haluaako sen nähdä seksisminä vai vitsikkyytenä. Toinen seikka onkin sitten se, onko lukijalla tarpeeksi elämäkokemusta ja arvostelukykä, jotta hän voisi asettaa asiat oikeaan valoon.</p> <p><i>Aku Anikan</i> ”naissanaja” tarkastelemalla 50-luvun ja vuoden 1999 lehdistä avautuu monipuolinen kuva ankkalinnalaisesta elämänmenosta, suhtautumisesta naisiin ja heihin liitetystä käsityksistä. Tämä kuva naisesta lapsenkaltaisena, mutta supernaisellisena keimailevana tyynä tai toisaalta temperamenttisena, äkäisenä miesten komentelijana, ei ole mainittavasti muuttunut lähes 50 vuodessa.</p> <p>Disneyn merkillisessä maailmassa näihin naista merkitseviin ja naiseen viittaaviin sanoihin kasautuu ja kiteytyy uskomaton määrä merkityksiä ja erilaisia vivahteita, jotka vapautuvat aktuaalisissa kielenkäyttötilanteissa ja muuttavat pikkuhiljaa sanojen merkitystä ja sävyä.</p>	
Asiasanat Aku Anikka, sarjakuva, huumori, seksismi, ”naissanat”, merkitys	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	2
2 TUTKIMUKSEN TYÖKALUJA	5
2.1 Millainen työkalupakki tarvitaan?	5
2.1.1 Feministinen ote ankkasanastoon	8
2.1.2 Diskurssianalyysi avaa tekstit	9
3 AKU ANKKA -FAKTA JA VAIKUTUKSIA	11
3.1 Ei pelkkä lehti, vaan instituutio	11
3.2 <i>Aku Ankan</i> ahmijat	12
3.3 Voisiko <i>Aku Anka</i> vaikuttaa?	13
4 KOHTEENA SARJAKUVA	15
4.1 Sarjakuva ilmaisuvälineenä	15
4.2 Teksti ja puhe sarjakuvassa	18
4.3 Sarjakuvan kääntäminen	19
4.4 Miksi tutkia sarjakuvia?	20
5 MERKITTÄVINTÄ ON MERKITYS	21
5.1 Mitä on merkityksellistäminen?	21
5.2 Erilaisia käsityksiä merkityksen muodostumisesta	23
5.3 Millaisista osista merkitys koostuu?	27
5.4 Kielitaju ja merkitysten oivaltaminen	30
6 ANKKALINNAN NAISET	31
6.1 Naisten arkea	31
6.2 Iines Anka	33
6.3 Minni Hiiri	35
6.4 Mummo Anka	36
6.5 Pahat naiset	38
6.5.1 Milla Magia	38
6.5.2 Matami Mimmi	42
6.5.3 Lumikin noidasta Takametsän noitaan	43
6.6 Naisten keskinäiset suhteet	44
6.7 Nimet	48
6.8 Siniveriset ja muuten arvostetut naiset	53
7 ANKKALINNAN MIEHET	57
7.1 Miehet ovat miehiä	57
7.2 Haukkumanimittelyt	59
7.3 Hellittelyt	61
8 HUUMORIN ASIALLA	61
8.1 Seksismiä vai vitsikkyyttä	61
8.2 Hauskuuden tekijöitä	66
8.2.1 Hupaisa ingkongruenssi	68
8.2.2 Hauskat sanat	70
8.2.3 Kontekstissaan koomiset	73
8.2.4 Nimet hauskuuden elementteinä	74

9 AKU ANKKA JA ASENTEELLISUUS	75
9. 1 Aku on kulttuurin tuote	75
9. 2 Naisille sopivat ammatit	76
9. 3 "Sellaisia naiset ovat!"	77
10 SEKSISTINEN KIELI	82
10. 1 Kielen näkökulma on miehen	82
10. 2 Sukupuoli kielen rakenteessa	85
10. 2. 1 Tunnusmerkkinen nainen	85
10. 2. 2 Arvossa alennettu nainen	88
10. 3 Lievät loukkaukset	89
11 SUKULAISUUSSUHTEET	91
11. 1 Äitiko muka kadoksissa?	91
11. 2 Vaimot, tyttäret ja siskot	94
11. 3 Erilaisia tätejä	96
12 NEUTRAALIT ILMAUKSET	98
12. 1 Tytöt, neidot, naiset ja mummot	98
12. 2 Monimerkityksinen tyttö	101
12. 3 Tyttöystävät	103
12. 4 Sukupuolettomat ilmaukset	104
13 MONENLAISIA PUHUTTELUJA	104
13. 1 Mitä puhuttelu on?	104
13. 2 Tuttavallinen puhuttelu	106
13. 2. 1 Propriit eli erisnimet	106
13. 2. 2 Apellatiivit eli yleisnimet	107
13. 3 Muodolliset puhuttelut	109
14 NAISIA HELLITELLÄÄN JA HAUKUTAAN	112
14. 1 Ristiriitaiset ankkasuhteet	112
14. 2 Rakkauden kuvallinen kieli	114
14. 3 Hellittelypuhuttelut	116
14. 4 Haukkumanimitykset	118
14. 4. 1 Interjektiot ja pronominit haukkumasanoissa	121
15 TYTTÖLAPSET	122
15. 1 Kultaiset nöpönenät	122
15. 2 Tytöt ja likat	124
16 VERTAILU	125
17 MITÄ TUTKIMUKSESTANI SELVISI?	128
18 PÄÄTÄNTÖ	131
LÄHTEET	133
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Perehdyn tutkimuksessani *Aku Ankoissa* käytettyihin naiseen viittaaviin tai naista tarkoittaviin ilmauksiin sekä niihin ilmauksiin, jotka kuvaavat jollain tavalla suhtautumista naisiin ja tyttöihin. Olen kiinnostunut sarjakuvista ilmaisuvälineenä sekä niiden merkityksestä lukijoiden kielitajuun ja ajatusmaailmaan. Lisäksi minua kiinnostavat sanojen ja ilmausten merkitykset. Mitä yksittäiset sanat voivat kertoa puhujasta ja hänen suhteistaan ja asenteistaan ympäröiviin ihmisiin ja asioihin? Kielihän sisältää koko yhteiskunnan ideologiat ja asenteet, ne vain pitää osata etsiä. Kielen seksistisyydestä puhutaan paljon. Kielessä huomataan olevan naista halventavia rakenteita ja käytäntöjä, jotka asettavat miehet ja naiset eriarvoiseen asemaan, mutta näille seikoille on vaikea tehdä mitään. Työni on feminististä kielentutkimusta, sillä tarkastelen naisiin liittyviä sanoja, ja muiden aspektien lisäksi haluan kaivaa esiin ilmausten seksistisyyden, jota tahattomasti viljellään, koska se on kuuluu hallitsevaan kieleen.

Koska aion tutkia ”naissanvoja”, minun on tiedettävä, mikä on nainen, miten nainen määritellään. Feministisen tutkimuksen näkökulmasta tämä asia itsessään vaatisi tutkimuksen, mutta luotan omaan käsitykseeni naisesta ja miehestä, sillä esimerkiksi sanakirjat eivät kerro oikeastaan mitään. Ne selittävät naisen miehen kautta ja miehen naisen kautta. Naiseen liittyvät sanasto on mielenkiintoinen tutkimuskohde, sillä sukupuolet ovat tyypillisiä attraktiokeskuksia, jotka keräävät runsaasti synonyymisenkaltaista sanastoa ja eri sävyisiä sanoja (slangisanasto). Sanastot myös muuttuvat ja vanhentuvat nopeasti. (Mantila 1998: 19.) Esimerkiksi *heila* ja *sussu* tuntuvat jo vanhahtavilta. Oikeastaanhan en tutki oikeiden naisten vaan Ankkalinnan naaraspuolisten hahmojen rakentumista ja näyttäytymistä diskurssissa. Kuitenkin sanasto on suurelta osalta samanlaista riippumatta siitä, liikutaanko fiktiivisessä maailmassa vai todellisuudessa. Vaikka se, että liikutaan kuvitteellisessa maailmassa tuo mukaan omat erikoisuutensa, ammentaa se silti sanastoaan todellisesta kielenkäytöstä.

Tarkemmin määriteltynä aineistoni koostuu lehdistä löytyvistä ilmauksista, joita naiset käyttävät itsestään ja toisistaan (*tytöt, rakas ystävä, tyyppi*) sekä ilmauksista, joita miehet käyttävät puhuessaan naisista ja tytöistä (*tyttö, nainen, lapsukainen, tippu; suloinen neito, vanha kääkkä*). Tarkastelun kohteena ovat myös naisia koskevat

mielenilmaukset, niin haukkumiset kuin hellittelytkin, ja lausahdukset, jotka kertovat suhtautumisesta naisiin ryhmänä, kuten *naiset ovat kummallisia* sekä sellaiset ilmaukset, joissa käytetään naiseen tai naisellisiin piirteisiin viittaavaa sanaa jostakin muusta asiasta tai oliosta kuin naisesta. Esimerkiksi käytetään sanaa *tyttöseni* puhuttaessa autosta, jolloin menopeli mielletään naispuoliseksi kumppaniksi, jolle pitää puhua kauniisti, jotta se toimisi moitteettomasti. Olen jättänyt tarkastelustani pois pronominit, joilla viitataan naispuoliseen hahmoon, jos ne eivät liity kiinteästi muihin tarkastelun kohteena oleviin ilmauksiin.

Sarjakuvista omaksuu huomaamattaan paljon tietoa, oli se sitten oikeaa tai väärää, ja jos tarinoiden maailma tulee tutuksi, miksei myös kieli. Hyvin suuri osa lapsista ja nuorista tarttuu mieluummin *Aku Ankkaan* ja muihin sarjakuviin kuin edes nuortenkirjoihin saati kaunokirjallisuuteen. Voi siis olettaa, että sarjakuvat vaikuttavat suuresti kehitysiässä olevien lukijoidensa ajatusmaailmaan ja kielitajuun. Vaikka lehti onkin vain keksittyä sarjakuvaa piirrettyine hahmoineen, lukija mieltää ne oikeiksi miehiksi, naisiksi ja lapsiksi. Liioitelluista hahmoista lukijan on helppo löytää omat hyvät ja pahat puolensa, samastua heihin ja uppoutua sarjakuvan maailmaan.

Suomenkielisissä *Aku Ankoissa* pyritään vaalimaan hyvää yleiskieltä. Vuoden 52 *Aku Ankojen* takalehdissä lehteä mainostetaan hyväksi ja terveeksi viihdeksi kaikenikäisille lapsille ja myös aikuisille. Tekstissä luvataan, että lehdessä ei ole mitään kiihottavaa ja ala-arvoista ja näin ollen lapsille sopimatonta materiaalia. *Aku Ankkaa* ja koko *Disney*-yhtiötä vastaan on kuitenkin usein hyökätty, ja niitä on syytetty stereotyyppien viljelemisestä, amerikkalaisten keskiluokkaisten elämänarvojen tuputtamisesta ja rasistisesta suhtautumisesta muihin kansoihin ja kulttuureihin (Dorfman 1980). Syytöksiin löytyy kyllä todisteita, mutta sarjakuvathan perustuvat stereotyyppioille ja irvailulle. Asioita ei tarvitsisi ottaa niin tosissaan. Ymmärrän kyllä huolen, sillä *Aku Ankaahan* pidetään harmittomana lastensarjakuvana. En ota sen kummemmin kantaa näihin seikkoihin vaan pyrin tarkastelemaan niitä asioita, joita sarjoissa käytetystä kielestä nousee. Niin korkeakulttuurin kuin populaarikulttuurinkin tuotteet syntyvät ympäröivästä yhteiskunnasta. Mikään ilmiö ei tipahda tyhjästä, vaan kuvastaa maailmaa, ja jos yhteiskunta on asenteellinen, näkyy tämä myös sen tuotteissa.

Näin ollen minua kiinnostaakin tutkia, millaisen kuvan nämä hyvällä yleiskielellä tehdyt suomennokset antavat naisista ja suhtautumisesta naisiin. Tietysti käännöksen täytyy noudattaa alkuperäisen tekstin linjaa, mutta sanavalinnat kertovat paljon. Suomen kielen seksistisyys eli toista sukupuolta – yleensä naista – halventava tai esineellistävä kieli on suuri epäkohta. Kielelliseen tasa-arvoon pyritään, mutta prosessi

on pitkä, ongelmallinen ja hyvin ristiriitainen. Sanaston tarkassa tutkiskelussa täytyy ottaa huomioon, että kaikki *Aku Ankka* -lehden sarjat tulevat muualta, ja ne käännetään suomeksi. Käännöksissä ei kuitenkaan pyritään täydelliseen vastaavuuteen, pääasia on, että oikeanlainen sävy ja tyyli säilyy. Disney-yhtiö on aina ollut tarkka tuotteidensa laadusta, joten käännöksienkin kanssa ollaan tarkkoina.

En tiedä, onko *Aku Ankan* kieli todella ”virallisten tahojen” määrittelemää hyvää yleiskieltä, vaikka se olisi tavoitteena, mutta ainakin se on vivahteikasta ja nautinnollista lukea. Viralliset kannanotot voivat tulla jäljessä, mutta *Aku Ankan* sivuilta voi lukea uusimmat muotisanat ja aistia muutokset. Kieli on ajan hengen mukaista ja pääasiallisen lukijakuntansa suuhun sopivaa. Kaikki *Aku Ankoja* lukeneet ovat varmaan huomanneet, kuinka ajankohtaiset tapahtumat ja ilmiöt siirtyvät nopeasti lehden sivuilla. Mitä tahansa maailmalla tai kotimaassa tapahtuukin, se on pian luettavissa lehden sivuilla. Uudet harrastukset, pelit, bändit ja muoti-ilmiöt, kaikki mitä populaarikulttuurissa tapahtuu, löytyvät pian tarinoista sanaväännöksinä tai humoristisina Ankkalinnan maailmaan sopivina variaatioina.

Halusin saada tutkimukseeni ajallista syvyyttä, joten valitsin tutkimusmateriaalikseni *Aku Ankoja* 50-luvulta ja vuodelta 1999. *Aku Ankka* ilmestyy joka viikko, joten vuodelta 1999 lehtiä kertyi 52 kappaletta. Koska alkuaikoina lehden normaalinumero ilmestyi vain kerran kuukaudessa, olen ottanut tutkittavikseni vuonna 52 ilmestyneet 12 A-numeroa ja 2 B-numeroa, vuoden 53 12 A-numeroa ja 4 B-numeroa sekä vuoden 57 lehdet, 12 A-numeroa ja 12 B-numeroa. Vanhoista vuosikerroista on julkaistu näköispainoksia, joten lehtien saaminen oli suhteellisen vaivatonta. Koska uskon siihen käsitykseen, että kieli kuvastaa maailmaa, luulen löytäväni selviä eroja uusista ja vanhoista lehdistä. Uskon, että 50-luvun lehdistä löydetyt ilmaukset todella kuulostavatkin ”vanhanaikaisemmilta” kuin nykyiset. Uusissa lehdissä on luultavasti enemmän puhekielisiä ilmauksia ja nimityksiä, joita voisi luonnehtia halventaviksi tai vähätteleviksi. Vaikka ilmausten vertailu vanhojen ja uusien lehtien välillä muodostaakin oman osansa, se ei ole kuitenkaan pääasia vaan käytettyjen ilmausten kuvailu ja tutkiminen, haluan tietää, mitkä ilmiöt ja asenteet sanojen taustalle vaikuttavat.

Sarjakuvan kielen tarkastelussa ja varsinkin sen sävyjen tutkimisessa on omat ongelmansa. Sarjakuvan kieltä ei voi tulkita samalla tavoin kuin mitä tahansa suoraa kerrontaa tai keskustelua. Sarjakuvan lukeminen ei ole vain kuvien katsomista, muttei myöskään pelkkää tekstin lukemista. Lukijan on otettava huomioon monenlaisia aspekteja, joista sarjakuva kokonaisuudessaan muodostuu. *Aku Ankassa* verbaalinen taso ja visuaalinen taso ovat hyvin tasapainossa. Tarina etenee kuumeisen toiminnan

avulla, ja teksti selittää ja tuo lisämerkityksiä. Teksti on pääosin keskustelua, jonka primaaritarkoitus todellisessa elämässä on synnyttää ja ylläpitää suhteita ja kertoa identiteetistä, persoonasta ja kuuluvuudesta ryhmään (Lyons 1987: 66). Sarjakuvassa hahmojen keskustelu lisäksi kuljettaa tarinaa, luo jännitteitä ja antaa informaatiota lukijoille. Oman lisänsä tulkintaan tuo tarinoiden fiktiivinen maailma. Jos joku sanoo, että *senkin kana*, puhuteltava voi tosiaankin olla kana, tai jos haukkumasanat *ilkeä*, *väkäleukainen noita* otetaan kohteliaisuutena, vastassa voi olla todella noita.

Tavoitteenani on saada selville, millaisen kuvan eri ikäisistä naisista *Aku Ankat* eri vuosikymmeniltä muodostavat. Pätevätkö tarinoissa vanhentuneet kaavamaiset sukupuoliroolit tai viihteelle tyypilliset stereotyyppiset ja naista halventavat käsitykset? Tarjotaanko lukijoille kenties jotakin uutta ja kiinnostavaa, eli voisiko tämä vaihtoehtomaailma näyttää erilaisen kuvan naisesta? Oli linja sitten mikä tahansa, se on löydettävissä tarinoissa käytetystä kielestä. Sen, onko kieli neutraalia ja tasa-arvoista vai naista luokittelevaa ja seksististä, aion saada selville tarkastelemalla ja tulkitsemalla aineistostani poimimiani esimerkkitapauksia. Samalla selviää, onko yhtä aikaa perinteikkään ja trendikkään kuvan itsestään antava lehti todella ajanmukainen ja uudistuva vai aiemmille vuosikymmenille jämähtänyt. Tarinoiden sisällöt nykyaikaistuvat, mutta miten on käsitysten ja arvostusten laita.

2 TUTKIMUKSEN TYÖKALUJA

2.1 Millainen työkalupakki tarvitaan

Tarkastelen tutkimuksessani Ankkalinnassa asustelevien hahmojen kielenkäyttöä ja heidän repliikeistään erityisesti naiseen viittaavien ja naista tarkoittavien sanojen käyttöä eli huomioni kiinnittyy lauseisiin ja ilmauksiin, joissa esiintyy jokin ”naissana”. Tutkimukseni pohjana on feministisen tieteen näkemys naisen miehelle alistetusta asemasta yhteiskunnassa, ja tätä tukevien merkityssysteemien näkyväksi tekemisessä käytän apuna diskurssianalyysia. Tutkin sarjakuvien diskurssia, joissa kieli on sosiaalisten rakenteiden muovaamaa kuten kaikki kieli. En pyri vain luokittelemaan ja kuvaamaan erilaisia ilmauksia vaan pohtimaan, miksi on käytetty juuri tällaista ilmausta. Pyrin tutkimaan tekstejä ja ilmauksia kriittisesti siinä mielessä, että kriittisen ajattelun olevan tiettyjen merkitysten osoittamista, sosiaalisten käytänteiden ja kielenkäyttötapojen syy- ja seuraussuhteiden osoittamista (Heikkinen 1999: 72).

Koska tarkastelen ilmauksia feministisen kielentutkimuksen näkökulmasta, joka on varsinaisesti innoittanut minut tähän työhön, nousee vallan ilmeneminen yhteisöissä keskeiseksi. Feministisen kielentutkimuksen näkemyksien lisäksi käytän apunani muita kieltä ja kielenkäyttöä eri tilanteissa tarkastelevia ja tulkitsevia näkökulmia. Semiotiikan alaan kuuluvista kolmesta suuntauksesta semantiikka käsittelee merkien merkityksiä kaikenlaisissa merkityksellistämisen malleissa ja syntaksi taas käsittelee merkkien yhdistelmiä (Lyons 1987: 115). Pragmatiikka keskittyy kielenkäytön tutkimukseen kontekstissa ja vuorovaikutustilanteissa, ja se on myös otettava huomioon diskurssianalyyseissa. Se kuvaa niitä asioita, joita kielellä tehdään ja saadaan aikaiseksi, mitkä ovat puhujan tavoitteet ja miten sanoma vaikuttaa. (Leiwo 1992: 16, 17.) Mitään näistä aloista ei voi jättää täysin huomiotta tulkinnassa, vaikka tutkimukseni keskittyykin yksittäisiin sanoihin ja ilmauksiin. Tulkinnassa korostuu eri tilanteiden pragmaattinen tarkastelu, joissa pelkkien sanojen ja lauseiden sijaan on otettava huomioon myös nonverbaalisen viestinnän keinot, ilmeet, eleet, asennot ja etäisyydet. (Leiwo 1992: 17, 34.) Huomion kohteena on usein tilanne, jossa esittäytyy kaikkein tyypillisin kielellisen käyttäytymisen malli eli kasvokkain keskustelu kahden saman kulttuurin edustajan välillä (Lyons 1987: 63).

Nonverbaali käyttäytyminen on erottamaton osa viestintää, eikä sitä voida oikeastaan jättää huomiotta, kun tutkitaan verbaalia viestintää. Kun todella kuunnellaan toista ihmistä, tarkkaillaan sanojen ja äänen lisäksi koko kehon viestintää. Keskustelu ei ole ääninauhan kuuntelemista tai vuorosanojen lukua. Eleet, ilmeet ja sanat rakentavat yhdessä ilmausten merkitystä, ne palvelevat samaa tarkoitusta eri tavoin. Kaikki tähtää viestinnän onnistumiseen, vaikka myös ristiriitaisten viestien lähettäminen, jossa sanat voivat kertoa toista ja keho toista, kuuluvat aidon viestinnän luonteeseen. (Siegman 1987: 17, 49, 80.) Sarjakuva on siitä merkillinen ilmaisuväline, että vaikka teksti on kirjoitettua kieltä, sitä pitää tulkita kuten todellista keskustelua kaikki keskustelun aspektit huomioon ottaen. Nonverbaalin viestinnän ratkaiseva vaikutus tulee näkymään myöhemmin ilmausten tulkinnassa, koska sillä on valta muuttaa merkitykseltään positiivinen ilmaus negatiiviseksi (ks. s. 120, *hyvä ystävä*). Paralingvistiset seikat ovat niin tärkeitä sanoman tulkitsemisessa, että pelkkä viestin tietäminen ei riitä, on myös tiedettävä, miten se on sanottu (Lyons 1987: 65).

Kun puhutaan kehon kielestä (body language), monille voi tulla mieleen erilaiset kikot, joilla tunnistetaan puhekumppanin ajatukset ja aikeet ja saadaan itse luotua erilaisia vaikutelmia omasta olemuksesta. Miten paljastetaan valkoiset valheet ja huijaus korttipelissä tai saadaan selville, onko vastakkainen sukupuoli kiinnostunut?

Ihmisen tarkoituksethan ovat nähtävissä hänen ilmeistään, liikkeistään, äänensävyistä ja koko olemuksesta. Oikeassa maailmassa asia ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen. (Siegman 1987: 37.) Mutta sarjakuvassa sen sijaan hurjimmatkin kuvitelmat toteutuvat. Tulkinta on helppoa, eikä johda harhaan. Rakastunut ihminen leijailee ja sydän pomppii ulos rinnasta. Vihainen murisee hampaat irvessä tai silmistä lentävät pienet tikarit. Roistot tunnistaa roistoiksi ensivilkaisulla, sillä he ovat luihin näköisiä. Hahmojen ilmeet ja liikkeet ovat liioiteltuja, koska jokaisen on tajuttava paikoillaan olevasta kuvasta, mitä siinä tapahtuu. Myös tavallisimpien kasvoilla näkyvien tunnetilojen tulkinta on länsimaiselle lukijalle vaivatonta, sillä yhteinen tietous ja mediat ovat opettaneet meidät ymmärtämään ilmeet ja niiden vivahteet samalla tavalla (Siegman 1887: 157). Koska nonverbaaliin viestintään erottamattomasti kuuluvat äänenpainot ja sävyt jäävät sarjakuvassa pois, nekin on tuotettava visuaalisin keinoin, lisättävä ilmeisiin, tekstiin tai puhekuplien ulkoasuun (ks. s. 18).

Tulkinnan lähtökohtana on tietysti yleisesti kielen ymmärtäminen ja sanojen ja ilmausten merkityksen tajuaminen. On tiedettävä, mitä mikin sana tarkoittaa, joten semantiikka ja siihen liittyvät seikat sanakirjamerkityksineen ja merkityksen muutoksineen ovat tärkeässä osassa tutkimuksessani. Todellisten puheaktien merkitys on epämääräinen ja horjuva, ne saavat merkityksensä vasta kuulijan tulkinnassa sen hetkessä vuorovaikutustilanteessa. Kuten kontekstikin muovautuu ja muuttuu jatkuvasti, muuttuvat myös puheaktien tarkat merkitykset ja sävyt sekä yksittäisten ilmausten merkitykset niissä. (Leiwo 1992: 21 – 27). Vaikka osaisikin tulkita viestin sanamukaisen merkityksen, ottaa huomioon kontekstin ja nonverbaalit aspektit ja lisäisi tulkintaan vielä ihmisten sen hetkisen suhteen ja mielialat, voi sarjakuvassa käytettyjen ilmausten tulkinnassa olla silti muutamia ongelmia. Sarjakuvassa tilanne ei ole todellinen, puhe ei ole oikeaa puhetta, tilanne ei ole sattumanvarainen puhetilanne, vaan kaikki tapahtuu tarkan käsikirjoituksen mukaan. Kun mietin ilmausten merkitystä ja sävyä, minun oikeastaan pitäisi miettiä, mitä on liikkunut käsikirjoittajan tai suomentajan ajatuksissa, kun hän on juuri tämän ilmauksen valinnut. Miten hän olisi halunnut sen tulkittavan?

Tärkeä huomioon otettava asia on myös se, että tarinan kirjoittajilla on takanaan pitkä suhde sarjakuvan hahmoihin. He tietävät (tai heidän ainakin tulisi tietää), miten kukin hahmo ajattelee tai reagoi tietyssä tilanteessa. Millainen on tilanteessa olevien henkilöiden suhteen historia ja mitä he toisiltaan haluavat? Satunnainen *Aku Ankan* lukija ei voi tietää taustoja tapahtumille, eikä osaa tulkita tilannetta oikealla tavalla. On kuin kuuntelisi täysin tuntemattomien ihmisten keskustelua ja yrittäisi hypätä kesken mukaan. Mihin tahansa tekstiin ja niiden yhdessä muodostamiin diskursseihin sisälle

pääseminen vie aikansa, niin myös sarjakuvaan, sillä sarjakuvissa ei kerrota taustatietoja tai selitellä hahmojen taustoja ja heidän välisiä suhteitaan, kuten monesti kertomakirjallisuudessa.

2. 1. 1 Feministinen ote ankkasanastoon

Feministisessä kirjallisuuden tutkimuksessa on useita eri suuntauksia ja painotuksia sen mukaan, kuinka laaja-alaisesti se ja sen tutkimuskohteet halutaan määritellä. Voidaan ajatella, että feministisen kritiikin tutkimuskohteena ei ole kirjallisuus vaan kirjallisuudessa ilmenevät sukupuolta koskevat ajatukset. Esimerkiksi naista koskevat stereotyyptit ja naisen manipulointi viihteessä. Erityinen stereotyyppisten mallien ja naisen kaavaisten luokittelujen etsiminen taiteesta edusti feministisen tutkimuksen alkuaikojen ajattelua, ja se onkin saanut kritiikkiä osakseen suppeasta näkökannastaan. Viihteen ja huumorin tutkimiseen stereotyyppiajattelu kuitenkin sopii erinomaisesti, sillä viihde operoi yleistyksillä, tutuilla ilmiöillä, jotka kaikki tunnistavat. Se tutkii yhteiskunnassa vallitsevaa sukupuolijärjestelmää (sex-gender –systeemi), joka on sosiaalinen, psykologinen ja kulttuurinen kokonaisuus. Kiinnostuksen kohteena feministisessä tutkimuksessa voivat olla niin sukupuolijärjestelmää koskevat ideat, ideoita käyttävät ihmiset, ideoiden vaikutukset yksilöön ja kollektiiveihin, kirjallisuus ja kieli välineenä, jossa ideat on ilmaistu. Tutkimuksessani käsitellään jollakin tapaa näitä kaikkia tasoja. (Tuohimaa 1988: 14, 15, 24.)

Naistutkimuksen peruslähtökohta lähtökohta on se, että nainen ja naisen asema kulttuurissa on tutkimuksen arvoinen kohde. Ideologisesti lähdetään siitä käsityksestä, että nainen on seksistisen kulttuurin uhri, patriarkaalisen länsimaisen kulttuurin alistama. Seksismissä on kyse valtasuhteista, jotka ilmenevät erilaisissa konteksteissa, miesten ja naisten välisissä vuorovaikutussuhteissa (Moi 1990: 173). Nainen on jätetty marginaaliin, hänestä on tehty objekti ja toinen ensisijaiseen mieheen verrattuna. Kaikilla aloilla feministinen tiede kritisoi erottelua, naisen objektivointia, dikotomia- ja hierarkia-ajattelua ja virheellistä yleistämistä, se pyrkii pääsemään kaikenlaisesta miesten ja naisten asettamisesta paremmuusjärjestyksiin tai ennalta määrättyihin malleihin. Keskeinen ongelma on käsitepari nainen/mies (tyttö/poika). Jostakin syystä nämä merkitsevät yhteiskunnassa toistensa vastakohtia, jotakin toisilleen täysin vierasta ja erilaista, ja tämä dikotomia pitäisi pyrkiä purkamaan. Yhteiskunnan ilmiöitä määritellään sukupuolierottelun pohjalta miehisestä dominanssista käsin, vaikka todellisuus ei tätä erottelua tukisikaan. Esimerkiksi enää ei ole vain kotona perhettä hoitavia naisia ja tie-

naavia miehiä vaan on suurempi kirjo tapoja jakaa tehtävät perheessä. Naisen ja miehen roolit ja tehtävät on moninaisemmat kuin ennen.

Onko edelleen käyttökielessä ja jaotteluissa elävä, luonnollistunut sukupuolinen dikotomia alun perin luonteeltaan biologinen, yhteiskunnallinen, kulttuurinen vai käsitteellinen, on jatkuvasti ajankohtainen ja kiistelty aihe naistutkimuksessa (Tuohimaa 1988: 16, 20, 21). Jokaiselle näistä näkemyksistä löytyy kannattajansa ja vanhat perustelut. Kaiken taustalla on perimmäinen ongelma siitä, miten sukupuolisuus syntyy, miten toisiaan muistuttavat pienet lapset omaksuvat erilaiset sukupuoliset identiteetit varttuessaan. Tutkimukseni tulee näyttämään, miten naiseksi tullaan Ankkalinnassa ja miten naiseus tässä fiktiossa rakentuu?

Feministisen tutkimuksen tekeminen voi olla joskus naiselle ongelmallista, niin myös minulle, sillä naiset ovat sisällä tässä kulttuurissa, jossa dikotomiat elävät. Olemme identifioituneet miehen kokemistapoihin, myös lukutapoihin, sillä ne on nähty yleisinhimillisinä tapoina jäsentää ja kokea maailmaa. Täytyy muistaa, että feministinen tutkimus ei ole yksin naisten asia, jonkinlainen salaisuus, johon miehillä ei ole osaa. Myös miehet voivat kirjoittaa feminististä kritiikkiä, sillä oikeastaan se on humanistista kritiikkiä, joka vastustaa ihmisten erottelu. Feminiininen tarkoittaa naiselle ja naiskulttuurille ominaisia arvoja, kuten empaattisuutta, joustavuutta, hellyyttä ja ihmisläheisyyttä, joihin tutustuminen olisi myös miehille terveellistä, sillä miehet voivat luulla että kulttuuri on todellakin kaikkien ihmisten – ei vain miesten – yhteinen, ja he eivät näe siinä seksistisiä piirteitä. (Tuohimaa 1988: 21, 25, 28.)

2. 1. 2 Diskurssianalyysi avaa tekstin

Diskurssianalyysi on väljä teoreettinen viitekehys, joka sopii oman työni kaltaisiin tutkimuksiin, joissa pyritään eksplikoimaan diskursseissa piileskeleviä merkitysjärjestelmiä ja tuomaan esiin niiden ideologinen merkitys. Yhtenä lähtökohtaletuksena on ajatus kielenkäytön sosiaalista todellisuutta rakentavasta luonteesta. Diskurssianalyttinen tutkimus tukeutuu konstruktivistiseen näkökulmaan, jossa kielenkäyttöä ei nähdä vain todellisuuden kuvana vaan todellisuutena ja sen rakentajana. Perusajatuksena on tutkia, kuinka sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä. Kieli on aina merkityksellistämistä, jossa konstruimme puheenaiheena olevat kohteet. Tämä toiminta rakentaa, uusintaa ja muuntaa todellisuutta. Oman kulttuurin jäsenenä sanojen konstruktivisuutta, sanoihin kasautunutta merkitys- ja arvostuskeräystä, on vaikea

huomata, sillä ne ovat luonnollistuneet ja ne nähdään oikeina ja järkevinä (esimerkiksi seksistinen kieli). (Jokinen – Juhlila – Suoninen 1993: 9, 10, 17 – 23.)

Kieli määrittää sosiaalista struktuuria. Kuuluisin esimerkki tästä on Whorfin hypoteesi kielen suhteellisuudesta (linguistic relativity), jonka mukaan kieli vaikuttaa siihen, mitä me näemme ja huomaamme luomalla erityisiä kategorioita ja havaitsemisen malleja. Sanat ja ajatukset kulkevat totuttua rataa. Tarkastellessamme maailmaa, me osittain luomme sitä. Kielessä on kokonainen sosiaalisen kontrollin systeemi, joka kuvaa ja synnyttää sosiaalisen käyttäytymisen malleja. Toimintaamme säätelee sen hetkisen tilanteen lisäksi myös kulttuurinen käytäntö, ja kun otamme huomioon tämän pystymme sijoittamaan käyttäytymisen ja puheen sellaiseen kehykseen, että se vaikuttaa järkevältä ja ymmärrettävältä. Aiemmat kokemuksemme toimivat sekä määrääjinä että määrittäjinä eri tilanteissa. (Edwards 1976:13, 14.) Diskurssianalyysi kehottaakin feministisen tutkimuksen lailla oman toiminnan reflektointiin, sillä tutkija on aina oman kulttuurinsa vanki. Ongelmaksi nouseekin se, osaako tutkija tehdä tulkintoja avoimin mielin ja silmin, vai uusintaako hän - uusinnanko minä? - vanhoja kategorioita ja dikotomioita.

Diskurssit koostuvat rinnakkaisista tai keskenään kilpailevista merkityssysteemeistä, jotka rakentuvat erilaisista sosiaalisista käytänteistä. Tekstit ovat ambivalentteja, eivät yksiselitteisiä ja ongelmattomia, joten omat tulkinnat niistä on aina voitava perustella. Diskurssianalyysi korostaa myös merkityksellisen toiminnan kontekstisidonnaisuutta, jossa tilanteen moniulotteisuus nähdään analyysia rikastuttavana ominaisuutena. Kontekstia ovat myös tekstin reunaehdot, jotka pitää ottaa huomioon jo tulkintoja tutkimuskysymyksiä asetettaessa ja tulkintoja tehdessä. On mietittävä, miten ja miksi teksti on tuotettu, mikä on sen tarkoitus. Tämä tarkentaa merkityksellisiä kohtia ja auttaa pudottamaan tarpeettoman lastin pois. (Jokinen 1993: 28 – 30, 34.) Kontekstin ja reunaehtojen huomioon ottaminen ovat hyvin tärkeitä asioita tutkimuksessani. *Aku Ankkaka* on valtaviiran huumorisarjakuvalehti, joten kaikki palvelee huumoria ja viihdyttämistarkoitusta. Tulkintoja ei voi tehdä samalla tavoin kuin asiatekstistä. Tulkintoja tehdessä ei voi tuijottaa pelkkiä sanoja tai yksittäisiä ilmauksia, vaan täytyy katsoa koko tilannetta, kuvien toimintaa, sekä pitää mielessä Ankkalinnan ideologia sekä koko Disney-instituutio. Tutkimukseni puhujien konteksti on Ankkalinna ja tämän fiktiivisen maailman arkipäiväiset vuorovaikutustilanteet.

Diskurssianalyysi siis näkee kielen todellisuutta rakentavana tekijänä. Tietyt merkitykset aktualisoituvat lukemattomien potentiaalisten merkitysten joukosta, ja niillä voi olla ideologisia seurauksia. Väittämät todellisuudesta rakentavat sitä, ja

valta ja diskurssit kietoutuvat erottamattomasti yhteen. Kielen avulla voidaan legitimoida ja ylläpitää vääristyneitäkin valtasuhteita, eikä näiden alistussuhteiden tuottaminen aina ole ilmiselvää tai tiedostettua. Huomaamattomasti tuotetut merkitykset ovatkin kaikkein kiinnostavimpia. (Jokinen 1993: 41 – 43.) Esimerkiksi nainen voidaan alistaa ylistämällä (*täydellinen muru, viehkeä neiton*), sillä samalla hänet asetetaan objektiksi, kaikenlaisen luokittelun ja arvioinnin kohteeksi. Tilanne on sikäli ongelmallinen, että mies ehkä kokee olevansa kohtelias ja naista arvostava kehuessaan tätä, eikä imarteluja saanut nainen ryhdy moittimaan miestä esineellistämisestä.

3 AKU ANKKA -FAKTA JA VAIKUTUKSIA

3.1 Ei pelkkä lehti vaan instituutio

Aku Ankka lanseerattiin Suomeen 1950-luvun alussa. Lehti otettiin innostuneesti vastaan ja sen suosio on säilynyt näihin päiviin saakka. *Aku Ankan* suunnattoman suosion salaisuus on yhä arvoitus. Syynä voi olla se, että Disney oli jo tunnettu laadukkaista animaatioelokuvistaan ja lastenlehtimarkkinoilla oli tuoteaukko. Lisäksi *Aku Ankan* hahmot olivat tulleet tutuiksi jo kymmenen vuoden ajan Helsingin Sanomien stripeissä. (Kaukoranta 1982: 264.) *Aku Ankka* ei siis ole pelkästään sarjakuva lehti vaan olennainen osa lasten ja nuorten kulttuuria. Itse olen yksi niistä monista, jotka ovat viettäneet lapsuutensa *Aku Ankka* kourassa ja opetelleet lukemaan sen avulla. Lehdet ovat yhä osa jokapäiväistä elämääni.

Aku Ankka ei ollut ilmestyessään ensimmäinen suomenkielinen sarjakuvalehti, mutta se oli ja on edelleen tärkein. *Aku Ankan* vaikutus sarjakuvalehtimarkkinoilla on hallitseva, varteenotettavia kilpailijoita ei ole. Lehden levikki on ollut parhaimmillaan suurempi kuin Helsingin Sanomien ja jo ensimmäistä numeroa, joka ilmestyi vuoden 1951 joulukuussa, myytiin 34017 kappaletta. Vuoden 1952 lehtien keskilievikki oli 40352 kappaletta. *Aku Ankka* oli ensimmäinen pääosin humoristisia tarinoita sisältävä lehti, mikä sai myös tytöt kiinnostumaan lehdestä ja vanhemmat tilaamaan sen kotiin lapsilleen harmittomana viihdykkeenä. *Aku Ankan* avulla kolme sukupolvea on opetellut lukemaan, ja viihteen lisäksi se on tarjonnut myös tietoa muista kulttuureista ja yhteiskunnan ilmiöistä. Suomen *Aku Ankan* ensimmäisenä päätoimittajana toimi Sirkka Ruotsalainen, jonka johtoteema oli alusta asti hyvän suomen kielen vaaliminen. Kekseliäät suomennokset ovat yhä tärkeä osa *Aku Ankan* viehätystä. (Kivessä 1994: 4-6.)

Vuonna 1957 *Aku Ankan* keskilevikki oli 141 471, joista vuosikertatilauksia oli noin 120 000. Lehdellä oli vakiintunut lukijakuntansa, sillä levikki pysyi samoissa lukemissa seuraavat kymmenen vuotta. (Kivekäs 1999: 4.) *Aku Ankasta* on kehittynyt vuosien saatossa oma instituutionsa ja osa lasten perinnettä. Alkuvuosien huippusarjat synnyttivät perinteen, jonka mukaan lapsen pitää saada oma lehtensä. (Kaukoranta 1982: 264.) Kodin kuvalehden artikkeli (23 – 24/99) Don Rosasta kertoo Ankkahullusta Suomesta. Sen mukaan Akun ja kumppaneiden suurta suosiota on selitetty sillä, että suuret ikäluokat olivat sopivassa iässä lukemaan sarjakuvia. Ensimmäiset lehdet sisälsivät myös vanhan mestarin Carl Barksin upeita tarinoita ja tarinoiden kieliasu oli huoliteltua suomea. Lisäpontta saattoi antaa myös lehtien amerikkalaisuus, joka toi vastapainoa Neuvostoliiton vaikutukselle. Vaikka on totuuden nimissä myönnettävä, että sarjojen laatu on heikentynyt huomattavasti, tarinat ovat heppoisia ja ennalta arvattavia ja piirrookset joskus tökeröitä, uskon, että *Aku Ankan* suosio säilyy jatkossakin. Onneksi Don Rosan kaltaisia tarinankertojia on vielä jäljellä. *Aku Ankan* levikki on yhä 265 000, mikä kertoo valtaisasta *Aku Ankka* –harrastuksesta ja siitä, että perinteinen lehti voi menestyä elektronisia viihdykkeitä pursuavilla markkinoilla.

3.2 *Aku Ankan* ahmiijat

Aku Ankka on levikiltään Suomen toiseksi suosituin aikakauslehti. Vuonna 1989 neljä suurinta olivat *Valitut Palat*, *Aku Ankka*, *Seura* ja *Apu*. *Aku* on pitänyt johtoasemansa suosituimpana sarjakuvalehtenä vuodesta 1976 asti, vaikka kilpailijoita tulee jatkuvasti. Muut lehdet kuitenkin häviävät nopeasti ja sarjakuvalehden keskimääräiseksi, eliniäksi onkin arvioitu kolmesta kuuteen vuotta. Vain muutamat sarjakuvalehdet *Aku Ankan* lisäksi ovat jaksaneet sinnitellä 1990-luvulle. Tällaisia ovat esimerkiksi *Tex Willer*, *Nakke Nakuttaja*, *Tarzan* ja *Mustanaamio*. Nämä lehdet ovatkin yleensä kansainvälisen viihdeteollisuuden tuotteita, ja niiden kilpailuasema on ylivoimainen pieniin, kotimaisiin yrittäjiin verrattuna. (Heikkinen 1991: 18 – 21.) Mutta pelkkä markkinointi ja tuotteen tuputtaminen kuluttajille ei voi olla syynä *Aku Ankan* suureen suosioon. Hahmoissa on jotakin kiehtovaa, ajatonta ja universaalia.

Saarinen ja Korkiakangas ovat selvittäneet vuonna 1998 ilmestyneessä tutkimuksessaan 11 – 15-vuotiaiden nuorten lukutottumuksia 60-luvulta tälle vuosikymmenelle. Kotiin tulevista aikakauslehdistä sarjakuvat olivat suosituimpia ja *Aku Ankka* oli ylivoimainen ykkönen kaikissa vastaajaryhmissä. Yli 80%:iin koteja tulee yksi tai kaksi sarjakuvalehteä. Poikkeuksena tästä oli 14 – 15-vuotiaiden tyttöjen per-

heet. Neljänneksen heidän perheistään ei tule ollenkaan sarjakuvalehtiä. Sarjakuvalehdet ovat enemmänkin poikien suosikkilukemista. Toki tytötkin lukevat sarjakuvia, mutta satunnaisesti, ja jos niitä sattuu kotona käsillä olemaan. Tytöt eivät yleensä ole niihin yhtä lailla ihastuneita kuin pojat. Kun nuorilta kyseltiin kolmea mieluisinta aikakauslehtien luokkaa pojat 11 ikävuodesta 15 vuoteen nimesivät sarjakuvat ykkösiksi, kun taas tytöillä sarjakuvat eivät mahtuneet ollenkaan kolmen mieluisimman joukkoon. (Saarinen 1998: 84, 97.)

Mielenkiintoista on, että vaikka sarjakuvat ja erityisesti *Aku Ankka* mielletään hömppäviitteeksi, oli se tutkimuksen mukaan yhdistävä tekijä paljon ja vähän lukevien nuorten perheissä. Aikakauslehtien tarjonnasta löytyi näille ryhmille vain joi-takin yhteisiä lehtiä, kuten *Aku Ankka* ja *Suosikki*. (Saarinen 1998: 117.) Poikien joukossa paljon ja vähän lukevien välillä on paljon yhteisiä piirteitä. Seikkailukirjojen jälke-n mieluisinta luettavaa ovat 11 – 12-vuotiailla *Aku Ankan* taskukirjat tai *Aku Ankat*. *Aku Ankka* on mieliluettavan listalla myös molemmissa ryhmissä 14 – 15-vuotiaitten keskuudessa. Perusta lukutottumuksissa on siis yhteinen, mutta sitten avautuu syvä kuilu himolukijoiden ja vähän tai ei ollenkaan lukevien välillä. *Aku Ankka* löytyy myös vähän lukevien 11 – 12-vuotiaiden tyttöjen mielilukemistosta, mutta katoaa sitten listoilta. (Saarinen 1998, 124 – 126.) Ei siis pidä vähätellä sarjakuvien vaikutusta lukemisen opettajana ja kielitajun muovaajana, ne ovat sitä ”kirjallisuutta”, jota suurin osa nuorista lukee. Ehkä juuri sarjakuvien stereotyyppinen ja kärjistetty maailma tyydyttää jonkin teini-ikää lähestyvien lasten tarpeista. Sarjakuvat ovat yleensä ajanvietettä ja aivojen nollausta varten. Niistä etsitään huvia, ei tietoa. Siksi niillä voikin olla arveltua suurempi vaikutus, koska niitä luetaan hyvin paljon ja usein, eikä sisältöä ja kieltä useinkaan ryhdytä analysoimaan tai käsittelemään kriittisesti.

3. 3 Voisiko *Aku Ankka* vaikuttaa?

Sarjakuvalehtien jatkuva suuri suosio vahvistaa näkemystäni siitä, että sarjakuvien kieli voi vaikuttaa, sillä ne kuuluvat niin kiinteästi nuorten elämään. Jos lukee vain vähän ja vain tietynlaista tekstiä, sen omaksuu helpommin kuin jos lukisi paljon erilaisia kirjoja ja lehtiä laidasta laitaan. Koska tutkimukseni on muiden aspektien ohella feminististä kielentutkimusta haluan kiinnittää huomiota asenteiden ja sukupuolistereotyyppien muotoutumiseen. Helena Helven artikkeli *Tyttöjen kriittinen maailmankuva* (1992: 246) käsittelee tyttöjen ja poikien erilaista maailmankuvan hahmottamista. Nuoret imevät itseensä käsityksiä siitä, millaisia tyttöjen ja poikien tulisi olla, jotta heidät hyväksyttäi-

siin. Syntyy massaviihteen ja ympäristön luoma kollektiivinen tietoisuus siitä, millainen kuuluisi olla. Nämä käsitykset voivat olla hyvinkin vääristyneitä ja asettavat kohtuuttomia vaatimuksia identiteettiään etsiville nuorille. Helve toteaa, että alle parikymppiset tytöt lukevat enemmän kirjoja ja lehtiä ja ovat yleensä yhteiskunnallisesti valveutuneempia ja kriittisempiä käsityksissään kuin samankäiset pojat.

Kun näitä asioita ajattelee seksismin kannalta niin elävässä elämässä kuin kielen käytännöissäkkin, ongelman ydin näkyy selvästi. Asian voi esittää hieman kärjistetysti mielestäni seuraavalla tavalla: Pojat kuluttavat suuresti erilaista viihdettä elokuvista sarjakuviin ja omaksuvat huomaamattaan niistä välittyvät arvot ja asenteet, myös viestintävälineiden käyttämisen naisiin kohdistuvan seksistisen kielenkäytön. Pojat eivät huomaa tässä mitään ongelmaa, sillä seksismi ei kohdistu heihin, eivätkä he ryhdy pohdiskelemaan kieltä tai sisältöä kriittisesti. Miksi kannattaisikaan pohtia, sillä kieli on omaa virallista äidinkieltämme. Tytöt ja naiset, seksismin kohteet, taas huomaavat helposti epäkohdat ja osaavat suhtautua niihin kriittisesti, mikä ei sinänsä hyödytä mitään, sillä heidän saattavat jo välttää seksistisiä ilmauksia.

Kuten olen jo maininnut, *Aku Ankan* kieli on ajankohtaista ja tuntuu todella nuorten kielelle. Uusimmissa *Aku Ankoissa* (10/2000>) vilahtelevat kännykät ja muut tekniset laitteet nuorten suuhun sopivina versioina. Myös jonkinlainen aikaamme leimaava mustavalkoisuus näkyy tarinoissa, sekä piirroksissa että suomennoksissa. Asiat ovat tymeitä tai aivan upeita, välimuotoa ei ole. Mikäli olen oikein tulkinut, se on todellakin osa tämänhetkisten teini-ikäisten maailmankatsomusta, ja myös kielen on sovittava osaksi tätä kuvaa. Nuorten omalla kielellä tai puheen tavalla, on tärkeä tehtävänsä nuorisokulttuurissa. Se ei ole tarkoituksetonta kielenvääntelyä, vaan sen tehtävä on tuoda esiin arvostuksia ja asenteita. Ryhmän kannalta keskeisille asioille ja käsitteille muodostuu runsas affektipitoinen termistö. (Leiwo 1989: 117.)

Kieli on osa ihmisen identiteettiä, joka muodostuu pikkuhiljaa yhteisöön sosiaalistumisen myötä. Lapsesta tulee tietyn kielellisen yhteisön jäsen ja hän oppii yhteisönsä kielenkäyttötavat. Kielenkäyttötavat vaihtelevat eri alueilla, mutta myös sosiaalisten kerrostumien mukaan. Sukupuoli, etnisyys, ammatti ja muut tämänkaltaiset tekijät voivat muovata omia sosiolektejään eli sosiaalisia murteita. Esimerkiksi naisten ja miesten tapa käyttää kieltä eroaa toisistaan. Kielellä on siis tärkeä merkitys niin ihmisten yhteenliittymisessä kuin toisistaan erottautumisessakin. Se on tuottaa ja osoittaa sosiaalisia ja kulttuurisia kerrostumia, erottelee toisistaan hienostunutta ja vulgaaria kielenkäyttöä. (Lehtonen 1996: 47, 48.) Kieli on siis ryhmäidentiteetin osa, jonka mallit

saadaan vanhemmilta ja ympäristöstä. Sosialisatio luo yhtenäisyyttä ja karsii niin kielestä kuin käyttäytymisestäkin erottelevaa vaihtelua. (Suojanen 1982: 7).

Nykyisin televisio, radio, lehdet ja yhä laajemmalle kurottautuva tietoverkko toimivat sosiaalistajina, jotka yhdenmukaistavat kieltä ja karsivat suuret vaihtelut. Välillä tuntuu, että hienostunut kieli on jäämässä taka-alalle, kun helppous ja nopeus ovat tärkeimmät kriteerit. Myös viihdeteollisuus ja siihen kuuluvat sarjakuvalehdet kulkevat virran mukana. Voisi kuitenkin ajatella, että 50-luvulla, jolloin ensimmäiset *Aku Ankat* ilmestyivät Suomessa *Aku* saattoi toimia yhtenä sosiaalistajana. Se sisälsi prestiisikielen mallin ja toimi näin kielen tasavertaistajana. Tällaisena mallin ja virikkeiden antajana sitä alkuvuosina mainostettiin. Alueelliset murteet vaikuttivat vielä vahvoina eikä TV:n ohjelmatulva ollut vielä yhdenmukaistamassa kieltä. *Aku Ankka* toi koteihin samanlaisen kielikoodin ja hävitti sosiaaliset ja maantieteelliset rajat. Lehteä luettiin koko perheen voimin ja kuulijakuntaa olivat erityisesti silloin kielenomaksu-misiässä olevat lapset.

4 KOHTEENA SARJAKUVA

4.1 Sarjakuva ilmaisuvälineenä

Yleensä ajatellaan, että suuret kuvataideteokset ja kirjallisuus ovat mahdollisia ja arvostettavia, jos ne ovat erillään ja kaukana toisistaan. Sarjakuvaa, kuvaa ja sanoja yhdessä, taas pidetään massojen viihteenä ja räikeän kaupallisuuden tuotteena. Oletetaan, että kaikki siirtyvät lukemaan kunnan kirjoja, joissa ei ole lainkaan kuvia, kunhan kehitytään ja viisastutaan tarpeeksi. Lapset tarvitsevat paljon kuvia ja vähän sanoja, koska se on helpompaa. Sanat ja kuvat yhdistyneenä toisiinsa eri muodoissaan ovat suosittumia kuin koskaan, mutta edelleenkin niitä pidetään alhaisina ja lapsellisina. (McCloud 1994: 140, 141.) Populaarikulttuurin, kuten sarjakuvien, vastaanottamista pidetään usein passiivisena toimintana ja alan harrastajia lukutaidottomina olentoina, jotka eivät kykene pitkäjännitteiseen ja keskittymistä vaativaan lukemiseen. Kuitenkin myös sarjakuvien ymmärtäminen ja tulkinta vaatii kehittyneitä kognitiivisia taitoja, kulttuurista tietovarastoa ja merkitysten konventioiden tuntemusta. Merkitykset muodostuvat vastaanottajan ja kulttuuristen tekstien vuorovaikutuksessa. (Herkman 1998b: 58.)

Aina ei muisteta, että yksinkertainen tyyli ei välttämättä merkitse yksinkertaista tarinaa tai kevyttä sisältöä. Kuitenkin sarjakuvien ajatellaan usein sopivan vain lapsille, koska pilapiirros jättää pois paljon niistä monimerkityksisyyksistä ja monitasoisista henkilöhahmoista, joita moderni kirjallisuus arvostaa. Kuitenkin kun pilapiirroksista astutaan askel eteenpäin, päästään äärimmäisien abstraktioiden tasolle eli sanoihin. (McCloud 1994: 45 – 47.)

Sarjakuva diskurssina muodostuu erilaisista subjektitasoista, joista käsin sarjakuvan maailmaa voidaan tarkastella ja tulkita. Kuvien tulkinnan eli visuaalisen subjektitason lisäksi sarjakuvassa on yleensä myös tekstiä. Tämä kielen taso eli verbaalinen subjektitaso kertoo näkökulman, josta kuvattavaa maailmaa on tarkasteltava. Dialogien ja repliikkien taustalta hahmottuu puhuva subjekti, joka suuntaa puheensa jollekulle toiselle tai itselleen. Lukija voi päätellä puheista paljon: kuka puhuu ja kenelle, millä sävyllä, mitä hän sanoo, millaiset ovat henkilöiden suhteet, mitä puheella halutaan saavuttaa. (Herkman 1998b: 60 – 65.) Minun tutkimuksessani keskitytään juuri tähän verbaaliseen tasoon, vaikka visuaalinen taso täytyy ottaa tulkinnassa huomioon. *Aku Ankassa* verbaalinen ja visuaalinen taso ovat hyvin tasapainossa. Tarina etenee kuumeisen toiminnan avulla, ja teksti selittää ja tuo lisämerkityksiä. Kuitenkin visuaalinen puoli on vahvempi. Tarinat ovat ymmärrettäviä ilman tekstiäkin, mikä selittänee *Akun* suosion myös pikkulasten parissa. Alun perin *Aku* ja *Mikki* seikkailivat sanomalehtien stripeissä, joissa ei ollut tekstiä. Nykylukijassa (ainakin minussa) nämä sarjat voivat herättää samanlaisia tunteita kuin mykkäfilmien katsominen.

Useissa sarjakuvia käsittelevissä teoksissa korostetaan, että sarjakuva sekä kirjallisuutta että kuvataidetta, mutta ei kumpaakaan niistä. Se on aivan oma ilmaisuvälineensä, jolla on oma kielensä.

Piirroksilla ilman tekstiä on vain hämärä merkitys; teksti ilman piirroksia ei merkitse mitään. Nuo kaksi yhdessä muodostavat tavallaan romaanin, sitäkin omaperäisemmän, sillä teos ei muistuta sen paremmin romaania kuin mitään muutakaan.
(Rudolphe Töpffer 1825)

Sarjakuva sanana on määrittelemisen arvoinen, sillä se viittaa itse ilmaisuvälineeseen. Jokainen meistä pystyy muodostamaan mielikuvan jostakin sarjakuvasta, mutta sarjakuvan oikeaoppinen määrittelemisen on vaikeampaa. Erilliset kuvat ovat todellakin vain kuvia, mutta jo kaksi kuvaa muodostavat sarjan, jota voi nimittää sarjakuvaksi. Sarjakuvan määritelmä on neutraali tyylin, laadun tai aihepiirin suhteen. Sarjakuvaa määriteltäessä on erotettava muoto sisällöstä, ilmaisuvälineenä sen voidaan kuvitella olevan astia, joka sisältää erilaisia aiheita ja kuvia. Monen mutkan kautta saadaan seuraavanlainen

hirviömäinen määrittely: *sarjakuva on harkitussa järjestyksessä olevia rinnakkaisia kuvallisia tai muita ilmaisuja, joiden tarkoituksena on välittää informaatiota tai saada lukijassa aikaan esteettinen vaikutelma.* (McCloud 1994: 4 – 9.)

Tulin jo Johdannossa maininneeksi, että vaikka lehden sivuilla seikkailevat hahmot ovat fiktiivisiä olentoja ne mielletään ihmisiksi ja niiden alitajuinen vaikutus meihin on ehkä suurempi kuin samoja asioita kertovan ihmisen. Hahmot kertovat jotain yleistä ihmisistä ja ihmistenperusluonteesta. Jokainen voi nähdä niissä jotakin omaa. Mihin tämä sitten perustuu? Me olemme alitajuisesti tietoisia omista kasvoistamme. Mielikuva ei ole tarkka kuten esimerkiksi keskustelukumppanin piirteet, vaan luonnosmainen asetelma, yksinkertainen kuin pilapiirros. Kun näemme ympyrän, jonka sisällä on kaksi pistettä ja viiva, mieleemme hahmottaa sen vaistomaisesti kasvoiksi. Tällainen pilakuva kohdistaa huomiomme ajatukseen karsimalla turhat yksityiskohdat ja toimii yleispätevydessään useiden henkilöiden ja hahmojen, kenen tahansa, kuvaajana. Kun katsomme valokuvia tai realistisia piirroksia, näemme jonkun toisen kasvot, kun astutaan pilakuvien ja pelkkien ääriviivojen maailmaan, voimme nähdä itsemme. Pilapiirros on tyhjiö, johon tietoisuutemme ja identiteettimme imetään. Emme vain katsele piirroksia vaan muutamme niiksi. (McCloud 1994: 31, 36.) Sarjakuviin on hyvin vaivatonta samastua, jos otollinen ja tutulta tuntuva kohde löytyy.

Länsimainen korkeakulttuuri on kokenut sarjakuvan uhaksi omille peruspilareilleen, koska sarjakuvailmaisuus yhdistää niin tiiviisti toisiinsa kuvat ja kirjaimin kirjoitetun tekstin. Kuvallisuutta siedetään jo paremmin, mutta silti kuvallisuutta korostavia tuotteita sensuroidaan herkemmin kuin kirjoitettuja tekstejä. Sarjakuva siis rikkoo kuvan ja tekstin kahtiajaon, joka on yksi kulttuurimme peruspilari. Sarjakuvan piirrokset yksinkertaistavat kuvaamansa kohteet. Tyyli on käytännön pakko – kolmiulotteisuudesta ääriviivapiirroksiksi - vaikka pyrittäisiinkin realistiseen tyyliin. Yksinkertaistettuihin kuviin saadaan muutoksia hyvin pieniä piirroselementtejä lisäämällä. (Manninen 1996: 45, 46.)

Sarjakuvan olemassaolon, menestymisen ja sen avulla kommunikoinnin tekee mahdolliseksi se, että lukija, sarjakuva ja sarjakuvan tekijä toimivat samankaltaisessa kulttuurisessa kontekstissa. Sarjakuvassa kuvattavat ilmiöt ovat tunnistettavia ja tuttuja ja merkitykset yhteisiä suurimmalle osalle lukijoista. Kun lukija tunnistaa sarjakuvan diskurssissa puhuvat subjektit ja kuvatut objektit, hän voi hyväksyä tai hylätä subjektin puhettavan. Jos ristiriitaa ei ole ja tulkinta muistuttaa lukijan omia käsityksiä, diskursiiviseen subjektiin voi samastua. Tätä lukijan minän ja sarjakuvan diskursiivisen subjektin eli sarjakuvan välittämän ajattelutavan kohtaamista kutsutaan identifikaatiok-

si. Mielekkäiden identifikaatioiden löytyminen, omien tunteiden peilautuminen sarjakuvasta saa lukemisen tuntumaan palkitsevalta ja tuottaa mielihyvää. Ja juuri tästä on populaarikulttuurissa kyse: huvituksen ja nautintojen etsimisestä, yksilöllisesti tai kollektiivisesti tärkeiden motiivien muokkaamisesta ja uusintamisesta. Eri ihmiset pitävät erilaisista sarjakuvista sen mukaan, kertovatko ne jotain meistä itsestämme tai meille läheisistä asioista. (Herkman 1998b: 69 – 71.)

4. 2 Teksti ja puhe sarjakuvassa

Sarjakuva on teksti, joka muodostuu toisiaan seuraavista kuvista, jotka kuljettavat tarinaa eteenpäin sekä kirjoituksesta. Kieltä käytetään otsikon lisäksi sarjakuvan dialogissa eli henkilöhahmojen käymissä keskusteluissa, monologeissa, sisäisessä puheessa ja ajatuksissa. Sarjakuvan lukeminen eroaa suuresti elokuvan tai kuvien katsomisesta. Se ei ole myöskään pelkkää tekstin lukemista vaan lukijan on otettava huomioon monenlaisia aspekteja, joista sarjakuva kokonaisuudessaan muodostuu.

Sarjakuvahenkilöiden repliikit ovat puhekuplissa. Paitsi kuplan sisällä oleva puhe, myös kupla itsessään voi olla kertova elementti. Yleensä kuplan muoto ja ääriviivat kertovat sanoman tyylistä ja puhujan äänensävyä ja asenteista asiaa tai puhekumppania kohtaan. (*Aku Ankassa* näin erittäin harvoin, yleensä puhekuplat ovat samanlaisia, ja teksti samalla fontilla standardikokoista.) Sydämenmuotoinen kupla kertoo rakkaudesta, jääpuikot hyytävästä suhtautumisesta. Kupla voi olla pehmoisen pyöreä ja pumpulinen tai särmikäs ja aggressiivinen, vain tekijän mielikuvitus ja luovuus asettavat rajat ilmaisulle. Myös puheäänen kovuutta voidaan ilmentää puhekuplissa. Kova huuto kirjoitetaan isoon kuplaan isoilla tai erikoisilla kirjaimille, kun taas kuiskausta symboloi puhekuplan katkoviiva, joka ei kunnolla erotu taustastaan. Yleensä puhekuplia ja niiden muotoa ei tarvitse jäädä miettimään. Tulkinta tapahtuu lukijan mielessä spontaanisti ja sitä erityisemmin ajattelematta. (Hänninen 1994: 82 - 84.)

Puhe sarjakuvassa ei ole oikean puheen kaltaista, ensisijaista ja luonnollista, eikä se ole myöskään puutteellista, epätäsmällistä ja horjuvaa, koska se ei ole oikeaa puhetta. Puhetta käytetään tavallisesti arkitilanteiden sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa ja kirjoitusta informaation säilyttämisessä ja edelleen välittämisessä. (Leiwo 1992: 83, 83.) Sarjakuvan puhekuplat yrittävät esittää oikeaa puhetta, joka on jouduttu kirjoittamaan, koska sarjakuva on visuaalinen väline. Ja jos kuplien puhe olisi yhtä vaikeaselkoista kuin litteroitu oikea puhe, kukaan ei haluaisi lukea sarjakuvia. Silloin tällöin löytyy sanontoja tai huudahduksia, joissa on pyritty aitoon ilmaisuun. *Oi jei!* (AA 12/00/11.)

Sarjakuva pystyy ilmaisemaan vain yhden aistin kautta koko kokemusten maailman. Se on näin ollen monosensorinen viestintäväline. Puhekuplien avulla pyritään esittämään ääntä, mutta sarjakuvan ruutujen sisällä pystytään välittämään informaatiota vain visuaalisesti. Ruutujen välissä taas mikään aisti ei ole käytössä ja kuitenkin kaikki ovat. Tyhjiissä tiloissa ruutujen välissä lukija päästetään irti ainoastaan mielikuvituksensa varaan ja seuraavassa ruudussa otetaan taas kiinni. (McCloud 1994: 89, 90.)

4. 3 Sarjakuvan kääntäminen

Lyhyiden huumori- ja vitsisarjojen ja niiden henkilöiden nimet käännetään ja muokataan kohdekulttuuriin sopiviksi. Tämä helpottaa sarjojen maailman omaksumista ja hahmoihin samastumista. Aina suomennokset eivät olleet aluksi kovin onnistuneita esimerkiksi: *Donald Duck* > *Aaron-setä* > *Ankka Lampinen* > *Aku Ankka*. Lyhyissä sarjoissa tärkeintä on kerronnan huipentuman välittäminen. *Aku Ankkakin* ilmestyi aluksi tällaisina kolmen tai neljän ruudun mittaisina sarjoina sanomalehdissä. Joskus vitsi on kirjoitettava kokonaan uudestaan, niin että se sopii kuvalliseen kerrontaan. Tarkoitus pyhittää keinot, mutta sisältöä ja tarinan ideaa ei saa yhtyä vääristelemään. Joskus vitsejä on mahdoton kääntää, jos ne ovat kielellistä leikittelyä tai kielellisen ja kuvallisen kerronnan tiiviitä yhdistelmiä. Tilanne on sama kuin valmiiksi naurettuja komedioita katsoessa: Taustayleisö nauraa, mutta suomennoksessa ei ole mitään hauskaa, eikä oma kielitaito riitä vitsin ymmärtämiseen. Pitkien sarjakuvatarinoiden kääntäminen muistuttaa elokuvien tai romaanien kääntämistä. Pidemmissä sarjakuva-albumeissa henkilöiden nimiä muutetaan harvoin (*Lucky Luke*, *Asterix*), eikä pääasia ole lukijan muutaman sekunnin viihdyttämisessä kuten vitsisarjoissa. Pienet heikkoudet eivät kaada koko tarinaa, mahdottomatkin kohdat on käännettävä, vaikka väkisin. (Tolvanen 1996: 204 – 206, 211.)

Luonteva lähtökohta kaikelle käännöstyölle on alkutekstin sävyjen kuuntelu. Suurimpia haasteita sarjakuvan kääntämisessä on rajallinen tila. Tekstin on sovitava sille varattuun puhekuplaan. Puhekuplien teksti on sarjakuvan henkilön puhetta, mikä on voinut unohtua, kun sarjakuvan kieltä on syytetty köyhäksi. Mielestäni asia on nykyisin toisin päin. Ehkä sarjakuvien kieli on ennen ollut köyhää, mutta nyt kun ollaan huolissaan nuorison kielen köyhtymisestä (TV, tietokonekieli, tekstiviestit) voisi sanoa, että esimerkiksi *Aku Ankan* kieli pursuaa värikkäitä ja hyviä ilmauksia ja kielikuvia ja voi hyvinkin toimia kielenmallina. Sarjakuvissa hahmojen ilmeet, eleet ja tilanteet tuo-

vat ilmaisuun lisää vivahteita ja merkityksiä, kuten oikeassa elämässäkin. (Tolvanen 1996: 206.) Sarjakuvaa tulkitessa täytyy ottaa huomioon sekä kuvat että kieli, siis jos sarjakuvassa on myös tekstiä eikä se perustu pelkkään toimintaan. Jos jompikumpi näistä jätetään kokonaan huomiotta, tutkimuskohdetta *sarjakuva* ei ole enää olemassa-kaan.

Se, millaista kieltä sarjoissa käytetään, on hyvin tärkeä asia uskottavuuden ja suosion kannalta. Tolvanen muistuttaa artikkelissaan, että murreilmaisujen kanssa täytyy olla varovainen. Epätarkkuudet tai horjumiset saavat murteentaitajat takajaloilleen. On myös varottava leimaamasta jotakin murretta tai puhetapaa laittamalla se jonkin erityisen ihmisryhmän tai henkilön suuhun. Myös slangi on osattava hyvin, jos sitä aikoo käyttää, muuten se vaikuttaa vain naurettavalta. (Tolvanen 1996: 206, 207.)

Kaikki *Aku Ankkoja* lukeneet ovat varmaan kiinnittäneet huomiota tarinoissa esiintyvien filmitähtien, tutkijoiden ja kirjailijoiden nimiin. Kukin voi arvailla, minkä ajankohtaisen julkkiksen tai kulttuurihenkilön nimestä roolinimet on väännetty. Esimerkiksi minun käsitykseni mukaan Iineksen ystävättären nimi *Lola Sotkala* (36/99/9) on väännös *Lola Oduogasta*. Alkuperäisten nimien muuttaminen suomalaisille tutuiksi ei ole ongelma, koska hahmot eivät muistuta ketään, niitä ei ole piirretty kenenkään näköiseksi, toisin kuin poliittisissa sarjakuvissa, joissa henkilöhahmot ovat karikatyyrejä oikeista politiikan vaikuttajista.

Aina alkuperäiset sarjat eivät ole erityisen hauskoja tai sävöyttäviä, mutta kekseliäs käännoistyö voi pelastaa tylsänkin tarinan. *Aku Ankan* kääntäjän pitää hallita suomen kieli ja sen vivahteet erittäin hyvin. Lisäksi kääntäjän pitää olla luova, ennakkoluuloton ja hänellä pitää olla monipuolinen sanavarasto (ks. s. 72). Kääntäjän pitääkin muokata juttua paremmaksi, jos se suinkin onnistuu, sanatarkka kääntäminen ei ole tarpeellista eikä aina mahdollistakaan. (Kataisto 1999: 3.) Kääntäjän on tunnettava *Aku Ankka* -tuotantoa, jotta hän osaisi käyttää hahmoille sopivaa kieltä ja käyttää hyväkseen koko diskurssia ja sen tarjoamia mahdollisuuksia.

4. 4 Miksi tutkia sarjakuvia?

Herkman (1998a: 10) toteaa että, sarjakuvat ovat kulttuurisia tekstejä, joiden merkitysmaailmat muodostuvat sarjakuvan ja lukijat kohdatessa toisensa erilaisissa konteksteissa. Ne eivät elä tyhjiössä vaan ovat aina suhteessa johonkin aikaan, paikkaan, sosiaaliseen tilaan ja kulttuuriseen kontekstiin. Sarjakuvia pitäisikin tutkia osana kulttuuria kuten muitakin ilmiöitä.

Sarjakuvan tutkimuksen ongelmana on kuitenkin arvostuksen puute, se on nähty television tavoin arkipäiväiseksi ja jopa lapselliseksi mediaksi, jonka tarkoitus on ainoastaan viihdyttää. Yksi syy arvostukseen puutteeseen voi olla se, että sarjakuvassa ei ole uutta teknologiaa ja läpimurtoja, jotka kiinnostaisivat tutkijoita. Pohjana on ikivanha kirjapainotaito ja aiemmin kehitetty painetun median teknologia. Sarjakuviin liittyy vieläkin paljon käsityötä, sillä puhekuplat tekstataan käytännön syistä käsin. On kuitenkin olemassa ainakin kolme hyvää syytä – oman kiinnostuksen lisäksi – miksi myös sarjakuvia pitäisi tutkia: Sarjakuva on kohtuullisen halpa ja nopea esittämisen tapa, joten sitä voi käyttää hyvin monenlaisiin tarkoituksiin. Se on myös otollinen tutkimuskohde, koska sen moninaisuus, segmentoituminen ja joustavuus avaavat hyvin monia eri näkökulmia ja tutkimuskysymyksiä. Toiseksi sarjakuva on aikakautensa peili, jossa näkyvät viihteen ja ajanvietekulttuurin viimeisimmät ilmiöt. Erityisesti valtavirran sarjakuvilla on paljasta funktio, joka tuo selkeästi näkyviin kulttuurissa vallitsevat arvoasetelmat, ennakkoluulot ja ideologiat. Vaikka sarjakuvat pönkittävät aikansa ideologioita, ne antavat myös mahdollisuuden monitulkintaisuuteen ja kritiikkiin. Nuorisokulttuuriin kuuluvana ilmiönä sarjakuvat saattavat olla myös edelläkävijöitä, jotka esittelevät uusia tendenssejä, ennen kuin ne tulevat tutuiksi valtaväestölle. Kolmas tärkeä syy on sarjakuvien valtava suosio. Jos sarjakuvilla on päivittäin miljoonia lukijoita, niillä todella on merkitystä ihmisten elämässä, ja kaikkea elämään tiiviisti kuuluvaa kannattaa tutkia. Keskeistä on ihmisten taipumus reflektoida itseään erilaisissa kulttuurisissa teksteissä (sarjakuva) ja käyttää identifikaatioita ja erottumisia raaka-aineena oman identiteettinsä rakentamisessa. (Herkman 1998a: 11 – 13, 17.)

Sarjakuva on populaarikulttuuria sanan populaari kaikissa merkityksissä. Populaari sana viittaa toisaalta laajalle levinneeseen ja suosittuun, mutta alempiarvoiseen ja yksinkertaiseen ja toisaalta populaaria pidetään juurevana, kansasta itsestään nousevana kulttuurina. (Herkman 1998a: 13.)

5 MERKITTÄVINTÄ ON MERKITYS

5.1 Mitä merkityksellistäminen on?

Elämme niin merkityksien ja vakiintuneiden käytänteiden kyllästävässä yhteiskunnassa, että emme kiinnitä niihin yleensä mitään huomiota. Emme pysähdy pohtimaan, miksi sanat merkitsevät sitä, mitä merkitsevät, ja miksi niihin liitetään tiettyjä määreitä ja

arvostuksia. Otamme merkitykset vastaan valmiiksi annettuina niitä kritisoimatta. Vaikka yrittäisikin irtaantua ennako-oletuksista, se ei ole täysin mahdollista, sillä ihminen kokee ja tulkitsee todellisuutta aina jonkin sisäistetyn mallin mukaan. Ilman näitä subjektiivisia kehikkoja todellisuus näyttäytyisi hallitsemattomana kaaoksena. Asioiden ja ilmiöiden merkityksellistäminen on siis välttämätön ja jatkuvasti läsnä oleva ilmiö. Se ei ole kuitenkaan itsestäänselvyys, sillä merkitykset ovat ihmisten tuottamia ja siten epävakaita ja alttiita muutoksille. Se, mikä on nyt nähdään järkevänä ja käytännöllisenä, näyttää tulevaisuudessa järjettömyytenä. (Lehtonen 1996: 13 – 16, 20.) Sosiosemanttisen näkemyksen kannattajat käsittelevät ja tulkitsevat kieltä sosiokulttuurisen kontekstin sisällä. Kieli koostuu tekstistä tai diskurssista, jatkuvasta yksilöiden välisestä merkitysten vaihdosta, se on sosiaalisen kanssakäymisen muoto, jossa merkitykset alati kehittyvät. Siksi tekstiä pitäisi ajatella paitsi yksittäisenä tekstinä myös esimerkkinä sosiaalisesta käytännöstä. (Heikkinen 1999: 27, 66.)

Merkitykset kertovat aina ihmisten välisistä suhteista, niihin piirtyvät kaikenlaisten ihmisryhmien väliset suhteet ja ryhmien sisäiset suhteet tiiviisti ja erottamattomasti. Suhteisiin liittyy aina valta, jonka muodostumisessa merkityksillä ja tavalla esittää asioita on keskeinen rooli. Kieli on taistelukenttä, jossa merkitykset tai niiden saamat arvoisällöt voivat muuttua. Jotta näitä valtasuhteita ja niiden oikeutusta voisi tutkiskella, ne tulisi ensin löytää. Omat käsitykset tulisi ymmärtää. (Lehtonen 1996: 23, 27, 32.) Tulkintamalleista ei ole helppo irtautua, sillä kuinka voi eritellä sitä, mitä itse on ja kritisoida sitä kieltä, mitä itse puhuu. Kuinka voisi edes nähdä itsensä ulkopuolelta, niin että tietäisi, mistä itse on koostunut ja millaisia arvoja kannattaa.

Kulttuuri, jossa elämme, on läsnä kaikessa inhimillisessä toiminnassa ja kehitymme ihmisiksi sen kautta. Havaitsemme ympäristöämme ja tulkitsemme sitä kulttuurin kautta, tuotamme uusia symboleja, jotka edustavat jotain meille ominaista. Erilaisten ilmausten käyttäminen on aina valinta. Kielenkäyttäjä voi valita suunnattomasta määrästä eri tapoja ilmaista jokin asia. Arkisissa keskusteluissa ei mietitä kovin tarkkaan, mitä sanoja käytetään, pääasia on, että tullaan ymmärretyiksi. Kirjoituksessa sanat ovat yleensä paremmin harkittuja, onhan kirjoittajalla ollut aikaa muokata asiaansa ja valita parhaiten tekstiin parhaiten sopivat ilmaukset ja tyylin. (Lehtonen 1996: 15, 38.) Tekstit ovat vaihtoehtojen joukkoja, joissa lopulliset valinnat muovaavat sävyjä ja identiteettejä. Parhaiten valinnat selkiytyvät, pohtimalla parafraseja. Mietitään, miten asian olisi voinut sanoa toisin. Tekstejä olisi siis käsiteltävä merkityskokonaisuuksina, aktuaalistuneiden valintojen joukkoina. Kielenkäyttäjä tekee valintoja kokemuksensa

kieliopista käsin, joka on syntynyt toiminnasta ja muuttuu tilanteiden mukaan. (Heikkinen 1999: 47, 51, 54).

Tekstit ovat jatkuvassa prosessissa, jossa merkitykset kehittyvät ja muodostuvat samanaikaisesti ja ajallisesti peräkkäin. Ilmausten merkitykset ovat mahdollisuuksia, jotka on valittu äärettömästä merkitysten potentiaalista. Kun tietty sana tai ilmaus valitaan, merkitys aktualisoituu ja vaikuttaa osaltaan kaikkiin ympäröiviin merkityksiin ja tulevaan merkityksen muodostumiseen. Ilmaukset muodostavat laajempia tekstejä ja teksteistä syntyy diskursseja, joiden voidaan vastavuoroisesti ajatella muokkaavan myöhempien tekstien merkitysten kehittymistä. (Heikkinen 1999: 53.) Kaikki *Aku Anka* -lehdet muodostavat diskurssin, jossa aktualisoituvat kaikki Ankkalinnan maailmaan liitettävät merkitykset eli sovinnainen ja sovinnainen maailmankatsomus (ks. s. 61). Käsitös merkityksistä, tieto aiemmasta diskurssista muovaa uusien tekstien tulkintaa.

Voisi siis olettaa, että painetuissa tuotteissa ilmaukset ovat tarkkaan harkittuja ja niillä pyritään johonkin. *Aku Anka* -lehtien tarinat ovat hyvin miehisiä ja joissakin lehdissä ei esiinny naisia lainkaan, tyypillinen amerikkalainen mieskeskeinen kulttuuri tulee edustetuksi. Kun sitten naiseen viitataan, tulee tämä kerta merkityksellisemmäksi, koska sitä tapahtuu suhteellisen harvoin. Mitä siis kertoo yhteiskunnassa vallitsevista arvoista ja käytännteistä se, että esimerkiksi lehdessä 10/1999 ainoat aikuisen naiseen viittaavat sanat ovat *pulu, sievä neiton, joka paikan hameväki, äiti, tyyppi ja neiti*. Sana *neiti* hieman lieventää käsitystä naisten rooleista, mutta sekin on toisen naisen lausuma ja määrittää yhtä kaikki naisen aviosuhteen eli miehen kautta. Neidillä ei ole aviomiestä. Nyt voisi vierittää syyt seksistisestä kielenkäytöstä kääntäjän niskoille, joka sanat on valinnut. Mutta olipa käännöstyön tekijä mies tai nainen, hän on sosiaalistunut määrittelemään naiset aina miehen kautta niin, että se tuntuu oikealta ja luonnolliselta tavalta. Myös naiset itse käyttävät näitä ilmauksia, huomaamatta määrittelyä. Kääntäjää siis ohjaa alkuperäisteksti ja *Aku Ankan* diskurssi, käsitys siitä, millaista kieltä on käytetty ja mitä tulee käyttää, mutta erityisesti oma äidinkieli, kaikkine epäkohtineen.

5. 2 Erilaisia käsityksiä merkitysten muodostumisesta

Jokaisella ihmisellä on päässään erityinen ja yksityinen sanakirjansa, johon sisältyvät kaikki yksilön tuntemat sanat merkityksineen. Perustava oletus semantiikassa on se, että jokaisella kielen muodolla (sanalla) on oma pysyvä ja erityinen merkityksensä ja erilai-

silla merkityksillä on oma muotonsa. Kuitenkaan asia ei todellisuudessa ole näin yksinkertainen, eivätkä merkitykset järjesty ihmisten päässä siisteihin lokeroihinsa, ”sillä sana ei ole paketti, jossa merkitys siirtyisi painomusteen ja ääniaaltojen välityksellä. Kielellinen ilmaus on heräte, joka aktivoi lukijan tai kuulijan omia ajatusprosesseja ja herättää hänessä sen tietotaustan ja ne arvot ja asenteet, jotka hänen mielestään kuhunkin sanaan liittyvät”. (Mäntynen, 1997: 620.)

Tutkimukseni kohteena on kielen ja maailman välisen suhteen tarkasteleminen. Se on sanojen ja ilmausten semantiikkaa, jossa täytyy kuitenkin ottaa huomioon koko konteksti, joka voi tässä tarkoittaa sekä konkreettista ympäristöä, maailmaa jäsentäviä odotuksia ja uskomuksia tai tekstiyhteyttä ja toisia tekstejä, joihin kyseinen teksti liittyy (Heikkinen 1999: 68). Kiinnostukseni kohdistuu naista tarkoittaviin ilmauksiin *Aku Ankoissa*. Ilmauksen merkityksen rajaama joukko eli sanan viittausala (denotaatio) on siis *Aku Ankan* maailman naisten joukko. Ei todellisuuden naisten joukko, vaikka teenkin olettamuksia myös todellisuudesta käsin ja siihen verraten.

Sanojen ja ilmausten merkitys ei ole mikään itsestään selvä tai tarkasti määriteltävissä oleva asia, ja se voidaan yrittää määritellä hyvin erilaisten näkemysten mukaisesti. On olemassa on kaksi perusnäkemystä, joissa molemmissa on omat ongelmansa. Toinen näkemys on *merkityksen nimiteoria*, joka pitää sanaa nimenä ja pyrkii käsittelemään merkityksenä jotakin sellaista, mikä on aistein havaittavissa. Tämän näkemyksen mukaan sana nimeää jonkin todellisuuteen kuuluvan olion tai oliojoukon, ja sanan merkitys on juuri tuo olio tai oliojoukko, johon sanalla voidaan viitata. Näin siis sana *nainen* nimeää kaikista naisista koostuvan joukon, mikä on siis kyseisen sanan merkitys. Lähestymistapa ei tee eroa yleisnimien ja erisnimien välille. Esimerkiksi sanan Jyväskylä merkitys olisi tämä yliopistokaupunki Keski-Suomessa. Nimiteoria osoittautuu useissa tapauksissa riittämättömäksi, sillä kaikille sanoille ei löydy konkreettista viittauskohdetta. Kukaan ei ole todistettavasti tavannut keijukaista tai maahista, ja aistein on vaikea havaita vapautta, kateutta tai vihaa, niiden ilmenemismuodot kylläkin. (Kangasniemi 1997: 9, 10.)

Jos ajatellaan minun tutkimusaihettani, nimiteoria on erittäin ongelmallinen ja puutteellinen. Tutkin täysin fiktiivistä sarjakuvaa, jonka tarinoissa eivät edes seikkaile oikeat ihmiset vaan eläinhahmot, jotka toimivat ihmisten lailla. Tarkasti ottaen ei kai olisi järkeä tutkia Ankkalinnan naisia ja heihin kohdistuvia ilmauksia, koska heitä ei oikeasti ole olemassa. He ovat todellisuudessa olemassa viivoina ja väreinä paperilla, joista muodostuu hahmoja. Hahmot nimetään ja ne alkavat elää omaa elämäänsä.

Voimme antaa tarkkoja merkityksen määrittelyjä ilmauksille vain, jos sanat käsittelevät jotain tieteellisesti määriteltyä ja tunnettua asiaa. Esimerkiksi mineraalit ja kemialliset aineet voidaan määrittää kemiallisin termein ja puulajeille, kasveille ja eläimille on omat tieteelliset nimensä ja määritelmänsä. Mutta suuri osa sanoista, on sellaisia, joille ei ole mitään tarkkaan määriteltyä luokkaa. Tällaisia ovat abstraktisanat kuten rakkaus, viha, aate jne. (Bloomfield 1984: 139.) Myös Aitchison (1990: 39) selvittää kirjassaan tätä *kiinteän merkityksen* (fixed meaning) näkökulmaa. Tämän mukaan sanoille on mahdollista oppia tarkat ja yksityiskohtaiset määrittelyt, mikäli voi ja jaksaa opiskella tarpeeksi. Jokaisella sanalla olisi näin ollen kiistämätön perusmerkitys, mikä helpottaisi huomattavasti tutkimus- ja opetustyötä. Kuitenkin on muistettava, että tavalliset kielenkäyttäjät eivät useinkaan piittaa sanojen virallisista merkityksistä, jos sellaisia on olemassa, vaan pärjäävät mainiosti summittaisilla määritelmillään sanoista.

On kehitelty erilaisia enemmän tai vähemmän puutteellisia malleja todistamaan tarkkojen merkitysten olemassa oloa yksilön mielessä. Yksi niistä on ajatus merkitysten varastoitumisesta ihmisen mieleen erityisiä ”valokuvina” ja toinen *That's impossible test*, jossa etsitään sanan ydinmerkitystä negaation kautta. Näin saadaan selville oikean merkityksen osatekijöitä. Olisi esimerkiksi mahdotonta sanoa, että nainen on urospuolinen ja lapsi. Valokuvamallin ongelmana on se, että ”kuvia” pitäisi olla käsitteellisesti määrittämätön määrä, jotta kaikista eri asioista ja ilmiöistä olisi kuvat eri tilanteissa. Epäselvää on myös se, miten nämä mielikuvat käsitteellistetään. Myös ydinmerkityksen etsimisessä on ongelmansa. Kaikki tietävät, mikä on koira tai kissa, nainen tai mies, mutta mitkä asiat tekevät näistä juuri sellaisia. Yleensä nelijalkaiseksi nimetty koira on koira, vaikka sillä olisi vain kolme jalkaa. (Aitchison 1990: 42 – 45.) Vaikeinta tässä määrittelyssä on juuri se, että kaikki lajinsa edustajat eivät vastaa mallikappaletta, eivät edusta lajinsa prototyyppiä.

Toisen näkemys on *merkityksen käsitteoria*, jonka mukaan sanan merkitys on se käsite, idea tai mielikuva, jonka sana synnyttää kielenkäyttäjän mielessä ja jonka kielenkäyttäjä yhdistää välittömästi sanaan. On samantekevää, onko sana konkreettinen vai abstrakti (kukka, syyllisyys, vihreä), jokaiselle ihmiselle muodostuu jonkinlainen mielikuva sanasta sen kuullessaan. Käsitteorian heikkous taas on siinä, että kukaan ei mitään tajunnassa olevat käsitteet, ideat ja mielikuvat oikein ovat. (Kangasniemi 1997: 10.) Sanojen merkitysten voidaan ajatella olevan epäselviä ja alati muuttuvia (fuzzy meanings) vastakohtana tarkoille määrittelyille. Yksi syy tähän on se, että sanojen rajat ovat liukuvia ja määrittyvät vertauskohteiden mukaan, ei voida tarkkaan sanoa, mihin toinen sana loppuu ja toinen alkaa (kuppi – kulho). Esimerkiksi sanojen

tyttö ja *nainen* merkitysten määrittelemine voi tuntu aluksi helpolta, mutta kun ryhdymme miettimään, missä vaiheessa siirrytään nimittämään tyttöä naiseksi, on tehtävä jo vaikeampi. Kuten tulen myöhemmin aineistoani käsitellessä osoittamaan (ks. s. 99), määrittelyt vaihtelevat suuresti määrittelijän ja sen mukaan, missä yhteyksissä ja joukossa sanaa käytetään. Toinen sanojen merkityksiä sekoittava seikka on sanojen liittyminen toisiinsa samoja piirteitä omaaviksi perheiksi, jossa jäsenet yhdistyvät toisiinsa ketjuiksi jokin yhdistävät ominaisuuden perusteella. (Aitchison 1990: 46 – 49.)

Seurauksena tästä kaikesta on merkityksen luistaminen pois kaikista määrittely-yrityksistä, ja jäljelle jää kehäpäätelmä, jossa pyöritään merkityksestä käsitteeseen ja käsitteestä merkitykseen. Missä merkitykset sitten ovat, jos merkitys ei voi koostua todellisista olioista. Ovatko sanojen merkitykset kielenilmauksissa vai kielenkäyttäjän tajunnassa? Arvoitus jää tälläkin kertaa ratkaisematta. Koska merkityksen määrittelemine on näin vaikeaa, voisi kuvitella ihmisten elävän täydellisessä kaaoksessa, jossa kukaan ei ymmärrä toista, mutta todellisuudessa samassa ympäristössä kasva-neilla on hämmästyttävän samanlaiset käsitykset sanojen merkityksistä ja niiden käytöstä eri tilanteissa.

On mahdotonta päätellä, mitä merkitys oikeastaan tarkoittaa saati sitten poimia yhtä ainoaa pitävää merkitystä jollekin ilmaukselle. Yksi kielen tunnusmerkeistä onkin merkitysten moneus. Koskaan ei ole varma, että tuli ymmärrettyksi oikealla tavalla tai että itse tulkitsi lukemansa tai kuulemansa oikein. Kaikki ilmaukset asettuvat muiden ilmausten joukkoon, ja ne tulkitaan yhteydessä muihin merkityksiin ja aiemmin käytettyihin sanoihin. (Lehtonen 1996: 52.) Sanan merkitys määräytyy aina paitsi kontekstin mukaan, myös sen tiedon, mikä tulkitsijalla on käytettävissään. Huomaan usein, että monta vitsiä ja viittausta TV-ohjelmissa, kirjoissa ja sarjakuvissa jää ymmärtämättä, koska en ymmärrä yhteyttä. Tiedostaa sen, että jotakin jäi käsittämättä, mutta muu jääkin epäselväksi. Esimerkkinä tästä olkoon *Pulverina Ihantila*, roolihenkilö Akun kirjoittamassa jännitystarinassa (ks. s. 74). Hyvin mielenkiintoinen tulkittava on myös Roopen Milla Magiasta käyttämä ilmaus *nyky-Kirke*, sillä siinä viitataan samalla antiikin aikaiseen taruhenkilöön ja viekkaaseen noita-ankkaan (ks. s. 41).

Minun tutkimukseni käsittelee sanoja, joilla on konkreettinen tarkoite, tai siis on, jos kuvitellaan Ankkalinnan maailma ja sen henkilöt todellisiksi ja olemassa oleviksi, mutta hyvin omalaatuiseksi väestöryhmäkseen. Tutkimuksen kohteenani ovat pääosin konkreettiin kohteeseen, naispuoliseen hahmoon tai ryhmään, viittaavat sanat, joten määrittelyn luulisi olevan helppo. Ankkalinnan keskeiset naiset ovat myös melko pieni ja kiinteä ryhmä, joten viittaushkohteita ei ole rajattomasti. Tarkasteltavina ovat

ilmaukset, joilla viitataan eri ikäisiin, kokoisiin ja kaikin puolin erilaisiin naisiin. Tulkittavaksi jääkin, millä tavoin naisia ”nimitellään” ja mitä se kertoo itse naisista ja mitä kielenkäyttäjistä. Miksi puhujan päässä muotoutuu juuri jokin tietty ilmaus, onkin sitten taas vaikeampi tietää ja joudumme taas möyrimään mielikuvien maailmassa. Luulisi, että jos puhutaan samasta asiasta tai viitataan toistuvasti samaan kohteeseen tai henkilöön, käytettäisiin samaa tai lähestulkoon samaa sanaa.

5. 3 Millaisista osista merkitys koostuu?

Se, että tiedämme sanojen ja ilmausten merkitykset häilyviksi itsessään ja suhteessa toisiinsa ja vaikeasti määriteltäviksi, ei vielä riitä. Merkityksestä itsestään on erotettavissa erilaisia aineksia. Ilmauksen merkityksestä voi erottaa *denotatiivisen* eli viittaavan merkityksen, joka on sen varsinainen merkitys (jos sellaisen voi löytää) ja joka löytyy myös sanakirjoista. (Kangasniemi 1997: 12.) Puhutaan myös samaa tarkoittavista sanoista eli synonyymeista. Sanojen denotatiivinen merkitys voikin olla sama, mutta sanaan liittyvät assosiativiset merkitykset eli liitännäismerkitykset eroavat toisistaan. Täydellisten synonyymien säilyminen kielessä on epätodennäköistä, sillä toinen sana yleensä katoaa tai sen merkitys muuttuu. Sen sijaan kielessä on paljon lähisyronyymeja, joiden merkitykset eroavat toisistaan vain joiltakin osiltaan tai joissakin esiintymisympäristöissä. Sanojen voidaan katsoa olevan täydellisiä synonyymeja, jos ne voidaan korvata toisillaan kaikissa esiintymisympäristöissä merkityksen muuttumatta. (Kangasniemi 1997: 42, 43.) Sanojen liitännäismerkitykset, jotka esittelen seuraavaksi, voidaan luokitella viiteen lajiin. Näitä ei kuitenkaan ole aina mahdollista erottaa toisistaan, koska ne kytkeytyvät ja vaikuttavat niin vahvasti toisiinsa.

Ilmaus voi saada *konnotatiivisia* merkityksiä, jotka ovat ilmaukseen liittyviä sivumerkityksiä. Sivumerkitykset vaihtelevat eri yksilöillä, ja niitä voi olla rajaton määrä kielenkäyttäjien käsitysten mukaan ja myös ympäröivän kulttuurin mukaan. Sivumerkitykset voivat myös muuttua aikojen kuluessa. Esimerkiksi sanaan *nainen* liitettäviä sivumerkityksiä voivat olla *turhamainen*, *äidillinen*, *viehkeä*, *salaperäinen*. (Kangasniemi 1997: 13.) Sanan merkitys on kullekin ihmiselle tulos niistä tilanteista, joissa hän on kuullut sanaa käytettävän. Jos joku kuulee sanan vain muutamia kertoja tai aina hyvin erikoisissa tilanteissa, hänen tapansa itse käyttää sanaa voi poiketa perinteisestä. Tämän takia sanoilla on sanakirjamerkitykset, jotka antavat sanoille perusmerkityksen. Usein konnotaatiot syntyvät kielenkäyttäjien sosiaalisesta asemasta. Vähäosaisen ja huonossa asemassa olevien käyttämät ilmaukset leimautuvat huonoksi ja sopi-

mattomaksi, eikä niitä käytetä hyvässä yleiskielessä. Näin siis puhujien ei-toivotut piirteet ovat siirtyneet sanojen piirteiksi. Erityisen hyvin toimeentulevien ja korkeassa asemassa olevien puhe taas voi olla liian muodollista ja sievistelevääkin ja se voi tuntua tavallisesta kielenkäyttäjistä kankealta ja keinotekoiselta. (Bloomfield 1984: 151 – 153.)

Minun tutkimukseni perustuu paljolti sanojen konnotaatioihin ja niihin mielikuviiin, joita ilmaukset ja tilanne sarjakuvassa minussa herättävät. Oikeastaan muuta mahdollisuutta tulkintaan ei ole kenelläkään, koska ”kielenkäytössä sanat esiinnyvät aina osana laajempaa teksti- ja tilanneyhteyttä. Sanan merkitykseen tiivistyy se tieto, arvot ja asenteet, jotka toistuvat sanaa käytettäessä. Tällainen käyttöpohjainen merkitys on erilainen eri käyttäjillä, mutta jaamme kuitenkin saman kulttuurin jäsenenä niin paljon samantyyppisiä kielenkäyttötilanteita, että voidaan puhua myös eri puhujille yhteisistä merkityksistä”. (Mäntynen 1997: 621.) En pysty todistamaan, että asia on juuri näin, tai että tätä sävyä sarjan tekijät ovat hakeneet tai näin suomentaja on ajatellut. Voin ainoastaan kertoa oman tulkintani asiasta, mutta koska ihmiset jakavat samantaisia käsityksiä maailmasta ja jäsentävät sitä samalla tavoin, voin olettaa, että tulkintani sopivat yhteen muidenkin ihmisten käsitysten kanssa.

Merkitykseen voi liittyä erilaisia *tyylisävyjä*, sen mukaan millaisissa yhteyksissä ilmausta käytetään (*ilta, ehtoo; huoneessaan, huoneessansa*), ja erilaisia *affektiivisiä* merkityksiä eli tunnesävyjä. Tunnesävyt ilmaisevat kielenkäyttäjän asenteita ja tunteita (*vaimo, muija, akka, emäntä*). Eri kielenkäyttäjät voivat liittää samaan ilmaukseen hyvin erilaisia, jopa ristiriitaisia, tunteita. Tunnesävyjä voi olla vaikea ymmärtää, jos kyseessä on vieras kieli. Ainoastaan äidinkielellä on mahdollista ymmärtää tiettyjen ilmausten vahva tunnelataus ja eri vivahteet. Sanoilla voi olla myös heijastusmerkityksiä. Nämä ovat ominaisia erityisesti sellaisille sanoille, joilla on jonkinlaista tabukäyttöä (*panna, ’laittaa’; naida ’mennä naimisiin’; perkele, ’sielun vihollinen’*). *Kollokatiivisia* eli myötämerkityksiä taas on sanoilla, joiden esiintymistiheys on vakiintunut tai rajoittunut jollakin tavalla (*komea mies, kaunis nainen, lammaskatras, putipuhdas*). (Kangasniemi 1997: 13 – 15.)

Ilmauksen merkitys voidaan määritellä monin tavoin sen mukaan, mikä parhaiten sopii kulloiseenkin tilanteeseen. Esimerkiksi sanan *nainen* voidaan sanoa tarkoittavan ’naaraspuolista täysikasvuista ihmisistä’. Tällainen vaihtoehtoisille ilmauksille perustuva merkityksen määritelmä on parafrasi. Nainen voidaan määritellä myös miehen vastakohtaksi tai vieraan kielen samaa tarkoittavalla sanalla. Mikään määritelmä ei voi kattaa kaikkea sitä, mitä ilmaukseen sisältyy. Tyhjentyviä määritelmiä ei ole,

on vain jollakin tarkkuudella annettuja kuvauksia. Tämä ei ole kuitenkaan olennaista kielenkäytön kannalta, sillä äidinkieltään puhuvat tuntevat varmasti sanojen merkityksen, vaikka eivät osaisikaan antaa siitä tarkkaa määritelmää. Vaikka irrallisille sanoille annetaankin tarkkoja määritelmiä, sanat saavat lopullisen merkityksensä vasta kielenkäyttötilanteessa. Voidaan ajatella jopa ajatella, että sanalla on joka esiintymiskerralla hieman eri merkitys, sillä siihen kerääntyy jatkuvasti lisää vivahteita. Tätä ainutkertaista merkitystä, joka aktuaalistuu puheessa, kutsutaan okkasionaaliseksi, kun taas ilmauksen sanastollista merkitystä kutsutaan usuaaliseksi merkitykseksi. Se on sanan yleismerkitys eli leksikaalinen merkitys, jossa sanat määrittyvät merkityskentässä suhteessa muihin sanoihin. (Kangasniemi 1997: 16, 20, 21.)

Täytyy muistaa, etteivät merkitykset ole muuttumattomia vaan käyttäjiin ja aikakauteen sidottuja. Uudet sanojen käyttötavat ja esimerkiksi kirjailijoiden tyylikokeilut ja erikoisuuden tavoittelu voivat laajentaa sanan leksikaalista merkitystä ja muuttaa pysyvästi sen käyttöä. (Itkonen 1969: 356.) Sanojen merkitys vaihtelee ja saa uusia sävyjä sitä ympäröivien kontekstien mukaan oli sitten kyse sanoja ympäröivästä tekstistä tai yhteiskunnassa laajemmin vaikuttavista tendensseistä. Merkitys voi muuttua hyvinkin paljon sen mukaan, mihin tietty sanan liitetään. Ajatellaanpa vaikka *sievää* tyttöä tai poikaa ja *karskia* miestä tai naista. Adjektiivien sävyt vaihtuvat, ja ne tulkitaan yksilöllisten mielikuvien mukaan. Kieli- ja kulttuuriympäristö määräävät sen, tulkitaan-ko sanat negatiivisiksi vai positiivisiksi. Äärimmäisten näkemysten mukaan sanan sellaisenaan on tyhjä abstraktio, mutta kaikki tietävät omasta kokemuksesta, että yksikin sana herättää mielikuvia.

Ihmisille läheisissä ja tunteita herättävissä asioissa merkityksen muutokset näkyvät selvästi. Nuorille ja myös aikuisille vastakkainen sukupuoli on kiinnostava, mystinen ja turhauttavakin asia. Siihen liittyy paljon tuntemuksia ja mielenmyllerrystä negatiivisesta positiiviseen. Siksi esimerkiksi naista ja miestä kuvaavia sanoja ja ilmauksia on niin runsaasti. Jokainen voi löytää sanan, joilla kuvata juuri senhetkisiä tuntemuksiaan. Naista koskevia slangisanoja on runsaasti ja uusia nimityksiä lainaillaan ja liitetään naisiin ja tyttöihin sangen suruttomasti. Sanoihin liitetään kaikkia niitä tunteja, joita miehet ja miksei naisetkin kokevat suhteessaan naisiin. Merkitykseltään negatiivisia ja halventavia samoja erityisen paljon, myös sinänsä neutraaleja sanoja käytetään loukkaavassa merkityksessä tahallisesti tai tahattomasti. Voisi kai päätellä, että turhautuminen ja suuttumus ovat hyvin hallitsevia tunteja sukupuolten välisissä suhteissa muuallakin kuin Ankkalinnassa.

Aku Ankan sanojen tutkiminen on mielenkiintoista, koska kieli on ”uutta”. Aineistostani löytyy paljon sanoja, joiden perusmerkitystä ei voi tarkastaa mistään. Jos tarina on tarvinnut piristystä, paljon käytetyt sanat ovat tuntuneet tylsiltä, on kekseliäs kääntäjä voinut luoda tarkoitukseen sopivan sanan yhdistelemällä tilanteeseen sopivia sanoja. Tällainen on esimerkiksi yhdyssana *muinaisbimbo* (34/99/6). Koska yhdyssanan merkitys ei välttämättä ole suoraan osiensa summa, lukijan on annettava sanalle oma merkityksensä. Tässä tapauksessa merkitys ei muodostu vaan tosimaailman merkityksistä ja kokemuksista vaan myös sarjakuvan maailmasta. Ilmauksista ja herjauksista syntyvät mielikuvat ovat varmasti erilaisia minulla, joka olen ollut *Aku Ankka* –harrastaja koko ikäni, ja ihmisellä joka lukee ensimmäisen *Akunsan*. Kun esimerkiksi Milla Magia ilmestyy tarinaan, aktivoituvat päässäni aiemmat Milla-seikkailut ja lukuisat nimitykset, joita hermostuneet ankat ovat hänestä käyttäneet.

Miksi käyttää aikaa ja energiaa jatkuvasti erilaisten ilmausten keksimiseen, kun muutamalla sanalla pärjäisi esimerkiksi naisista puhuttaessa mainiosti (*tyttö, nainen, äiti, mummo*)? Yksikin ilmaus voi sisällyttää itseensä hämmästyttävän määrän eri merkityksiä ja vivahteita ja yhtä ja samaa sanaa käyttämällä pärjää mainiosti arkipäivän tilanteissa (Aitchison 1990: 5). *Aku Ankka* –lehti on tarkoitettu viihdyttämään lukijoitaan ja kekseliäs kieli ja monivivahteiset ilmaukset ovat yksi osa tätä työtä. Puheseen sopivat yksitoikkoiset ja usein toistuvat ilmaukset, mutta lehden ja muiden kirjoitettujen tekstien on tarjottava jotakin useammallekin lukukerralle.

5. 4 Kielitaju ja merkitysten oivaltaminen

Kielen osaaminen ja sujuva hallitseminen on sitä, että pystyy sopeutumaan erilaisten tilanteiden kielenkäyttäjälle asettamiin vaatimuksiin. Tämä kehitys ei tule ikinä valmiiksi, aina voi kehittyä lisää, eikä ylärajaa ole. Lasten sanavarasto kasvaa huimasti kouluiässä ja sanojen merkitykset monipuolistuvat lisääntyvän kokemuksen myötä. Koulunsa aloittavan lapsen maailma on hyvin konkreettinen ja sanat ja ilmaukset saavat merkityksensä suoraan ympäröivästä maailmasta ja omista kokemuksista. Vasta kymmenvuotiaat pystyvät antamaan kuvaannollisia merkityksiä sellaisille sanoille *kuin muunninmenevä* tai *silmiinpistävä*. (Leiwo 1989: 105, 106.) Sisko Brunni kirjoittaa noin kymmenvuotiaiden tyttöjen ja poikien kielellisistä eroista. Tutkimusten mukaan tytöt oppivat puhumaan poikia aikaisemmin, he artikuloivat selvemmin, puhuvat nopeammin ja käyttävät pidempiä lauseita kuin pojat. Pojilla sen sijaan on laajempi sanavarasto, ja he käyttävät värikkäämpää kieltä kuin tytöt. Murrosiässä erot tasoittuvat pikku hiljaa.

(Brunni 1998: 57, 58.) Yhtenä syynä tähän voivat olla erilaiset lukumielitykset. Tytöt lukevat jo aiemmin kaunokirjallisuutta, kun taas pojat ahmivat sarjakuvia, katsovat toimintasarjoja ja viettävät muutenkin aikaa sellaisten medioiden parissa, jossa puheenkaltaisella kielellä on suuri osuus.

Mielestäni kaikki lukeminen ja sanojen kanssa puuhailu kehittää kielitajua ja kykyä käyttää kieltä monipuolisesti. Jos lukahaluton lapsi tai nuori lukee edes sarjakuvia, asiat ovat vielä hyvin. Sarjakuvainnostus voi johtaa romaani-innostukseen. Mielestäni sarjakuvat opettavat juuri abstraktien sanojen käyttöä sekä kielen monimerkityksisyyttä, kuten ironiaa, jonka tulkitsemistaitoa kaunokirjallisuuteen siirtyessä tarvitaan. *Aku Ankkujen* tarinoissa käsitellään paljon esimerkiksi ihmisten luonteenpiirteitä, kuten Roopen suunnatonta saituutta ja ahneutta tai Akun äkkipikaisuutta ja huonoa onnea. Nuori lukija lukee, näkee ja tajuaa asioita, joista näin selkeitä esimerkkejä ei tosielämässä välttämättä esiinny. On helpompi ymmärtää sana *saita*, kun miettii Roopea pitämässä jokaisesta lantistaan kiinni, tai sana *viehko*, kun miettii Iinestä keimailemassa.

En väitä sarjakuvia parhaaksi mahdolliseksi välineeksi lasten kehitystä ajatellen, mutta kielitaidon kannalta ne ovat ehkä parempi vaihtoehto kuin tökerösti suomennetut toiminta-animaatiot. Luulen myös, että sarjakuvien kieli saattaisi tarttua paremmin kuin kaunokirjallisuudessa käytetyt ilmaukset, sillä puhekuplien teksti on hieman lähempänä käyttökieltä tai se ainakin mielletään sellaiseksi. Kertomakirjallisuuden kieli voi tuntua monimutkaiselta ja ”kirjalliselta”.

6 ANKKALINNAN NAISSET

6.1 Naisten arkea

Keitä sitten ovat Ankkalinnan naiset, ja mitä he päivittäin tekevät? Päähenkilöt, Iines, Minni, Mummo, Milla, elävät oikeastaan vilkasta sinkkuelämää. Kukaan heistä ei ole avioitunut, ja kaikilla on laaja ystävä- tai tuttavapiiri sekä lukuisia harrastuksia. Naiset jakautuvat ryhmiin: on nuoria ja kauniita naisia, kuten Minni ja Iines, on rumat happaamat naiset, kuten naisyhdistysten johtohahmot ja yleensä korkea-arvoiset rouvat sekä naiset, joita ei arvioida kuten muita naisia. Tällaisia ovat matriarkaallinen ja lähes pyhimysmäinen Mummo Anka ja miesten maailmassa paikkansa ottanut noita, Milla Magia. Kaikkien naishahmojen taustalla on kuitenkin hollywoodilaisen näyttelijättären malli,

joka keimailulla ja keikistelyllä tai muuten naiseuteen vetoamalla saa tahtonsa läpi (Dorfman 1980: 44).

Poikaystävien tapailuun tai metsästämiseen kuluu paljon aikaa, mutta myös naisten omaan toimintaa, jota Ankkalinnassa on runsaasti. Kaupunki tuntuu olevan pullollaan naisten perustamia hyväntekeväisyysjärjestöjä, naisyhdistyksiä ja -kerhoja ja maaseudulla toimivat pienempimuotoiset ompeluseurat. Näiden organisaatioiden varsinaisen toiminta ei aina ole kovin jäsentynyttä, mutta ohjelmassa on usein myyjäisiä, arpajaisia, näyttelyitä ja kahvikutsuja. Jäsenyys yhdistyksissä on naisille harrastus, mutta myös jatkuva stressin aihe, sillä jäsenyys on kovan työn takana - kaikkia ei kelpuuteta mukaan. Aidot ystävyysuhteet ovat harvinaisia, sillä lähipiirin naiset tuntuvat olevan vain vertailukohteita. Kaupungissa vertaillaan hyvää sukutaustaa, poikaystäviä, hienoja harrastuksia ja varallisuutta, maaseudulla kilpaillaan kakkukisoissa, käsitöissä ja oman maan tuotteilla.

Naiset eivät ainoastaan tee töitä yhteisen hyvän nimissä ja vietä mukavasti aikaa keskenään, vaan he myös määräävät ja kontrolloivat toistensa tekemisiä. Jäsenet eivät saa oleskella naisennemmistön mielestä huonossa seurassa, ja naisten kotien ja käytöksen tulee olla hyvää ja arvokasta. Esimerkiksi Lines valittaa pojille että, *naisyhdistys uhkasi erottaa minut, ellen opeta Akulle tapoja* (17/99/7). Yhden sivun tarinassa *Hiljaiset leikit* (50/99/28) Minni hermoilee juhliensa onnistumista. *Toivottavasti kaikki hoituu! Helunan täti Nautala on kaupungin seurapiirien kuohukermaa*. Arvostettuihin kerhoihin ja seurapiireihin pääseminen ja siellä pysyminen on tärkeimpiä asioita Ankkalinnan naisten elämässä.

Miesten mielestä naisten yhdistystoiminta on typerää hömpötystä, jonka varjolla naiset pakottavat heidät epämiellyttäviin tilanteisiin ja vapaaehtoistöihin, ja tämä näkyy myös ilmauksista, joita esimerkiksi Aku käyttää. Vaikka Aku ehkä arvostaakin naisia, esimerkiksi Linestä ja mummoa, omalla tavallaan, ei arvostus koske naisia ryhmänä. Toisaalta Akukin ymmärtää Lineksen halun kuulua ryhmään ja olla toisten silmissä arvostettu ja jopa auttaa häntä joskus näissä pyrkimyksissä, kuten seuraava esimerkki kertoo.

37/99/17 Haa! Lines saakin sellaisen timanttilastin, että *kerhon tantat* rihkamakilluttimineen muuttuvat myrkynevihreiksi kateudesta. (Aku myhäilee tyytyväisenä itsekseen)

Erinomainen esimerkkitapaus naisten suhteista ja kontrollista on *Mummo Anikka* -tarina (08b/53/363), jossa Ahkerat Liisat -naiskerhon on määrä kokoontua mummon luona, mutta mummolla on valmisteluissa ongelmia:

Tuollaiset ompeluseuranaiset näkevät aina pienimmänkin pölyhiukkasen! – Nyt *heillä* ei totta tosiaan voi olla muistuttamista kotini suhteen! – Jos *ne juorukontit* näkevät lehmän sisällä, joudun koko kylän hampaisiin! – Nyt *ne naiset* kukaties eivät uskallakaan lähteä ulos! - Odottakaa *tytöt!*

Ilmauksissa, joita mummo käyttää ystävättäristään, näkyy selvästi mummon mielentila ja asennoituminen vieraisiinsa. Hassua mummon repliikeissä on se, että vaikka hän odottaa innolla naisten vierailua ja näkee vaivaa sen eteen, hän ei koe olevansa joukon jäsen, vaikka kuuluu itsekin kerhoon. Ilmaukset kuten *tuollaiset ompeluseuranaiset* ja *ne naiset* paljastavat tämän. *Ne juorukontit* lähentelee jo solvausta ja mummon lausumana se tuntuu huvittavalta. *Ne*-pronomini korostaa mummon ulkopuolisuutta, kyseessä ovat *ne* toiset. Kyseiset naiset mielletään siinä konteiksi pullollaan kiinnostavia tarinoita toisista ihmisistä, ja liekö näillä konteilla muuta tarkoitusta onkaan kuin kuljettaa juoruja. Vasta tarinan lopussa, kun mummo keksii ongelmaansa ratkaisun ja rientää lähtevien naisten perään, hän käyttää puhuttelua *tytöt*, mikä kertoo läheisistä suhteista ja yhtenäisyydestä (ks. s. 98). Mummo käyttää usein monikollista puhuttelua ystävistään ompeluseurassa, mikä luo positiivista tunnelmaa ja vahvistaa yhteenkuuluvuuden tunnetta. Mummo on myös usein muita naisia iäkkäämpi, joten tuttavallinen *tytöt* on käytökelpoinen puhuttelu useissa tilanteissa. *Päivää, tytöt! - Olipa se oikein hauska yllätys, eikö niin, tytöt? (07/52/265, 271.) Hyvät ystävät... Hyvät naiset! (01/57/32.)*

6. 2 Iines Ankka

Eniten puheenaiheena oleva ja puhuteltu hahmo lienee Iines Ankka (Daisy Duck), Akun temperamenttinen tyttöystävä. Johtava asema on ymmärrettävä, sillä onhan Aku Ankka useimmin esiintyvä hahmo oman nimikkolehensä tarinoissa. Lehden johtosarja on aina Aku-tarina, ja missä on Aku, siellä on usein myös Iines, jos ei aktiivisena toimijana niin ainakin puheissa. Lehdissä on silloin tällöin myös Iineksen omia nimikkotarinoita, joissa tämä yleensä tilittää päiväkirjalleen pettymystään miehiin tai tulehtuneita suhteita ystävättäriinsä. Lemmenparin kummankin osapuolen räiskyvä luonteenlaatu pitää huolen siitä, että kieli on värikästä ja Iineksestä käytetyt ilmaukset täynnä tunnetta. Iines esiintyi ensi kerran lyhytpiirretyössä vuonna 1937 ja oli alun perin tulinen meksikotar. Aku ihastui kaunokaiseen ensi silmäyksellä ja Iines jäikin vakinaiseksi hahmoksi Disneyn tarinoihin. (AA 46/1997.) Akun ja Iineksen jatkuva seurustelu ilman edistymistä avioliittoon asti kuuluu mielestäni sarjakuvan keinoihin samalla tavoin kuin ikinuoret hahmot ja äidittömät veljenpojat ja –tytöt.

Iines elää jatkuvasti keskellä kolmiodraamaa, jonka osapuolina ovat hän, Aku ja Hannu Hanhi. Vaikka Aku onkin vakituinen poikaystävä, Iines käyttää surutta Hannun ihastusta hyväkseen saadakseen tahtonsa läpi. Huvittavinta tässä kaikessa on se, että miehet alistuvat tilanteeseen ja ovat aina saapuvilla kun Iines niin tahtoo. Iines näyttää tuntevan oman arvonsa ja luokittelee itsensä jopa hieman yläkanttiin. Hän pitää itsestään selvänä sitä, että Aku ja Hannu todella haluavat hänet seuraansa.

31/99/23, 25 Olen varma, ettei Hannu kohtelisi *tyttöään* näin kaltoin! (Iines miettii itsekseen.) - - Kuulehan, *tyttöystäväsi* livahti juuri Riikinkukkoon Hannu Hanhen käsipuolella! (Iines soittaa Akulle tehdäkseen tämän mustasukkaiseksi.)

32/99/21 Se teistä, joka voittoa, saa minut *daamikseen* niihin juhliin. (Iines kilpailuttaa Hannua ja Akua.)

Useinkaan Iines ei joudu pettymään odotuksissaan, miesseuraa löytyy aina. Tarinassa *Paikka nimeltä parhain* (20/99) Aku saa tarpeekseen Ankkalinnasta ja lähtee pois. Iines on suruissaan, kunnes Hannu ilmestyy paikalle. Seuraava keskustelu kuvaa hyvin Iineksen tuuliviiriluonnetta: Iines: *Mutta Aku (nyyh!) – en tule toimeen ilman simua!* Aku: *Hyvin sinä, puluseni, pärjää. Tulen sunnuntaisin käymään.* Iines: *Ah, tuskaa! En enää koskaan pysty hymyilemään.* Hannu: *No hei, Iines! – Voitin kaksi leffalippua. Tuletko seuraksi?* Iines: *Voi, Hannu, tietysti tulen ilomielin!* Hannussa Iinestä viehättää tämän herrasmiehen tavat ja uskomaton tuuri. Siinä missä Aku on urheiluhullu äkäilijä, jonka suunnitelmat menevät usein myttyyn, Hannu on loistava seuralainen, jolta onnistuu kaikki. Iines sulkee silmänsä täydellisesti omilta vioiltaan, kiukkuilee Akulle ja pyrkii koulimaan tästä ihannekumppania samalla kun haaveilee romanttisesta rakastajasta ja herrasmiehestä. Seuraavat lauseet osoittavat, että Iines pitää itseään tavallisena naisena, jonka vaatimukset ovat kohtuullisia ja kaikille naisille yhteisiä

37/99/15 Etkö ensinkään ymmärrä *naisia!* (Iines kiukkuilee Akulle.)

51/99/17 Ja hän osaa todella suhtautua *naisiin* kuten kuuluu. (Iines haaveilee saippuasarjan miestähdestä.)

51/99/18 Aku kai alkaa vihdoon aavistaa, mitä *neidon* sydän halajaa. (Iines miettii tyytyväisenä itsekseen.)

Iineksen ammatista ole tarkkaa tietoa, kuten ei muidenkaan hahmojen. Tietävästi hän on työskennellyt toimistoissa sihteerinä ja kaikenlaisissa projektiluontoisissa töissä. Iines on aina valmis auttamaan ystäviään ja toimimaan naisyhdistyksen tyypillisissä tehtävissä. *Tuohan on tiedän seuraneitinne, vai kuinka?* (9/99/30) Iineksen unelmahomma on kuitenkin toimittajan tai lehtikuvaajan työ, ja kaikkien innokkaiden aloittelijoiden tavoin hän haaveilee jymyjutusta, jonka sitten yleensä ilman omaa ansioitaan saakin. Kuvitelmissaan Iines on ihailu ja palkittu...*Ja Kultaisen Kameran voittaja*

on *Ankkalinnan tähtikuvaaja Iines Anka!* (12/99/28) Kyseisen tarinan otsikko on *Paparazzipimu*, mikä kertoo hieman halventavasta suhtautumisesta. Onhan *paparazzi*-sanalla negatiivinen kaiku ja eikä Iinesen nimittäminen *pimuksi* anna hänestä kovinkaan vakuuttavaa ja ammattitaitoista kuvaa.

Tekemisissään Iines on varsin topakka ja aikaansaava, jos sille päälle satuu. Usein häntä vauhdittavat uhmamieli ja halu olla parempi kuin miehet. Hän myöntää kuitenkin olevansa heikko nainen, jolle komeat miehet ovat arka paikka. Samoin kuin ihailijoitaan, Iines käyttää naisellisia puoliaan surutta hyväksi, jos näkee siitä olevan hyötyä.

08/99/33 Tämä tyttö keksii keinot. (Iines saa hyvän idean.)

11/99/16 Mutta näytän, että naiset pystyvät tähän paremmin kuin miehet. (Iines uhoaa Akulle.)

28/99/3 Tuollainen uljas univormu vetää meikätytön ihan heikoksi. (Iines ihastelee metsänvartijaa.)

6. 3 Minni Hiiri

Minni Hiiri (Minnie Mouse) on Mikin ”hyvä ystävä”, poikamiestyttö ja naisasianainen. Minni esiintyi ensi kerran jo Iinestäkin aiemmin piirrosfilmissä nimeltä *Lentokonehullu* (Plane Crazy) vuonna 1928. Alkuaikojen Minni oli avuton neito hädässä, jota Mikki pelasteli ahdingosta. (AA 46/1997.) Vanhoissa sarjakuvastripeissä voi nähdä rakastavaisien kahnauksia Mikin ja Minnin välillä, mutta nyt suhde on tasainen ja vakiintunut ilman suurempaa tunteen paloa. Tämä näkyy myös Minnistä käytetyistä ilmauksista. Ainoa Mikin Minnille sanoma ihailusta kertova ilmaus on *Vau! Olet upea ilmestys!*, kun Minni on pukeutunut uuteen asuunsa juhlija varten. *Upea ilmestys*, sen sijaan, että Mikki olisi sanonut *oletpa kaunis, kultaseni* tai jotain sen suuntaista. Imelien hellittelyjen puuttuminen kertoo ehkä Mikin rauhallisesta luonteesta ja siitä, että Minni on hänelle tasa-vertainen kumppani, ei niinkään jumaloitu ihmeolento. Ilo Minnin näkemisestä kuvastuu kuitenkin aina Mikin kasvoilta ja Mikki puhuu Minnistä tyttöystävänään. *Olisin halunnut ostaa tyttöystävälleni kasvilemmikin* (13/99/41). Jostain syystä Ankkalinnan roistot, varsinkin sellaiset, joita Mikki on toimittanut vankilaan ovat hyvin ihastuneita Minniin ja kadehtivat tätä Mikiltä. Roistot eivät kaihda keinoja ja yrittävät usein jopa kiristää Minniä seuraansa tavalla, jota voisi sanoa seksuaaliseksi ahdisteluksi. Lap-sille tarkoitettussa sarjakuvassa tämä on pitänyt hoitaa tarjoamalla naisen rooliin sopivaa työtä.

44/99/22 Mutta sinusta, Minni, olen aina pitänyt, joten voisin lieventää tuomiota, mikäli suostuisit *apulaiskeseni* – tai sanotaan vaikka *sihteerikeseni*... (Samu Suutari ehdottelee Minille.)

02/99/30 Sen jälkeen kaikki pitivät vain sinusta! Ja Minnistä tuli sinun tyttöystäväsi! Ei minun! (Seonnut tiedemies kantaa kaunaa Mikille.)

Vaikka Minni ei hermoile yhtä paljon miesten huonojen tapojen kanssa kuin Iines, hänkin närkästyy Mikille joskus koko naissukupuolen puolesta. *Sellaisia te miehet olette... tyttö näkee vaivaa laittautuakseen kauniiksi, mutta te ette huomaa mitään* (08b/57/490).

Alkuaikojen lehdissä usein esiintyville Mikin veljenpojille Mortille ja Vertille Minni on äidin kaltainen täti, joka huolehtii ja komentaa ja jonka nimeä *Minni-täti* toistellaan joka käänteessä lapsille ominaiseen tapaan.

12/52/466 *Minni-täti* sanoo, ettei hän enää ikinä tahdo nähdä sinua. (Veljenpojat valistavat Mikkiä.)

11/53/454 Oksa meni poikki, *Minni-täti!* (Mortti ja Vertti kertovat Minille.)

Minnin elämä on melko samanlaista kuin Iineksenkin, puuhailua kotitöissä ja ystävien kanssa. Minnin hyvä ystävätär on Heluna, jonka hullutuksia tervejärkisempi Minni tasapainottaa. Yhteisiä harrastuksia ovat elokuvat ja teatteri. Kumpikin naisista on harrastanut näyttelemistä ja varsinkin Heluna haaveilee filmitähden urasta ja elää jatkuvasti pää pilvissä. Minnikin myöntää joskus haaveilleensa teatteriurasta. Heluna kuvittelee tekevänsä läpimurron viihdealalle millä hetkellä hyvänsä, mikä on varsin mahdoton haave Helunan ulkonäöllä ja kyvyillä. Seuraavissa esimerkeissä Heluna muistelee huippuhetkiään ja miettii keinoa päästä kykyjenetsijän juttusille.

03/57/161> Minä oikein eläydyin sankarittaren osaan! Se olisi toiveroolini, jos olisin elokuvatahti! - Muistatko, että olimme kerran *siivoojia* eräässä näytelmässä! - Siellä hän saa kuulla kahden *karjapaimentytön* laulavan.

Kaikki, mitä Heluna tekee, on jotenkin sidoksissa hänen toiveeseensa tulla kuuluisaksi ja olla tähtien kaltainen, tämä ajatus sävyttää jopa puseron neulomista. *Tästä tulee hyvä, kun vielä neulon kymmenen senttiä lisää! Pian olen hieno kuin filmitähti!* (08/57/476)

6. 4 Mummo Anka

Ankkalinnan pitkäaikainen asukas on Mummo Anka, joka seikkaili 50-luvulla lähes joka toisessa lehdessä. Uudemmissa *Ankoissa* mummo-tarinat ovat harvinaisempia. Mummo, joka on oikealta nimeltään Kaino-Vieno, elelee laiskan renkinsä kanssa maatilallaan. Mummo on hyväsydäminen ja rauhaa rakastava, mutta tarpeen tullen topakka

vanha nainen. Tarinoissa hän joutuu usein kaikenlaisten hämärämiesten ja lipevien kauppiaiden suunnitelmien kohteeksi, sillä maatila sijaitsee syrjässä ja vanhaa naista kuvitellaan helposti höynäytettäväksi.

12/53/522 *Eukko* nukkuu...nyt käytän tilaisuutta hyväkseni! (Ilkeä hiiri aikoo ryöväätä mummon ruokakomeron.)

04/57/223 Ja *eukon* ja hänen renkinsä nitistämme helposti... (Vankikarkurit juonivat.)

12/52/490 ...rahat kyllä petkutan takaisin *eukolta*. (Juonikas kettu aikoo huijata mummoa.)

Mummostakin usein käytetty sana *eukko* on ollut alun perin neutraali ja tarkoittanut vanhaa, tavallisesti alempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvaa naista (NS s. v. *eukko*). Nykyisessä kielenkäytössä sen merkitykseen on tullut negatiivisia vivahteita, ja kuten näisäkin tapauksissa sitä käytetään hieman halveksivasti naisesta, jolle aiotaan pahaa tai jota ei erityisesti arvosteta. Esimerkiksi *Eukko on täysi kananaivo ja lisäksi vielä juristi* (12/99/21). Edellisissä viittauksissa, jotka kohdistuvat aina kilttiin ja kultaiseen Mummo Ankkaan, puhujien pahuus korostuu erityisesti. Mummo ei ole tehnyt mitään pahaa ansaitakseen nimittelyn. *Eukko*-sanaa voidaan käyttää tuttavallisessa ja leikillisessä puheessa myös vaimosta puhuttaessa. Vain yksi tällainen esimerkki löytyi ja siinä maalaismies kertoo Akulle huonosta tilanteestaan: *Mutta ei penskoillakaan ole kenkiä...ja eukko on kauan kulkenut paljain jaloin...* (09/53/377). *Penskat* ja *eukko* sopivat hyvin köyhän maalaisukon suuhun. Harri Mantila (1998: 21) on tutustunut ”miessanojen” lisäksi Perussanakirjan naisten nimityksiin ja mainitsee, että *eukko*-sanan merkitys ’jonkun pari’ tai ’sukupuolikumppani’ näkyy selvästi sanakirjan esimerkeissä (*Rakas eukoseni, Terveisiä eukollesi. Iskettiin eukot kadulta.*) Yllättävää kyllä, mutta *Aku Ankoissa* sanaa ei käytetä tässä merkityksessä kuin tuon yhden edellä mainitun kerran.

Mummo on itsenäinen nainen ja aktiivinen toimija eikä alistu kavaliemiesten uhriksi vaan päihittää heidät nokkeluudella ja päättäväisyydellä. Vaikka Mummo kuuluu Ankkalinnan tasapainoisimpiin ja tervejärkisimpiin naisiin hänkin höyrähtää joskus haaveilemaan. *Voitteko kuvitella, että unikirjani sanoo, että olen suuri urheilunainen* (02/53/75)! Samainen vuoden 53 Mummo Anka –tarina paljastaa, että näyttelijän ura kiehtoo mummoakin, joka saa tässä inspiraation horoskoopikirjasta: *Suuri näyttelijätär! Etkö näe Hannu... Valot on sammutettu... Yleisö pidättää henkeään... Väliiverho Aukeaa...* (02/53/75). Joskus eri kirjoittajien tarinat menevät ristiin, sillä myöhemmin ilmestyneissä tarinoissa on näytetty Mummo muistelemassa menestyksekkästä näyttelijänuraansa kaukaisessa nuoruudessaan.

6. 5 Pahat naiset

6. 5. 1 Milla Magia

Aku Ankka -lehtien haukutuin nainen on ehdottomasti Milla Magia, jonka sukunimikin paljastaa yhteydet yliluonnollisiin voimiin. Tämä viekas noita esiintyi lehdessä ensi kertaa 1961 tarinassa *Midaan kosketus*, joka uusittiin lehdessä 13/1999. Tarinan alussa Milla tulee tapaamaan Roopea tarkoituksenaan ostaa tältä kolikoita yliluonnollista amuletta varten. *Sait näköjään vieraan*, toteaa Aku Millasta, joka esittelee itsensä avoimesti. - *Olen Milla Magia – noita*. Alussa Roope pitää Millaa harmittomana hulluna: *Noin hassahtanut nainen on varmasti täysin harmiton. - - Hah hah haa! Eukkopaha kuvitteli olevansa noita!* Roope luonnehtii Millaa adjektiivilla *hassahtanut*, jolla on selvä kollokatiivinen merkitys, vain naisesta käytetään tätä sanaa (Mantila 1998: 28). Seuraava lause vielä vahvistaa Roopen luuloa Millan hulluudesta. *Eukkopaha* saa hänet kuulostamaan harmittomalta kylähullulta, varsinkin kun Roope nauraa vedet silmissä. Nauru vaihtuu itkuun, sillä Roope huomaa myyneensä naiselle vahingossa onnenmarkkansa ja tajuaa saaneensa kovan vastustajan. Tästä tapauksesta alkavat Roopen ja Millan väliset kahnaukset toistuvat aina samalla tavoin: Milla yrittää vohkia Roopen onnenlantin, koska kuvittelee saavansa sen avulla mahtavia taikavoimia. Joskus Milla onnistuu saamaan rahan käsiinsä, mutta takaa-ajon jälkeen joutuu luovuttamaan sen oikealle omistajalleen. Noita-ankan taidot herättävät pelkoa ja kunnioitusta ja kirvoittavat vastustajista esiin lukuisia sadatteluja ja haukkumasanvoja.

Erityisesti Roope käyttää Millasta erilaisia nimityksiä ja haukkumia, sen mukaan, miten hermostunut tai raivoissaan hän on. Nimitykset vaihtelevat *naisesta* ja *tytöttelystä* epätoivon ilmauksiin eli huolimatta hermostuttavasta tilanteestaan Roope muistaa korostaa vastustajansa naiseutta. Seuraavat esimerkit ovat historiallisesta sarjakuvaseikkailusta, jossa Milla esiintyi ensimmäisen kerran. (Tarina ilmestyi toiveuusintana lehdessä 13/99.) On siis muistettava, että tässä Roope ei vielä tiennyt, millaisen riesan hän tulee rikkauksia havittelevasta Millasta saamaan. Roopen ja muiden Millaa vastaan kamppailevien kiukkuisuuden asteen voi nähdä selvästi nimitysten pahenemisesta sitä mukaa, kun tarina etenee.

(A) 13/99/17 Minne *se nainen* meni.(Roope etsiskelee Millaa.)

20> *Tuon tytön* taltuttamiseen tarvitaan apuvoimia. (Roope)

(B) 22> *Se noita* on jo täällä (Veljenpojat järkeilevät.)

23> *Sillä noidalla* on pieni taikakauppa (Etsivä tiedottaa Roopelle.)

(C) 25> *Se viheliäinen noita-akka!* Taas hän saattoi meidät naurunalaisiksi.(Roope)

- 26> Siinä ajassa *se tihulainen* ehtii sulattaa kallisarvoisen kolikkoni!
(Roope itkee epätoivoisena.)
(D) 31> Takavarikoimme tosin Millan posahduspommit...mutta ainahan
kiukkuinen noita voi viskellä kiviä. (Ankat juoksevat karkuun kiviä heittelevää Millaa.)

Kun Roope ja Aku ovat huomanneet rahan katoamisen, (A) he lähtevät Millan perään ja viittaavat tähän sanalla *nainen*. Millan sukupuoli tuodaan korostetusti ja tarpeettomasti esille. Ilmauksen *se nainen* tilalla voisivat olla myös sanat *hän* tai *noita*, mutta jostakin syystä juuri tämä ilmaus on tullut valituksi. Seuraavan lauseen sana *tyttö* käytettynä aikuisesta naisesta voisi olla vähättelevä, mutta tässä se on kunnioittava ja jopa hieman pelokas. Silti sukupuolta korostetaan edelleenkin, vastustajana ei ole vain noita vaan erityisesti naispuolinen olento. Tämän jälkeen sukupuolen korostaminen vähenee ja Millaan viitataan sanalla *noita* (B) tai etunimellä *Milla* sekä tässä tarinassa että myöhemmissä Milla-seikkailuissa. Hän on ensisijaisesti noita, vain hyvin harvoin enää nainen tai tyttö. Se, että Milla esitteli itsensä noitana tekee sanasta melko neutraalin, ja ankat ja muut käyttävätkin sitä puhuessaan Millasta, silloin kun tunteet eivät ole aivan pinnassa. (46/99/4 *Noita saa paketin*. 13/99/29 *Kääk! Noita sokaisi minut!*) Toisaalta yhteen sanaan voi kasautua suuri määrä pelkoa ja hämmästystä. Tätä kuvaa Roopen isoin kirjaimin kirjoitettu repliikki *NOITA!* Roope ja veljenpojat tajuavat joutuneensa Millan huijaamiksi ja menneet vapaehtoisesti ansaan. (13/99/24.)

Muita melko neutraaleiksi käsitettäviä nimityksiä Millasta ovat *velho*, *velhotar* ja *noita-ankka*. (18/99/8 *Olipa velholla kova kiire päästä sulattamaan lantini*. 18/99/9 *(Lääh!) En pääse noita-ankkaa pakoon juoksemalla, mutta yritän harhauttaa häntä.*) *Noita-ankka* on sinänsä osuva viittaus Millaan, sillä hänhän on noita ja ankka, mutta sana on myös hauska muunnos *noita-akasta*, onhan sanoissa vain yhden kirjaimen ero.

Seuraavat ilmaukset (C) kertovatkin jo äärimmäisestä halveksunnasta ja vihasta Millaa kohtaan. Hampaita kiristellen sanottu *viheliäinen noita-akka* on raivon huippukohta *Viheliäinen* merkitsee kaikkea alhaista, katalaa, kelvotonta ja halpamaista ja *noita-akka* tässä yhteydessä erityisesti ilkeää naista. (Kuten hieman myöhemmin tulen selittämään, näyttäisi sana *-akka* tuovan näissä yhteyksissä *noitaan* lisämääreen ilkeä.) Roopen tuskastumisesta kertoo ilmaus *se tihulainen*, jolla Roope vertaa Millaa paholaiseen tai pikkupiruun, joka on sanan kansankielinen merkitys. Sana sopii hyvin noitaan, joka tekee pahojaan, on yhteydessä pahoihin voimiin, ja josta ei oikein pääse eroon. (NS s. v. *tihulainen*.) Viimeinen lause (D) kertoo tarinan loppuratkaisun jälkeisestä tilanteesta, jossa lantti on saatu takaisin ja ankat pinkovat pakoon kiukusta kihise-

vää Millaa. Lause kertoo sen, että Millaa ei voi aliarvioida, tappion kokeneena hän voi olla vielä häijympi kuin yleensä.

Mielestäni Millan ja Roopen suhde on hyvin ristiriitainen. Tietysti Roope tulisi mainiosti toimeen ilman Millan jatkuvia hyökkäyksiä, mutta kiukkuinen kitupiikki, kuten Milla häntä nimittää, tarvitsee vastavoimia ja haasteita. Millan elämä on keskittynyt täysin Roopen lantin saamiseen. Olenkin miettinyt, onko Milla oikeasti paha. Hänhän halusi aluksi ostaa kolikon amulettiaan varten, vasta myöhemmin tästä kehittyi pakkomielle. Roope ja Milla pitävät toisiaan tasavertaisina, he arvostavat toisiaan ja toistensa kykyä tapella vastaan. Vaikka ikuinen sota on käynnissä, he tekevät joskus sopimuksia väliaikaisesta rauhasta tai neuvottelevat panttivangeista (veljenpojat – onnenlantti). Milla pitää lupauksensa vain harvoin ja Roopekin tietää sen. *Sen siitä saa, kun edes yrittää luottaa noitaan* (18/99/10). Tässä *noita*-sanassa ovat kiteytyneinä kaikki pahoihin noitiin liitettävät negatiiviset ominaisuudet muun muassa ilkeys ja äärimäinen epäluotettavuus. Vaikka sana *noita* yleensä liitetäänkin yksinomaan naiseen, tässä ei kuitenkaan ole erityistä naiseen suoraan viittaavaa sanaa *-akka* tai muita sukupuolen ilmaisimia, kuten seuraavassa esimerkkiryhmässä.

Tietynlainen arvostus näkyy Roopen kielenkäytöstä Millaa kohtaan, silloin kun hätä ei ole kaikkein suurin. Mutta vaikka ilmaukset ovat arvostavia, eivätkä siis halventavia sanan varsinaisessa merkityksessä, niissä kaikissa piilee sovinismia. Milla määritellään miehen kautta eli se, että Milla on jotakin muuta kuin mies, näkyy suoraan sanojen päätteissä (*-tar*) tai sanoissa itsessään (*-neiti*).

- (E) 36/99/25 Tule takaisin, *senkin lumoojatar*. (Roope raivoaa Millalle.)
 46/99/6 Mitä se *viekas velhotar* nyt juonii? (Roope miettii Millan puuhia.)
 (F) 46/99/14 Saattakaa *neiti* kotiin. Jospa hän olisi viimeinkin oppinut läksynsä. (Roope Millasta)
 18/99/6 Eivätkö asiat suju sinunkaan nuottiesi mukaan, *noitaneiti*? (Roope viittaa Millan sanoihin.)

(E) Roope myöntää velhon viekkauten ja Millan loitsujen lumovoiman, sillä onhan hän itsekin joutunut monesti niiden valtaan. Koko ajan on oltava varuillaan, ettei kekseliäs noita pääse yllättämään. Välillä tuntuu, että taistelu onnenrahasta on leikki, jossa kerätään pisteitä. Jopa ivalliset kommentit (F) Millalle ovat jollakin tapaa arvostavia, ei toisen mitättömyyden osoittamista, kuten esimerkiksi Karhukoplalle suunnatut solvaukset. *Neiti* on tässä täysin korrekti ja kohtelias viittaus naiseen, mutta myös tarpeettoman luokitteleva ja puhuteltavan sukupuolta korostava. Sana *noitaneiti* on ivallisuutta hymyn läpi ja tahallisen kiusoittelevaa. Mieleen tulee heti sana *pikkuneiti*. Ehkä Roope haluaa

kiusata Milla osoittamalla, että vaikka noita onkin, hän on tyttö ja jää yrityksistään huolimatta toiseksi miehelle. *Noitaneiti* on luultavasti melko ainutkertainen sana, sillä siinä yhdistyvät pelätty *noita* ja kohtelias *neiti*.

Millasta käytetään myös mielikuvituksellisempia ilmauksia, joissa kiukun sävystä ei saa oikein selvää. Tarinassa *Arvoituksellinen aromi* Milla on taas ryöstökellään ja Roope hyökkää hänen kimppuunsa. *Sinä kurja nyky-Kirke, varrohan...* (18/99/11). Roope vertaa Milla todella mahtavaan noitaan, sillä *Kirke* on kreikkalaisessa tarustossa esiintyvä velhonainen, joka muutti Odysseuksen seuralaiset sioiksi. (US s. v. *Kirke*). Nimityksen voisi ottaa suorastaan kohteliaisuutena, jos sitä ei edeltäisi sana *kurja*, joka vie vertaukselta hohdon ja saa Millan vaikuttamaan säälittävältä irvikuvalta, joka on vain varjo muinaisesta mahtavasta Kirkestä. Voi tietysti miettiä, tarkoittaako *kurja* sittenkään Millan huonoutta ja kelvottomuutta, kyvyttömyyttä olla mahtava noita vai onko Milla kurja vain Roopen suhteen, piikki lihassa. Milla on todellakin jäljitellyt Kirkeä eräässä tarinassa, jossa hän sattumalta löysi Kirken taikasauvan ja taikoi Akun kilpikonnaksi ja veljenpojat porsaiksi edeltäjänsä mallin mukaan.

Vaikka sana *noita* yhdistetään yleensä naiseen, sillä voidaan viitata myös mieheen. Sanalla tarkoitetaan henkilöä, jolla on yliluonnollisia kykyjä ja taito olla yhteydessä henkivoimiin. Myös luonnonkansojen tietäjistä on voitu käyttää ilmausta *noita*. Sanalla on myös halventava merkityksensä. Vanhaa, rumaa naista nimitellään joskus noidaksi. (NS s. v. *noita*.) Mielestäni sana *noita* liitetään kiinteästi naiseen ja erityisesti pimeyden voimiin yhteydessä oleviin naisiin. Mielikuva taitavasta tietäjästä ja parantajasta on jäänyt taustalle. Ehkä minunkin mielikuvaani noidista ovat muovanneet pääsiäisnoidat ja satujen noita-akat. Olen huomannut, että viimevuosina on tullut sarjoja ja elokuvia, joissa nuoret, kauniit naiset ovat hyviä noitita ja taistelevat valloille yrittävää pahuutta vastaan. Ehkäpä Milla on ollut nuorten ja menevien noitanaisten esikuva. Syylänenäiset, kumarat Kyöpelinvuoren käkättäjät alkavat olla vanhanaikaisia.

Muutamissa Millaan viittaavissa ilmauksissa tuodaan sukupuoli korostetusti esiin. Sen lisäksi, että toimijan sukupuolta on korostettu, myös noituus on liitetty näissä tiiviisti naiseen. Tällaisia ilmauksia ovat jo edellä esitelty *noita-akka*, *noitaneiti*, *lumoojatar* ja *velhotar*. Jos sanan *noita* ajatellaan yhdistyvät ensisijaisesti naiseen, sukupuoli saatetaan ilmaista tuplasti kuten perinteisessä *noita-akka* sanassakin.

Vaikka Milla onkin Ankkalinnan pelottavimpia hahmoja ja Roopen ainoa vakavasti otettava vakituinen vastustaja, hänkin kohtaa joskus vahvempansa. Milleniuon-sarjassa esiintyy todella voimakas velho Malevolus (nimensäkin perusteella hyvin miehin mies), joka voittaa Millan helposti taioillaan. Hän jopa irvailee Milla, pilailee

tämän kustannuksella ja kohtelee häntä kuin keskenkasvuista tyttöä. *Ja sinäkö olet olevinasi noita?* (51/99/26), *Hupsu hupakko!* (51/99/27) Näissä Millennium-tarinoissa Millaan on viitattu sanoilla ja ilmauksilla, joita käytetään lähes yksinomaan naisista puhuttaessa (*hupakko, piika, Milla kulta*). Malevolus käyttää jopa hellittelevää kieltä Millalle puhuessaan, mutta senkin vähättelevässä tarkoituksessa. *Milla kulta, posautahan heitä!* (51/99/28). Yleensä Mikki Hiiri –tarinoihin liittyvä Mustakaapu on myös Millaa hiukkasen viekkaampi ja pitääkin itseään ylivoimaisena, mikä näkyy Millaa käsittelevistä lauseista. Kaapu ei pidä Millaa millään lailla pelottavana ja käyttääkin tästä sanaa *ystävätär*, joka saa Millan kuulostamaan aivan tavalliselta naiselta. Sana on mielestäni monitulkintainen siitäkin syystä, että *ystävätär* on tarkoittanut naisen naispuolista ystävää, ja joskus sitä on käytetty kiertoilmaisuna rakastajattaresta. Suoraan Millalle kohdistetussa puhuttelussa Kaapu nimittää Millaa vielä sääliäväksi.

51/99/30 Hoitelen ensin *ystävättärenne* ja selvitän sitten välini ”johtajanne” kanssa. (Mustakaapu selittää karhukoplalle aikomuksiaan.)
51/99/31 Oikein arvattu, *säälittävä noita-ankka*. (Mustakaapu Millalle)

Naisen voimaa ei pitäisi kuitenkaan aliarvioida, sillä lopulta Milla sotkee omalta osaltaan miesten kuviot ja tekee sen vieläpä lemmenoitsun vallassa, jonka Malevolus on langettanut hänen päälleen. Yleensä Millan elämää hallitsevan aivan eri asiat kuin tavallisten naisten. Miehiin kohdistuvat pettymykset, ihmissuhdeongelmat ja tasa-arvoriidat ovat Millalle vieraita. Lämpöiset tunteet karkotetaan mielestä hetkellisinä häiriöinä tai laitetaan lemmenjuomien syyksi. Mutta Vaikka Milla onkin ”kova jätkä”, jota Ankkalinnan roistot kunnioittavat, hän käyttää häpeilemättä hyväkseen naisellisiä keinojaan, kuten muutkin naishahmot (Dorfman 1980, 44). Inhimillisempi ja naisellisempi puoli nousee Millasta esiin vain noiduttuna ja silloinkin Milla reagoi noitamaisella raivolla.

52/99/28 Mrh! Hän onkin käyttänyt minua vain *piikana!* Nyt täytyy lausua pari valittua sanaa Malevolukselle. (Milla lähtee kiukkuisena tapaamaan velhoa.)
52/99/31 *Naisia* ei kohdella kuin vanhoja lapasia. Maistapas tuota! (Milla heittelee ”armastaan” posahduspommeilla.)

6. 5. 2 Matami Mimmi

Vähemmän pelottava noita ja nimensäkin mukaisesti huvittava hahmo on Matami Mimmi (Mad Madam Mim). Hän teki ensiesiintymisensä piirrosklassikossa *Miekka*

kivessä (The Sword in the Stone, 1963). Filmissä Mimmi oli kyvykäs ja voimakas velho, joka hallitsi pelottavia voimia ja kamppaili mahtavan velhon, Merlinin, kanssa. *Aku Ankan* tarinoissa Mimmi herättää vain hilpeyttä. Hän on pyylevä, hapsutukkainen, harvahampainen ja hyväsydäminen. (AA 12/1997.) Hän epäonnistuu alati taioissaan ja tekee tihutöitä joskus kuin vahingossa. Hän auttaa lapsia hädässä ja kauhistuttaa pölynimurikauppiaita ja muita kaupustelijoita taioillaan.

09/99/32 Ja *Mimmi-muori* omaan... (Mimmi itseksensä)

43/99/33 *Mummelilla* on ruuvi irti. (Toiset noidat pilkkaavat Mimmiä.)

Mimmiin liittyviä viittauksia ei ole kovin monta, mutta muutamistakin käy ilmi, ettei Mimmi todellakaan herätä pelkoa tai kunnioitusta. Mimmin iästä ei tietystikään ole tarkkaa tietoa, mutta ei hän käsittääkseni ole hirveän vanha. Silti Mimmi itse ja hänen noitaystävänsä käyttävät ilmauksia, jotka näyttävät Mimmin vanhana mummona. *Muori* viittaa aina vanhanpuoleiseen naiseen tai isoäitiin ja *mummeli* on kepeämpi ja leikillinen variaatio *mummosta*.

Vuoden 1999 lehdissä on paljon puhekielisiä ilmauksia, jotka ovat usein saaneet itseensä joitakin lisäsävyjä lähtökohtana olleen sanan merkityksen lisäksi. Lisäsävyyn ei tarvitse aina olla vain negatiivinen, niin kuin se yleensä on naista merkittävistä sanoista puhuttaessa. Kukin saa arvioida itse, mutta minun mielestäni edellä mainittuun, *mummo* sanasta *-li*-päätteellä johdettuun sanaan *mummeli*, liittyy jonkinlaista positiivista sävyä, leikkimielisyyttä, hyväntahtoisuutta ja ehkä yhteisymmärrystäkin. Tämänkaltaisen on myös tyttölapsista käytettävä sana *tytteli*. Molemmissa tapauksissa sana loppuu johtimeen *-li*, joka liitetään substantiiveihin. Muita *-li*-johtimella muodostettuja olennon nimiä ovat muun muassa *ukkeli*, *heppuli*, *hihhuli*, jotka kaikki ovat jotenkin hupaisia ja leikillisiä.

13/99/45 Kenties *mummeli* puhuu asiaa. (Pärinäpojat uskovat Mimmiä.)

17/99/18 Turhaan *mummeli* siinä kahleitaan kalistelee. (Akun tokaisu haamulle)

48/99/27 Ja joku *tytteli* seuraa sitä keskellä poolo-ottelua. (Aku huomaa pienen tytön.)

6. 5. 3 Lumikin noidasta takametsän noitaan

Tarinoiden kolmas ilkeä nainen on Lumikki-tarinan kuningatar-noita, jonka jakautunutta persoonaa käsittelen myös *kuningattarien* yhteydessä (ks. s. 86). Tämä vieläkin yksi Disney-tarinoiden pelottavimmista hahmoista esiintyi ensimmäisen kerran Lumik-

ki-sadussa ja pudottuaan traagisen tarinan lopuksi rotkoon lainasi hahmonsä uutta käyttöä varten. Olisikin ollut sääli haudata käyttökelpoinen pahantekijä kokonaan. Tämä noita ryhtyi kiusaamaan Pikku Hukkaa, seitsemää kääpiötä ja muita Takametsän asukkaita ilkeyksillään. Hämätäkseen pieniä metsän eläviä, hän sonnustautuu usein kaupustelijamuorin asuun. Kaikki seuraavat esimerkit käsittelevät tätä monitahoista noitaakkaa.

08/52/294 ...tunnette tarinan Lumikista ja hänen *ilkeästä äitipuolestaan...* (Kertoja/reunateksti)

09b/52/338 ...sillä niin oli käskenyt hänen *äitipuolensa, ilkeä kuningatar.* (Kertoja/reunateksti)

09b/52/353 Hänhän on *noita!* (Jörö yrittää vakuuttaa muita kääpiöitä.)

02b/57/106 *Senkin ilkeä noita!* (Tiku ja Taku huutavat noidalle.)

09/57/533 En pidä *noidasta!* (Pikku Hukka Sepelle) - - ...ja sen vuoksi jätän hänet sinun huomaasi, *vanha noita.* (Sepe selostaa aikomuksiaan noidalle.)

05/57/289 *Ilkeä noita* se tietenkin oli! (Viisas opastaa Rumpalia.)

09b/52/362 Olen vain *vanha kaupustelijamummo...* (Noita esittäytyy Lumikille.)

Kuten esimerkitkin osoittavat, Lumikin noita on läpeensä paha nainen ja kaikkien vihaama. Hän on muiden kaltaistensa lailla vaihtoehto kirjallisuudessa ja taiteessa esitetyille suloiselle naiselle. Hän on naishirviö, joka kieltäytyy kauneudesta, hyvyydestä ja itsettomyydestä, naiselle tyypillisinä nähdystä ominaisuuksista. (Tuohimaa 1988: 27.) Tämä noita, kuten Milla Magiakin, on ottanut oman paikkansa miesten maailmassa, hän ei ole vain nainen muiden joukossa, vaan jopa miehiäkin ylivertaisempi, aktiivinen toimiva yksilö.

6. 6 Naisten keskinäiset suhteet

Päähenkilöiden lisäksi *Aku Ankka* -lehden tarinoissa esiintyy lukuisia naishahmoja, jotka nähdään silloin tällöin sivurooleissa tai jotka näyttävät vain kerran tai pari. Tiiviisti yhteisöön kuuluvat naispähenkilöiden ystävättäret, naisyhdistyksien naiset, naapurit sekä jo edellä mainitut seurapiireihin kuuluvat kateuden kohteet, kuten pormestarin rouva, koulujen johtajattaret ja naisyhdistysten puheenjohtajat. Naiset luokittelevat itsensä ylä- ja alakastiin varallisuuden ja hienon sukupuun perusteella. Seurapiirirouvat katsovat etuoikeudekseen suhtautua alentuvasti ja holhoavasti ”tavallisiin” naisiin. Jo aiemmin mainitussa tarinassa *Parazzipimu*, Iines yrittää kuvata kuuluisaa hienorotuista koiraa. Hienoilla rotukoirilla on tietysti hienot omistajat, kuten tässäkin tarinassa rouva Hundenburg, jonka nimi kertoo samalla koiraharrastuksesta, mutta myös hienosta sukutaus-

tasta. Rouva hermostuu Iineksen rahvaanomaiseen touhuamiseen. *Pysykää te enemmän aloillanne, neitiseni* (12/99/28). Neiti-puhuttelu voisi olla kohtelias, mutta tässä se on ivallinen ja omistusliite *-ni* tuo siihen halveksivan sävyn.

Ristiriitaiset tunteet toisia naisia kohtaan näkyvät siis heistä käytetyssä kielessä. Joskus naiset ovat ylimpiä ystäviä, joskus he mielitelevät toisiaan hyödyn toivossa tai haukkuvat kateellisina selän takana. Toisinaan paras ystävä on pahin vihollinen ja hirveä riesa. Kuten esimerkit tulevat osoittamaan, kateus ja kaksinaamaisuus ovat kantavia voimia ankkalinnalaisten ihmissuhteissa, niin miesten kuin naistenkin.

Iineksen suhteita muihin naisiin leimaa aina jonkinasteinen kilpailuhenki. Toiset naiset ovat häntä kauniimpia, rikkaampia tai paremmassa asemassa, tai sitten Iines on sairaalloisen mustasukkainen Akustaan, vaikka itse tapailee muitakin miehiä. Oikeastaan vain mummon ja Minnin kanssa hän on aivan luontevasti ystävä. Mummo on huomattavasti vanhempi ja kuuluu lisäksi sukuun, joten hän ei ole uhka Iineksen viehätysvoimalle. Minni taas kuuluu ”eri sarjaan”, hänhän on hiiri ja lisäksi Mikin vakituinen tyttöystävä. Minni ja Iines esiintyvät hyvin harvoin samassa tarinassa, mutta kahdeksanosaisessa Millennium-sarjassa tämäkin erikoisuus nähtiin. Kaksi tarinoiden johtavaa naishahmoa muodostavat tiimin, jossa voisi sanoa olevan todellista naisenergiaa. Kaksikko toteaa tämän voiman itsekkin, mutta myös Karhukopla kavahtaa tarmokkaita naisia.

49/99/32 Olemme aivan *ensiluokkainen taistelupari*. (Minni toteaa itsestään ja Iineksestä.)

49/99/25 Mieluummin otan kimppuuni poliisipartion kuin *kaksi kamalaa mimmiä*, jotka eivät tunne armoa. (Karhukopla pakenee äkäisiä naisia, Minniä ja Iinestä.)

Sanaa *mimmi* on käytetty muissakin yhteyksissä erityisen tarmokkaasta ja aikaansaavasta naisesta. Vaikka sanaa ei käytetäkään negatiivisessa sävyssä, mielestäni siihen liittyy vivahde jostakin naiselle sopimattomasta. Naisen ei sovi olla liian aggressiivinen, hän ei saa riehua tai käyttäytyä naurettavasti tai muuten huomiota herättävästi Tämä selitys sopisi myös Matami Mimmi noitaan, sillä hän ei ole perinteinen hieno nainen kuten aikaisemmin on jo todettu. Ensimmäinen esimerkkilauseessa Aku kauhistelee luolatyttö Unan riehumista tanssilattialla ja sävy on selkeän negatiivinen. Toisessa esimerkissä sanaa käytetään lähes ihailevassa merkityksessä. Ihailun kohteena on kuitenkin dinosaurusnaaras, ei nainen tai tyttö sanan varsinaisessa merkityksessä. *Mimmi*-sanan käyttöyhteyksistä voidaan päätellä, että ei ole sosiaalisesti hyväksyttävää olla mimmi. Hienon naisen kuuluisi olla hillitty ja hiljainen, eikä *kamala mimmi*.

47/99/10 Vai tanssaa? *Mimmi* jyrää kuin tankki. (Aku Unasta)

45/99/29 Siinä vasta *mimmi*. (Pojat puhuvat dinosaurusemosta)

Iinestä kalvaa usein mustasukkaisuus, aiheeton tai aiheellinen. Ensimmäinen esimerkki on tarinasta *Tunne outho rinnassani...* (14/99), joka Milla on ottanut Iineksen hahmon ja on Akun seuralaisena juhlissa. Iines tuntuu kuitenkin olevan enemmän huolissaan siitä, että Aku on toisen naisen kanssa, kuin että kyseessä on todella vaarallinen noita.

14/99/13 Tuo pimu on huijari ja noita! - - Näpit irti noita-akasta!

- - Pulutteletkin vielä häntä! Miten on mahdollista, ettet tunne minua? (Iines vakuuttelee Akua hädissään.)

10/99/6 Sinulla taisi olla treffit sen äskeisen *typyn* kanssa. (Iines äkäilee Akulle mustasukkaisena.)

47/99/13 Vaaku on minun, senkin seireeni! (Tipsu Unalle raivostuneena poikaystävänsä vikittelemisestä.)

Ilmaus *pimu* on halventava ja kertoo halusta näyttää toinen nainen huonona ja alempiarvoisena. Iineksen hätä on suuri, sillä Aku käyttää vihollisesta hellittelynimeä *pulu*, mikä on yksinomaan Iinestä varten. Iineksen harmiksi Aku pyrkii olemaan ritarillinen naisil-le, varsinkin nuorille ja kauniille, mikä johtaa usein riitaan ja epäilyksiin. Toisen esimerkin *typy* on samankaltainen *pimun* kanssa, ja sopii hyvin kiivaan Iineksen suuhun. Mantila (1998: 21) toteaa, että on vaikea kuvitella naisten kutsuvan toisiaan *pimuiksi*, sillä ilmaus on selkeästi miehen näkökulmasta.

Edellä mainittujen sanojen käyttö on hyvin ymmärrettävää, sillä mustasukkainen nainen haluaa näyttää toiset naiset miehelle heitukoina, joita ei voi ottaa vakavasti. Tavallaan asetetaan miehen asemaan. Muutkin kuin temperamenttinen Iines joutuvat riitoihin miestensä takia. Viimeisessä esimerkkilauseessa Tipsu on tullut hakemaan poikaystävänsä takaisin avaruudesta asti ja syyttää Unaa Vaakun lumoamisesta kuin seireeni ikään. Tipsu ajattelee Vaakun olevan tahdoton olento, jonka voi vain viekoitella itselleen. Muutamissa tarinoissa naisista ajatellaan samalla tavoin.

Vaikka Milla Magia onkin erakko luonteeltaan ja puuhailee yleensä yksin mökissään Vesuviuksen juurella, suunnitelmat vaativat joskus kanssakäymistä muiden naisten kanssa, kuten juuri tarinassa *Tunne outho rinnassani...* Milla yrittää päästä käsiksi Roopeen Akun ja Iineksen kautta ja koettaa saada Iinekseltä tietoja Akusta. Milla vangitsee ja huumaa Iineksen *Paimutaan peremmälle, jottei nokkava naapurisi näe liikoja*. (14/99/5.) Tyttöjen välisistä ystävyys-suhteista vähät välittävä Milla vetoaa me-henkeen ja tyttöjen juttuihin poikaystäväistä. *Vasten tahtoaan kukaan ei kerro mitään edes hypnoosissa, mutta näin tyttöjen keskenhän sinä varmaan...* - *Ei tätä kestä! Kimuli pälättää maailman tappiin asti*. (14/99/6.) Millan ystävällisyys ja kärsivällisyys ei ole todel-

lista, vaan halveksunta perinaisellista uteliaisuutta ja puhetulvaa kohtaan paistaa lauseista ja ilmauksista selvästi. Naiset käyttävät toisistaan harvoin ilmauksia, kuten *kimuli* tai *sussu*, kuten Milla tässä tekee (Mantila 1998: 21). Milla elää erillään muista naisyhteisöistä ja pitää itseään erillisenä, enemmän miehen kaltaisena kuin naisena. Tämänkaltaisen sanojen käyttö korostaa sitä, että Ankkalinnan naiset määräytyvät miehen näkökulmasta, jopa siinä määrin, että naisetkin ovat oppineet tämän miehisen mallin. Myös Matami Mimmi, joka ei ole aivan tavallinen nainen, vaan tottunut elämään melko erakona elelevä hänkin, tuskastuu helposti muiden noitien läsnäoloon. *Tytöt ovat auttamattoman uteliaita. He ovat lainaavinaan jotakin, mutta tietysti he pyrkivät vakoilemaan minua minkä kerkiävät (27/99/19)*. Muut harvahampaiset, koukkuleukaiset noidat ovat hyviä ystäviä ja kuuluvat samaan porukkaan, mutta tahtovat tunkea nenänsä asioihin, jotka eivät heille kuulu.

Iineksen oma nimikkotarina (08b/53/347) paljastaa yleisen asennoitumisen toisiin naisiin. Tarinan aloittaa reunateksti. *Tämä otettiin silloin, kun Ines tahtoi hienostella ja kävellä Kaivopuistossa muiden nuorten naisten tapaan*. Ines ei siis halua olla muita huonompi, vaan haluaa hänkin puistoon näyttäytymään, mutta trendinä onkin, että kaikilla pitäisi olla rotukoira kävelytettävän kuten Eveliinalla. Kertojakin tuo ilmi asennoitumisensa Iineksen ”ystävään”. *Ines suuttui pöyhkeään Eveliinaan, meni kotiin ja...*

Olenko minä muka mielestäsi halpa-arvoinen, *Eveliina Ankka?* – Tuo *Eveliina hyväkäs* saa sappenä aina kiehumaan! – *Hän* luulee olevansa hieno, kun taluttelee rotukoira! Pyh! - Tapaamme kai siellä, *rakas ystävä?*

Iineksen suuttumuksesta kertoo virallisen nimen käyttö puhuttelussa. Ines haluaa todella kiinnittää puhuteltavan huomion asiaansa. Vielä seuraavakin lause kertoo kiukusta ja inhosta (*Eveliina hyväkäs*) kopeaa ystävätärtä kohtaan. Viimeisessä esimerkissä on tehty täydellinen suunnanmuutos. Eveliinan puhuttelemisen *rakkaaksi ystäväksi* näyttää Iineksen kyvyn mielistellä tarpeen tullen. Eveliinahan ei ole Iinekselle edes ystävä, saati siten rakas, vaan ainoastaan kateuden kohde. Eveliinankin hämmästelee tätä puhelinkeskustelun ystävällisyyden puuskaa, ja hän onkin langan toisesta aivan kysymysmerkkinä. Ines haluaa varmistaa tapaamisen puistossa, ei suinkaan tavataksaan ystävänsä, vaan tehdäksään tämän kateelliseksi isommalla koiralla kuin mitä Eveliinalla on. Tarina on oiva esimerkki Ankkalinnan naisten oveluudesta ja kateudesta.

Ines on julkisivun kiillottamisen ja ylpeilyn kiistaton mestari. Minni on yleensä asiallisempi eikä sorru samanlaiseen kateuteen ja ole niin huomionkipeä kuin Ines. Vaatteet ovat Minnillekin heikkous ja hän käykin ostoksilla ahkerasti Mikin toimi-

essa kuormajuhtana. Osa vaatteiden oston riemusta syntyy halusta päästä näyttämään niitä ystävättäriille. Esimerkkilauseet ovat yhden sivun tarinasta nimeltä Shoppailun stoppi (17/99/33). *Kunhan tytöt kuulevat, millaisia löytöjä tein. He muuttuvat kateudesta vihreiksi. - - ja sitten Klaara sanoi minulle...pälä...plöp...ettei minun pitäisi hassata rahojani siihen kolttuun, joka on muka ikäiselleni aivan liian tyttömäinen...* Läheisten ystävättärien kanssa pohditaan kuumeisesti muotikysymyksiä ja samalle omalle porukalle (*tytöt*) esitellään uudet hankinnat. Teksti tuo korostetusti esille sen, että turhamaiset ja lörpöttelevät henkilöt ovat nimenomaan naisia.

Viihteessä elävät stereotyyppiset käsitykset naisista ja naisten ominaisuuksista esitellään *Aku Ankoissa* perusteellisesti. Sen lisäksi, että naiset ovat pinnallisia, turhamaisia ja kateellisia ja että he kilpailevat jatkuvasti toistensa kanssa, heidän välillään vallitsee yhteishenki ja solidaarisuus, varsinkin, jos on vastustettava miehiä. Perimmäisissä asioissa naiset ovat yleensä samoilla linjoilla. Myös perhe on naisille tärkeä ja lapsista puhutaan aina suurella rakkaudella. Suloisista lapsista ollaan vilpittömästi onnellisia äidinkin puolesta. Lapsien ihanuus on tarttunut tässä puheeseenkin, joka on hyvin ystävällistä ja kohteliasta. Näissäkin esimerkeissä korostuvat naisten aviosuhteet eli naiset määrittelevät toisensa perheen ja aviomiehen mukaan.

10/99/32 Niin sitä pitää, *neiti hyvä!* Täräyttäkää sille suorat sanat! (Nainen kannustaa Iinestä, joka sätii huonosti käyttäytyvää miestä.)

08/53/329 *Rakas ystävä!* Kylläpä sinulla on suloiset lapset! - Kylläpä teillä on kauniita lapsia, *rouva Anka!* (Kanat ja kalkkunat kehuvat rouva Ankan jälkikasvua.)

6. 7 Nimet

Ankkalinnan naisten viralliset nimet kertovat paljon niin asukkaista kuin kielenkääntäjien mielikuvituksestakin. Usein nimet on kehitelty todellisella taidolla, mutta mielestäni joskus on menty siitä, mistä aita on matalin. Toisaalta Disney-sarjoissa on tuhansia kertakäyttöhenkilöitä, jotka vilahtavat vain kerran jossakin tarinassa. Näiden satunnaisien sivuhenkilöiden nimillä ei ole niin suurta merkitystä. En käsittele tässä niitä päähenkilöitä, joita olen käsitellyt jo muissa osioissa (Iines, Minni, Heluna, Kaino-Vieno).

08/52/285 *Paula Possun* helminauha on varastettu.

39/99/4 Maalasimme *rouva Kärsämön* aidan.

01b/57/63 Tuossa on *opettajani neiti Kalkkuna*.

12b/57/764 Ensiksi esiintyy neiti Klaara Kotko.

16/99/23 Rouva Lokki

Jotkut tapaukset ovat ilmiselviä, kuten edelliset esimerkit, eivätkä aiheuta lukijalle päänvaivaa, jos eivät oivalluksiakaan. *Paula Possu* on nimensä mukaisesti possu, kuten luultavasti *rouva Kärsämökin*, jota ei näytetty tarinassa. *Neiti Kalkkuna* on tietysti nuori kalkkunanaaras. Tällainen *neiti* ja *rouva* sanojen käyttäminen saattoi olla tavallista vielä 50-luvulla. Possun etunimi *Paula* on valittu luultavasti äänteen perusteella. Nimet alkavat soinnittomalla klusiililla, jota seuraa takavokaali. Näin nimet sointuvat toisiinsa ja jäävät hyvin mieleen. Puhumattakaan siitä, että ne ovat helppoja keksittäviä. Tähän ryhmään kuuluu nimiensä perusteella myös filmitähti Tina Timantti, jonka nimi voi olla myös muunnos laulaja Tina Turnerista. Hahmon taiteilijanimen, Tina Timantti, takaa paljastuu tuiki tavallinen *Pike Puolukka* (30/99/25), ja tässäkin nimessä pätevät edellä esitellyt seikat. Myös Klaara Kotkon nimi on tuntuu helpolta perustella. Kotko on kana, jonka voi olettaa kotkottavan. Klaara-nimi on vanha ruotsalainen nimi ja sopii hienosti herraskaiselle kanarouvalle. Klaara esiintyi Mummo Anka –tarinoissa 50-luvun sarjoissa. Uusissa lehdissä häntä ei ole enää näkynyt.

Aina nimet eivät ole näin yksinkertaisia, mutta vähänkin miettimällä nimen (oletettu) tausta selviää. Esimerkiksi *Kai sinä vielä minut muistat, Sanni Sokurin?* (12/52/491) Näin itsensä esittelee kettu, kiero keittiömestari, joka havittelee mummon reseptejä itselleen. Kettu pukeutuu valepukuun ja esittäytyy Sannina, mummon entisenä koulutoverina. *Sokuri* nimi voisi mielestäni tulla useammastakin syystä. Ensinnäkin kettu on kokki, joten ruoka-aineet ovat hänen mieleessään päällimmäisenä ja sokurihan on vanhahtava ja kansanomainen nimitys sokerille (NS s. v. sokuri). Toiseksi hän on hyvin lipevä ja yliystävällinen, mikä viittaa ainakin minun mielestäni makeaan ja makeiluun sokeriin. Muuten nimessä pätevät samat säännöt kuin *Paula Possussakin*. Etunimi *Sanni* sointuu hienosti *Sokuriin*.

Joskus täytyy tehdä päätelmiä nimestä vain niiden käsitysten mukaan, joita minulla itselläni on. Luolatyttö *Unan* nimi on toisin päin käännettynä *Anu*. Äänteidensä puolesta lyhyt ja ytimekäs, ehkä alkukantainenkin nimi *Una* sopii riehakkaalle luolatytölle. Lisäksi se on helppo komentosana, sillä Unalle suunnataan usein käskyjä ja kieltoja, kuten Akukin tekee tässä esimerkissä: *Seis, Una! ...että sinä vain reuhaat ja mellastat* (47/99/3).

Aina nimet eivät paljasta, millainen hahmo on kyseessä. Ne voivat kertoa myös henkilön ammatista. Naisista tällaiset nimet ovat paljon harvinaisempia kuin miehillä varmaankin sen vuoksi, ettei tarinoiden naisille usein ole selkeää ammattia. Miehillä tavallisia ovat sen kaltaiset nimet kuin *Tohtori Lekuri*, *Tohtori Hypo Thalamus* tai hammaslääkäri *Alpo Poranne*. Kuten nimistä näkyy, miehet ovat korkeissa asemissa ja

määrityvät näin omien saavutustensa mukaan, ammattiensa kautta. Joitakin ammattiin viittaavia nimiä on kuitenkin myös naisilla.

10/9928 Aivan, neiti Tietokanta.

11b/57/700 - - ennen kuin menen satamaan haastattelemaan Gala Fortissimoa – suurta oopperalaulajataria!

Koulun kanslistina toimivan neiti *Tietokannan* nimi viittaa jatkuvaan toimimiseen valtavien tietomäärän ja koneiden kanssa. Oopperalaulajan nimi taas on johdettu musiikki-termistä. *Fortissimo* (S) tarkoittaa *erittäin voimakkaasti* ja sopii nimeksi muhkeamuu-toiselle ja mahtavaääniselle laulajattarelle. Etunimi *Gala* voisi olla muunnos sanasta *gaala*, joka merkitsee juhlaa tai juhlapukua. Vaikka naisten nimet eivät ole yhtä ilmiselvästi ammattiin liittyviä kuin miesten, ne voivat viitata hieman kaukaisemmin ammat-tiin tai johonkin siihen liittyvään seikkaan, kuten seuraavissa.

1/99/15 *Rouva Liitola*, tähtemme, on kouluttanut minut seuraajakseen!

12/99/19 Kunhan olin aikani pehmittänyt *Eloveena Elovainiota*, kuulu naurismiljoonikko halusi sijoittaa muhkean summan...mikä käy hänelle kalliiksi.

12/99/27 Ehkäpä filmitähti *Lissu Sähkö*.

Rouva nimeltä Liitola on jo eläkeikää lähestyvä trapetsitaiteilija, joka on ikänsä liidellyt sirkusteltan katon ja permannon välillä. Eloveena Elovainio on maanviljelijä, ei kuitenkaan kaurapeltojen omistaja niin kuin etunimestä voisi päätellä. Yhtä kaikki nimet viit-taavat maahan elantoon ja vainioihin. Myös Lissu Sähkö kuuluu tähän joukkoon. Sen lisäksi, että Lissu voi viitata kuuluisiin Elisabetheihin, kertoo sukunimi *Sähkö* paitsi näyttelijäpersoonien karismaattisesta säteilystä myös filmitähtien elämään kuuluvasta loistosta ja glamourista.

Kuten sanottu, kun miesten nimet kertovat ammatista tai toimialasta, naisten nimet sitä vastoin kertovat enemmänkin henkilön ulkonäöstä, jostakin yksittäisestä piirteestä tai luonteenlaadusta ja tavasta toimia. Tämä tukee käsitystä siitä, että miehen tärkein määrittäjä on hänen ammattinsa, kun taas naisesta arvioidaan ensimmäi-seksi ulkoista olemusta.

06/57/335 Eikö tämä olekin vuokko, *neiti Kultahapsi*?

12/99/21 Olen oikeusavustaja *Hilja Hissukka*.

37/99/20 No, päästäkää hänet sisään, *neiti Näpsä*.

08/53/329 Totta kai, Lylly hyvä!

35/99/25 Höm – joku *neiti Viehko* pyrkii puheillenne, pankkiiri.

Neiti *Kultahapsella* on nimensä mukaisesti kullanhoidtoiset vaaleat hiukset eli hän on blondi. *Hilja Hissukka* viittaa stereotyyppiseen käsitykseen hiljaisesta ja huomaamatto-masta lakikirjojen alle hautautuvasta oikeusavustajasta. Kun nainen on pystynyt kipua-

maan Ankkalinnassa oikeusavustajaksi asti, on hänen saavutuksena mitätöity antamalla hänelle naurettava nimi. Roopen kärsivällisenä sihteerinä ikuisuuden toiminut neiti *Näpsä* on nimensä mukaisesti taitava ja kätevä toimissaan ja myös ulkoiselta olemukseltaan ”näpsäkkä” pyöreine silmälaseineen ja nutturoineen. *Lylly* on pullea ankkamo ja nimi kuvaakin mainiosti ankkaidin lyllertämistä eteenpäin. Erittäin viehkeä neiti on nimensä mukaisesti neiti *Viehko*. Nimi on kylläkin hieman vilpillinen, sillä naisellista lumovoimaa on lisätty taikakeinoin, nimen taakse kätkeytyy jälleen valepukuinen Milla. Kuten edellisetkin esimerkit näyttävät ulkoisen olemuksen lisäksi naisen tärkein määrittäjä on hänen aviosäätynsä joka osoitetaan liittämällä naisen nimen eteen *neiti* tai *rouva*.

Eräaseen nimiryhmään olen lyönyt leiman ”allegoriatyypiset nimet”. Inhimilliset piirteet, hyveet ja paheet on niissä ikään kuin personoitu. Vaikka näissä nimissä ei arvatenkaan pyritä oikeiden allegorioiden tapaan opettavaisuuteen, on tarinoiden rikkaat ihmiset tehty usein turhan tärkeiksi ja etäisiksi. Ensin Roope ilmoittaa saapumisestaan juhlien emännälle ja toisessa esimerkkilauseessa laivan matkustajat spekuloivat kuohuttavaa tapausta. *Tässä minä tulen, rouva Nousukas* (10/57/506), *Rouva Platinan kuuluisa helminauha on kuulemma varastettu hänen hytistään* (12/57/735). *Nousukas* on selkeästi negatiivisesti sävyttynyt sana. Nousukkaat ovat uusrikkaita, häikäilemättömiä kiipijöitä, jotka haluavat mainetta ja kunniaa hinnalla millä hyvänsä. Kallisarvoisesta *Platinasta* taas huokuu kovuus ja kylmyys ja arvokkuus.

Erilaisia nimiä on lehdissä todella paljon, niin myös naisten nimiä, ja niiden joukkoon mahtuu hyvin eri tyyppisiä ja eri lähtökohdista kehiteltyjä nimiä. *Peter Panissa* ja *Hiawatha* -tarinoissa esiintyy intiaaneja, joilla on siihen elämäntyyliin sopivat nimet, joka heille sarjakuvassa on luotu. Nimet eivät siis kerro välttämättä oikeiden intiaanien tavoista. Luonnosta, kasvien joukosta (*Auringonkukka*), on poimittu sellainen nimi, joka kuvaa parhaiten kantajansa olemusta ja luonnetta tai synnyttää jonkinlaisia mielikuvia. Esimerkiksi nimi *Tiikerinlilja* tuo mieleen jotakin ylvästä ja villiä, vaikken tiedäkään, millainen tiikerinlilja on. Nimi voi olla myös muunnelma, jostakin intiaanien päivittäiseen elämään kuuluvasta asiasta tai esineestä kuten moksasiinista, intiaanien jalkineesta, johdettu *Mokkasiina*.

Akun veljenpojat käyvät tavallista peruskoulua ja heidän luokallaan on runsaasti tyttöjä, joilla on tavallisia aikakauteen sopivia tyttöjen nimiä: *Lissu*, *Henna*, *Jenna*, *Siru*, *Sonja* ja *Petra* (6/99/17). Myös partiotyttöillä on ihmisillekin sopivia nimiä, joskin hieman harvinaisempia. Ehkä nimissä on haluttu korostaa tyttöjen kiinnostusta

luontoon ja retkeilyyn, sillä heille on annettu luontoon liittyvät nimet kuten *Orvokki*, *Petunia* (16/99/23).

Seuraavan esimerkkiryhmän nimet toimivat vain niminä, sillä niin voidaan tässä yhteydessä sanoa. Niissä ei ole käsittääkseni erityistä vitsiä tai piilotettuja merkityksiä. Ehkä alkuperäistekstityksessä nämäkin nimet ovat kertoneet jotakin. Nimet eivät käänny suoraan, eivätkä kulttuurin sisäiset vitsit välity käännöksistä, joten jotakin on saattanut kadota. Tässä nimet ovat nimiä, jotka erottavat hahmoja toisista ja joilla puhutellaan toisia, kuten tapana on. Kaikki nimet lukuun ottamatta *Maijua* ovat vuoden 1999 lehdistä. Maiju voi tietysti olla sukua vanhan lastenlaulun Maijalle, jolla oli myöskin karitsa, silloin nimellä olisi viittaussuhde toiseen tekstiin.

9/99/25 Mitähän mielenkiintoista *Tiinalla* on minun varalleni? (Iineksen ystävätär)... Tattis *Niina* – tai mikä nimesi nyt olikaan. (Laiskuriliiton puheenjohtaja muistelee Iineksen nimeä.)

1/99/15 Tule takaisin, *Vilma* – ja lopeta tuo sietämätön ruikutus. (Nuori trapetsitaiteilija.) - - Hänen nimensä on *neiti Vilhelmiina!* (Vilman taiteilijanimi)

11b/53/475 Loukkasitko itsesi, *Leena?* (*Peter Pan* –tarinan tyttö)

14/99/5 Hei, *Leila!* (Iineksen naapuri)

02/53/62 Se on varmaan pudonnut *Maijun* pienen lampaan kaulasta. (Pikku-Hukka ystävä)

49/99/7 Voi, mihin Ella livahti? - - Meidän *Inkeri* on niin helppo ja vai-vaton lapsi, että tuskin edes huomaatte häntä. (Akun hoitolapsia)

48/99/26 Pikku *Kaisa-Kamillani* on eksynyt jonnekin. (Äiti tyttärestään)

3/99/26 *Emmi-rouva* on valmistanut hapankaalia ja makkaroita. (Yksi Roopen reseptikilpailun osanottajista)

22/99/13 Minni on äskettäin hankkinut sievän villakoiran, jonka nimi on *Liila*.

Vaikka monet edellisten esimerkkien nimistä ovat tavallisia tosielämässäkin, ollaan kuitenkin sadun maailmassa, missä noidat noituvat ja velhoilevat. Tyypillisiä noitanimiä ovat *Eulaalia*, *Sibylla* ja *Louhi* (27/99/19) sekä *Hekla-velho* (43/99/33). *Sibylla* nimeä käytettiin muinaisessa Kreikassa ja Roomassa ennustajattaresta tai nais-tietäjästä. *Louhi* tarkoittaa isoa kiveä tai kivenjätkälettiä (NS s. v. *louhi*), mutta nimi on tullut varsinaisesti tutuksi Kalevalan pohjanakka harvahampaasta. Hyvin tavallinen noitanimi on *Hekla*, joka on saanut innoituksensa varmasti islantilaisesta tulivuori *Heklasta*.

Osa nimistä on selvästi väännöksiä oikeista nimistä, joidenkin ajankoh-taisten kuuluisuuksien nimistä, tai ne voivat viitata johonkin taruun tai kuuluisiin histo-rian henkilöihin. Tällaisia ovat esimerkiksi *Milla Magian* käyttämät nimet. *Milla* käyttää usein valepukuja ja siten myös valenimiä päästäkseen lähelle Roopea ja tämän onnen-

lanttia. Millan nimet ovat erikoisia ja vierasperäisiä, kuten esimerkit näyttävät, sillä onhan hän eksoottinen italialainen noita.

3/99/27 Neiti Desdemona tuo tarjolle juustopiiraansa.

13/99/20 Olen kuuluisa elokuvatähti *Gina-Brigitta Ankanpyrstö*.

Jälkimmäisen esimerkin *Gina-Brigitta* vaikuttaa ensisilmäykseltä liian vaikealta nimeltä suomalaiseseen *Aku Ankkaan*. Nimi viittaa arvatenkin Gina Lollobrigidaan, italialaiseen filmitähteen. Toisaalta se voi olla sekoitusta myös Brigitte Bardotista. Nimen ymmärtää paremmin, kun tietää, että tarina on julkaistu alun perin vuonna 1961, jolloin kyseiset nimet olivat tuttuja ja ajankohtaisia. Tarinaa nyt lukeville lapsille nimi jää yhdeksi vierasperäiseksi nimeksi kaikkien muiden nimien joukkoon, joita eri lähteistä tulvii.

Myös muita tuttuja asioita kuin tunnettujen henkilöiden nimiä voidaan käyttää raaka-aineena uusien nimien muodostuksessa. Ruoka-aineista tuli mainituksi jo alussa sokuri ja muitakin mausteaineita tai väännöksiä niiden nimistä on käytetty. Naispuolinen sirkuskarhu on *neiti Neilikka* (1/99/18), sen syvempää selitystä nimelle en pysty keksimään. Miksi karhua halutaan kutsua neilikaksi? Vaaleakutrinen filmitähti on *neiti Inge Fääri* (22/99/8), jonka nimen pohjana voisi olla inkivääri.

Mielenkiintoista on myös huomata, että mahdollisten nimien paljoudesta huolimatta samoja nimiä on käytetty kahdesti, kun Disneyn tarinoita on käännetty. Tuntuu mahdottomalta ajatella, että samaa nimeä olisi käytetty erehdyksessä, ettei olisi muistettu, että nimi on jo käytössä. Toisaalta nimet ovat niin erikoisia, että juuri saman idean saaminen kahdesti tuntuu mahdottomalta. Ehkä kääntäjiä on vain laiskottanut. Tipsuja ovat Tulevaisuuden miehen kiukkuinen tyttöystävä ja *Kaunotar ja Kulkuri*-tarinan kaunotar eli riehakkaan Pepin äiti (ei esiinny minun aineistossani). *Helinä*-nimisiä taas ovat sekä *Bambi*-tarinan metsäkauristyttö sekä *Peter Panissa* helistelevä keijukainen.

47/99/4 Ja *Tipsu* se vasta täydellinen onkin. (Tyttö tulevaisuudesta)

05b/53/231 Bambi katsoi *Helinää* ja tunsii olonsa oudoksi. (Metsäkauristyttö)

11b/53/469 Siinähan te olette, Peter Pan ja *Helinä-keiju!*

6. 8. Siniveriset ja muuten arvostetut naiset

Varsinkin 50-luvun *Aku Ankkujen* tarinat kertovat paljon muustakin kuin ankkujen seikkailuista. Vanhemmissa tarinoissa on selvästi enemmän sadun tuntua ja perinteisien satujen maailmaanhan kuuluvat kuningattaret ja prinsessat. Hyvin rakastettu satu on

Lumikki ja seitsemän kääpiötä, jossa prinsessa joutuu pakenemaan pahaäitipuoltaan metsän uumeniin. Suurin osa *kuningatar* ja *prinsessa* -maininnoista on poimittu juurista tarinasta. Kuninkaalliset kuuluvat Disneyn satumaahan paremminkin kuin Ankkalinnaan, jota hallitsee kansa ja pormestari. Aina ei onneksi tarvitse olla siniverinen tulakseen kutsutuksi sellaiseksi, arvostettuja ja ihailtuja naisia on olemassa muitakin.

Kuningatar-sanan ensisijainen merkitys on kuninkaan puoliso tai kuningaskuntaa hallitseva nainen. Kuvakielessä myös rakastettua voidaan nimittää sydämen tai unelmien kuningattareksi, sillä tämän hallitsee rakastuneen miehen ajatuksia ja tekoja. Myös naishenkilö, joka on muihin nähden ylivoimainen, kaunein, etevin tai huomattavin on kuningatar omalla alallaan. (NS s. v. *kuningatar*.)

(A) 29/99/23 *Kuningatar!* Tehkää jotakin! (Mikki hallitsijalle)

09b/52/339 Ja silloin *kuningatar* istuutui jälleen valtaistuimelleen iloitsemaan kauneudestaan! (Reunatekstit Lumikissa)

09b/52/343 *Kuningattareen* minä en luota – mutta teihin luotan, hyvä hoivimetsästäjä! (Lumikki rupattelee iloisena.)

09b/52/339 Sinä *kuningattareni*, olet kaunein koko maassa. (Taikapeili vastaa ilkeälle kuningattarelle.)

(B) 09b/52/352 Olen karannut ilkeän äitipuoleni, *kuningattaren* luota! (Lumikki kertoo itsestään kääpiöille.)

09b/52/353 Täältä *kuningatar* ei löydä minua milloinkaan! (Lumikki anelee.) – P-p-pötyä! E-ei *kuningatar* voi k-keksiä tyttöä täältä! (Viisas änkyttää peloissaan.)

A-kohdan esimerkkilauseissa ilmausta on käytetty ensisijaisessa merkityksessään, tarkoittamassa naispuolista hallitsijaa. Viimeisessä kohdassa ylistäväkin tarkoitus saataisi tulla kysymykseen, jos tarkastelee pelkkää tekstiä, mutta tilanteessa puhujana on synkän oloinen taikapeili, joka vakuuttaa ilkeää kuningatarta tämän kauneudesta. Satujen kuningattariin liitetään, joko äärimmäinen hyvyys ja oikeamielisyys tai ilkeys ja kovasydämyys. *Lumikin* kuningatarta pelätään, sillä tämä on myös paha noita ja kateus Lumikkia kohtaan on saanut hänet suunniltaan. B-kohdan esimerkeissä ilmauksiin kyttyy kaikki se kauhu ja pelko, mitä kääpiöt ja Lumikki tuntevat ilkeää kuningatarta kohtaan. Sanan on saanut lisämerkityksiä tässä tarinassa ja näiden hahmojen mielessä.

Avaruuskommando on ainoa vuoden 1999 lehdissä oleva tarina, jossa on mukana oikea hallitsija. Siinä hyönteiskansakunnalla on tukikohta kuussa, ja heitä hallitsee jättimäinen heinäsiirkka tai rukoilijasirkka. Kuvittelisin, että kuningatarta nimitetään *kuningataräidiksi* siitä syystä, että hyönteismaailmassa naaras voi olla koko yhdyskunnan äiti. Tämä kuningatar on myös äidin tavoin lempeä hallitsija, jota petolliset kenraalit ovat johtaneet harhaan. *Kuningataräiti* on sana, jossa yhdistyvät mielestäni par-

haiten kaikki kuningattareen liittyvät positiiviset ominaisuudet maan äitinä: hyvyys, kärsivällisyys ja huoli kansasta.

29/99/20 Tuo on *kuningataräidin* lippulaiva – voimakkain aluksemme. (Ulkoavaruuden mato selittää Mikille.) - - Mikki vieään *kuningataräidin* eteen. (Reunateksti)

Sanakirjan mukaan prinsessa on kuninkaan ja kuningattaren tytär ja näin ollen hallitsijahuoneen jäsen (NS s. v. *prinsessa*). Hän voi olla tuleva hallitsija, mikäli perheessä ei ole vanhempaa poikaa. Prinsessa on siis arvonimi, joka ilmoittaa aseman monarkiassa. Sanaan voidaan liittää erilaisia attribuutteja, jotka kertovat prinsessan ominaispiirteistä tai iästä.

09b/52/338 Olipa kerran *pieni, suloinen prinsessa*, jonka nimi oli Lumikki. (Reunatekstissä Lumikissa)

09b/52/340 *Prinsessa!* Et saa juosta tiehesi! (Prinssi Lumikille)

09b/52/343 Kuningattaren mielestä olette tehnyt liaksi työtä, prinsessa! (Hovimetsästäjä Lumikille)

09b/52/342 Ei, Teidän majesteettinne! En toki voi surmata *pikkuprinsessa!* (Metsästäjä vetoaa kuningattareen.)

33/99/24 Shamborissa tutustuin Ikkimi Riiheen ja *prinsessa Loraciin*, vastarintalikkeen urheisiin sankareihin. (Mikki muistelee seikkailuaan.)

Kaikki prinsessat eivät ole maan virallisten hallitsijoiden tyttäriä, varsinkaan saduissa ja tarinoissa. Esimerkiksi Bambi hallitsee kotimetsäänsä kuninkaan tavoin, joten hänen tyttärtään voi nimittää hyvästä syystä prinsessaksi. Myös päälliköiden tyttäriä eri intiaani- ja alkuasukasheimoissa voidaan kutsua prinsessoiksi. *Aku Ankoissa* esiintyvät ainakin kaunis ja ylväs intiaaniprinsessa Tiikerinlilja ja kaikkea muuta kuin prinsessamainen luolatyttö Una, joka kaiketi on oman klaaninsa päällikön ainokainen.

05b/53/239 OOH! Pieni prinssi ja *pieni prinsessa*. (Metsän väki ihastelee Bambin ja Helinän lapsia.)

11b/53/472 *Intiaaniprinsessa!* Hän kyllä tietää, missä Peter Pan piileksii. (Kapteeni Koukku keksii kieron tuuman.)

34/99/4 Kukapa muu kuin *prinsessa Una!* (Aku muistaa Unan.)

Prinsessa sanaa voidaan käyttää kuvallisessa kielessä myös kauniista neidosta tai tytöstä, varsinkin jos tämä on erityisen ihana ja ihailtu. Kun pikkutyttöjä sanotaan prinsessoiksi, minun mielessäni sanaan yhdistyy myös jonkinlainen pilalle hemmottelun ajatus. Prinsessat saavat kaiken, ja heitä pyritään hellittelemään kaikin tavoin. Pikkuprinsessat saattavat myös joutua kasvamaan pumpulissa, kaikki myös päätetään heidän puolestaan. Esimerkkilauseessa (49/99/7) suojeleva äiti kertoo lapsestaan vaihteeksi hoitotätinä toimivalle Akulle: *Ella on meidän pikku prinsessamme. Hän on arka ja vetäytyvä lapsi.*

Prinsessoihin liitetään usein ulkoinen kauneus, käytöksen arvokkuus ja ylhäisyys. Prinsessoille kelpaa vain paras ja vain sitä heille tarjotaankin. Esimerkiksi kalliit korut voivat saada aikaan prinsessamaisen olon, kuten Iinekselle käy seuraavan esimerkkilauseen tilanteessa. Prinsessana olemisessa tuntuvat kiteytyvän kaikki, mistä naiset usein haaveilevat: kauneus, ylväys, korut ja ehkä myös oma prinssi ja onnellinen elämä. Jo pikkutyötökin leikkivät prinsessaleikkejä. Omana itsenä oleminen ei ikinä riitä, jos sitä vertaa siihen satujen luomaan mielikuvaan ja fantasiaan, joka meillä voi olla prinsessojen elämästä.

37/99/18 Minua voisi helposti luulla *aidoksi prinsessaksi!* (Iines peilailee ja ihastelee itseään uusissa koruissa.)

05/53/200 Se kelpaa vaikka *prinsessalle... kuningattarelle... Lumikille!* (7 kääpiötä timantistaan)

Muutamissa tapauksissa ilmauksen merkitys ei ole aivan selvä, sillä kumpikin sanan merkityksistä tai jopa molemmat käy hyvin tilanteeseen. Molemmissa alla olevista esimerkeissä puhutellaan kylläkin aitoa siniveristä prinsessaa, mutta tyyli on tuttavallinen ja asennoituminen puhuteltavaan ylistävä ja ihannoiva. Kääpiöt jumaloivat kaunista Lumikkia (A) ja pitäisivät häntä varmaankin prinsessan veroisena, vaikka hän olisi tavallinen maalaistyttö. Nuori ja hurjapäinen prinssi rakastuu Lumikkiin palavasti ensisilmäyksellä ja puhuttelee tätä jo hetken kuluttua *prinsessakseen*. Omistusliite *-ni* tekee ilmauksesta intiimin ja prinsessaa puhutellessa jopa loukkaavan, mutta rakastuneillehan annetaan kaikki anteeksi. Tätä ”omivaa” puhuttelua käytetään myös miehistä (*Akusemi*).

(A) 09b/52/358 Mm – prihana insessani – äh – *ihana prinsessani* – me voimme nukkua täällä alhaalla sinä saat makuuhuoneen haltuusi! (Viisas Lumikille)

(B) 09b/52/341 Älä pelkää *suloinen prinsessani!* (Ihastunut prinssi Lumikille)

Koska prinsessat ovat kauniita ja ihailtuja, heistä myös halutaan tehdä kuvia. *Aku Ankan Jouluparaati* –lehdessä köyhät lapset tekevät lumesta prinsessan, jotta voittaisivat rahaa perheelle. Prinsessa on tässäkin hyvän lähettiläänä. Likaisesta lumesta syntyy kuitenkin vain likainen prinsessa, ei valkea ja kimmeltävä lumiprinsessa. *Noki* liitettynä *prinsessaan* on häväistys, lika ja prinsessamainen puhtoisuus eivät kuulu yhteen.

12c/57/780 Olemme tehneet *lumiprinsessan!* (Köyhänlesken lapset kertovat veljenpojille.) - Niin, eivät he saa palkintoa likaisesta *prinsessastaan!* (Veljenpojat miettivät murheissaan.)

12c/57/783 Vaikka – tuskinpa heidän likaista lumiprinsessaansa voidaan palkita. Pikemminhän se on *nokiprinsessa*. (Aku miettii itsekseen.)

7 ANKKALINNAN MIEHET

7.1 Miehet ovat miehiä

Miehet ovat selkeänä enemmistönä *Aku Ankan* tarinoissa. He ovat aktiivisia toimijoita ja juonen kuljettajia. Monissa tarinoissa miehet seikkailevat keskenään, ja on jopa kokonaisia lehtiä, joissa naishahmoja ei näy ollenkaan. Kuten naistenkin kohdalla miesten toiminta ja heidän käyttämänsä kieli muovaavat kuvaa heidän persoonastaan ja ominaisuuksistaan. Yhtä tärkeää kuin tietää, miten hahmoihin viitataan, on tietää, miten he puhuvat itse. On todettu, että puhujat tuovat puhetilanteeseen mukaan koko statuksensa, sen institutionaalisen roolin, joka määrää, mitä sanotaan, miten sanotaan ja kenelle sanotaan. Kielestä kuvastuvat asenteet, arvostukset ja puheelle asetettavat tavoitteet riippuvat siitä, mitä yksilö on. Mitä valintoja hän tekee, miten hän haluaa puhua, miten hän sopeuttaa puheensa vaihtuviin tilanteisiin ja puhuessaan eri henkilön kanssa? (Edwards: 1976: 72.)

Päähenkilönä Aku on itseoikeutettu ja kaikkein mielenkiintoisin tutkimuskohde. Mitä Aku puheensa ja toimintansa perusteella on? Tämä ristiriitainen Anka on köyhä tyhjäntoimittaja, monen alan asiantuntija ja sekatyömies, veljenpoikien kasvattaja ja kurittaja, itsekin pahainen kakara, Iineksen poikaystävä, Hannun vihamies ja Roopen veljenpoika, palkaton orjatyöläinen. Akun käyttämä kieli tukee kaikin puolin tätä kokonaiskuvaa, joka näyttää hänet itsepäisenä oman tiensä kulkijana. Puhettaan Aku ei sopeuta mitenkään, hän puhuu niin kuin itselleen sopii (ks. s. 64 ja 69). Harvat yritykset olla kohtelias epäonnistuvat ja aiheuttavat enemmän hälyä kuin Akun tavallinen tapa puhua. Hellittelyihin ja huomionosoituksiin Aku kyllä kykenee ja on mestarillinen flirttailija, sitäkin varsin usein väärissä paikoissa.

Akuun kuten muihinkin miehiin viitataan suurimmaksi osaksi etunimellä riippumatta tilanteesta jylläävistä tunnetiloista. Nimi toimii signaalina, huomion herättäjänä ja puheen kohdistajana, josta lukijakin saa helposti selville kenelle puhutaan, jos ruudussa on useampia hahmoja. Tavallisimpia ovat etunimellä puhuttelut ja viittaukset: *Aku, Mikki, Roope, Hansu, Sepe, Polle*. Myös virallisempia versioita nimistä käytetään: *Herra Peloton, Herra Susi, Herra Hiiri, Herra Suutari*.

Perussanoista käytössä ovat yleensä vanhemman rouvan käyttämä *nuori mies* sekä sana *miehet*. *Mies* sellaisenaan on selkeästi positiivinen sana, ja se herättää

myönteisiä mielikuvia. Vasta käyttöyhteys voi paljastaa negatiiviset sävyt (Mantila 1998: 20). Iines kutsuu kamppailevia kilpakosijoitaan yhteisnimityksellä *pojat*, kuten mies voisi kutsua naisia *tytöiksi*. Nimitys on sikäli sopiva, että Iines, Hannu ja Aku ovat suunnilleen samanikäisiä ja miehet tappelevat kuin kakarat aina kun Iines on kyseessä. *Hei pojat!* (10/99/15) Sukulaisuussuhteesta kertovat sanat *isäni* tai *isi* (1/99/21) ovat myös käytössä, sillä kuten äiditkin, hekin ovat taustalla ja oletettavasti vaikuttavat äitejä enemmän. Ankkalinnan tyttölapset ovat erityisesti isiensä tyttäriä (ks. s. 94).

Roopesta käytetään runsaasti erilaisia nimityksiä, mikä on ymmärrettävää, onhan hän paitsi sukulaismies myös monen alan yrittäjä, johtaja ja arvostettu kansalainen. Muutamia tavallisia viittauksia Roopeen ovat *herra Ankka*, *pankkiiri Ankka*, *pankkiiri*, *johtaja*, *Roope* ja *Roope-setä*. Hieman erikoisempi on siivoojarouvan nimitys *ti-rehtööri*. Myös Roopen ja Milla Magian omalaatuinen viha-pelko-arvostus –suhde tuo lisäväriä ilmauksiin. Millan Roopesta käyttämät nimitykset vaihtelevat laidasta laitaan kiukunpurkauksista ironisiin ja ivaileviin hellittelyihin. Näitä ovat muun muassa *vanha visukinttu*, *ukko*, *kitsailija*, *Roope-kulta* ja *Roope-beibi*.

Naiset sortuvat muutaman kerran tyypittelyyn ja sysäävät kaikki miesten huonot ominaisuudet yhden edustajan harteille. Yhdensivun tarinasta (8a/57/490) löytyy lausahdus *Sellaisia te miehet olette...*, jossa Mikki saa turhat syytökset Minnin oman turhamaisuuden takia. Toisen melkein samanlainen tapaus löytyy lehdestä 5/1999. Siinä Heluna on tuskastunut miesten tapaan sekoittaa asiat ja odottaa sitten naisten selvittävän ne. Lausahduksellaan *Te miehet*, joka on muistuttaa miesten solidaarisuutta ja yhteishenkeä korostavasta fraasista *me miehet*, Heluna tekee selvän pesäeron vastakkaiseen sukupuoleen ja heidän puuhiinsa.

On selvää, että miehen on lunastettava paikkansa Ankkalinnan yhteiskunnassakin. On täytettävä tietyt kriteerit, on oltava ”mies”, muuten joutuu vastaanottamaan haukut. Hannu on poikkeus, mutta vaikka hän elääkin varsin arveluttavalla tavalla pelkästään onneensa luottaen, tekee hänen herrasmiehen elkeensä hänestä hyväksytyin naisten silmissä. Vaikka miesten onkin täytettävä peruskriteerit, lähemmin tarkasteltuna mieshahmot kuitenkin esittelevät lukijalle useita miehenä olemisen tapoja. Siinä missä naishahmot on tungettu väkisin samaan kaikki stereotypiat täyttävään muottiin, jossa he jakavat sellaisia ominaisuuksia kuten turhamaisuus, mustasukkaisuus, oveluus, keimailunhalu, ailahtelevaisuus. Miesten maailmassa jokainen on taas mitä suurimmassa määrin yksilö omine yksilöllisine piirteineen. Jo muutamat päähenkilöt, Aku, Hannu, Roope, Mikki ja Hessu poikkeavat kaikki täysin toisistaan. Satunnaisissa sivurooleissa näyttäytyvät miehet voivat olla upporikkaita johtajia, kerjäläisiä, nörttejä, menestyjiä,

filmitähtiä, häviäjiä, perheenisiä, runoilijoita, duunareita, urheiluhulluja, tohtoreita tai tohtoria tarvitsevia, vain muutamia ryhmiä mainitakseni. Vaikka naisia onkin halvennettu niputtamalla heidät yhteen, eivät miehetkään säästy kritiikiltä. Kaikista miestyypeistä on kaivettu esiin naurettavimmat piirteet, eikä kukaan tunnu ihannemieheltä tai otolliselta samastumiskohteelta. Joku voi kadehtia Hannun onnea tai Roopen suunnattomia rikkauksia, mutta esikuviksi kelpaavat oikeastaan vain nokkela Mikki Hiiri ja Akun kekseliäät veljenpojat, Tupu, Hupu ja Lupu.

7. 2 Haukkumanimittelyt

Siihen nähden, kuinka usein miehet ja naiset riitelevät Ankkalinnassa keskenään, miehistä käytetään varsin vähän haukkumasanoja. Temperamenttinen Iines on innokkain nimittelijä, mutta onhan hänellä vastassakin huonotapainen Aku. Silti naiset nielevät usein kiukkunsa, ovat hiljaa tai ilmaisevat suuttumuksensa jollakin muulla tavoin. Suuttuessaan naiset ovat hyvin aktiivisia, ja klassinen mätkäys sateenvarjolla, käsilaukulla tai kukkaruukulla kertoo enemmän kuin sanat. Eri painotuksilla lausuttu etunimi voi olla hyvin vivahteikas ja olla niin moite (*Mikki!* 3/99/30), kehotus kuin valituskin (*Oi, oi Mikki, minkä teitkään.* 4/99/15). Myös sinänsä neutraali sana voi saada hyytävän ja halveksivan sävyn, kun sen lausuu nokka pystyssä paikalta poistuva ja Akulle ja Hannulle loukkaantunut Iines (*Herrat!* 3/52/124). Miehiin viitattaessa on yhdessä kohdassa käytetty myös ironiaa, jota en ”naissanoissa” havainnut. Ironiset ilmaukset ovat tilannespesifejä ja perustuvat puhujan ja kuulijan yhteiseen tietoon. Lukijan on tulkittava lausuman todellinen merkitys, joka on yleensä päinvastainen kuin lauseen nähtävissä oleva merkitys. (Leiwo 1992: 36, 38.) *Kerrassaan hurmaava mies*, toteaa Iines isoäänisestä riidanhaastajasta, joka valittaa kaikesta ja haukkuu muita kaupungilla kulkijoita (10/99/31). Iineksen oikea mielipide on helposti tulkittavissa hänen äkäisestä ilmeestään sekä yleisesti sen tiedon perusteella, mikä on hyvää ja mikä huonoa käytöstä.

Naiset haukkuvat miehiään rehellisesti päin naamaa tai viittaavat johonkin yleisesti tunnettuun seikkaan. Esimerkiksi Mummo haukkuu rutilaiskaa renkiään Hansua laiskamadoksi (4a/57/223). Hansun suunnaton laiskuus ja mukavuudenhalu on kaikkien yleisesti tietämä seikka ja kantava idea monessa tarinassa. *Aku Ankan* naisilla täytyy olla syynä nimittelyihin jokin sillä hetkellä aktuaali seikka, he eivät nimittle miehiä vain sen takia, että he ovat miehiä, suuttumus kohdistuu yleensä johonkin, mitä mies on tehnyt tai nainen on kuvitellut hänen tehneen. Yleensä miehet saavat syyttää haukuista itseään. Miehinen jäärapäisyys ja peräänantamattomuus (*senkin vanha pässi,*

1/99), huono käytös naisia kohtaan (*hyypiö* 47/99, *senkin sovinnostisika* 52/99) tai naisten tahallinen puijaaminen kirvoittavat naisista nimitelyjä. Mimmin puutarhassa mellastavat moottoripyöräpojat ovat *jolppeja* (13/99) ja poikamaista uhoa uhkuvat Sudenpennut peukaloisten mielestä *isottelijoita* (16/99). Mummo joutuu usein vastoinkäymisiin maatilalle ilmestyvien miesten kanssa. Arvoesineitä anastava roisto on *kauhea mies* (8/52) ja julmasti eläimiään kohteleva sirkustirehtööri *julmuri* (1/53). Joskus riita voi olla tasa-puolinen ja molemmat osapuolet sättivät kilvan toisiaan. Iines ajautuu tappeluun puolustaessaan Akuaan Teppo Tulpun sedälle (18/99/28). Iines: *Kuulkaas nyt! Kyllä Akusta voi sanoa kaikenlaista, mutta nahjus hän ei ole!* Tepon setä: *Se on kyllä mielipidekysymys!* Iines: *Senkin luumukuono!* Tepon setä: *Syöjätär!*

Aku on eniten esiintyvänä ja hölmöilevänä haukkumatilaston kärjessä. Hänestä käytettyjä nimityksiä ovat esimerkiksi *pahviaivo* (22/99) ja *senkin halpamainen liero* (15/99), molemmissa tapauksissa Aku on tuhonnut jotakin huolella valmistettua, ensimmäisessä elokuvan filmauksen ja toisessa talkoovoimin siistityn puiston. Tyttöystävänä Iines joutuu usein sietämään Akun laiskuuden ja velvollisuuksien kartteluyritykset (*Oitis tolpillenne, senkin rentut* 9/99.) Mieheen kohdistuvat haukkumanimitykset eroavat naisista käytettävistä nimityksistä siinä, että yhteiskunnallisesti ja moraalisesti arveluttaville miehille on omat sanansa, kuten *renttu*, *heittiö*, *lurjus* ja *kelmi*. Naisista ei tällaisia sanoja ole. Myös miehen fyysisiin ominaisuuksiin viitataan omilla sanoillaan (*roikale, rontti*), näitäkään ei naissanastosta löydy. (Mantila 1998: 22, 24.) Aku pitää yleensä päänsä, vaikka suututtaakin sillä Iineksen. Iso riita on hänelle pienempi paha kuin myöntyminen. Johtosarjassa *Toiveajattelua* (42/99) Aku on päättänyt pysyä mukavassa nojatuolissaan, koska ulkona on kurja sää. Ulkona kolkuttelevalle Iinekselle hän teeskentelee, ettei ole kotona. Iines tuntee Akun tavat ja lähtee suuttuneena. *On siinä vätyt!* - - *Vai et viitsi kömpiä edes ovensuuhun, senkin laiskamoto. Itsekkyuden huippu!*

Joskus miehet joutuvat ryöpytyksen kohteeksi jonkin väärinkäsityksen takia tai itse pahoista teoistaan tietämättöminä. Kukkoisä saa kuulla olevansa *raakimus* ja *sydämetön isä*, kun hän vain yrittää suojella poikasiaan (2b/57). Tarinassa *Koettakaa arvata* (12c/53) Akun ajatukset paljastavat hänet ja hän saa hurjistuneen ajatustenlukijaukon kimppuunsa. *Millainen peto! Millainen rakkari!* - - *Se hävytön olio toivoi, että hänellä olisi kuvani, jotta voisi sillä pelottaa veljenpoikiaan!*

7.3 Hellittelyt

Miehestä käytettyjä hellittelysanoja ei 50-luvun lehdissä ole juuri lainkaan. Liekö ollut ajalle sopimatonta leperrellä miehelle, jonka kuului olla aktiivinen osapuoli kaikissa asioissa. Naiset ovat näissä tarinoissa usein vain hiljaa. Naiset kuitenkin flirttailevat ja käyttävät naisellisia keinojaan miehiä miellyttääkseen, vaikka tyytyvätkin passiiviseen katsojan osaan, kun miehet esiintyvät. Joskus ihailua voi lisätä sanoin. Esimerkiksi neiti Kultahapsi kutsuu häntä liehittelyä Akua *veijariksi* ja hihittää naisellisesti.

Vuoden 1999 lehdissä naiset ovat aktiivisia myös seurusteluasioissa ja keimailevat surutta ja mielistelevät miehiä, jos tarvitsevat apua. Esimerkiksi Ines Haluaa Akun korjaavan vääntyneen TV-antennin ja lirkuttelee: *Miten tulisinkaan toimeen ilman vahvaa miestä vierelläni.* (11/99.) Miehet ovat kuitenkin tietoisia naisten keinoista ja niin Akukin tässä. *Sanot vain. Yrität lirkutella minut töihin.* Imartelulla voi avata monta ovea ja vapauttaa epäilyksistä. Myös miehet itse tietävät olevansa herkkiä imartelulle ja naisen asuun pukeutunut Mikki käyttää tätä hyväkseen tavatessaan Mustapekan. *Päivää, uljas uros!* (12/99.)

Akun ja Iineksen välillä käytetään hellittelysanoja eniten, ovathan he tunteensa näyttävä pariskunta. Iineksen Akusta käyttämiä hellittelynimiä ovat *Akuliini(ni)* ja *kullanmuru*. Ines myös huolehtii Akusta tämän satuttaessa itsensä ja on aidosti huolissaan Akun hyvinvoinnista. *Hyvät hyssykät! Mikä Aku –parkaa riivaa? Onko jokin vialla?* (11/99/19.) Aivan täydelliseen pyyteettömyyteen Ines ei pysty, sillä hän on perso lahjoille ja kaikelle kalliille, jolla voi ylpeillä ystävättäriin. Aku on rakkain ja ihanin silloin, kun hän on luvannut Iinekselle lahjoja. *Oi, Aku! Olet enkeli!* (37/99/17.) Toinen Akua hellittelevä nainen on luola-ankka Una. Hän on suuresti rakastunut holhoojaansa ja ilmaisee sen estoitta (*Akuseni, kultapojuseni*). Aku taas on huomionosoituksista vaantunut ja äkeissään.

8 HUUMORIN ASIALLA

8.1 Seksismiä vai vitsikkyyttä?

Tarkastelen ilmauksia feministisen kielentutkimuksen näkökulmasta, jonka mielenkiinnon kohteina ovat usein valtasuhteet asiateksteissä ja feminiinisen ilmentyminen kaunokirjallisuudessa. *Aku Anikka* muodostaa omanlaisensa tekstinsä, sillä mitä tahansa mer-

kityksellistämisen muotoa voidaan käsitellä tekstinä (Lehtonen 1996: 73). *Aku Ankka* on teksti, joka voidaan määritellä huumorisarjakuvaksi, jonka tehtävänä on viihdyttää lukijaa ja tuottaa tälle elämyksiä. Jokainen lukija kokee tekstit omalla tavallaan ja muodostaa niistä omat tulkintansa. Varsinkin valtavirran sarjakuvien katsotaan olevan harmitonta viihdettä, mutta tällaisillakin tuotteilla on oma piilovaikutuksensa, joka on usein tehokkaampaa ja mieleenpainuvampaa kuin suora opetus. Tässä tutkimuksessani minun ja lukijan on otettava huomioon, että minulla on *Aku Ankoista* parinkymmenen vuoden lukukokemus. Pidän ehkä erilaisia asioita hauskoina kuin lehden ensimmäistä kertaa avaava ja jätän joitakin seikkoja huomiotta. Vuosien ”aivopesu” on saattanut vaikuttaa minuun niin, etten aina näe asioita niin kuin tutkimuksen kannalta pitäisi. Toisaalta tutkimukseni käsittelee vain pientä osaa kokonaisuudesta, yhtä näkökulmaa, ja arvioivana ”naistutkijana” ja lukijana osaan suhtautua löydöksiini kriittisesti. Feministinen tutkimus kannustaakin itsereflektiivisyyteen, sillä onhan oma käsityskyky aina jollain tapaa sosiaalistumisen tulos.

Juuri se seikka, että *Aku Ankka* on huumorisarjakuva, tekee feministisen kielentutkimuksen soveltamisen ongelmalliseksi. Keskityn hyvin selvästi näkyviin ja osoitettaviin kohtiin, joissa kielen seksistisyys (*tähtönen*) tai naista halventavat ja alistavat asenteet näkyvät. Näitä kohtia ovat esimerkiksi yksittäiset sanat, joiden merkitys on pejoratiivistunut (*eukko, joka paikan hameväki*), naisten luokittelu eri ryhmiin ja arvioiminen miesten näkökulmasta sekä selväsanaiset ilmaukset, joissa naisten järjellisyys kyseenalaistetaan. Nämä kaikki tulevat selkeästi näkyviin, sillä *Aku Ankan* maailma on rehellisesti maskuliininen ja sovinistinen ja hahmojen käyttäytyminen tämän mukaista. Tämä ideologia hallitsee Ankkalinnassa ja oikeuttaa siellä vallitsevat sosiaaliset suhteet ja niiden ilmenemisen kielessä. Näin selkeästi näkyviä ilmiöitä ei tule usein ajatelleeksi ja niiden tutkiminen voi tuntua turhalta. Eihän sarjakuvalla voi olla mitään merkitystä! Koko *Aku Ankan* diskurssi korostaa konservatiivista ja meillä Suomessa jo aikansa elänyttä mallia, mikä jo sellaisenaan huvittaa nykylukijaa – asiat olivat toisin 50-luvulla.

Kaikki diskurssissa tukee yhtenäistä merkityssysteemiä, jota rakentaa osaltaan koko kerronta, metaforat, analogiat ja kuvat ja ne on myös tulkittavissa kokonaisuudesta käsin (Jokinen 1993: 61). Selkeän sovinistinen ideologia esitetään eksplisiitistisesti teksteissä. *Aku Ankka* on amerikkalainen sarjakuvalehti, joka heijastaa perinteisiä stereotyyppisiä miehen ja naisen malleja. Hahmojen suhteet toisiinsa tai heidän asenteensa tai asemansa yhteiskunnassa eivät ole muuttuneet merkittävästi sotien aikaisista piirrosfilmeistä. Ankkalinnassa jylläävät hyvin miehiset arvot, miehet ovat sovinistisia

niin kielenkäytöltään kuin toiminnaltaankin. Mies on perheen pää (vaikkakin usein tosun alla), joka määrää ja elättää koko pesueen. Perheelliset naiset ovat kotiäitejä. Tarinoissa seikkailevat pääosin miehet, naisilla on sivurooleja tai he pysyvät taustavaikuttajina. Tarinoiden juonet ja hahmojen käyttämä kieli määräytyy tästä kontekstista käsin. Sovinistisen ja mahdollisen naista halventavan kielenkäytön takana ei siis piile mitään *Aku Ankka-lehden* ideologiaa, jota yritetään syöttää pahaa aavistamattomille lukijoille, vaan vallitsevat arvot ja asenteet tuodaan selkeästi ja avoimesti esille Ankkalinnan ideologiana, joka motivoi sen hahmojen toimintaa yksilönä ja ryhmänä. Huumori rakentuu osaltaan tämä ideologian kritisoimisesta. Tarinoissa ivataan sovinismia ja naisten tapaa luottaa naisellisiin keinoihinsa.

Seuraava esimerkki selventää tätä maskuliiniselle yhteiskunnalle nauramista. Lauseet ovat tilanteesta, jossa Aku on kirjaimellisesti tupsahtanut naisten painiklubille. - *Voi anteeksi, rouvakullat! - Kuinka tuollainen sorsanräpäle kehtaa tunkeutua avuttomien naisten pukuhuoneeseen.* (21/99/6.) Pelkkää tekstiä tarkastelemalla perinteiset mallit ovat kohdallaan. Naiset ovat Akun puheessa *rouvakultia*, joilta hän nöyrästi pyytelee anteeksi. Sana luo mielikuvan herrtaisista tädeistä. Naiset pitävät itseään avuttomina, mutta samalla pilkkaavat Akua, sillä miehisen miehen tulisi olla iso ja vahva, eikä Akun *kaltainen sorsanräpäle*. Kun sitten tarkastellaan koko kontekstia, tekstiä ja kuvia yhdessä avautuu toisenlainen näkymä. Yleisesti tunnetut miehen ja naisen mallit on käännetty ympäri. Tässä naiset ovat vahvoja, rotevia ja hallitsevia. Nämä parimetriset atleettinaiset paaskaavat pienen Akun ikkunasta ulos. Tämä kohta on hyvä esimerkki siitä, kuinka *Aku Ankka* tiedostaa omat käsityksensä ja maailmankuvansa ja kääntämällä ne toisinpäin saa ne korostettuina esiin.

Suomenkieliset käännökset tukevat omalta osaltaan tarinoiden alkuperäistä ajatusta ja henkeä. Vaikka en ole tutustunut alkuperäistekstityksiin, jo tarinoiden toiminnasta välittyvät selvästi Ankkalinnan yhteiskunnan arvot ja asenteet. Alkuperäinen teksti ja tarinan idea määräävät käännöksen suunnan, mutta on kääntäjän oma valinta, millaiset sanat hän kulloinkin valitsee. Ilmausten sävy ja vivahteet ovat kussakin kielessä omansa. Suomen kieli on tässä suhteessa hyvin haastava ja mielenkiintoinen, sillä siinä on runsaasti arvovärittyneitä sanoja, jotka ilmaisevat selvästi suhtautumisen, mutta ovat kuitenkin hyväksytyä käyttökieltä, joka sopii luettavaksi kaikelle kansalle ja lapsillekin sopivaan sarjakuvaan. On kuitenkin tiedossa, että suomen kielessä on naista halventavia piirteitä ja luokitteluja, jotka ovat kannatelleet yhteiskunnan ideologiaa. Vaikka osa *Aku Ankan* kielessä näkyvästä seksismistä on tarkkaan mietittyä ja huumoria rakentavaa, osa on omaan kieleemme rakennettua, jota syntyperäinen kielenkäyttäjät ei

ehkä voi tiedostaa. Tiedostamattomat käsitykset näkyvät kielessä implisiittisesti, eli ne olisi osattava lukea rivien välistä. Voi sanoa, että erilaiset merkityksenantoresurssit (esimerkiksi sanavalinnat) ovat ideologioiden tulleet kontekstissään itsestään selviksi, ne ovat luonnollistuneet eikä niitä kyseenalaisteta. Luonnollistumisprosessi näkyy kaikilla kielen tasoilla (mitä ja miten puhutaan, kuka puhuu, mikä merkitys tekstillä on jne.) ja sen vaikutuksesta ilmiöt käsitetään luonnollisina ja ”oikeina”. (Lehtonen 1999: 91.)

Kun lukija tarttuu *Aku Ankkaan*, viihdyttävään huumorisarjakuvaan, hän laittaa erityisen ”sarjakuvasuodattimen” päälle tarttuessaan lehteen. Sarjakuvien tapahtumia tulkitaan erityisestä skeemasta käsin, missä mikään ei ole mahdotonta tai sopimatonta. Kukaan ei ajattele, että *ei tuollaista voi tapahtua*. Kaikki mitä eteen tupsahtaa otetaan vastaan sellaisenaan, sarjakuvan luonteeseen ja maailmaan kuuluvina asioina. Sarjakuvissa kaikki on mahdollista. Harvoin sarjakuvaa tulee myöskään lukeneeksi tai katselleeksi täysin vahingossa, paitsi ehkä pienet lapset. Kaikilla on jonkinlainen tieto siitä, mitä tuleman pitää. Lukutapahtumaa muovaavat siis sarjakuvasta käsin paitsi erityinen sarjakuvaskaema myös *Aku Ankan* muovaamat ideologiat, jotka lukijan täytyy asentaa päähänsä ryhtyessään lukemaan lehteä. Tekstit rakentavat omanlaisiaan lukiasemia lukijoilleen (Heikkinen 199: 53).

Huomaamme siis, että *Aku Ankka* (tai mikä tahansa lehti) on määritellyt itse, miten sitä tulisi lukea. Kukaan ei ryhdy kritisoimaan tai vastustamaan tarinoiden älyttömyyttä ja niistä välittyviä arvoja, koska kaikki on viihdettä, vieläpä piirrettyä sarjakuvaa ja huumoria. Mielestäni kaikki perustuu sille tosiseikalle, että tietyt asiat yhteiskunnassa ovat todellakin vääristyneitä, huvittavia ja koomisia, kun niitä tarkastelee ulkopuolisen silmin. Näille sovinnistisille arvoille ja asenteille myös nauretaan, ne asetetaan kyseenalaisiksi ja osoitetaan niiden älyttömyys. Ivan ja naurun kohteeksi tuotujen asioiden täytyy vaikuttaa niin vahvoina ja näkyvinä, että kaikki tunnistavat ne ja osaavat tulkita ne tapaukset, joissa niiden kustannuksella irvaillaan.

Esimerkiksi *Aku* on äärimmäinen sovinnisti ja öykkäri ja hän käyttäytyykin usein typerästi ja loukkaavasti ja myös hänen sanomisensa ovat usein sellaisia. Lukija voi siis nauraa Akun typeryydelle. Sama pätee Hessuun, joka tunnetaan hyvántahtoisenä, mutta huonotapaisena hoopona. Näille kahdelle on tyypillistä se, että he kauhistuttavat naisia julkealla kielenkäytöllä ja rahvaanomaisuudellaan. Lukijaa huvittavat naisten kauhistuneet ilmeet ja miesten näennäinen viattomuus, kun he eivät ymmärrä omaa moukkamaisuuttaan. Seuraavat esimerkkilauseet ovat pelkkiä sanoja tai lauseita tarkastellen esimerkkejä myös seksistisestä kielenkäytöstä ja asenteellisuudesta, mutta ne voi-

daan käsittää myös vitsiksi, jos tulkintaa jatketaan pitemmälle. Niitä voidaan pitää ei-toivottavina kielenkäytön malleina, jos ilmaukset saavat todellisen arvonsa puhujan mukaan. Tässä puhujina ovat Aku ja Hessu, ylimielinen ja viehätysvoimansa jatkuvasti yliarvioiva Korppi sekä Ankkalinnan alamaailmaan kuuluva Musta-Pekka. Kaikki ovat tunnettuja, jos eivät suorastaan roistomaisuudestaan niin huonosta käytöksestä ja alentuvasta suhtautumisestaan naisiin. Voisi siis sanoa, että ilmaukset toimivat tässä huvittavina elementteinä ja korostavat puhujien epäkelpoja piirteitä ja nimenomaan arvostelevat moista kielenkäyttöä.

04b/57/251 Sanokaa jotakin, *pikkuneiti*, jotta saan nauraa. (Hessu puhuttelee vierustoveriaan kutsuilla.)

21/99/2 Mitä noin *sievä tyyppi* tekee tällaisessa murjussa. (Korppi flirttailee lastentarhanopettajalle.)

44/99/20 Terve *tyyppi*! (Musta-Pekka tervehtii säikähtänyttä Minniä.)

07b/57/426 Missä ovat laskuvarjot, *tipuseni*? (Aku puhuttelee lentoemäntää.)

17/99/4,5 Pitikin luvata linekselle, että tulisin *tanttaklubin* kekkereihin! (Aku jupisee itsekseen.) - - *Nirppanokat* potkaisivat minut pihalle – ja Iines pitää mykkäkoulua. (Aku selittää ongelmiaan Roopelle.)

Olisi hyvää ja suotavaa, jos joku vanhempi selittäisi, että tarinoissa on satirisoitu yhteiskuntaa ja naurettu Akun ja Hessun kaltaisille, muuten lapselle voi jäädä väärä käsitys. Jos Aku Ankkaa on mainostettu 50-luvulla hauskana, veikeänä, viattomana ja harmittomana, sen pitäisi myös olla sellainen. *Se on kaunis kiltti ja kiva lehti*, informoi lehden numero 23/1958 lukijaa.

Asialla on kuitenkin toinenkin puoli. Pitäisikö naisiin kohdistuvat halventavat ilmaukset siis unohtaa, koska ne rakentavat huumoria ja jos ne tulkitaan oikein? Mielestäni ei, sillä kuten olen jo aiemmin maininnut, huumorin nimike ei tee kaikkea sopivaksi. Myös rasistisille vitseille ja homovitseille nauretaan, ja huumorin nimissä kerrotaan eläin- ja ihmisräökkäys tarinoita, jotka saavat herkemvät kuulijat voimaan pahoin. Huumori onkin useasti epäasiallista, epäeettistä. Se loukkaa joitakin ihmisryhmiä tai irvailee ihmisten ominaisuuksia. Hyvän ja ”siistin” huumorin täytyy olla todella nokkelaa ja kilttien vitsien ja tarinoiden todella hyviä, jotta ne naurattaisivat.

Toinen tärkeä ja huomioon otettava seikka on se, että voi olla vaikea tietää, milloin halventavat ja sopimattomat ilmaukset ja yleisten puhuttelusääntöjen laiminlyönnit on tarkkaan mietittyjä ja tarkoitettu huvittaviksi ja milloin ne ovat lipsahduksia ja johtuvat omasta äidinkielestämme ja yhteiskunnasta, johon meidät on sosiaalistettu. Tämä ei näy tekstistä, eikä sitä voi mistään tarkastaa, on vain oletettava. Nuori lukija ehkä osaa tai viitsi ajatella lukemaansa niin pitkälle, että näkisi mikä on kaiken takana. Joku voi ajatella, että todellisessakin maailmassa voi käyttäytyä ja puhua näin.

Joku taas voi ymmärtää koomisuuden ja ei-toivottavat mallit, mutta omaksua silti jotakin hahmojen kielenkäytöstä. Jäävätkö lauseet lukijan mieleen ilman niitä selittävää ja tarkentavaa kontekstia? Se vaikutus, mikä *Aku Ankoilla* ja muulla samankaltaisella viihdemateriaalilla on, ei siis ole oikeaa piilovaikuttamista, sillä kaikki tuodaan rehellisesti esiin sekä teoissa että kielenkäytön tasolla. Jokaisessa lehtipisteessä myytävät sarjakuvat eivät sisällä haitallista propagandaa. Haitallinen vaikutus alkaa vasta sitten, jos näitä seikkoja ei tiedosta.

8. 2 Hauskuuden tekijöitä

Aku Ankka on huumorisarjakuva, eli sen pitäisi tuottaa lukijalleen miellyttäviä kokemuksia. Mutta mitä huumori yleensä on, ja voiko sitä edes määritellä. Aarne Kinnunen kirjoittaa artikkelissaan *Huumori*, että huumorin ja koomisen ongelman ratkaiseminen vaatii älyä, mutta myös huumorin ja sen lieveilmiöiden arvostusta ja tiettyä temperamenttia. Todella älykkäiltä ihmisiltä voi joskus puuttua kokonaan huumorintaju, ja tämä puute käy sitä ongelmallisemmaksi, mitä lähemmäs mennään koomisen ja neutraalin rajaa. (Kinnunen 1972: 196.)

Koomisen ja huumorin eroa voi selventää esimerkein. Joku pitää valmistemansa esitelmän, joka voi olla humoristinen. Tällöin se on sosiaalisesti ja esteettisesti arvokas ja hyvä esitelmä. Koominen taas on sosiaalisesti ja esteettisesti epätydyttävää. Jos vaikka esitelmöitsijä epäonnistuu täysin, ja hauskoiksi tarkoitettut jutut ovat huonoja, muuttuu humoristiseksi tarkoitettu esitelmä koomiseksi. Koomista ja huumoria esiintyy kaikkialla siellä, missä on ihmisiäkin. Huumori on arvo sinänsä ja sen viljely on arvostettua. Sosiaalinen ympäristö kertoo meille, mikä on hyvää, mikä huonoa huumoria. Iloinen nauru palkitsee hyvät jutut. Huonoista seurauksena on vaikeaminen tai ivanaurut. (Kinnunen 1972: 198 – 200.) On tietysti vaikea sanoa, mikä kunkin mielestä on hyvää huumoria ja mikä ei. Joku pitää brittihumorista, toinen suomalaisesta sketsiviihteestä. Vaikka huumori onkin ehkä tarkasti määritelty, kuuluu se mielestäni mielipidekysymyksiin, joissa jokainen voi olla oikeassa. Huumoria ei ole helppo määritellä. Tarinassa *Sirkuskärpänen* (1/99) klovnit kysyvät Mikiltä: *Kuulehan, kaveri - huumori on vakava asia. Oletko edes hauska?* Mikki vastaa: *Ainakin mimulle nauretaan usein...* Tämäkään esimerkki ei anna vastauksia, vaan Mikin lausahduksen monimerkityksisyys painottaa keskeistä ongelmaa: Mikä on huumoria ja mikä koomisuutta? Nauretaanko jutuille, koska ne ovat hauskoja vai jutunkertojalle, koska hän on koominen ja sääliittävä?

Aku Ankoissa esiintyvää huumoria ja koomisuutta on mielestäni vaikea eritellä tarkkaan. Tarinat kokonaisuudessaan on tarkoitettu hauskoiksi ja viihdyttäväksi, ja ne sisältävät runsaasti erilaisia elementtejä, jotka tukevat tätä tarkoitusta. *Aku Ankassa* toiminta ja teksti kulkevat käsikädessä, vaikka kuvien toiminnalla onkin suurempi osuus kerronnasta. Teksti tuo lisävivahteita ja selventää toiminnan motiiveja. Se, mitä pitää hauskana on tietysti aivan lukijan päätettävissä. Toinen nauraa katketakseen, kun Iines ajaa Akua takaa käsilaukku aseenaan, ja toisen mielestä jutut ovat yksinomaan tylsiä ja lapsellisia. *Aku Anikka* -tarinoissa nauretaan hahmojen hölmöydelle ja samalla meille ihmisille. Esimerkiksi ihmisten taipumusta innostua uusista muoti-ilmiöistä irvaillaan usein.

Hahmot ovat tyypillisiä koomisia sankareita, kuten Kinnunen on määritellyt. Koominen sankari on yleensä parantumaton. Hän ei opi virheistään vaan pysyy yhtä muuttumattomana tarinan alusta loppuun. Saituri pysyy saiturina, kiukkupussi kiukkupussina ja typerys typeryksenä. (Kinnunen 1972: 207.) Kaikki sarjoja lukeneet tietävät, että Aku on aina herkkä hermostumaan ja auttamattoman huono-onninen, mikä on jo koominen yhdistelmä sinänsä. Roope on kitupiikki, veljenpojat nokkelia, mutta silti kurittomia lapsia ja Iines viisas nainen ja keimailunhaluinen hupakko samassa paketissa. Kukin toimii aina luonteenomaisella tavallaan epäonnistumisista välittämättä. Kun lukija näkee tarinan alun, hän voi jo päätellä minkälainen soppa aineksista syntyy.

Itse en edes tiedä, mikä *Aku Ankan* tarinoissa viehättää. En muista montakaan tarinaa, jotka olisivat saaneet minut kirjaimellisesti nauramaan. Huumori sarjoissa koostuu niin pienistä vivahteista, viittauksista todelliseen maailmaan, hahmojen olemuksesta tai letkautuksista toisilleen. Huumoria on aina vaikea kuvata ja sarjakuvien monivivahteista huumoria varsinkin, se olisi itse nähtävä. Koska työni käsittelee ilmauksia, ja erityisesti naiseen viittaavia ilmauksia, ei huumori tule aina selkeästi esiin. Olen kuitenkin löytänyt aineistostani ilmauksia, joita pidän itse jollakin tavoin huvittavina tai ainakin hymyilevän hymähdyksen ansaitsevina. Yksittäisetkin sanat voivat olla hauskoja, kun ne yhdessä viittauskohteen kanssa muodostavat huvittavan kokonaisuuden. Useat hauskoina pitämäni ilmaukset ovat sanoilla leikittelyä tai perustuvat yhteensoveltumattomuuden periaatteeseen, joka on tavallisin huumorin ja komiikan pääaines. Siinä liitetään toisiinsa odottamattomalla tavalla käsitteitä, kieliä, henkilöitä, tilanteita, kokemistapoja ja käyttäytymismuotoja. Seuraavassa Aarne Kinnusen esimerkissä on sovitettu yhteen kaksi eri arvoista toimintaa tai tilannetta ja saatu koominen tulos.

Maalaispoika seisoo pyhäpuvussa ikkunan ääressä, katselee järvelle ja sanoo: ”Menisköhän vihille vai lähtiskö onkelle”. Sitoutuminen loppuiäksi ja muutaman

tunnin kalojen narraaminen on rinnastettu toisiinsa, mikä saa aikaan vihkimisen arvон alenemisen ja luo huvittavia mielikuvia. (Kinnunen 1972: 201 – 204.)

8. 2. 1 Hupaisa ingkongruenssi

Aku Ankoissa huumori perustuu siis hyvin usein jonkinlaiseen yhteensoveltumattomuuteen. Jokin poikkeaa tavallisesta ja totutusta, esimerkiksi henkilöt ja heidän käyttämänsä kieli eivät sovi yhteen, tai toiminta on ristiriidassa sen kanssa, mitä tiedämme hahmoista ennestään. Seuraavissa esimerkeissä rosvot, Musta-Pekka ja Samu Suutari, liehittelevät kilvan samaa naista.

12/99/22 ...ja nyt tapaan Hiljan, täydellisen kaunottaren ja umpikieron juristin! - - Hilja, en ole kuunaan tavannut noin hurmaavaa neitosta. - - Suominun viekotilla sinut morsiokseni! - - Armaani, olen vallan innoissani ja hämmästynyt! - - Olen löytänyt sydämeni valitun... (Samu Suutari) - - Pysyhän erossa Hiljasta, sillä hän on mun mielitietyni! (Musta-Pekka)

Huvittavaa edellisissä esimerkeissä on ensiksikin karskien roistojen kaunopuheisuus ja korukielisyys. Lemmenlauseet eivät sovi tarinaan, jossa roistot huijaavat rikkaita ja tappelevat jatkuvasti keskenään. Naiselle leperrellään sulosanoja, mutta puhe muuttuu silmänräpäyksessä, jos roistot puhuvat keskenään. Kieli ja ilmaukset ovat koukeroisia ja vanhahtavia. Yleensä rosvojen ajatellaan olevan sivistymättömiä ja karkeita, ei kielenkäytöltään hienostuneita herrasmiehiä. (*sydämeni valittu, mielitietty*) Tässä tilanteessa on myös draamallista ironiaa (Rasila 1996: 72), lukija tietää tässä enemmän kuin tarinan toimijat. Ihailtu nainen ei oikeasti olekaan nainen vaan Mikki, joka yrittää valepukuise-na paljastaa konnien metkut.

Hyvin tavallisia ovat ilmaukset, joiden huvittavuus syntyy siitä, että tarkoite, referentti, ja siihen viittaava ilmaus eivät sovi yhteen. Ilmaus voi olla liian lempeä tarkoitteeseen nähden kuten seuraavissa esimerkeissä.

01b/57/46 Olen minäkin kuullut muutamista sinun ilkitöistäsi *tyttöseni!* - - Turha vaiva *eukkoseni!* (Sepe rehvastelee noidalle.)
01b/57/48 Halloo - *Rouva noita!* (Pikku Hukka anelee.)

Pikku Hukan, Ison pahan suden ja noidan kohtaamisessa on monia huvittavia aineksia. Sepe puhuu noidalle hellittelevästi, ”tytöttelee” tätä ja kutsuu *eukkoseksen*. *Tyttö* on jo noidalle tarpeeksi loukkaava nimitys, ja kun siihen on vielä lisätty hellittelevä deminutiivijohdos *-nen* kuten eukko-sanaankin, on noidalta riistetty se kaikkein tärkein: Häntä kuluisi pelätä ja kunnioittaa, ei suinkaan nimitellä kuten ketä tahansa naista. Pikku Hukka taas on luonteensa mukaisesti kohtelias. Hän puhuttelee

kauniisti vanhempaa naista, vaikka hänen parhaat ystävänsä, kolme porsasta, ovat suuressa vaarassa noidan vankina. *Rouva noita* on tilanteeseen ja tarkoitteeseensa nähden ylikorrekti, yhteensopimaton ja näin ollen koominen.

Muutamissa kohdissa kohteeseen on viitattu kirjaimellisesti liian keveästi. Krokotiilikaappari kamppailee lihavan terävähampaisen krokotiilin kanssa ja huutaa ohjeita Mikille. *Väisty, jotta saan tyttösesä kunnan otteen!* (10/99/16.) Toisessa esimerkkilauseessa sirkuksen norsut pelästyvät hiirtä ja säntäävät karkuun pakokauhun vallassa. *Juoskaa tytöt!* (06b/57/362.) Molemmissa paksunahkaisuun tonnikeijuihin on viitattu *tyttö*-sanalla, ensimmäisessä sanana on erityisen hellittelevästi *tyttönen*, mikä antaa ilmauksiin huvittavaa lisäsävyä, sillä useimmitenhan tytöt ovat pieniä, siroja ja ”tyttömäisiä”.

Aku on suorastaan mestarillinen keksimään epäsoivia tokaisuja, ja oikeastaan ne ovat hänen tavaramerkkinsä. Seuraavassa tapauksessa hän on päättänyt todistaa aavetalon kummittelet huijaukseksi ja ottaa luulot pois kummittelemaan tulleelta aaveelta, mikä järkyttää pahoin haamuparan itsetuntoa. *Turhaan mummeli siinä kahleitaan kalistelee.* (17/99/18.) Aku on päättänyt olla uskomatta aaveisiin, eikä kavahda vanhan naisen haamua. Jo sana *mummeli* saa haamun tuntumaan kiltiltä torimyyjältä. Akulle tyypillistä on yrittää päästä puhumalla pinteestä, kuten seuraavissa esimerkeissä.

03b/57/196 Anteeksi, *rouva Karhu!* (Aku törmää vihaiseen karhuemoon)
08b/53/340 Ei, ei, älkää suuttuko *rouva Kotka!* (Aku hädissään kotkan pesällä)

Kyse voisi olla kohteliasta puhutteluista ja pahoittelusta kaupunkiympäristössä, mutta oikeasti vastassa on vihaiset villipedot, joiden rauhaa Aku on häirinnyt. Tilapäisnimet ja rauhoitteleva puhetyyli ovat Akun epätoivoisia yrityksiä päästä pakoon pesäänsä puolustavan kotkaemon ja ärjyvän äitikarhun kynsistä. Huomaamme, että eläinten maailmassa on myös ”oikeita” eläimiä.

Voi olla myös niin, että tarkoitteeseen viitataan rumemmilla tai työkeämällä ilmaisuilla, kuin mitä se vaatisi tai ansaitsisi. Tällaisten ilmausten takana ovat puhujan omat välinpitämättömät tai negatiiviset tuntemukset puheen kohdetta kohtaan. *Peter Pan* -tarinassa Kadonneet pojat houkuttelevat Jukkaa ja Mikkoa kanssaan intiaaneja katsomaan ja vähättelevät muita mahdollisuuksia. *Ei niitä vanhoja kalapiikoja kannata katsella, tulkaa meidän kanssamme.* (11b/53/476.) Yleensä vedenneidot mielletään romanttisiksi ja mystisiksi satuhahmoiksi. He ovat aina kauniita, ihania ja ehdottomasti näkemisen arvoisia. *Peter Pan* -tarinan kadonneille pojille he ovat kuitenkin tutun tylsiä ja vieläpä tyttöjä. Eihän seikkailuikäisten poikien mielestä voi olla mi-

tään vähemmän kiinnostavaa kuin lauma kikattelevia tyttöjä. Tarinan kääntäjä on tehnyt mielestäni loistavaa työtä. Hän on saanut mahdutettua pariin sanaan koko sen halveksunnan ja kyllästymisen, mikä poikien mielessä on. *Vanha kalapiika* vie ajatukset *vanhaan piikaan*, joka herättää yleensä negatiivisia mielikuvia ja vedenneitojen kimaltavat pyrstöt on kuitattu viittaamalla *kalaan*, joka on mitä vähimmässä määrin romanttinen asia.

Samaan aihepiiriin eli kaloihin liittyy myös seuraava esimerkki. *Tulette parahiksi kruunataksenne kalastuskuningattaren* (11/57/657). Ehkä tämä on huvittava vain minun mielestäni, mutta kuningatar, loisto, nuoren neidin kauneus ja kalastustamineissaan järvenjäällä tarpovat kalanhajuiset miehet eivät tunnu kuuluvan yhteen. Ehkä tässä tarinan yksityiskohdassa halutaan huvitella kaikenlaisten todellisten kauneuskilpailujen ja missimittelöiden kustannuksella, kuten seuraavassakin vuoden 1999 esimerkissä:

16/99/8 ...siinä *hurmaavat finalistimme* jo poseeraavatkin! Kuka näistä *uljaista ilmestyksistä* mahtaakaan olla Ankkalinnan seuraava *Miss Priimapehko*? (Kisojen juontaja yleisölle)

Tässä joukko nuoria naisia seisoo korokkeella kummalliset hiusluomukset päässään. Mittelön katsojat seuraavat tarkkoina tilannetta, ja juontaja luo tunnelmaa. Kisailujen valheellisuus ja kauneuden katoavaisuus huomataan pian, kun Aku pyyhältää paikalle ja vie mennessään peruukit ja tuhoaa upeat kampaukset. Myös sanatasolla leikitellään. Kauniista nuorista naisista ei usein puhuta kuin eläimistä *uljaina ilmestyksinä*, ja kisan nimi *Miss Priimapehko* on myöskin arveluttava ja merkityksensä puolesta ristiriitainen. *Priima* kertoo ensiluokkaisuudesta, ja *pehko* viittaa epämääräisenä sotkuna rehottaviin hiuksiin.

8. 2. 2 Hauskat sanat

Monet sanat ovat huvittavia yksittäisinä sanoinakin, ilman kontekstia. Esimerkiksi hellittelysanoina käytetään useita epätavallisia ja epäsovinnaisia mutta *Aku Ankan* maailmassa tavallisia ilmauksia. Perehdyn myöhemmin tarkemmin erilaisiin hellittelysanoihin (ks. s. 117), mutta yleisesti on todettava, että ihailun tai rakkauden kohde rinnastetaan suloisiin ja makeisiin asioihin, mikä on ymmärrettävää, sillä rakastuneet haluavat suorastaan syödä toisensa. Seuraavissa esimerkeissä tämä suuntaus on viety astetta pidemmälle, nainen rinnastetaan konkreettiseen hunajapurnukkaan tai kermakakuun.

36/99/31 Vala se mieleiseksesi, *pikku hunajapurnukka!* (Roope lepertelee huumattuna Millalle.)

47/99/7 Lähdetään kynttiläillalliselle, *pikku kermakakkuseni.* (Tulevaisuuden mies hellittelee Unaa.)

Sille, miksi hurmaantuneet miehet käyttävät juuri tällaisia ilmauksia, ei löydy mitään selitystä. *Kermakakku*-metafora ja mielikuvat jostakin valkeasta, makeasta ja pehmeästä ovat mahdollisimman epäsopivia, sillä kohteena on tumma ja temperamenttinen, luolanaisten käytöstavoilla varustettu Una. Tämä ei miellytä Unaakaan, sillä tämä toteaa kylmästi kosijalleen, että *Una ei ole mikään kakku eikä syö kynttilöitä, ettäs tiedät.* Huomattavasti paremmin luonnonvoiman kaltaiseen Unaan sopii Akun käyttämä lause. *Mimmi jyrää kuin tankki* (47/99/10). Muutenkin ruokaan liittyvät metaforat liittyvät kiinteästi naiseen. Slangisanastossa tavallisia ovat naisesta käytetyt halventavat ja objektivoivat ilmaukset, kuten *kinkku* ja *liha*.

Myös Mummo Ankalla on ollut nuoruudessaan kosijoita, ja hän lukee vuoden 57 nimikkotarinnassaan sulhonsa Joosepin lähettämiä vanhoja kirjeitä. *Hän sanoi minua... hih hih... pikku kullanpalaksi... pölyhuiskuksi... enkelinnaamaksi!* (01/57/30.) Persoonalliset hellittelynimet kertovat paitsi mielikuvituksesta myös rakkaaseen liitetystä ominaisuuksista. Täytyy muistaa, että entisajan siivousvälineet olivat toisenlaisia kuin nykyisin, eikä kauniita, pörröisiä ja pehmeitä pölyhuiskia voi verrata meidän pölyrätteihimme. Ilmaus *pölyhuisku* on silti melko erikoinen. Enkelinaama tuo mieleen kaikkea kaunista, puhtoista, suloista ja hyvää. Jos kasvot ovat kuin enkelillä ei voi olla muuta kuin rakastettava. Mutta miksi on käytetty sanaa *naama*, eikä *kasvoja*.

Tututkin sanat voivat olla huvittavia, jos niihin on kasaantunut kirjallisuuden ja muun käytön kautta koomista sävyä ja erilaisia lisämerkityksiä. Tällaisia sanoja ovat muun muassa *matami* ja *tantta*, jotka ovat menettäneet entisaikaiset merkityksensä ja joita käytetään nykyisin vain leikillisessä tai halventavassa merkityksessä. *Matami* tarkoitti ennen alempiin säätyihin kuuluvaa kaupunkilaisvaimoa, porvarisvaimoa, nykyisin sitä käytetään eri yhteyksissä vanhahkosta lihavanpuoleisesta naishenkilöstä. *Tantta* (-/i) merkitsi ennen vanhaan tättä ja lapsia opetettiin puhuttelemaan sillä vanhempia naisia. Nykykielenkäytössä tantat ja juoruilu liitetään saumattomasti yhteen. (NS s. v. *matami*, *tantta*.) Seuraavat esimerkit tukevat tätä sanojen nykyistä merkitystä.

06b/57/369 Annoin noiden *matamien* vain kuulla kunniansa! (Timotei on pelotellut ilkeitä elefanttirouvia.)

32/99/26 Vieläkö se *siivoojamatami* touhuaa toimistossani? (Roope tiedustelee veljenpojiltaan.)

37/99/17 Iines saakin sellaisen timanttilastin, että *kerhon tantat* rihkama-killuttimiseen muuttuvat myrkynvihreiksi kateudesta. (Aku myhäilee tyytyväisenä itseksensä.)

Se, että samaa asia toistuu monesti peräkkäin ja siihen pitäisi viitata useasti vaatii tekstittäjältä luovuutta, jottei toisto tuntuisi puuduttavalta ja ilmauksiin saisi vielä huvittaviakin sävyjä. Tarinassa *Musiikin armoilla* (26/99) Aku tuskastuu tyttöbändi *Maustemimmeihin*, jonka kappaleet soivat kaikkialla ja kuvat tulvivat joka mediasta. Tässä tarinassa on käytetty edustava otos nuorta naista tarkoittavia ilmauksia ja slangisanoja ja saatu tarinaan vaihtelevuutta ja ilmeikkyyttä.

26/99/3 *Tyttöpolojen* laulu muistuttaa kissanviulun kitkutusta. - - Ei *kirkuvia kiltsejä* missään. - - Eikö noilta tyyköiltä tosiaan saa rauhaa missään? - - Tyttelit ovat valloittaneet maapallon. - - Eikä *kiljuvia kimuleita* missään.

Alkusoinnut (*kirkuvat kiltsit*) tekevät ilmaukset hupaisiksi ja mieleenpainuviksi. Tulos on aivan toinen kuin jos sanaa *tytöt* tai *Maustemimmit* olisi toisteltu useita kertoja. Muutamat ilmauksista voisivat olla eri yhteydessä jopa hellitteleviä (tyttöpolot, tyttelit), mutta tässä tapauksessa nekin kertovat Akun tuskastumisesta. Osa sanoista on yleisesti miesten käyttämiä sanoja tai nuorten tyttöjen toisistaan käyttämiä sanoja (*kiltsi, kimuli, tyyppkä*). Siksi lause, jossa Milla hermostuu linekseen *Kimuli pälättää maailman tappiin asti* (14/99/5), onkin huvittava erikoistapaus, sillä siinä Milla viittaa linekseen sanalla *kimuli*, jota aikuiset naiset käyttävät vain harvoin toisistaan (ks. s. 46). Vieläpä se, että *kimuli pälättää* huvittaa ainakin minua.

Joskus huumoria luodaan avainsanojen avulla, mikä on hyvin tyyppillinen keino erityisesti lyhyissä sarjakuvastripeissä. Avainsanojen tekniikka perustuu sanojen tai fraasien homonymiaan tai semanttiseen monimerkityksisyyteen, esimerkiksi *Armeija marssii vatsallaan*. (Rasila 1996: 67.) Aineistostani löytyi käsittääkseni vain yksi lause, jossa voi tulkita olevan avainsana. *Aku Ankan* huumori perustuu muihin seikkoihin kuin klassisiin väärintulkintoihin. Tarinassa *Tuoksun viemää* (35/99) Roope joutuu *neiti Viehkon* pauloihin, joka on taas kerran valeasuinen Milla Magia. Roope tuskailee neidin viehätysvoimaa ja omaa heikkoa luontoaan. *Ja kaikki sen Viehkon heitukan syytä*. (35/99/30.) *Viehko* on tässä paitsi naiselle sattuva nimi myös adjektiivi, joka kuvaa samalla neidin olemusta. Myös äänteiden tasolla sanat sopivat yhteen, *viehko* ja vallatonta tyttöä tarkoittava *heitukka*.

Railakas luolatyttö Una saa kaikessa persoonallisuudessa huvittavia nimityksiä osakseen. Koska Unassa yhdistyvät alkukantainen ja yksinkertainen luolanainen sekä hyvin nykyaikaiselta tuntuva itsenäinen nainen (*mimmi*), joka hoitaa reippaasti omat asiansa, myös häneen viittaavissa sanoissa yhdistyvät muinaisuus (*neandertal-*,

muinai-) ja nykyaika. Sekoituksesta syntyy melko ainutkertaisia ja vain Unaan sopivia nimityksiä. Slangisanakirjan mukaan *bimbo* tarkoittaa omituista tai hassua, yleensäkin tärahtänyttä tyyppiä (NSS s. v. *bimbo*), mutta nykyisessä kielenkäytössä se tarkoittaa tyhmää tai yksinkertaista naista, erityisesti blondia.

34/99/4 - - *neandertalmimmi* on mainio jäljittäjä

43/99/6 Sinunhan pitää jäljittää sukulaispoikiani, senkin *muinaisbimbo*.

8. 2. 3 Kontekstissaan koomiset

Seuraavaksi esittelen muutamia tapauksia, joissa teksti luettuna ei ole huvittava, huvittavuus syntyy vasta tekstin ja kuvien yhteisvaikutuksesta, joten niiden selittäminen ilman kuvia voi olla hyvin vaikeaa ja mitään sanomatonta. Tilanne on hieman sama kuin jos kertoo itse naurusta tyrskien jostakin koomisesta tilanteesta, ja toiset katselevat vaantuneina ympärilleen, koska eivät näe jutussa mitään hauskaa. Jälleen esittäytyy tämänkaltaisten tutkimusten ongelma. Täytyisi tarkastella kokonaisuutta eikä vain pientä viipaletta, sillä sarjakuva ilmaisuvälineenä on mitä suurimmassa määrin jakamaton kokonaisuus.

Lauseet kuten *Sitä paitsi olen aivan liian suuri herrasmies hätyyttääkseni naista!* (08b/53/341) ja *Ei ole sopivaa katsoa, kun nainen menee mereen* (11b/53/491), tuntuisivat kertovan herrasmiehen elkeistä ja naisen kunnioittamisesta. Ensimmäinen lause on kuitenkin tilanteesta, jossa Aku on ollut hätyyttämässä jo edellä mainittua naista eli raivokasta kotkaemoa, eikä halua enää joutua hyökkäyksen kohteeksi. Hyvät tavat ovatkin keino välttää höyhennytyksi joutumista. Akun on helpompi vedota naisen kunnioittamiseen kuin myöntää veljenpojille pelkonsa. Toisessa esimerkkitapauksessa kapteeni Koukku on itse marssittanut Leenan lankulle ja esittää sitten häveliästä seisomalla selin sormet korvissa. Hän käskää muidenkin miehistön jäsenten kunnioittaa urheaa naista, joka ylpeänä astelee lankulla. Naisen voi kyllä kävelyttää lankulta mereen, mutta sitä ei herrasmiehen sovi katsoa.

Aina eivät naistenkaan toimet ole erityisen vakuuttavia tai luottamusta herättäviä. Iines on tuore koiranomistaja, ja hän on pyrkii näyttämään koiralleen, kuka määrää. *Valtiattaresi puhuu* (08b/53/349), vakuuttaa Iines ponin kokoiselle koiralleen, jonka perässä hän kiittää jalat maata hipoen. Myös Millan puuhissa on joskus tahatonta koomisuutta, sillä normaalit naisten jutut, kuten yksityisten asioiden kertominen eivät ole hänelle tuttuja. Milla yrittää luoda me-henkeä ja maanitella hypnotisoitua ja köytettyä

linestä leppoisaan rupatteluun. *Vasten tahtoaan kukaan ei kerro mitään edes hypnoosis-
sa, mutta näin tyttöjen keskenhän sinä varmaan...* (14/99/6.)

8. 2. 4 Nimet hauskuuden elementteinä

Tarinoissa satunnaisesti esiintyvien hahmojen kummalliset nimet ovat piristysruiskeita ja rakentavat omalta osaltaan huumoria, joka perustuu hoksaamiseen ja vastaavuuksien löytämiseen todellisen maailman ja sarjakuvamaailman välillä. Nimiväännökset julkisten ja oikean maailman henkilöiden nimistä vahvistavat mielikuvaa siitä, että Ankkalinnalla on kuin mikä tahansa kaupunki erilaisine ihmisineen ja ilmiöineen. Esimerkiksi kuuluisuudet kiinnostavat kaikkialla. *Aku Ankat* esittelevät meille vääristyneet ja koomisen rinnakkaismaailman, jonka kautta ihmiset voivat nauraa itselleen, jos osaavat ja uskaltavat.

Nimet kertovat jotakin henkilöstä, tämän asemasta tai ulkonäöstä tai ovat väännöksiä joistakin tosimaailman julkisuuden henkilöistä, esikuvina ovat näyttelijät, taiteilijat ja kuuluisien romaanien henkilöt. Vastaavuuksien etsiminen ja esikuvien oivaltaminen tuottaa suurta tyydytystä lukijalle, ja joskus jonkin nimen oivaltaa vasta vuosien päästä, kun oikea kirja, elokuva tai lehti sattuu silmään. Tämä tukee käsitystä siitä, että *Aku Ankan* teksti on suunnattu aikuisille, lapsilta tällaiset seikat jäävät tiedostamatta. Minun on vaikea ymmärtää kaikkia 50-luvun lehdissä olleita viittauksia, sillä ne ovat olleet aktuaalisia omana aikanaan. Käsittelen nimet omana ryhmänä, joten tässä vain muutamia esimerkkejä nimistä.

11b/57/705 Minun on saatava selville, oliko pojilla tilaisuus haastatella *Gala Fortissimoa*.

10/99/28 Aivan, *neiti Tietokanta*.

12/99/21 Olen oikeusavustaja *Hilja Hissukka*.

12/99/29 *Rouva Hundenburg* aterioi yleensä ravintola Kultakauhassa.

26/99/ 3 Höpsö ankka ei tykkää *Maustemimmeistä*.

22/99/4 Juro on kidnapannut Poranteen sihteerin, hehkeän Pulverina Ihantilan...

Erikoishuomio Pulverina Ihantilaan, jonka nimi on napattu Gogolin teoksesta *Vanhajan tilanomistajat*, jossa esiintyi henkilö nimeltä Pulheria Ivanova. Nimet voivat viitata myös lehden omiin hahmoihin, joiden nimistä on kirjaimia muuttelemalla tai kääntelemällä saatu esikuviansa rinnakkaishahmoja. *Shamborissa tutustuin Ikkimi Riiehen ja prinsessa Loraciin, vastarintaliikkeen urheisiin sankareihin* (33/99/24).

9 AKU ANKKA JA ASENTEELLISUUS

9.1 *Aku* on kulttuurin tuote

Aku Ankkaa ja koko Disney-yhtiötä vastaan on usein hyökätty, ja sitä on syytetty stereotyyppien viljelemisestä, amerikkalaisten keskiluokkaisten elämänarvojen tuputtamisesta ja rasistisesta suhtautumisesta muihin kansoihin ja kulttuureihin (Dorfman 1980). Syytöksiin löytyy kyllä todisteita. Vanhoissa lehdissä tämä näkyy selvemmin, mutta uusistakin löytyy esimerkkejä. Jotta asiasta voisi sanoa mitään varmasti, olisi nähtävä alkuperäinen teksti, sillä voihan olla, että rasistinen oivallus on suomentajan ikioma, ei varsinaisesti Disneyn ”siunaama”. *Aku Ankan* 3/1997 johtosarjassa nimeltä *Ankan tuuria* Aku raataa tiskikasan kanssa hienostoravintolan keittiössä. Repliikki *tämä ei ole valkoisen ankan hommia* ei jätä mitään epäselvää. Mutta toisaalta sarjakuvathan perustuvat stereotyyppioille ja irvailulle, asioita ei tarvitsisi ottaa niin tosissaan. Ymmärrän kyllä huolen, sillä *Aku Ankkaahan* pidetään harmittomana lastensarjakuvana. On kuitenkin muistettava, että varsinkin kaupallinen kulttuurituote heijastaa vallitsevia arvoja. Jos se on liian erikoinen tai vieras, se ei menesty. Vaikka lehden tarinat, hahmot ja koko yhteiskunta olisi jotenkin turmeleva ja haitallinen, lukijat tuntuvat kuitenkin löytävän lehdestä jotain hyvää ja mieleistä. *Aku Ankka* on kuin mikä tahansa tuote tai ilmiö, sillä on hyvät ja huonot puolensa. Lapset toki oppivat sarjoista, mutta kiisteltäväksi jää, onko vaikutus vain haitallista vai opettavatko tarinat tarkastelemaan asioita eri näkökulmista.

Olen sitä mieltä, että vaikka lehden sarjoissa alkuperäiskansoja ja muita kulttuureita läntisen maailman ulkopuolella pidetään yksinkertaisempina ja alikehittyneinä, heillä on kuitenkin jotakin, mitä Ankkalinnan asukeilla (tai meillä) ei ole. He arvostavat perimmäisiä arvoja, elävät sovussa toisiaan ja luontoa kunnioittaen, ovat henkisesti korkeammalle kehittyneitä kuin ankkalinnalaiset. Vasta ulkopuolisten saapuminen saa heidän harmonisen maailmansa sekaisin. Ja jos kääntää asian toisin päin, niin sankarimme ovat paljon koomisempia ja raadollisempia kuin pulleavatsaisiksi kuvatut, leppoiset etelän saarien asukit ikinä. Esimerkiksi Roopen hahmo on kaikin puolin satiirinen. Roope on itaruuden irvikuva, joka tekee pilaa kitsaista amerikkalaisista miljönäreistä. Rahasäiliökin on mahdottomuus, sillä kukaan ei pysy kauan maailman rikkaimpana, jos pihistää rahojansa varastossa. (Kaukoranta 1982: 121.) Sarjakuvassa kaikki on mahdollista. Linaan Jukka Kemppisen sanoja näköispainoksen 1953 saate-

kirjeestä lukijalle: ”Roopen oma rahanhankinta ja ahneus on kuvattu niin liioitellusti, että alla kouluikäisenkin pitäisi ymmärtää se vitsiksi. Tarvitaan aikuinen tutkija väärinkäsittämään näin ilmeinen asia”. Toisaalta Roope on malliesimerkki ahneesta länsimaisesta ihmisestä, joka vallan ja rahan avulla kiristää ja nöyryyttää muita joutumatta koskaan itse vastuuseen. Kukin tekee tulkintoja oman sietokykynsä mukaan.

En ota tämän kummemmin kantaa näihin seikkoihin yleisellä tasolla vaan pyrin tarkastelemaan niitä asioita, joita sarjoissa käytetystä kielestä nousee. Niin korkeakulttuurin kuin populaarikulttuurinkin tuotteet syntyvät ympäröivästä yhteiskunnasta. Mikään ilmiö ei tipahda tyhjästä, vaan kuvastaa maailmaa. Jos yhteiskunta on asenteellinen, näkyy tämä myös sen tuotteissa. Kieli ei pysty yksinään luomaan uusia asenteita, mutta se voi ylläpitää ja vahvistaa vääristyneitä käsityksiä ja ylläpitää luokitteluja, joihin todellinen maailma ei oikeasti antaisi aihetta.

Dofmanin ja Mattelartin (1980) teos *Kuinka Aku Ankkaa luetaan* on hyvin kriittinen ja hyökkäävä, ja se käsittelee *Aku Ankkaa* imperialistisen ideologian levittäjänä. Vaikka en olekaan suuresta osasta samaa mieltä, ja oman tutkimukseni näkökulma on toisenlainen, on kirjassa paljon oivaltavia huomioita, tosin välillä hyvin kärkevästi tulkittuina. Tuntuu kuin välillä olisi unohtunut, että kyseessä todellakin on viihteeksi tarkoitettu sarjakuva, vaikka en haluakaan vähätellä viihdetarjonnan merkitystä ja vaikutusta, vaan nimenomaan painotan sitä.

9. 2 Naisille sopivat ammatit

Ankkalinnan maailmassa naiset ovat kaiken arvostelun yläpuolella. Kenelläkään ei ole aihetta arvostella, sillä he hoitavat miehille alistetun aseman täydellisesti. Alempiarvoisuus näkyy myös naisille tyypillisissä ja suositeltavissa ammateissa ja toimissa. Tätä kommentoivat Dorfman ja Mattelartkin (1980: 44) teoksessaan. Kaikenlaiset palvelualat siivoojasta ja myyjättäreeseen ovat tavallisia sekä toimiminen lasten parissa kotiäitinä tai perhepäivähoitajana. Monet naiset toimivat kutsumusammattissaan opettajina. Joskus naisella voi olla melko korkea virka lastenkodin johtajattarena. Kaupallisilla aloilla nainen ei yleensä kapua sihteerin jakkaraa korkeammalle ellei ole jo iäkäs perijätär. Käytös- ja tanssikoulut ovat hyvin arvostettuja, sillä naisyhdistykset ja -kerhot vaativat hyviä tapoja ja sivistystä. Kaikki taiteisiin ja liittyvät ammatit ovat myös suosittuja ja lähes kaikki naiset haaveilevat näyttelijän tai laulajan urasta tai muuten vain kuuluisuudesta. Ammateissa näkyvät siis hyvin perinteiset roolit – myös 1999 vuoden lehdissä (ks. lii-

tettä 6/7). Naiset suosivat, ja heille suositellaan ihmis- ja lapsiläheisiä ammatteja, joissa voi myös pienimuotoisesti toteuttaa taiteellisia taipumuksia.

- 01/57/35 *Madame Ellinoran tanssikoulu ...*
 01/57/37 Tuossa on lastenkodin johtajatar.
 32/99/25 Olen uusi *siivoojanne*, herra Anka.
 9/99/30 Tuohan on teidän *seuraneitinne*, vai kuinka?
 03/53/114 ...ja hänellä oli *tyylikäs sihteerikin*.
 09b/52/229 Ei kai *kyökkipiika* voi olla noin ihastuttava.

Halusin käsitellä *emäntä*-sanana seuraavaksi omana kohtanaan, sillä vaikka aineistosta sana löytyi itsenäisenä kahdesta kohdasta, sitä ei ole käytetty sanakirjan mukaan ensisijaisessa tai toissijaisessakaan merkityksessä.

- 04b/57/248 Nyt otamme kauniin kuvan *hurmaavasta emännästä*, joka tarjoaa teille teetä. (Valokuvaaja asettelee ihmisiä valokuvausta varten.)
 01/53/38 Enpä olisi uskonut, että *vanha emäntämme* olisi häätänyt meidät. (Mikki puhuu vuokraemännästään.)
 07b/57/431 Mene pyytämään *lentoemännältä* neljä lasia jääkylmää appelsiinimehua. (Aku kommentaa veljenpoikaansa.)

Emännäksihän kutsutaan ensiksikin maalaistalossa ruokataloudesta huolehtivaa nais henkilöä tai toiseksi vaimoa, rouvaa tai perheenäitiä. Vasta kolmas merkitys sanalle on asunnosta, tarjoilusta tai ruokataloudesta huolehtiva nais henkilö (Ns s. v. *emäntä*). Esimerkeistä ensimmäisessä kyseessä on seurapiirikutsujen emäntä, siis oikeastaan talon rouva, joka komentelee palvelijoita ja hoitaa valokuvaa varten kevyitä askareita kuten teen tarjoilun. Toisessa esimerkissä puhutaan vuokraemännästä, vaikka häneen viitataan sanoilla *vanha emäntä*. Tähän ilmaukseen liittyy jotakin luotettavaa ja rehtiä, viittasi pitkään ja hyvään vuokrasuhteeseen, sillä Mikki ei voi uskoa, että heidät on häädetty. Lentoemäntänä toimiminen on perinteinen naistenammatti, jossa moitteeton ulkoasu, hyvä käytös ja kyky huolehtia matkustajien tarpeista ovat tärkeitä. Ammatti sopii erinomaisesti Ankkalinnan naisille.

9. 3 "Sellaisia naiset ovat!"

Ankkalinnan naiset, erityisesti Iines ja Minni kiukustuvat joskus kaavamaiseen elämänsä, kodinhoitoon ja naisyhdistyksissä puuhailuun. *Aku Ankkoja* lukeneet muistavat varmasti jonkun tarinan, jossa Minni ryhtyy Mikin lailla tekemään salapoliisin työtä tai Iines päättää tehdä jotain rohkeaa ja miehekästä omin päin. Minni onnistuu usein erinomaisesti ja saa mainetta ja kunniaa miesväen suureksi hämmästykseksi. Loistokas ura ei kuitenkaan jatku, sillä jännitys on ollut liikaa, ja Minni päättää palata arkisiin askarei-

siinsa. Iineksen yritykset päättyvät yleensä kiipeliin ja apuun tarvitaan raavasta ja neuvokasta miestä. Iines heittäytyy entistäkin naisellisemmaksi ja turvautuu silmäripsiään räpsytellen miesten apuun. En osaa sanoa, mikä idea näiden tarinoiden takana on, mutta ne antavat miehille niin tosimaailmassa kuin Ankkalinnassakin aiheen todeta, että naiset ovat kummallisia ja vaikeita ymmärtää.

Niin 50-luvun kuin vuoden 1999 lehdistäkin löytyi useita lausahduksia, joissa naisiin ryhmänä lyödään leima. Tällaiset lausahdukset eivät sinänsä ole kummallisia naistenkaan suussa. Ankkalinnassa miehet ovat kuitenkin enemmistössä ja ainoat miesten valtaa vastaan purnaajat ovat Iines ja Minni. Heidänkin moitteensa kohdistuvat yksilöihin, omiin poikaystäviin, jotka eivät toimi tietyllä tavalla tai osaa ottaa heidän tarpeitaan huomioon. He haaveilevat täydellisestä miehestä, joka korjaisi kaikki epäkohdat. Tarkastelun kohteena on nyt kuitenkin naiseen ja naisiin kohdistuvat asenteet. Lauseita, jossa sana *nainen* esiintyisi yksikössä on muutama ja niissäkin viitataan kaikkiin olemassa oleviin naisiin. Esimerkiksi lehdessä 1/99 sivulla 16 Iines puijaa Akun remontti hommiin, jolloin tämä kiukkuisena toteaa: *Kavaluus, nimesi on nainen!* Tämmöntyppisissä ilmauksissa nainen ei ole yksilö ja ainutlaatuinen persoona vaan ryhmänsä edustaja ja kantaa harteillaan miesten mielestä niin oikukkaan sukupuolen koko taakkaa.

05/52/205 Niin täytyy *naisia* kohdella – lujasti! (Aku neuvoo poikia.)

05/52/207 Sellaisia *naiset* ovat! (Mikki suuttuu Minnille unissaan.)

10/53/430 Enkö minä ole aina sanonut, että *naiset* ovat kummallisia? (Mikki ihmettelee Hessulle Minnin raivokohtausta.)

Sanakirjan mukaan *naisihminen* tarkoittaa arkisessa ja kansanomaisessa kielenkäytössä yksinkertaisesti naista, naishenkilöä ja *naisväki* naisia. (NS s. v. *naisihminen, naisväki*.) Ehkä sanat ovatkin näin ilman kontekstia neutraaleja ja käyttökelpoisia lähes synonyymisina *naisen* ja *naisten* kanssa, mutta seuraavissa lauseissa ne kertovat asenteesta tilanteessa mukana olleeseen naiseen tai naisiin yleisesti:

(A) 09b/52/351 Mutta mitä muuta voi *naisihmiseltä* odottaakaan? - *Naisihminen* ulos, sanon minä, ennen kuin kuningatar keksii hänet täältä! (Jörö)

09b/52/353 Hän on *naisihminen*, ja sellaiset ovat selvää myrkkyä. (Jörö)

(B) 06/57/346 Ellei *naisväkeä* olisi mukana olisin varmasti kiivastunut... (Karhuisä Sepelle suutuksissaan)

(C) 10/99/5 Harkitse kahdesti, ennen kuin vatedes innostut avustamaan *joka paikan hameväkeä*. (Äkäinen suojelusenkeli ripittää Akua)

08/52/301 Eikä enempää tyhmyyksiä, *hyvä hameväki!* (Roisto äkseeraa mummolle ja Iinekselle)

Kahdessa ensimmäisessä esimerkissä (A) kääpiöistä Jörö on äkeissään, sillä Lumikki on tupsahtanut järkyttämään heidän rauhallista elämäänsä. Jöröllä ei luultavasti ole lainkaan kokemusta nuorista naisista tai tytöistä, joten ainoa mielipide on ennakkoluuloisen kielteinen. *Naisihminen* sana käy tähän hyvin, vielä jos ajattelee Jörön hämmennystä. Onko kaunis olento lapsi vai nainen, miten hänen läsnäollessaan pitää käyttäytyä? Olkoon siis jonkinlainen naisihminen, kun on ihminen eikä ole mieskään. Mielipide naisista ei jää epäselväksi, Jörö ilmoittaa suoraan naisten olevan myrkkyä. Toiset kääpiöt naureskelevat Jörölle, he tietävät tämän olevan naisvihaaja.

Toinen esimerkki (B) on ongelmallisempi. Ensisilmäyksellä ilmausta *naisväki* voisi ajatella hieman vähätteleväksi ja rehvakkaan miehen lausumaksi, mutta oikeastaanhan naiseen suhtaudutaan tässä kunnioittavasti ja huomaavaisesti. Mies ei rupea tappelemaan vaimonsa nähden. Toisaalta voi olla, että karhuherran vaimo on kieltänyt tappelemisen, eikä mies halua suututtaa vaimoaan, sillä viittaahan *väki* voimaan. Tähän liittyy se seikka, että sanaa naisväki on käytetty yhdestä naisesta ei suuremmasta ryhmästä. Selkeästi halventava jo yksittäisenä sanana on *hameväki* (C), joka tarkoittaa nais- tai akkaväkeä, naisia yleensäkin. (NS s. v. *hameväki*.) Nimitys on jo aikansa elänyt, sillä siinä yhdisteen lähtemättömästi naiset ja hameet. Negatiivinen vaikutus voimistuu entisestään viimeisen esimerkin tilanteessa, jossa Aku on joutunut pahaan pulaan naisen takia ja vieläpä täysin tuntemattoman naisen. Hengenvaaran lisäksi Aku sai myös mustasukkaisen Iineksen vihat niskoilleen, joten vieraiden naisten, *joka paikan hameväen* vaarallisuus ja kielteinen merkitys korostuu entisestään.

Vaikka miehet vähättelisivät ja aliarvioisivat naisia, heitä pidetään ainakin *Aku Ankan* tarinoiden mukaan yleisesti hyvin pelottavina ja vaarallisia olentoina kaikesa arvaamattomuudessaan. Vaikka tavallisia naisia ei suoraan sanottaisi pelottaviksi tai villoiksi, naisten yhteydessä puhutaan sellaisista asioista, tuodaan esille vaarallisuuden mahdollisuus, kuten esimerkissä, jossa Aku joutuu sirkuksessa Borneon villinaisen telttaan. *Mitä nuo olivat? Naisiako vai villikissoja? - Olen saanut tarpeekseni villeistä naisista!* (03/53/123.) Jos Ankkalinnan naisia ei suoraan pelättäisikään, heitä pidetään ainakin arvaamattomia ja temperamenttisina äkäpusseina. Naisen suuttumus ja vihaisuus nähdään jollakin tapaa huvittavana piirteenä, jolle voidaan miesten kesken naureskella. Naisen vihaisuus ei ole mitään miehen vihaisuuteen verrattuna.

35/99/29 Olet tainnut retkahtaa *siihen äkäpusseen*. (Aku kiusoittelee Roopea neiti Viehkosta)

18/99/12 Pian huomaat, että minun rinnallani Milla on kuin *haltiatarkkumi*. (Aku raivoaa Roopelle.)

Feminismin ja kielen tasa-arvoistumisen kannattajat ovat ottaneet myönteiseen käyttöön joitakin naisista käytettyjä kielteisiä ilmauksia ja antaneet niille positiivisen arvon. Tällaisia sanoja ovat esimerkiksi *noita* ja *äkäpussi*, joilla voidaan nimetä sisukas, aikaansaava ja itsellinen nainen. Tämän pyrkimyksenä olisi osoittaa, että kielen käyttötapoja voidaan muuttaa, jos halutaan. (Moi 1990: 174.) On siis jo selvää, että naiset vertautuvat moniin asioihin miespuhujan mukaan. Kertooko sitten arvostuksesta vai esineellistämisestä se seikka, että miehet saattavat autoilleen puhuessaan käyttää yleensä naiseen liitettävää sanaa tai antavat sille naisen nimen. Aku kannustaa autoa nopeampaan vauhtiin, *Kiihdy kaunokainen!* (22/99/8), ja mies esittelee Akulle uutuuttaan kimaltelevan loistoautonsa. *Tuo on pikku Sofiani!* (39/99/19).

Naisiin voidaan suhtautua myös, kuten häiritseviin lapsiin tai muihin miesten yksityistä rauhaa rikkoviin asioihin. Esimerkiksi Aku pitää usein linestä orja-piiskurina ja kiusankappaleena, jota pitää vältellä ja paeta. Ankkalinnan miehet haaveilevat usein naisvapaasta ajasta, jolloin saisi rauhassa tehdä mitä huvittaa, sillä naisten ja miesten intressit ja arvostukset ovat harvoin samat. Aku on erityisen hermostuva, eikä ymmärrä toisten hullaantumista muoti-ilmiöihin. Tarinassa *Musiikin armoilla* (26/99) Akua kiusaa suosittu tyttöbändi *Maustemimmit*, jonka hitit soivat kaikkialla. Tyttöihin viittaavista sanoista välittyy Akun mielentila. Maailma olisi parempi paikka ilman kaikenmaailman *typyköitä*.

26/99/3 Ääk! *Tyttöpolojen* laulu muistuttaa kissanviulun kitkutusta.

- - Eikö noilta *typyköiltä* tosiaan saa rauhaa missään. - - Käkääk! Ne ovat joka kanavalla: *Tyttelit* ovat valloittaneet maapallon.

Joistakin lausahduksista huomaa ajan kulumisen, tiettyjen tapojen ja asenteiden muuttumisen. Esimerkiksi lehdessä 08b/53 sivulla 341 kerrotaan linkestä, joka *tahtoi hienostella ja kävellä Kaivopuistossa muiden nuorten naisten tapaan!* Tavat olivat ennen toiset, ja joutilaat ihmiset kävivät näyttäytymässä puistoissa päiväkävelyillä, tapaamassa tuttaviaan, esittelemässä vaatteitaan tai kuten tässä tarinassa uusia harrastuksiaan - rotukoiria. Jotkut asenteet tuntuvat auttamattomasti vanhanaikaisilta ja ehkä nykylukijasta hassuiltakin. Roope on häpeissään, kun hän tajuaa omistavansa naistenvaateputiikin. *Myynkö minä naisten vaatteita?* (09/53/371.) Nykyisin naisten muoti on paljolti miesten käsissä ja tuottoisa bisnes, mutta voin kuvitella, että ennen naisten touhuihin kuten vaatteisiin puuttuminen saattoi tuntua miehisestä miehestä nololta.

Naisiin kohdistuvat uskomukset, asenteet ja käsitykset miesten ja naisten kaikinpuolisesta erilaisuudesta, on iskostettu jo aikaisessa vaiheessa Ankkalinnan poi-

kalasten mieliin. Pojilla näkyy esimerkkilauseiden perusteella olevan tarkka käsitys siitä, että miehet ovat viisaampia kuin naiset ja muutenkin ensisijainen ihmisen malli.

07/57/395 Etkö tiedä, että peukaloiset ovat *tyttöjä*? (Veljenpojat suuttuvat Akulle.)

07/53/297 Olet eri älykäs pikkutytöksi Auringonkukka! (Hiawatha kehaisee siskoaan)

07/57/397 Voimme herra... anteeksi, *neiti*! (Pojat peukaloisten johtajalle)

Esiin tulevat tämän ikäisten poikien inho vastakkaista sukupuolta kohtaan, mutta myös orastavat asenteet. Tytöt ja naiset eivät voi olla kovin älykkäitä tai nokkelia. Viimeisessä esimerkissä veljenpojat erehtyvät puhuttelemaan Peukaloisten johtajaa herraksi ja korjaavat sen nopeasti neidiksi. Poikien lipsahdus on ymmärrettävä, sillä he ovat tottuneet miespuolisiin johtajiin ja neidin olemus on hyvin miehinen ja jyrkevä. Koska sarjakuvassa kieli ei lipsahtele, on lausahdus tarkoin mietitty ja lausahduksen voisi käsitellä niin huumoria käsittelevässä osiossa kuin naisten ammatteja ja rooleja mietittäessä. Tilanteessa nauretaan niin miehekkäälle naiselle ja hänen epäsovinnaiselle ammatilleen kuin poikien ennakkoluuloille ja kaavamaisuudellekin. Yleensä hyvin kohteliaat Akun veljenpojat ovat omaksuneet setänsä tyylin puhua nuorista naisista. *Varmasti Aku-setä ja joku hänen tapaamansa rikas tyyppi* (06/57/335). Lause ei kerro vain *tyypistä* vaan myös poikien suhtautumisesta Akulle ominaiseen tapaan liehitellä kauniita ja rikkaita naisia, vaikka hän seurustelee vakituisesti Iineksen kanssa. Halveksunta vierasta naista kohtaan voi joutua myös siitä, että pojat pitävät linestä jonkinlaisena äiti-hahmona ja suhtautuvat tunkeilijoihin välinpitämättömän vihamielisesti.

Muutenkin hyvin kepeä ilmaisutyyli on Ankkalinnan mieshahmojen suosiossa. Kaikkia naisia voi nimittää sulavasti *tyyppi* tai *tytteliksi*, oli sitten kyseessä tuntematon rouva, Minni, Iines tai railakas Una. *Tytteli*-sanaa voidaan käyttää myös melko neutraalissa merkityksessä esimerkiksi lapsista tai nuorista tytöistä puhuttaessa (ks. s. 101), ja tässäkin tilanteessa se sopii Unaan melko hyvin. Tulkitsijan kriittisyysasteen mukaan sen voi tulkita halventavaksi tai neutraaliksi mutta myös hiukan hellitteleväksi. Onhan kyseessä taas ihastunut mies.

36/99/9 ...jos äskeinen pitää paikkansa, *typpi* voi olla arvokas tietolähde. (Aku mittailee Iineksen ystävätärtä.)

49/99/30 Muistatteko, miten *typpöiltä* meni kuppi nurin, kun sieppasimme murikat heiltä. (Karhukopla puhuu Minnistä ja Iineksestä.)

47/99/4 Aion etsiä käsiini tämän *tyttelin*. (Tulevaisuuden mies Vaaku ihastuu Unan kuvaan.)

Aku käyttää Iineksen naiskerholaisista hyvin ristiriitaisia sanoja oman senhetkisen mielentilansa mukaan. Naisten kokoontumiset ja lounaat ovat Iinekselle tärkeitä, ja Aku sietää niitä vastentahtoisesti.

17/99/4,5 Pitikin luvata Iinekselle, että tulisin *tanttaklubin* kekkereihin! (Aku jupisee itsekseen.) - *Nirppanokat* potkaisivat minut pihalle – ja Iines pitää mykkäkoulua. (Aku selittää ongelmiaan Roopelle)
06b/57/369 Annoin noiden *matamien* vain kuulla kunniansa! (Timotei on pelotellut ilkeitä elefanttirouvia.)

Sana *tantta* luovat ainakin minulle mielikuvan hieman tukevista, maalaisnaisista, kuten myös sana *matami*, kun taas *nirppanokat* kertoo hienostelevista seurapiirinaisista. Akun mielestä naisten tulisi hyväksyä hänet kaikissa tilanteissa, muuten he ovat pikkumaisia hienostelijoita. Aku unohtaa täysin omat puuttuvat käytöstapansa ja arvostelee naisia aina sen mukaan, miten he ovat häntä sietäneet. *Matameihin* ja *tanttoihin* liittyviin mielikuviin voi jossain tapauksissa liittää myös komentelun, röyhkeyden ja taipumuksen puuttua muiden asioihin.

10 SEKSISTINEN KIELI

10.1 Kielen näkökulma on miehen

Tunnetuin feministisen kirjallisuuden tutkimuksen huolenaiheista on kielen seksistisyys. Koska seksistisyys on syvällä kielen rakenteissa, se on läsnä kaikkialla, myös sarjakuvien kielenkäytössä. Deborah Cameron viittaa kirjassaan *Sukupuoli ja kieli* oireajattelutavan edustajiin, joiden mielestä useimmat seksistiset kieleen ilmentymät ovat tahattomia epäkohteliaisuuksia, jotka johtuvat tietämättömyydestä ja piittaamattomuudesta. Kieltä käytetään ja se hyväksytään ilman kritiikkiä, epäkohtia ei edes tule ajatelleeksi. Näistä epäkohdista päästäisiin uudistamalla kieltä niin, että se vastaisi todellisuutta. Seksistisen kielen suurin ongelma on vanhentuneisuus, kieli elää edelleen mennessä maailmassa, jossa naisen kuului olla kotona. Seksistiset ilmaukset pysyvät käytössä vain siksi, että ne ovat juurtuneet kielenkäyttöön ja siten vaikeita muuttaa, eivät siksi, että niiden takana olisi ideologia. Toisen käsityksen mukaan kieli ei vain kuvasta ilmiöitä, vaan itse synnyttää luokitteluja ja on näin syy naisten halventamiseen. (Cameron 1996: 129,130.)

Kokonaisuudessaan feminiininen sanue on paljon laajempi kuin maskuliininen eli naiseen kantasana liitetään useampia sanoja kuin mieheen. Naiset luokitellaan tarkkoihin ryhmiin iän ja siviilisäädyn mukaan ja ne määräytyvät nimenomaan miehen kautta. Molemmista sukupuolista puhuttaessa ikä on erityisen määräävä tekijä, nuoruus ja vanhuus ovat olennaisia ihmisten luokittelun kannalta (Mantila 1998: 21). *Mies* ja *poika* kattavat lähes kaikki miehen roolit, kun taas naista kuvaamaan on useita eri rooleihin viittaavia sanoja, esimerkiksi *tyttö*, *nainen*, *mummo*; *neiti*, *rouva*, *vaimo*. Nämä monenlaiset luokat löytyvät myös *Aku Ankoista*. Huomattavaa on myös se, että *rouva*-sana ei sisällä samanlaista hienouden ja korkean aseman tuntua kuin sana *herra*, ja se myös määrittää naisen suhteessa mieheen. (Karlsson 1974: 30 – 32.) On toki muistettava, että myös *herra*-sanaa voidaan käyttää ivallisesti osoittamassa halveksuntaa tai ylenkatsetta.

49/99/10 Kauhistus! Olen unohtanut koko *tytön*. (Aku hoidokistaan)
 07/52/271 Hyvät *naiset!* (Kilpailun tuomari naisyleisölle)
 08b/53/349 Teidän on oltava luja, *neiti!* (Kauppias Iinekselle)
 08/52/299 Onko teillä silmänräpäys aikaa, *rouva?* (Rosvo Mummulle)
 12/99/27 *Rouva* meni tuonnepäin koirineen. (Hovimestari neuvoo Iinestä.)

Myös suomen kielessä monet naista koskevat nimitykset ovat saaneet kielteistä sävyä yleiskielisessä käytössä. Murteissa naista sanat *akka*, *eukko*, *muija* ja *ämmä* tarkoittavat naimisissa olevaa naista, isoäitiä tai muuten vain vanhaa naista ilman negatiivista sävyä. Aineistostani löytyi yksi tällainen esimerkki, jossa maalaismies selittää Akulle perheensä huonoa tilannetta. *Eukko* tarkoittaa tässä vaimoa, enkä näe sanaan kielteistä sävyä. Mieshän kantaa huolta vaimonsa kengättömyydestä. ...*ja eukko on kauan kulkenut paljain jaloin* 09/53/377.

Kielteinen sävy on alusta alkaen ollut näistä sanoista lähtöisin olevilla yhdyssanoilla tai johdoksilla. Sanat kuten *ämmänsolmu* tai *akanköysi* tarkoittavat väärin solmittua solmua ja huonosti pudottua nuoraa. Nämä nimitykset ovat termistyneet eli ne ovat oikeita nimityksiä ja vakiintuneessa käytössä. Miehen huonoja ominaisuuksia voidaan pilkata naiseen viittaavilla sanoilla, esimerkiksi jos mies pelkää, hän ämmäilee. Mies ei myöskään saa olla *akkamainen* tai *naismainen* eli hän ei saa olla miesten töissä pelkuri, tyhmä, epäkäytännöllinen tai epätavallisen puhelias. (Jaatinen 1988: 47 – 50.) Kielenkäyttö heijasta sitä ympäröivää sosiaalista kenttää, ihmisten mielessä muodostuneita ajatuksia, ennakkoluuloja ja käsityksiä yleisistä maailmaa säätelevistä käytännteistä. Sanoihin liittyvät mielikuvat ja merkitykset, olivat ne sitten miten asenteellisia hyvänsä, vain todistavat käsitysten olemassaolon. (Karlsson 1974: 24, 25.)

Kielenkäytössä esiintyvää seksismiä voi tarkastella kahdesta näkökulmasta. On olemassa jokapäiväistä arkipäivän seksismiä, jota kukaan ei voi säädellä tai valvoa. Esimerkkejä tällaisesta ovat hellittelysanat ja naisiin kohdistuvat loukkaukset. On olemassa myös seksistisiä kielenkäytön konventioita, jotka ovat kielioppaiden ja sanakirjojen virallistamia. Vaikka sanakirjat ovatkin deskriptiivisiä eli ne kuvaavat ihmisten kielenkäyttöä, ne toimivat myös ohjailevasti, sillä yleensä ihmiset käyttävät sanakirjaa katsoakseen, kuinka kieltä pitäisi käyttää, tai mitä jokin sana tarkoittaa. (Cameron 1996: 131, 142) Koska sanakirjojen materiaalina on ihmisten todellinen kieli, ne säilyttävät erinomaisesti kaikki konventiot, vaikka ympäristö ja asenteet pyrkisivätkin muuttumaan. Kieleen koodattujen asenteiden muutos on äärimmäisen hidasta.

Kielten sanakirjat kertovat tarkkaavaiselle lukijalle hyvin paljon kielenkäyttäjien kulttuurista ja maailmankuvasta. Erityisesti sanoista ja niiden selityksistä voi lukea asennoitumisen eri asioihin ja ilmiöihin. Mitä kulttuurissa arvostetaan ja mitä paheksutaan ja vältetään. Nykysuomen sanakirja sisältää huomattavan määrän naisvihaa ja sovinismia. Naisen sana-artikkelia on vain yksi palsta, kun taas miestä käsitellään kolmen palstan verran. Asiallisia aiheita naisista paljon vähemmän, mutta slangisanakirja kertoo, että nimittelyjä ja lempinimiä keksitään ja käytetään naisista runsaasti enemmän kuin miehistä. Naisen heikkous ja huonomuus käy hyvin selväksi ilmauksista *heikko nainen*, *naisen oikku* ja *huono nainen*. Nainen itsessään ei ole eriarvoinen miehen kanssa vaan myös hänen vaatteensa ovat, housut voittavat hameen leikiten, sillä ei ole hyvä *riippua jonkun hameissa*. (Siironen 1988: 41 – 45.)

Ongelmana seksistisen kielen tunnistamisessa ja vääristyneiden rakenteiden purkamisessa on se, että meillä ei ole muuta kieltä kuin tämä. Vaikka jotkut nousevatkin seksistisen kielen ja yhteiskunnan epäkohtia vastaan, he kirjoittavat ja puhuvat niistä kielellä, joka vahvistaa epäkohtia, omalla äidinkielellämme, joka jakaa ihmiset miesten ja naisten luokkaan. On myös niitä, jotka eivät näe kielessä epätasa-arvoisuutta ja seksistisyyttä ja jotka ajattelevat kielen seksistisyyden olevan samanlainen harha kuin kielenkäytön sukupuolesta johtuvat erot. Voidaan ajatella, että merkitys on kontekstuaalista, eivätkä yksittäiset sanat merkitse mitään ennen kuin ne asetetaan asiayhteyteen. Missään sanassa tai ilmaisussa ei ole sisäänrakennettua tekijää, joka voitaisiin määritellä seksistiseksi sellaisenaan. Seksismissä on kyse sukupuolten välisestä valtajakaumasta, ja puhujat ja kuulijat luovat itse merkitykset omien käsitystensä mukaan. (Moi 1990: 173.) Naisen käyttämät ilmaukset voidaan tulkita täysin neutraaliksi, kun taas samojen ilmauksien voidaan ajatella kantavan mukanaan seksistisiä vivahteita miehen puheessa

ja ne voidaan kokea loukkaaviksi. Kukin voi kuitenkin miettiä, eikö sellaisissa sanoissa kuin *typpykkä*, *bimbo* tai *tantta* ole jo selvä arvovaraus näin ilman kontekstiäkin.

10. 2 Sukupuoli kielen rakenteessa

10. 2. 1 Tunnusmerkkinen nainen

Sen lisäksi, että ulkomaailmaa annostellaan sanoiksi ja naisia luokitellaan miesten näkökulmasta, sukupuoliroolit ja miesten dominanssi näkyvät myös kielen rakenteessa. Fred Karlsson toteaa artikkelissaan *Sukupuoliroolien kielellisistä heijastumista*, että kielen rakenne ei suinkaan ole sukupuoliroolien suhteen objektiivinen. On nimittäin niin, että maskuliinikategoria on tunnusmerkitön ja näin ollen peruskategoria. Tämä tunnusmerkkisyys on selvästi havaittavissa kielissä, joissa on kieliopillinen suku, mutta myös suomen kielessä voidaan havaita, että maskuliinisukupuoli on tunnusmerkitön. Sukupuoleltaan maskuliinista sanaa voidaan käyttää myös paitsi maskuliinisista myös feminiinisistä olioista, ja tätä ilmiötä kutsutaan semanttiseksi neutralisaatioksi. Esimerkiksi *miesmuisti*; *mainosmies*, *virkamies*; *Hän oli mennyt miestä*, *Lähdettiin yksissä miehin*. (Karlsson 1974: 26 – 29.) Niin hämmästyttävää kuin se mielestäni onkin, yhtään esimerkkiä tästä ilmiöstä ei löytynyt tutkimistani lehdistä. Päinvastoin, eräs ilmaus oli, jossa oli nimenomaan pyritty kielen tasa-arvoistamiseen. *Ja kun hän vielä lakinainen, et säkään ole enää tarpeen* (12/99/23).

Suomen kielessä ei ole kieliopillisista sukua, kuten monissa vieraissa kielissä. (Esimerkiksi saksan kielen sanoissa *die Frau* 'nainen' ja *der Mann* 'mies') Näissä kielissä tunnusmerkkisyysuhteet näkyvät selvästi, maskuliini on peruskategoria, joten se on normaalisti päätteetön ja feminiini taas tunnusmerkkisenä päätteellinen. Maskuliini on primaari, semanttinen ja käsitteellinen pohja, josta sekundaari feminiininen muodostetaan päätteiden avulla. (Karlsson 1974: 26.) Vaikka kieliopillinen suku puuttuu suomen kielen sanoilta, on olemassa johdin *-tar/-tär*, joka osoittaa olennon tai henkilön välittömästi naispuoliseksi. (Ikola 1990: 19.)

Johdinta voidaan käyttää määrätapauksissa, silloin kun kyseessä on jonkin arvo- tai ammattinimen haltijan vaimo, esimerkiksi *ruhtinatar* tai *kauppaneuvoksetar*. Tällainen käyttö on kuitenkin vähenemässä, sillä naisilla on usein oma arvonsa ja ammattinsa, joka nousee ensisijaiseksi. Usein esiintyvä *-tar*-päätteinen sana on *kuningatar*,

joka on siinä suhteessa erikoinen sana, että se voi tarkoittaa kuninkaan puolisoa, mutta myös naispuolista monarkkia. (Ikola 1990: 19.) Seuraavissakin esimerkeissä esiintyvä Disneyn tarinoiden kiinnostavien ja ristiriitaisin kuningatar on epäilemättä Lumikki-elokuvan (1937) julma kuningatar, joka kateutensa sokaisemana haluaa tuhota Lumikin ja muuntautuu noidaksi. Tässä kuningatarnoidassa yhdistyvät satujen pelottavat ainekset, hän ei ole lempeä ja hyvä kuningatar vaan diktaattorimainen hallitsija ja samalla ilkeä äitipuoli. Käsitykseni mukaan *Pikku Hukka* -tarinoissa esiintyvä noita on samainen noita kuin *Lumikissa*, ainakin ulkonäkö ja ilkeys ovat samanlaisia.

09b/52/338 Sinä *kuningattareni*, olet kaunein koko maassa. (Taikapeili vastaa ilkeälle kuningattarelle.)

09b/52/338 ...sillä niin oli käskenyt hänen äitipuolensa, ilkeä *kuningatar*. (Kertoja Lumikissa)

Kuningatar voi olla myös titteli lukuisissa kauneus- tai taitokilpailuissa. Sanaa *kuningatar* voidaan yhtä hyvin käyttää myös ylistävässä tarkoituksessa kauniista ja ihailusta naisesta, kuten myös tuonnempana esiteltävää sanaa *prinsessa*. Esimerkiksi *sinä olet minun kuningattareni*. Sana *valtiatar* kuuluneen myös tähän yhteyteen, sillä sehän voi merkitä alueitten tai maan hallitsijaa, mutta myös sydämen valtiatarta, kuten esimerkistä käy ilmi.

29/99/20 Tuo on *kuningataräidin* lippulaiva. (Ulkoavaruuden mato valistaa Mikkiä.)

11/57/657 Tulette parahiksi kruunataksenne *kalastuskuningattaren*. (Mies puhuttelee pormestaria.)

20/99/9 En, ennen kuin virkot jotakin kaunista *valtiattarestani*. (Vihainen ritari kieltäytyy vapauttamasta Akua.)

Useimmiten *-tar/-tär*-loppuisella sanalla tarkoitetaan naispuolista henkilöä tai olentoa. Tarujen ja satujen maailmaan kuuluvat sellaiset naiselliset olennot kuin haltiatar, onnetar ja syöjätär. (Ikola 1990: 20.) Vaikka nämä sanat saattavatkin kuulostaa hieman vanhanaikaisilta, ne ovat erittäin tarpeellisia kielessä ja säilyvät varmasti, eivätkä vähiten sanojen runollisuuden ja kauneuden vuoksi. Seuraava pitkä luettelo esimerkejä osoittaa, että tällä loppujohtimella muodostetut sanat ovat hyvin suosittuja vuoden 1999 lehdissä. Käyttökelpoisia sanoja löytyy niin haukkumiseen kuin hellittelyynkin.

18/99/28 *Syöjätär*. (Tepon setä sättii suutuksissaan iinestä.)

36/99/25 Tule takaisin, senkin *lumoojatar*. (Roope raivoaa Millalle.)

18/99/12 Pian huomaat, että minun rinnallani Milla on kuin *haltiatar*. (Aku raivoaa Roopelle.)

03/52/139 Hän on *toivehaltiatar*. (Samu-Sirkka haltiattaresta.)

03/52/142 *Haltiatar* sanoi, että olet täällä! (Pinocchio)

12/99/22 ...ja nyt tapaan Hiljan, täydellisen *kaunottaren* ja umpikieron juristin. (Roisto luulee löytäneensä suuren rakkauden.)

32/99/23 Lieneekö *onnetar* vallan nukahtanut? (Hannu ihmettelee.)

Hannu Hanhen tapauksessa Hannu ja hänen uskomaton onnensa kuuluvat pariskunnan lailla erottamattomasti yhteen. Hannun uskomattoman tuurin tuojana onkin alusta asti pidetty naisellista hyväntekijää, *onnetarta*, vaikka tällä ei ikinä konkreettista hahmoa ollutkaan. Sana *kaunotar* on erittäin käyttökelpoinen sana ja niin tuttu, ettei sen edes ajattele kuuluvan samaan ryhmään kuin esimerkiksi *runotar ja ilmatar*. Lapsille ovat varmasti tuttuja Disneynkin tuotantoon kuuluvat sadut *Kaunotar ja Kulkuri* ja *Kaunotar ja hirviö*.

Velhotar-sana kuuluu pakollisena Roopen ja veljenpoikien kielenkäyttöön, sillä velho, Milla Magia, on jatkuvana riesana vuoden 1999 lehtien tarinoissa. Sana tuntuu paikka paikoin hieman juhlavalta, mutta ehkä sillä haetaan vaihtelua arkipäiväiseen *noitaan* tai *noita-ankkaan*. Milla on kuitenkin taitava velho, todellinen uhka ja varteenotettava vastustaja, joten hän ansaitseekin kunnioittavan nimityksen. Sanakirjan mukaan *velho* merkitsee nimittäin pahansuopaa ja mahtavaa noitaa, ei mitään toisen luokan taikuria, ja *velhotar* yksiselitteisesti naispuolista velhoa (NS s. v. *velho*), eli sitä, että toimija on nainen on haluttu jostain syystä korostaa. Ankkalinnan toiseen naispuoliseen loihittajaan sanaa voi tuskin liittää, sillä Matami Mimmi on hyvin hupaisa esitys vaaleanpunaisine hiuspörröineen. Erään Mimmi-tarinan otsikossa *Velhottaren väestön-suoja* (09/99/31) sana kuitenkin vilahtaa.

03/99/29 Ottakaa *velhotar* kiinni. (Veljenpojat huutavat toisilleen.)

18/99/6 Älkää päästäkö *velhotarta* pakoon (Veljenpojat)

46/99/6 Mitä se *viekas velhotar* nyt juonii? (Roope miettii Millan puuhia.)

Joskus päätteen käyttö on suositeltavaa selvyysyistyistä tai jos naista tietyssä roolissa tai asemassa halutaan korostaa (*rakastajatar, seikkailijatar*). Joidenkin sanojen kohdalla vanhahtavalta kalskahtavan muodon käyttö on pakollista, jotta väärinkäsityksiltä vältyttäisiin. *Naissankari* tuo mieleen naisten parissa ahkerasti puuhailevan miehen, kun taas *sankaritar* kertoo naispuolisesta sankarista. Esimerkiksi Heluna selittää Minnille, *Minä oikein eläydyin sankarittaren osaan* (03/57/161).

Nykykielenkäytössä melko vähäistä on myöskin teonnimiin pohjautuvien sanojen käyttö, joilla tarkoitetaan naispuolista ammatinharjoittajaa (*keittäjätär, ompelijatar, myyjätär, tarjoilijatar, opettajatar*). Nykyään puhutaan vain *myyjistä* ja *tarjoilijoista*. Jos ammatinharjoittajan sukupuolta halutaan jostakin syystä korostaa, voidaan käyttää sanaa *miesmyyjä* tai *naisopettaja*. (Ikola 1990: 20.)

11b/57/700 Menen satamaan haastattelemaan Gala Fortissimoo - suurta *opperalaulajatar*!

- - Ja samalla voit haastatella sitä *laulajatar*... (Päätoimittaja antaa Akulle työtehtävän)

- - Matkustajien joukossa kuuluisa *laulajatar*! (Aku selittää veljenpojilleen.)

02/53/75 Suuri *näyttelijätär*! (Mummo haaveilee itsekseen.)

01/57/37 Tuossa on lastenkodin *johtajatar*. (Aku linekselle)

Löytyneet esimerkit olivat kaikki 50-luvun lehdistä, jolloin *-jatar/jätär*-loppuiset tekijännimet olivat runsaammassa käytössä kuin nykyään. En tiedä, tavoittelenko jotakin, mitä ei ole, mutta lukuun ottamatta *johtajatar*ä vieläkin käytetyt tekijännimet kertovat jostakin taiteellisesta ammatista. Pääte näyttää liittyvän vielä nykyäänkin helpommin eksentrisiin ammatteihin. Liekö syynä tähän aiemmin mainittu runollisuus, viehätys, joka liitetään luoviin ammatteihin. *Johtajatar* sanassa halutaan ehkä korostaa nimenomaan sitä, että johtavassa virassa todellakin on nainen. Huomionarvoista on se, että päätteellisiä sanoja (*-tar*, *-tär*) on vuoden 1999 lehdissäkin niin runsaasti, sillä todellisesta kielenkäytöstä tämä muoto on lähes kadonnut. Näissä yhteyksissä riittäviä viittauksia henkilöön olisivat olleet sanat *velho*, *laulaja*, *näyttelijä* ja *johtaja*, ilman erityistä naispuolisuuden korostamista.

Nykykäytössäkin saattaa vilahtaa sana *ystävätär*, joka tarkoittaa naispuolista ystävää, nimenomaan toisen naisen naispuolista ystävää. Joskus sanaa voidaan käyttää kiertoilmauksena tarkoittamassa rakastajatarä. Viimeisessä esimerkissä sanaa käytetään naispuolisesta vihollisesta halveksivassa mielessä. Mustakaavun mielestä Milla on hyvin vähäpätöinen este, kehno noita ja lisäksi nainen. Sävyä korostamaan olisi voitu lisätä vielä sana *pikku*.

07/52/266 Tuolla ainakin on rouva Klaara Kotko *ystävättärineen*. (Hansi Mummolle)

51/99/30 Hoitelen ensin *ystävättärenne* ja selvitän sitten välini ”johtajanne” kanssa. (Mustakaapu aikoo peitota Millan ja kehuu sillä karhukoplalle.)

10.2.2 Arvossa alennettu nainen

Karlsson (1974: 30) selvittelee artikkelissaan yhteiskunnassa vallitsevan maskuliinisen vallan heijastumista kieleen. Useat semanttiset kategoriat on tehty miesten perspektiivistä. Esimerkiksi seuraavissa sanapareissa mieheen viittaava sana on herättää positiivisia mielikuvia ja naiseen viittaava negatiivisia: miekkonen/naikkonen, poikamies, nuo-

rimies/vanhapiika, ikäneito. Naiseen viittaavissa sanoissa on runsaasti deminutiivisia johdoksia (*-(i)nen*), jotka saavat aikaan arvonalennuksen tai vaihtoehtoisesti hellittelevän sävyn. Naisiin ja lapsiin liitetään runsaasti samankaltaisia piirteitä, heidät ajatellaan pienemmiksi, heikommiksi ja miehelle alisteisiksi, joten samat rakenteet ja merkityslisät löytyvät sekä naisiin että lapsiin kohdistuvista sanoista *neitokainen - lapsukainen*.

12/99/32 Siksi siis *tähtönen* saapui salamyhkäisesti Ankkalinnaan. (Päätoimittaja Akulle)

09b/52/358 ...ja *tyttönen* laulaa ja tanssii iloisena (Kertoja)

12/99/22 Hilja, en ole kuunaan tavannut noin *hurmaavaa neitosta*. (Samu)

20/99/7 Päivää, *kaunokainen*. (Aku keskiaikaiselle neidolle)

22/99/13 Vai pelkää *neitokainen* hyökkäilevää lintua? (Pluto yrittää hurrata tyttökoiraa.)

48/99/28 Mutta mihin *lapsukainen* jäi?(Aku hämmästelee.)

Esimerkeistä selkeän negatiivisesti sävyttynyt on ensimmäinen, jossa miehet puhuvat kuuluisasta filmitähdestä *tähtösenä*. Sanan *tähti* loppuun lisätty *-nen* karistaa sanasta kaiken arvokkuuden ja loiston ja alentaa näyttelijättären yhdeksi kuuluisuuteen pyrkijäksi muiden joukossa. Se, että tämä olisi saavuttanut jotain suurta ja hienoa, jää huomiotta. Yleisestikin naiseen liittyviin sanoihin liitetään enemmän negatiivisia konnotaatioita kuin miestä koskeviin sanoihin.

10. 3 Lievät loukkaukset

Kussakin kielessä eri puhuttelutavat ilmaisevat vallitsevia yhteiskunnallisia luokitteluja kuten sukulainen/ei-sukulainen, läheinen/ei-läheinen. Miehet pitävät kuitenkin täysin sopivana kohdella naisia ikään kuin nämä olisivat hyvin läheisiä tai miehen alaisia. Mies voi puhutella ketä tahansa naista etunimeltä tilanteesta riippumatta tai käyttää hänestä erilaisia hellittelysanoja kuten *muru* tai *kulta*. Myös naiset käyttävät hellittelysanoja, mutta yleensä hyvin läheisistä ihmisistä tai huomattavasti nuoremmista. Miehet saattavat puhutella naista tuttavallisesti tai ylimielisesti, vaikka nainen olisi vanhempi ja miestä korkeammassa asemassa. Miehet yrittävät usein vain olla ystävällisiä eivät tahallaan epäkunnioittavia ja seksistisiä. Hellittelysanat kuitenkin ilmaisevat läheisyyttä ja vieraiden ihmisten käyttäminä ne saavat väkisinkin loukkaavan sävyn. (Cameron 1996: 132.) Tällaisia ovat puhuttelut kuten esimerkiksi *rouvaseni*, *tyttö*, *tyttöseni* ja seuraavat esimerkkitapaukset.

04b/57/251 Sanokaa jotakin, *pikkuneiti*, jotta saan nauraa. (Hessu viereiselle neidille.)

07b/57/426 Missä ovat laskuvarjot, *tipuseni*? (Aku lentoemännälle)

11b/53/485 Kiitos, *kultaseni*! (Kapteeni Koukku Helinä-keijulle)

03/57/165 Oliko hauska ratsastus, *tytöt?* (Cowboy Helunalle ja Minnille)
 21/99/2 Mitä noin *sievä tyyppi* tekee tällaisessa murjussa. (Korppi flirttailee lastentarhanopettajan kanssa)
 44/99/20 Terve *typpi!* (Musta-Pekka säikähtäneelle Minnille)
 34/99/10 Siksi voit olla huoleti, *Unaseni*. (Aku lohduttelee Unaa.)

Naiset ovat varsinkin kaupunkiympäristössä alttiina huomautuksille ole-
 muksestaan ja käytöksestään. Huomautukset ovat kaksiselitteisiä ja siksi ongelmallisia.
 Esimerkiksi hellittelysanat voidaan tulkita kohteliaisuudeksi tai ystävällisyydeksi, mikä
 vahvistaa miesten oikeuden huomautella naisille mitä tahansa. Naisten voi olla vaikea
 puuttua tähän, huomauttelu voi olla imartelevaa, vaikka kiusallistakin. Jos nainen taas
 suuttuu tai huomauttaa jotain vastaavaa takaisin, häntä pidetään töykeänä tai hän saa
 haukut niskaansa. Kaikki naiset tietävät, että heitä arvioidaan eri tavoin kuin miehiä ja
 että naisten loukkaaminen on helpompaa ja myös ”sallittua”. (Cameron 1996: 134.)
 Edellisissä esimerkkitapauksissa seksistisyyden ja huumorin ongelma tulee hyvin esille,
 ja tämä seikka onkin käsitelty jo seksismin ja huumorin suhdetta pohdittaessa.

Vaikka naiseen ei liitetä erityisominaisuuksia niin helposti kuin mieheen
 tai häntä ei ainakaan nimitellä niillä, naista arvioidaan tarkasti miehen näkökulmasta ja
 kunkin miehen mieltymyksistä käsin. Osa naiseen kohdistuvista nimityksistä, kuten
 edellisen esimerkkiryhmän *typpi* ja *tipu* ovat pääosin miesten käyttämiä sanoja. (Mantila
 1998: 21 – 23.) Vaikka edelliset ”lievät loukkaukset” voidaan selittää myös huumoriksi,
 löytyy naiseen viittaavista lausahduksista arvotuksia, joista käy ilmi naiselle asetetut
 vaatimukset. Naista ei ehkä haukuta suoraan, mutta ei-naiselliset ja vähemmän viehättä-
 vät naiset saavat erilaisen kohtelun kuin puoleensavetävät naiset.

10/99/3 Sievää neitosta en osaa jättää pulaan. (Aku rientää auttamaan
 nuorta tuntematonta naista.)
 52/99/21 Vien tämän *viehkön neitosen* tanssien taivasiin. (Mikki huikkaa
 Akulle ja vie lineksen tanssiin.)
 13/99/21 Mutta ensin saatan *kauniin matkustajani* kentälle. (Roope lieha-
 koi Millaa, jota ei tunnista valepuvussa.)

Jos etsii merkityksiä niitä varmastikin löytää ja teen sen silläkin uhalla, että näen ole-
 mattomia. Huomio kiinnittyy adjektiiveihin *sievä*, *viehko* ja *kaunis*, jotka olisi voinut
 jättää lauseista poisikin, ilman että informatiivinen merkitys muuttuisi. Herää kysymys,
 jättäisikö Aku neitosen pulaan, jos tämä ei olisi sievä. Aku kuvittelee itse olevansa hy-
 väkäytöksinen herrasmies, mutta hän käyttäytyy kauniisti hyvin valikoivasti ainoastaan
 nuorten ja kauniiden naisten parissa. Vanhat ja rumat naiset saavat ankkatarinoissa
 osakseen ainoastaan kauhunkiljahduksia. Kaksi muuta esimerkkiä eivät ole näin musta-
 valkoisia. Niissä vain tuodaan selkeästi esille naisen miellyttävyyden, niin että tämä itsekin

tulee kehuista tietoiseksi. Voisihan nainenkin ylistää miehen komeutta tai vetovoimaa kaikkien kuullen, mutta kuinka usein niin käy. Entäs sitten kun, vastapuoli ei ole miellyttävä, jääkö auttamatta, tanssittamatta tai saattamatta.

11 SUKULAISUUSSUHTEET

11.1 Äitikö muka kadoksissa?

Ariel Dorfman ja Armand Mattelart tutkiskelevat teoksessaan *Kuinka Aku Ankkaa luetaan* sarjakuvalehti *Akun Ankan* ja yleensä Disneyn sarjakuvien maailmaa poliittiselta kannalta. He ottavat kantaa ankkalinnalaisten sukulaisuussuhteisiin ja painottavat, että Ankkalinnan maailmasta puuttuvat täysin äidit ja äidillisyyys, ja niiden mukana rakkaus tai syvä kiintymys toista kohtaan. On totta, että *Aku Ankan* sankareiden on setien ja tätien maailma. Päähenkilöillä ei ole omia lapsia, veljen- ja siskonpojat ja -tytöt ovat kuin vahingossa joutuneet heidän huollettavikseen. Henkilöiden sukujuuret ovat olleet hämärän peitossa, ja vasta viime vuosina on Don Rosa käänteentekevästi esitellyt hahmojen isiä ja äitejä. Akun äiti oli poikaansakin pahapäisempi ja Hannun äiti samanlainen onnenmyyrä kuin jälkikasvunsa. Dorfman ja Mattelart selittävät äitien ja isien puuttumisen sillä, että normaali seksuaalisuus halutaan kieltää. He kritisoivat myös hahmojen biologista irrallisuutta, sillä hahmoilla ei ole syntymää tai kuolemaa. (Dorfman 1980: 40, 41.)

Jos asiaa ajattelee tarinoiden keksimisen ja kehittelyn kannalta, tällaiset järjestelyt ovat käytännöllisiä. Tavanomaisia perhe-elämän asioita ei tarvitse käsitellä, ja mitä sanoisivat kunnon perheenäidit, kun mies ja jälkikasvu lähtevät toistaan hurjempiin seikkailuihin maailman ääriin. Vai lähtisikö äiti mukaan? Myös kaikenlaiset kilpakosinta tarinat jouduttaisiin jättämään pois, vaikka eivät ne kovin moraalisia ole nykyään. Välillä tuntuu, että kritisoijat ovat ymmärtäneet sarjakuvan ja yleensä fiktion idean väärin. Tietenkään hahmot eivät voi kuolla, eiväthän ne vanhenekaan, ei käyttökelpoista, suosittua hahmoa voi tappaa tai riuduttaa vanhuuteen.

Muilla ankkalinnalaisilla on kuitenkin normaalit perhesuhteet. Kaupunki on täynnä äitejä, jotka kiikuttavat lapsiaan kouluun tai lääkärille ja puolustavat urheasti jälkikasvuaan, kun Aku jälleen epäonnistuu heidän lastensa kaitsemisessa. Tästä viestii myös Akun pelokas toivomus. *He tulevat kotiin ennemmin tai myöhemmin, mutta toivottavasti kuitenkin ennen äitimuoriasi* (34/99/21). Vaikkei äitejä aina näy, heistä kyllä

puhutaan. Alkuaikojen *Aku Ankoissa* oli myös muita tarinoita, kuin *Aku* tai *Mikki* –seikkailuja. Esimerkiksi Peter Pan tarinassa punaisessa kulmatalossa Lontoossa asuu tyypillinen ydinperhe. *Siinä talossa asuivat isäkulta, äitikulta, Leena, Jukka ja Mikko sekä Nana* - - (11b/53/466). Erittäin hyvä esimerkki on myös Bambi-tarina, jossa hyvin keskeiseen osaan nousee lapsen ja vanhemman suhde, pakollinen irtautuminen äidistä. Tarinassa on runsaasti *äiti*-mainintoja, sillä lapsien tapaan myös Bambi hokee tarinassa jatkuvasti äitiä ja hakee tämän huomiota. *Täytyy todella mennä onnittelemaan lapsen äitiä.* - - *Äiti! Äiti! Hän katsoi minua!* (05b/53/212, 220.)

Ankkalinnan maailma ja tarinat ovat hyvin miehisiä. Naiset eivät useinkaan seikkaile aktiivisesti tarinoissa, vaan vaikuttavat taka-alalla liikkeelle panevina voimina. Uupunut jäätelönmyyjä tekee pitkää päivää, kun kotona on vaimo ja liuta lapsia elätettävänä tai pormestari ostaa hätäpäissään viimeisen kalkkunan vaimonsa juhliin. Äidit, vaimot, mummot, siskot, tädit ja tyttäret vilahtelevat usein puheissa. Jörö Kapa-Kallekin (Musta-Pekka) myhäilee tyytyväisenä valepukuunsa: - - *ja sitten minua ei enää tuntisi äiti-muorikaan* (8B/1957, 509). Sanoista paljastuu, että vanha äiti on tärkeä ja välit ovat ainakin olleet hyvät. Jos oma äiti ei tunnista poikaansa, niin ei sitten tunnista kukaan muukaan.

Vaikka päähenkilöiden elämässä ei olekaan ollut biologisia äitejä, tärkeintä on äidillinen huolenpito ja hoiva. *Aku* hoivaa poikia kovalla kurilla ja äkäpäisesti, mutta ajattelee aina lasten parasta. Mummo ja Lines ottavat usein huolenpitäjän roolin ja käyttäytyvät suurperheen äidin tavoin ja asettavat järjestykseen niin lapset kuin nujaikoivat aikuiset. Vaikka tarinoiden hahmot kiristävät, riistävät ja käyttävät toisiaan surutta hyväkseen ja palkattomana orjatyövoimana, tosipaikan tullen suku ja läheiset ovat etusijalla. Mummot ovat hyvin tärkeitä Ankkalinnan asukeille. Isoäidit edustavat täydellistä hyvyyttä ja moraalialia. He saavat paatuneenkin konnan kyynelehtimään ja asiat aina oikealle tolalle. Isoäidit ovat supermummoja, aina hyväkuntoisia ja aikaansaavia. Mummoista on paljon esimerkkejä, tässä vain muutama valaiseva esimerkki.

01/52/71 *Isoäiti* oli oikeassa (kertoja)

03/52/116 Aiotko kenties myydä *isoäidin* hampaat. (Hannu kerskailee Akulle.)

04/52/256 Lupasithan *mummolle*, että parantaisit tapasi. (Pikku Hukka toruu isäänsä.)

50/99/9 Katso *mummo!* (Lapset hihkuvat mummolleen.)

19/99/11 Ukki ja *mummikin* ovat köyhiä. (Lapset nuorelle Roopelle.)

Sanaston tasolla hyvin ongelmallinen tapaus on *Mummo Anka* tai *mummo* tai *Mummo* tai *Ankan perheen mummo*. Kuten voi huomata, en tiedä, onko Mummo erisnimi vai tarkoittaako se isoäitiä tai vanhaa naista yleisesti. Eikä 50-luvun lehtien kapiteelikirjai-

mista edes selviä, onko kyseessä erisnimen kaltainen käyttö vai ei. *Mummo*-mainintoja ja puhutteluja erittäin paljon, sillä *Mummo*-tarina oli lähes joka toisessa lehdessä 50-luvulla. Mummon oikea nimi on *Kaino-Vieno*, mutta kukaan ei kutsu häntä sillä nimellä. Niin ventovieraat kaupustelijat ja virkamiehet kuin sukulaisetkin kutsuvat häntä *Mummoksi*. Tämän perusteella voisi ajatella, että *mummo* on vakiintunut erisnimeksi, mutta tarinoista löytyy myös ilmauksia, joissa sana on yleisnimen kaltainen kuten *mummoparka*, *mummoraukka*. Ankan perheen mummo on koko suvun selkäranka ja äitihahmo sukuun kuulumattomillekin.

Äiteihin ja mummoihin sanoina ei koskaan liity negatiivisia vivahteita, ne edustavat ainoastaan hyvää. Kukin voi olla äidistään mitä mieltä tahansa ja tarinoissakin on usein kahnasta äitien ja lasten välillä, erityisesti Sepe Suden ja tämän äidin.

04/52/257 Mutta *äiti* petkuttaa minua usein. (Sepe kiukkuilee itsekseen) - Täytyy kai mennä *äidin* luokse ja narrata *hänet* kertomaan siitä! (Sepe tuumii)

04/52/257 Harmillista, *äitikulta!* (Sepe)

04/52/261 - *Äiti rakas*, enkö saa auttaa sinua? (Sepe yrittää lepytellä äitiään.)

10/57/599 *Äidillä* on huomenna syntymäpäivä. (Kolme porsasta juttelevat Pikku Hukalle)

10/57/600 Olen tehnyt parhaani ollakseni sinulle sekä isä että *äiti*. (Sepe itkee Pikku-Hukalle)

Vaikka mainitsinkin alussa, että tarinoiden päähenkilöillä ei ole oikeita äitejä eikä heistä puhuta, on 50-luvun Pikku paha hukka -tarinoissa Sepen äidillä hyvin keskeinen rooli. Hän toimii oikeastaan Sepen omatuntona ja hijaisena syytöksenä, jos tämä tekee konnantöitä. Sepe yrittää olla kova ja raaka, mutta on äitinsä edessä kiusaantunut pikkupoika, joka yrittää salata pahat tekonsa. Äiti toimii tarinoissa vastavoimana Sepelle ja tukena Pikku Hukalle, joka ei yksin pysty pitämään isäänsä kurissa. Myös kolmen pienen porsaan äiti on mainittu joskus, vaikka häntä ei ole koskaan näytettykään. Juonenkään- teiden kannalta on helpompi pitää lähisukulaiset jossain kaukana, josta heidät voi poimia tarinaan, jos tarve vaatii.

Äiteihin ja äitiyteen liitetään erityisiä piirteitä. Ainakin tarinoissa kunnan äidin kuuluu olla äidillinen, hellä ja turvallinen. Äidin tehtävä on hoivata ja suojella lapsiaan. Nämä äidin tehtävät voi lukea myös esimerkkilauseista.

41/99/15 Näin hyvää maissia ei ole muilla, sillä minä olen hoivannut tähtiä kuin *äiti* lapsiaan. (Mummo juttelee puutarhassaan itsekseen.)

45/99/28 Tuo otus ei ole läheskään yhtä *äidillinen*. (Pojat dinosauruksesta)

Äidit itse tietävät nämä heille asetetut vaatimukset ja tehostavat itse hellän huolehtijan rooliaan. *Mami on tulossa* (48/99/26). Jos äiti ei täyty kriteerejä, se huomataan heti.

Ongelmana on se, että äitien hyvää tarkoittavaa toimintaa ei aina ymmärretä toimimiseksi lapsen parhaaksi. *Julmaa on se, kun äiti pakottaa lapsensa nielemään valaöljyä, kun se on muka terveellistä* (46/99/21).

Kuten jo edellä mainitsin, täytyy muistaa, että *Aku Anikka* -lehdissä on muitakin tarinoista kuin Akusta ja kumppaneista kertovat. Klassisiin satuihin perustuvat tarinat ovat eri genreä kuin tyypilliset ankkatarinat, mutta ne on muokattu Disneyn tuotantoon sopiviksi, eikä tarinoissa käytetyssä kielessäkään tunnu olevan mainittavaa eroa. Varsinkin 50-luvulla lehtien sisältö oli monipuolisempaa, ja silloin monien suosittujen hahmojen tarinat on jo poistettu valikoimista. Monet tarinoiden kantava teema on äidinvakkaus ja äidin ja lapsien suhde. Tutut eläintarinat kuten Dumbo, Bambi ja Ruma ankanpoikanen ovat tuttuja niiden hellyttävistä äiti-lapsi -kohtauksista. *Ehkä korvasi ovat hiukan liian isot, mutta vähät siitä... äiti rakastaa sinua!* (Dumbo 6b/57/366) Esimerkiksi *Ruma Ankanpoikanen* -tarinassa (08/53/328) hyvin paljon äiti-mainintoja. Lapsille tyypillinen tapa toistella *äitiä* joka käänteessä tulee hyvin esille myös ruman ankanpoikasen repliikeissä. Esimerkiksi *Mitä sinä tyrkit, äiti? Unohdin katsoa eteeni, äiti! Äiti! Missä sinä olet? Mutta mitä olen tehnyt, äiti? Odota mimua, äiti!*

Eläinten maailmassahan äidit ovat emoja. *Aku Ankan* maailma on siitä erikoinen, että vaikka tarinoiden hahmot ovat oikeastaan itsekin eläimiä, ankoja, hanhia, koiria, hiiriä, esiintyy tarinoissa silti ”oikeitakin” eläimiä. Kaupunkilaisilla on lemmikkeinä kissoja ja koiria, maalla hankitaan elanto karjankasvatuksesta ja metsässä saattaa törmätä villieläimiin.

6b/57/362 Kun *eläinäidit* näkevät haikarat, heidät täytyy kiihkeä odotus. (Kertoja)

09/53/391 Vien sen pois metsään, ennen kuin sen *emo* tulee. (Hiawatha karhunpennusta)

10/57/598 Ne luulevat minua *emokseen*. (Pikku Hukka hoitaa linnunpoikasia.)

08b/53/340 Eikä *kotkaemo* näytä olevan kotona. (Veljenpojat pohtivat.)

45/99/29 Unohda *keinoemosi* ja ala joutua! (Pojat Akulle)

Tarinoissa mainitaan vielä yksi äiti tai emo, joka ei ole erityisesti kenenkään äiti, vaan kaiken elollisen synnyttävä ja luomakunnasta huolehtija. *Heidän* [metsänvartijoiden] *tehtävänsä on pidellä luontoäitiä kuin kukkaa kämmenellä* (28/99/3).

11. 2 Vaimot, tyttäret ja siskot

Vanhoillisessa yhteiskunnassa, kuten Ankkalinnan äitien kuuluu olla myös vaimoja. Koska päähenkilöillä ei ole kiinteitä perhesuhteita, ei vaimoja mainita montakaan ker-

taa. Tarinoiden sivuhenkilöinä toimivat miehet ovat usein jonkin ammatinharjoittajia eivätkä näin puhu vaimoistaan, ja lapsiaan kaitsevien äitien perhesuhteita ei esitellä. *Vaimo*-sana on erittäin hyvä esimerkki naisen määrittelemisestä suhteessa miehen. Naimisissa olevalle naiselle on oma sana, mutta miehelle ei. Mies on sanatasolla pelkästään mies, oli hän naimisissa tai ei. (*Tässä on minun vaimoni. – Tässä on minun mieheni.*) Puolison kuoltua nimitys on kuitenkin sama, sekä naiset että miehet ovat *leskiä*. Muutama esimerkki löytyi näistäkin naisen rooleista.

05/53/186 Kävelin viime yönä *vaimoni* kanssa metsässä. (Jänis selittää veljenpojille.)

02/57/102 On *vaimo* ja 17 lasta. (Jäätelönmyyjä selittää.)

12c/57/779 *Köyhän lesken* lapset yrittävät parastaan. (Veljenpojat miettivät.)

Miehen suhde vaimoonsa voi olla hyvin ristiriitainen, kuten seuraavassa esimerkissä. *Sulkihan se vaimokulta lopulta suunsa* (20/99/8). Jos tarkastellaan pelkkää vaimoon viittaavaa sanaa *vaimokulta*, johon on liitetty erityinen hellittelysana, suhde näyttää erityisen onnellisena ja rakastavana. Sekä lauseyhteys että kuvien tilanne näyttävät, että ilmaus on tulkittava ironisesti. Mies paiskaa kiinni puhelimen luurin kylästyneenä vaimonsa ainaiseen puhetulvaan.

Äiteihin ja vaimoihin liittyvät kiinteästi perheissä kasvavat tulevat naiset eli tyttäret. Ymmärrän kyllä huolen äitien puuttumisesta ja väheksytystä asemasta, sillä heidät on todellakin jätetty hieman syrjään *Aku Ankan* tarinoissa. He ovat olemassa, mutta nimenomaan suhde isän ja tyttären välillä on keskeinen. Tytär määrittyy isän kautta. ...*mutta koska Junnu Ankan tytär meni naimisiin...* (07b/57/438). Tytöt uhmaavat isäänsä ja riitelevät näiden kanssa. Isät komentelevat tyttäriään ja liioittelevat koettaessaan suojella silmäteriään vaaroilta. Juonen kehittelyn kannalta tyttärestään huolehtiva, isokokoinen, raivostunut isä tuo enemmän jännitettä tarinaan kuin huolehtiva äiti. Tyyppillinen ajatushan on se, että äidit ovat lastensa kanssa tavallisissa arkipäiväisissä tilanteissa ja heidän kuuluukin pitää huolta, esimerkiksi seuraavassa äiti selittelee Roopelle tyttärensä säntäilyä. *Tyttäreni on vain kovin eläväinen* (48/99/26). Kun sitten isä puuttuu asioihin, tilanne on todella vakava.

11b/53/477 Emme tiedä, missä *tyttäresi* on – kunniasanalla! (Pojat selittelevät intiaanipäällikölle.)

01/99/23 Ei hän ole trapetsitaiteilija, hän on *tyttäreni*. (Sirkustirehtööri tyttärestään)

Akun veljenpojat ja siten veljet ovat keskeisessä asemassa tarinoissa, siskoksia näkyy harvemmin, kun Iineksen sukulaistytötkään, Leenu, Liinu ja Tiinu, eivät seikkaile nais-

sä lehdissä. Joitakin perheen tyttöjä kuitenkin on. Kuuluisin pikkusisko on ehkä intiaa-
nipoika Hiawathan pikkusisko Auringonkukka, johon isoveli suhtautuu hyvin sekavin
tuntein, kuten seuraavista esimerkeistä näkyy. *Ota pikkusisko mukaan* (Isä Hiawathalle).
- - *Minua kyllästyttää laahata sinua mukamani!* - - *Pikkusisko juoksee niin hiljaa!* - -
Kuule Auringonkukka, olet oikein kiva pikkusisko! (07/53/296.) On huomattava kuiten-
kin, että huolimatta kiukustaan Auringonkukkaa kohtaan, hän kutsuu tätä koko ajan
kauniisti *pikkusiskoksi*, eikä nimittele tätä esimerkiksi kiusankappaleeksi tai muilla sa-
noilla. Sana *pikkusisko* on mielestäni itsessään melko neutraali tai ehkä positiivinenkin
sana, siihen ei liity lisävivahteita. Aineistossani siskoihin viitataan tämän arkisemman
version (*sisko*) lisäksi synonyymisellä sanalla *sisar*. Seuraavista esimerkeistä viimeises-
sä sana *sisar* sopii *siskoa* paremmin vanhan salapoliisitarinan kieleen, mutta useimmiten
eri muotojen käyttöön ei näyttäisi olevan mitään erityistä syytä tai tiettyä linjaa.

16/99/29 ...jonka hänen *siskonsa* liimasi kansioon 60 vuotta sitten. (Yksi
veljenpojista selittää Roopen touhujä Akulle.)

47/99/4 Kysäisetkö samalla, onko hänellä *sisarta*? (Tulevaisuuden mies
haluaa hänkin Unan kaltaisen naisen.)

07/99/29 Ja jos hovimestari on viaton, syyllisen täytyy olla tallimestarin
katkeroitunut *sisar*. (Aku lukee tarinaa)

11. 3 Erilaisia tätejä

Hieman etäisempiä sukulaisnaisia edustavat tädit, joiden luulisi näkyvän kielentasolla
enemmänkin, sillä onhan Ankkalinnan kaukaisempien sukulaissuhteiden, setien ja tätien
maa. Sukulaisista puhuttaessa täti on täti suhteessa veljensä tai sisarensa lapsiin, kuten
Hanna-täti kirjoittaa kirjeessään. *"Rakas pieni veljentyttäreni"*. (08/53/322.) Sukulais-
tädit ovat tarinoissa mukana lähinnä puheen tasolla, kun joku kertoo laajasta suvustaan
tai läheisistään. Tätien luo on myös hyvä lähteä sukuloimaan, kun tarinan juoni vaatii
matkustamista.

09/53/377 Ja sitten meillä on setiä ja *tätejä* ja... (Maalaisukko kertoo
Akulle.)

16/99/13 Muistathan Hansu, että ennättääksesi *tätisi* syntymäpäiville sinun
on lähdettävä Ankkalinnasta aamujunalla. (Mummo muistuttelee renki-
ään.)

Oma erikoisuutensa *Aku Ankan* tarinoissa on se, että tuttu sana *kummitäti*
ei tarkoita lapsen ristiäisissä saamaa naispuolista kummiä, kuten todellisessa elämässä
vaan hyvää haltijaa, toivehaltijatarta. Kummin tehtävä on kuitenkin samankaltainen,
kummilapsesta huolehtiminen. Haltijakummi on yliluonnollisen kaunis ja hyvä olento,

joka huolehtii taikakeinojen avustuksella suojattiansa hyvinvoinnista. Hyvä tarvitsee tietysti vastavoimakseen pahan, ja aina yhtä ilkeä Sepe Susi onnistuu käyttämään tätäkin kaunista asiaa juoniensa aineksena. Tässä hän yrittää napata Punahilkkan. *Kyllä hän varmaan hämmästy, kun hypähdän puun takaa sanon olevani hänen rakas kummitätinsä!* (03/52/141)

Kaikkien tätien ei tarvitse kuulua sukuun, vaan muitakin aikuisia naisia voidaan tietyissä tapauksissa sanoa tädeiksi. Erityisesti lapset käyttävät *täti*-sanaa sekä nimityksenä puhuttelusanana puhuessaan sukulaistätien ja hyvin tuttujen naisten lisäksi tuntemattomistakin naisista. (NS s. v. *täti*.) Tuttuja tätejä puhuteltaessa käytetään myös etunimiä, kuten *Minni-täti*. Lasten kielessä *rouva* voi olla vieras sana ja itseään runsaasti vanhempaa ihmistä pitää kutsua jotenkin, varsinkin jos nimikään ei ole tiedossa. Kuten *rouvaan* tai *naiseen* myös *täti* sanaa voi liittyä kollokatiivisia adjektiiveja, kuten *kiltti* tai *vanha*. Metsän ilkeä noita käyttää tätäkin tyypillistä käsitystä hyväkseen valeasuja suunnitellessaan. *Nyt muutan itseni kiltiksi vanhaksi tädiksi* (05/57/289). Seuraavana joitakin tyypillisiä esimerkkejä *täti*-sanan käyttöyhteyksistä.

12/52/466 *Minni-täti* sanoo, ettei hän enää ikinä tahdo nähdä sinua. (Veljenpojat selittävät Mikille)

11b/57/704, 706 Voi kauhistus! Portaat pettivät ja *täti* särki veneemme! -
- Tupu on kopissa, hänet on saatava mukaan, ja se *iso täti* rikkoi veneemme! (Veljenpojat valittavat Akulle.)

09/53/397 Mikäs *tädille* tuli? (Huli ja Vili Iineksestä)

Aikuiset käyttävät toisistaan harvemmin *täti*-sanaa muutoin kuin sukulaisuutta ilmaisemassa tai lapsille puhuttaessa. Kuitenkin Aku nimittää ajatuksissaan Peukaloisten johtajaa *topakaksi tädiksi*: *Kuinkahan Sudenpentujen nyt käy? Noin topakka täti osaa kyllä kaikki konstit! Taisi tulla pojille tiukka paikka!* (07/57/397.) Tämä täti on samainen johtaja, jota veljenpojat erehtyvät puhuttelemaan herraksi. Ehkä Aku on yhtä epätietoinen kuin pojatkin siitä asiasta, kuinka tarmokkaaseen ja jonkin verran miehekkääseen naiseen tulisi suhtautua. Toisaalta Aku pitää itseään ikinuorena lukuun ottamatta satunnaisia ikäkriisejä, ja tästä perspektiivistä katsoen Peukaloisten johtohahmo on Akulle vanhempi täti. Akun repliikki kertoo myös kunnioituksesta naisen taitoja kohtaan.

12 NEUTRAALIT ILMAUKSET

12.1 Tytöt, neidot, naiset ja mummot

Aineistossani on runsaasti sanoja, jotka olen käsitellyt neutraaleina ilmauksina, siis en näe niissä erityistä sävytytneisyyttä tai asenteellisuutta. Tällaisia ilmauksia olisivat myös naisista käytetyt pronominit, mutta en ole perehtynyt niihin tässä tutkimuksessani, jos ne eivät ole liittyneet johonkin toiseen sanaan tai ilmaukseen kuten *sinä, hyvä ystävä*. Koska on olemassa kaksi sukupuolta, on oltava myös eri sanat näitä joukkoja tarkoittamaan. Useissa yhteyksissä sanaa *naiset* on käytetty erottamaan tietty ihmisryhmä koko ihmisjoukosta, naiset miehistä. Tätä sanaa naiset käyttävät itsekkin puhuessaan omasta sukupuolestaan. On myös haluttu nimetä koko ihmisjoukko jollakin tavalla, ja kun kyseessä on ollut ryhmä naisia, on looginen nimitys *naiset*. Kuitenkin esimerkeistä tulevat ilmi yleiset käytänteet ja hyvät tavat. On kohteliasta hymyillä kaikille, mutta erityisesti naisille. Naisia pidetään myös yleismaailmallisesti heikompana sukupuolena, jotenkin huollettavina kuten lapsiakin, joten hätätilanteissa on hoidettava turvaan myös naiset. Kuten jo itsekkin huomaan, asennoituminen ja tietyt tyypittelyt ovat kaikkialla, mutta koska en pysty muuttamaan ikiaikaista maailmajärjestystä, pidän näitä esimerkejäni edelleen melko ”puhtaina”.

04b/57/250 Äläkä unohda hymyillä *naisille*... (Mikki opastaa Hessua.)

01/52/52 Minun on pelastettava *naiset* ja lapset! (Aku ryntäilee urhoollisena palomiehenä edestakaisin.)

10/57/595 Tässä he ovat taas, hyvät herrat ja *naiset*! (Kilpailun juontaja)

01/57/38 Kuka *teistä naisista* on Iines? (Serkkupoika on tullut kaupunkiin.)

01/99/16 *Naiset* pystyvät antennin oikomiseen siinä missä miehetkin. (Aku vakuuttelee Iinekselle.)

Myös sukulaisuutta ilmaisevat sanat kuten *äiti* ja *mummo* ovat yksittäisinä sanoina mielestäni myös neutraaleja, ne kertovat ihmisiä määrittävistä suhteista. Kukin voi ajatella, miten haluaa äidistään, mummostaan, siskostaan ja tädistään, mutta näiden sanojen perusmerkitystä on vaikea muuttaa. Voihan olla, että tulevaisuus tuo sanoille uudet merkitykset, sitten kun biologisella perimällä ei ole enää niin suurta merkitystä. Koska olen käsitellyt sukulaisuussanat ne omassa kappaleessaan, en puutu niihin tässä.

Aineistosta näkyvät tavalliset naisten luokittelut iän mukaan, on *pieni tyttö, aikuinen nainen* ja *vanha nainen*. Vanhasta naisesta käytetään usein korrektaa ilmausta *vanha rouva*, tai sitten sitä käytetään lähes valinnaisesti sanan *mummo* kanssa. On

kuitenkin muistettava, että mummon usein ajatellaan tarkoittavan lähes synonyymisesti isoäitiä, vaikka kaikki vanhat naiset eivät suinkaan ole mummoja, kaikilla ei ole lastenlapsia. Esimerkeissä näkyy viittaaminen eri ikäisiin ja erilaisiin naisiin.

09b/52/354. Mutta toista kertaa *tyttö* ei enää pelastu! (Kuningatar vainoaa Lumikkia.)

48/99/29 *lines*, saata *tyttö* turvaan. (Aku neuvoo *lines*stä.)

02b/57/106 Nyt voin ajaa kuin *hieno nainen*! (Noita myhäilee itsekseen.)

02/52/103 ...huomasivat *vanhan naisen* heittäneen huivin hartioiltaan.

08/53/322 *Vanha rouva* näyttää lähtevän jonnekin! - - Puen ylleni *mummon* vaatteet... (Sepe juonii itsekseen.)

Vaikka olen aiemmin maininnut, että useimmissa tapauksissa *eukko* on sävyttynyt merkitykseltään negatiivisesti, sitä voidaan käyttää merkitsemään vanhaa naista, kuten sanaa *mummokin*. Seuraavassa 50-luvun esimerkissä Hansu, mummon renki, on ollut kaupungissa katsomassa elokuvaa ja palatessaan valittelee filmin huonoutta. *Oli turha lähteä kotoa! Filmi oli täyttä roskaa! Se kertoi pienestä eukosta, joka aivan omin neuvoin pidätti kaksi rikollista! Hah haa!* (04/57/227.) Sanaan *eukko* on liitetty adjektiivi *pieni*, joka toisaalta jotenkin keventää ilmausta ja toisaalta tuo eukon mahdolloman urotyön vielä paremmin esille ja huomion arvoiseksi. Vaikka Hansu naurahtaa, hän ei halveksi pientä eukkoa vaan koko filmin juonta. Hymy hyytyy, kun kotona on tapahtunut juuri samalla tavalla. Mummo on ottanut kiinni kaksi vaarallista rikollista.

Aiemman esimerkkiryhmän kolmannessa lauseessa sana *nainen* määrittää adjektiivi *hieno*. Jopa ilkeä noitakin näkee hienona naisena olemisen tavoittelemisen arvoisena ja on tyytyväinen, kun voi toimia hienolla tavalla ja on saavuttanut jotakin siihen viittaavaa. *Hieno* on adjektiivi, jota varmaankin 50-luvulla pystyi luonnehtimaan kollokatiiviseksi naista merkitsevien sanojen yhteydessä (*hieno nainen, hieno neiti, hieno lady*). *Kollokatiivisia* merkityksiä eli myötämerkityksiä on sanoilla, joiden esiintymistiheys on vakiintunut tai rajoittunut jollakin tavalla vain joidenkin sanojen yhteyteen (*komea mies, lammaskatras, putipuhdas*). (Kangasniemi 1997: 13 – 15.) Kun ajatellaan sanojen yhdistymistä toisiinsa ihmisten mielissä voimakkaimmin ovat yhteydessä saman tason sanat (*mies – nainen; suola – pippuri*) sekä sanat, jotka yhdistyvät toisiinsa kollokatiivisesti. Tämän linkkiytymisen tärkeyden todistane se, että lapset oppivat sanojen kollokatiiviset yhteydet ensin, esimerkiksi he yhdistävät helpommin *pöydän syömiseen* ja *pimeyden yöhön* kuin tuoliin ja valoisuuteen (Aitchison 1990: 75. 95.)

Oikeastaan minua hämmästyttäisi, jos asia ei olisi näin, sillä yleensä arkikielessä puhutaan asioista, jotka liittyvät toisiinsa, ei suinkaan vastakohdista tai rin-

nakkaisista ilmiöistä. Kuulen itseni selittämässä kummipojilleni jotakin *pienestä tytöstä, kauniista naisesta* tai *isosta puusta*. Jotkut sanat on totuttu liittämään toisiinsa, ja eikä kukaan ihmettele niiden yhdistymistä. Kollokatiivisesti toisiinsa liittyvät sanat kertovat stereotyyppisistä merkityksistä ja kuvastavat näin ympäröivää yhteiskuntaa. Edellä esitetty hienon naisen vaatimus ja määritelmät olivat varmasti hyvinkin tavallisia 50-luvun yhteiskunnassa, ja jokainen nuori tyttö halusi käyttäytyä kuten hienon naisen kuuluu. Nyky-yhteiskunnassa tätä sanaa ei enää liitetä naiseen yhtä saumattomasti. Koetapa määritellä, millainen on nykyisin hieno nainen?

Seuraavissa esimerkeissä, joissa Lumikin kuningatar-äitipuoli suunnittelee tytön tappamista, tulevat hyvin esiin erittäin tavalliset sanayhdistelmät *kaunis nainen* ja *kiltti mummo*: *Nyt Lumikki luulee minua kiltiksi mummoksi! Kiltiksi! - Pala tästä omenasta ja hän vaipuu kuolemankaltaiseen uneen - ja silloin minä olen maan kaunein nainen!* (09b/52/355.) Naiseen on kautta aikojen liitetty adjektiivi *kaunis*, ja naiset pyrkivät vaalimaan kauneuttaan ja säilyttämään sen mahdollisimman pitkään. Kun ihminen vanhenee nuoruuden normien määrittämä kauneus vähenee ja tilalle tulee muita määrittäviä tekijöitä. Oli kyseessä sitten biologinen mummo tai vanha nainen häneen halutaan usein liittää arkkityyppinen määre *kiltti*. Onko kukaan kuullut joskus satua, joka alkaisi: *Asui-pa kerran pienessä mökissä inhottava mummo...* Huvittavaa edellä esitetyissä esimerkkilauseissa on se, että ne ovat Lumikki-tarinasta, jossa koko olemuksellaan kaikkia tyyppillisiä naisen määrittelyjä vastaan kapinoiva kuningatar-noita haluaa raivata Lumikin pois tieltään. Noita, joka on ruumiillistunut paha, leikittelee hänkin stereotyyppisellä mielikuvalla *kiltistä mummosta*, josta ei voi kuvitella mitään pahaa. Noita on naamioitunut niin, että metsän eläimetkin erehtyvät luulemaan häntä *kiltiksi mummoksi*. *Eräs kiltti vanha rouva antoi minulle omenan.* (05/57/289.)

Vaikka lauseet, joissa annetaan vain jonkinlaista informaatiota ilman erityistä asenteiden ja mielipiteiden julkituomista kyseistä asiaa tai ihmistä kohtaan, ovat selvässä vähemmistössä aineistossani, niitäkin on. Niissä pyritään kertomaan asiasta selväsanaisesti ja lyhyesti, tuomaan esiin tarpeellinen määrä tietoa puheen kohteesta, niin että kaikki ymmärtävät, unohtamatta kuitenkaan hyviä tapoja ja pientä mielistelyn halua.

09/99/6 Vapautetaan veikat ja *siskot!* (Huonekalujen vallankumous)

22/99/8 Ani harvoin *neidin* tasoinen *tähti* tekee omat stunttinsa. (Elokuva-heppu valemukuiselle Akulle)

22/99/13 Ne lämmittävät *neidon* mieltä. (Pluto yrittää tehdä vaikutusta tyttökoiraan.)

13/99/23 Jos näette mustaa laukkua kantavan *ankkaneidin*, seuratkaa häntä. (Roope antaa ohjeita etsivilleen.)

11b/53/472 Ja tuolla on *vedenneitojen* poukama. (Peter Pan selostaa Leenalle.)

Veikat ja siskot luo yhteishenkeä, kaikki olennot – tässä tapauksessa elollistuneet huonekalut – mielletään yhdeksi suureksi perheeksi, jossa kaikki ovat sisaruksia keskenään. Nuorta naista kutsutaan *neidiksi* ja imartelevammin *neidoksi*. Roope käskee ulkopuolisten etsiä *ankkaneitiä*, ei suinkaan noita-akkaa. *Neiti* tekee kauniisti selväksi, että kyseessä on nainen, mutta tuo turhaan esiin aviosäädyn, jota esimerkiksi sana *nainen* tai *naispuolinen* ei paljastaisi. Sen, että ilmauksella on pyritty neutraaliuteen, tajuaa selvästi kun tarkastelee kahta samasta kohteesta käytettyä erilaista sanaa, esimerkiksi vertaa sanaa *vedenneito* aiemmin esiteltyyn *kalapiikaan*. Kyseessä olevista vedessä asustelevista naisista käytetään nimeä *vedenneito*, joten ilmiselvä viittaus sukupuoleen on pakollinen, ja se on haluttu tehdä kauniisti. Vaikka sanaan tai ilmaukseen itseensä ei siis liittyisikään varsinaista asennetta tai tarkoitusta, sitä voidaan käyttää kontekstissaan tarpeettoman osoittelevasti. Kuten jo totesin, osassa tapauksista kohteeseen olisi voitu viitata myös sellaisella sanalla, joka ei niin ilmiselvästi tuo esiin sukupuolta.

12. 2 Monimerkityksinen tyttö

Voiko mitään ilmausta edes väittää neutraaliksi? Sanat itsessään voivat olla ”puhtaita”, mutta lause ja tekstiyhteys määrittävät aina, miten sanat on tulkittava. Samaa sanaa voidaan käyttää merkitsemään eri asioita, kuten myös seuraavat esimerkit tulevat osoittamaan. Mielestäni näillä ilmauksilla ja lauseilla ei pyritä erityisen asenteen tai tunteen ilmaisemiseen, niillä vain ilmaistaan vallitseva asiantila tai kerrotaan jostakin tapahtuneesta. Sanan *tyttö* valintaan ovat vaikuttaneet puhujan ja puhumistilanteen ominaispiirteet. Tulkinnessa on otettava huomioon puhujan suhde puhumisen kohteeseen, puhujan ikä sekä hänen tavallinen puhetyylinsä, millaisia sanoja puhuja yleensä käyttää. Seuraavassa siis edustava otos erilaisista *tyttö*-sanan viittauksista ja tarkoituksista.

- (A) 04/52/175 Sanotaanhan tässä ilmoituksessa, että jokaista nuorta miestä varten on kyllä *tyttö* olemassa. (Hessu vakuuttelee Mikille onnistumisestaan naisasioissa.)
- (B) 34/99/6 Sillä *tytöllä* on vihikoiran nenä. (Aku Unasta)
- (C) 19/99/15 *Tyttö* kertoi kaiken tarkoin. (Isoäiti lapsenlapsestaan)
- (D) 19/99/15 Ne olivat ihania aikoja ne. Seikkailuja, *tyttöjä*... siis – liike-toimia. (Roope muistelee nuoruuttaan.)
- (E) 12/99/24 Vai viet sinä *tyttöni* kostoksi siitä, että kolkkasin sinut ja vohkin hynät. (Rikostoveri raivoaa Musta-Pekalle.)

Kohdassa A Hessu on ottanut yhteyttä naimatoimisto ”Yksinäisiin sydämiin” ja haaveilee tyttöystävästä. *Tyttö* tarkoittaa tässä nuorta, naimaikäistä naista. Sanan olisi voinut

korvata ilmauksella *nuori nainen*, mutta ehkä se tuntuisi liian symmetriseltä *nuoreen mieheen* nähden ja viralliselta. Pelkkä *nainen* taas voisi viedä ajatukset liian vanhoihin naisiin. Sama ajatus mieluisen tyttöystävän löytymisestä on myös tulevaisuudesta tullella Vaakulla: *Haluaisin tapailla rempseämpää tyttöä* (47/99/4). Sanaa on käytetty samalla tavoin vanhassa ja uudessa lehdessä. B-kohdassa Aku miettii Unan ominaisuuksia. Una on aikakoneella Ankkalinnaan tullut luolanainen ja oletettavasti täysi-ikäinen, vaikka hahmojen iät ovatkin hämärän peitossa. Akun on ehkä vaikea mieltää villiä ja aggressiivista Unaa aikuiseksi naiseksi. Lisäksi Aku on joutunut huolehtimaan Unasta lapsen lailla ja opettamaan tätä tavoille, joten *tyttö* on kai luontevin valinta. Kohdassa C kyseessä on oikeasti tyttö, aikuistumisen rajoilla oleva pikkuveljestään huolehtiva isosisko. Puhujana on tytön isoäiti, jolle tyttö tulee vielä aikuisenakin olemaan pieni tyttö. Esimerkki D on samasta tarinasta. Roope muistelee elämäänsä nuorukaisena ja C esimerkin tyttöä, johon hän hieman ihastui. Nuorelle Roopelle *tytöt* merkitsivät nuoria naisia ja sydämentykytyksiä, niinä harvoina hetkinä kun heitä ehti rahan tienaamiselta ajattelemaan. Viimeisessä esimerkissä (E) *tyttö* tarkoittaa tyttöystävää. Puhujana on roisto, joka käyttää yleensä karskia kieltä; lyhyt ja ytimekäs ilmaus sopii hyvin hänen suuhunsa. On huomattava, että *tyttöni* voisi tarkoittaa myös tytärtä ja sanan lopullinen merkitys selviääkin muusta kontekstista, ei pelkästään tästä lauseesta. Ei olisi ollenkaan epätavallista, että joku ryöstäisi isältä tyttärensä kostoksi ja kiristääkseen tätä.

Jos ilmauksia tarkastellaan tiukasti feministisestä aspektista, on osassa niistä turhaa ”tytöttelyä” eli naisen alentamista ja sukupuolen liiallista korostamista, kuten kohdassa B. Toisissa esimerkkitapauksissa (A, D) sukupuoli on nimenomaan tuotava esiin, sillä kyseessä ovat sukupuolten väliset asiat, kuten sopivan tyttöystävän löytäminen tai nuoruuden ihastuksien perään ikävöiminen.

Seuraavatkin ilmaukset voidaan katsoa lähes neutraaleiksi, sillä kyseessä on todellakin jo edelläkin mainittu luolaihminen Una.

34/99/6 Jonkun pitää maksaa tuon *luolatytön* purtavat. (Nakkikioskin myyjä tahtoo rahansa.)

47/99/10 Vaaku meni menneeseen aikaa tapaamaan jotakin *luolatyttöä*. (Tulevaisuuden mies tilittää Vaakun tyttöystävälle.)

Lukijan on tiedettävä, että Una on oikeasti menneisyydestä tullut luola-ankka, jotta ilmauksen voisi ymmärtää neutraaliksi, ja voisi käsittää Unan kumman vaatetuksen ja Akun epäkohteliaalta tuntuvan tavan puhutella häntä. Tämä kertoo siitä, että kieli toimii kaksisuuntaisesti, pelkät ilmaukset eivät riitä, olisi myös varmistettava, että kuuliija tai lukija ymmärtää ne, ja tietää, mistä puhutaan (Lehtonen 1996: 39). Satunnaisella lukijan

on vain pääteltävä, että jotakin tällaista on tapahtunut, kun taas *Aku Ankan* vakituinen lukija muistaa retken menneisyyteen. Huolimatta siitä, että on etsitty osoittelematonta sävyä, *tyttö*-sanaa korostetaan eli sukupuoli tuodaan selkeästi esille, vaikka Unasta olisi voitu käyttää nimitystä *luola-ankka* tai kutsua häntä nimeltä. Tällaisina ilmaukset ovat kuitenkin humoristisempia, ja ehkä vastakkainasettelua *Aku* ja *Una*, mies ja nainen, on haluttu korostaa.

12.3 Tyttöystävät

Ankkalinnan on ikuisten tyttöystävien maailma. Ikuisten kahdessakin mielessä, sillä suhteet eivät koskaan johda avioliittoon asti, mutta pariskunnat eivät myöskään eroa toisistaan kuin hetkellisesti riidoissaan. Uusia pareja ei loppujen lopuksi synny, kaikki suhteet on määritelty valmiiksi. Ihastumista, rakastumista ja seurustelun aloittamista ei koskaan näytetä lukijoille. Tyttöystävät ovat osa Ankkalinnan maailmaa, ja se näkyy myös useina mainintoina. Huomionarvoista on, että kaikki esimerkit ovat vuoden 1999 lehdistä (ks. s. 126).

02/99/30 Ja Minnistä tuli sinun *tyttöystäväsi!* (Hullu tiedemies on katkera Mikille.)

08/99/31 Nuoskamies luulee löytäneensä *tyttöystävän*. (Veljenpojat tarkkailevat rakastunutta lumihirviötä.)

10/99/22 Kelpo herkkupala, *tyttöystävä* ja viihtyisä koti. (Krokokaappari listaa krokotiilin hyviä oltavia.)

47/99/13 Hänen [Vaakun] *tyttöystävänsä*. (Tipsu esittelee itsensä.)

Seuraavat ilmaukset ovat merkitykseltään läheisiä sanoja tyttöystävälle ja sävyiltään yhtä kaikki neutraaleja tai näissä esimerkeissä siinä sävyssä käytettyjä. Tyttöystävästä tulee morsian, *kihlatu*, jos naimisiinmeno on suunnitteilla, ja *heilaa* käytetään arkisissa tilanteissa merkitsemässä mielitiettyä tai lemmittyä ja siinä voi olla hieman leikillistä sävyä (NS s. v. *heila*). *Heila*-sana on käsitykseni mukaan jo hieman vanhahtava, eikä kovin tiiviissä käytössä. Tähän yhteyteen, kun veljenpojat puhuvat jättimäisestä lemmenkipeästä dinosauruksesta, se sopii huomattavasti paremmin kuin *morsian* tai *mielitietty*.

45/99/5 Olet häirinnyt pormestaria ja *hänen kihlattuaan* riittävästi yhdelle iltapäivälle. (Autonkuljettaja Akulle)

45/99/24 Triceratops kuvittelee, että vesitasomme vokottelee hänen *heilaansa*. (Pojat miettivät dinosaurusten edesottamuksia)

12. 4 Sukupuolettomat ilmaukset

Naiseen voidaan luonnollisesti viitata myös sukupuolta korostamatta, neutraalilla sanalla, jota voitaisiin käyttää yhtä hyvin myös miehestä. *Aku Ankoissa* tällaisia tapauksia on hyvin vähän, ja tarkasti ottaen vain ne ovat todella neutraaleja, kun tarkastellaan sukupuolisuuden näyttäytymistä kielessä feministisestä viitekehuksesta. Seuraavissa esimerkeissä se, että puhutaan naisesta, näkyy kyllä selvästi kontekstista, kuten kuvista ja ympäröivästä tekstistä, mutta yksittäiset hahmoon viittaavat sanat ja ilmaukset ovat kuitenkin sukupuolettomia.

Ensimmäisessä esimerkissä Aku katselee Roopen luota tulleen naisen, neiti Viehkon, perään ja miettii tämän vierailun tarkoitusta. *Olipas sedällä mielenkiintoinen vieras. Ja huhhuh, mikä parfyymi!* (35/99/27.) Tekstin tasolla puhe tasolla puhe parfyymista paljastaa, että kyseessä on nainen. Ehkä Akukaan ei olisi niin kiinnostunut vieraasta, jo kyseessä olisi saman sukupuolen edustaja. Toisessa esimerkkitapauksessa puhuteltavan voi tietää naiseksi ainoastaan kuvien perusteella. Aku kaupittelee omatekoista grillikastikettaan ainoastaan kohteliaalle asiakkaille. *Olkaa hyvä! Noin kohteliaalle asiakkaalle myyn ilomielin.* (37/99/11.) Jos poimitaan kaikki lauseet, joissa ei selvästi mainita jotakin naista tarkoittavaa sanaa myös lause *Mutta ensin saatan kauniin matkustajani kentälle* (13/99/21), olisi tällainen kohteen sukupuolen suhteen epäselvä lause. Adjektiivi *kaunis* liittyy kuitenkin niin kiinteästi naiseen, varsinkin kun puhujana on mies, Roope, että epäselvyyttä ei ole. Jos halutaan jatkaa ajatusleikkiä, *kaunis matkustaja* voisi tietysti olla myös joku eläin, esimerkiksi kallis näyttelykoira, mutta luultavasti sitä nimitettäisiin toisin.

13 MONENLAISIA PUHUTTELUJA

13. 1 Mitä puhuttelu on?

Koska *Aku Anka* on sarjakuvalehti, jossa seikkailee useita henkilöitä, jotka toimivat keskenään, on siinä luonnollisesti paljon puhetta, dialogia, hahmojen välillä. Suoran kerronnan määrä rajoittuu reunateksteissä oleviin huomautuksiin, joten kaiken informaation pitää tulla selville hahmojen repliikeissä puhekuplissa. Joidenkin kertojien tarinat ovat niin monimutkaisia, että ne vaativat runsaasti taustainformaatiota (esimerkiksi

Rosa). Tällöin puhukupliin joudutaan ahtamaan liian paljon tietoa sarjakuvalla vieraalla tavalla ja tästä onkin saatu hyvä syy vitsailla omalle rajallisuudelle. Tarinassa *Eldoradon valtias* (AA 05/1998/19) Käydään seuraavanlainen keskustelu Roopen ja Akun välillä. Aku: *Hän pystyi vain paikallistamaan hylät, ei nostamaan aarteita. Kartta upposi Melianin lippulaivan mukana vuonna 1655 ja unohtui, kunnes me löysimme sen viime vuonna. Nyt Espanjanmeren kalleuksien kalastaminen käy leikiten.* Roope: *Minä tiedän tuon kaiken! Mikä luulet olevasi – jonkin hupsun sarjakuvalehden selityslaatikko, vai?*

Valma Yli-Vakkuri on tutkinut suomalaista puhuttelua ja käytän hänen artikkeliaan *Suomalaisen puhuttelun piirteitä* (1989) lähteenä ja aineiston ryhmittelyn mallina tässä kappaleessa. Yleensä puhumme jollekin toiselle ihmiselle eli suuntaamme puheemme todelliselle ja tai ajatellulle vastaanottajalle, puhuteltavalle. Näin ollen puheeseen sisältyy luontaisesti vokatiivinen eli puhuttelufunktio, joka voidaan ilmaista puhuttelusanaana tai ei-verbaalisesti eleillä, ilmeillä, katsekontaktilla tai koskettamalla. Puhuttelu on puhefunktioltaan interjektioimainen irtoilmaus, jonka tehtävänä on kiinnittää puhuteltavan huomio tai ylläpitää jo saatua kontaktia. Kirjoituksessa, kuten sarjakuvatekstissä, puhuttelu erotetaan tavallisesti pilkulla, puheessa prosodisin keinoin eli painotuksen avulla. Puhutteluun voidaan käyttää kaikenlaisia sanoja (substantiiveja, pronomineja, substantiivistuneita adjektiiveja jne.), joilla nimitetään henkilöitä ja muita olioita.

Koska puhuttelu on hyvin keskeinen asia viestinnässä, monissa indoeurooppalaisissa kielissä on erityinen kutsumisen sija eli vokatiivi. Suomen kielessä vokatiivin tehtävässä käytetään nominatiivimuotoa. On kuitenkin pyritty muodostamaan joi-takin erityisiä puhuttelumuotoja, joilla saadaan puhutteluun juhlavuutta ja yleveyttä ja muodot ovatkin tavallisia vanhassa hengellisessä kielessä ja vanhoissa antiikin draamoissa. Tässä tarkoituksessa puhuttelu sanaan on liitetty interjektio *oi* tai *oo*. (Yli-Vakkuri 1989, 43, 44.) Aineistostani löytyi yksi tällainen ilmaus, jossa juhlava puhuttelu kertoo Akun suuresta kiitollisuudesta, Iines on pelastanut hänet typerän vedonlyönin seurauksista. *Oi Iines, miten voin kiittää simua! Sinä pelastit kotini!* (02/52/92)

Puhuteltavan huomion herättämiseksi voidaan käyttää interjektioita, ad-
verbeja ja muita paragmaatistuneita ilmauksia. Tuttavallisessa puheessa tavallisimpia huomion herättäjiä ovat puhuttelusanaan liitetyt interjektiot *hei* tai *kuule* tai näiden yhdistelmät. Hieman vieraampia voidaan puhutella aloituksessa *anteeksi*. (Yli-Vakkuri 1989: 44).

14/99/5 Hei, Leila! (Iines tervehtii naapuriaan.)

07/53/296 Kuule Auringonkukka, olet oikein kiva pikkusisko! (Hiawatha kehaisee pikkusiskoaan.)

07/53/296 Kuule Auringonkukka, olet oikein kiva pikkusisko! (Hiawatha kehaisee pikkusiskoaan.)

11b/53/468 Kuules nyt, tyttöseni... (Äiti puhelee Leenalle *Peter Panissa*.)

12/99/27 Anteeksi, neiti, mutta saanko auttaa takin yltänne. (Hovimestari rientää palvelemaan linestä.)

13. 2 Tuttavallinen puhuttelu

13. 2. 1 Propriit eli erisnimet

Puhuttelusanoina voidaan käyttää erisnimiä eli propreja, joista erotetaan jokapäiväisessä puheessa käytettävät arkiset kutsumanimet ja viralliset nimet. Kutsumanimet voivat olla virallisia nimiä, väännöksiä nimestä tai lempinimiä, kunhan ne ovat vakiintuneet käyttöön. (Yli-Vakkuri 1989: 45.) Seuraavissa esimerkeissä puhutellaan naisia etunimeltä, mikä on varsin luonnollista, sillä tarinoiden henkilöt ovat usein läheisissä suhteissa keskenään.

1/99/15 Olet niin reilu, *Minni*. (Mikki kehuu Minniä.)

10/99/7 Älä viitsi, *Sanna*! (Äiti komentaa tytärtään.)

1/99/17 Tule takaisin, *Vilma* – ja lopeta tuo sietämätön ruikutus! (Sirkusti-rehtööri-isä raivoaa tyttärelleen.)

47/99/3 Seis, *Una*! ...että sinä vain reuhaat ja mellastat. (Aku moittii Unaa.)

34/99/10 Siksi voit olla huoleti, *Unaseni*. (Aku rauhoitelee Unaa.)

9/99/25 Tattis *Niina* – tai mikä nimesi nyt olikaan. (Laiskuriliiton puheenjohtaja puhuttelee Iinestä.)

Mikin ja Minnin välillä etunimen käyttö on luonnollista ja välttämätöntäkin, ovathan he seurustelleet pitkään. Vanhempien ja lasten välillä on yleensä kiinteä suhde, jossa sinutellaan ja joka sietää myös riidat, kuten kolmosesimerkissä. Akun ja Unan suhde on sekin läheinen, mutta hieman erikoisella tavalla. Una (menneisyydestä aikakoneella tupsahtanut luolatyttö) on auttamattoman rakastunut Akuun, mutta Aku taas käyttäytyy huoltajan tavoin ja yrittää pitää Unan aisoissa, mutta myös lohduttaa tätä tarpeen tullen. Etunimen käytön lisäksi tuttavallisuudesta kertoo liite *-ni*, *Unaseni*. Aina etunimen käyttö ei kerro hyvistä suhteista ja läheisyydestä. Puhuttelu etunimellä, varsinkin väärällä etunimellä, voi olla hyvinkin loukkaavaa ja kertoa puhujan välinpitämättömyydestä puhuteltavaa kohtaan tai yksinkertaisesti huonoista käytöstavoista, kuten viimeinen esimerkki osoittaa. Ensimmäinen edellytys olisi opetella muistamaan puhekumppanin nimi.

Naisia puhutellaan vain harvoin pelkällä sukunimellä, sukunimeen yhdistetään yleensä sana *neiti* tai *rouva*. Esimerkiksi *Käykää sisään, neiti Magia*, jossa Roope kehottaa Millaa astumaan peremmälle toimistoonsa (13/99/16). Virallista nimeä, siis puhuteltavan etu- ja sukunimeä, käytetään puhuttelussa suomen kielessä harvoin. Se kuuluu rituaalisiin tilanteisiin tai sitä käytetään korostamaan erityisesti puhujan arvovaltaa. Tutkimistani *Aku Ankoista* löytyi vain muutama kokonimen puhuttelu. Miehistä tällaista puhuttelua käytetään virallisissa tilanteissa.

08b/53/348 Olenko minä muka mielestäsi halpa-arvoinen, *Eveliina Ankka?*
(Iines alkaa kiukustua ”ystävälleen”.)
12/52/490 *Rakas Mummo Ankka*. (Ilkeä kettu valepuvussa mummolle)

Ensimmäisessä lauseen loppuun sijoitettu hyvin painokas *Eveliina Ankka* kertoo Iinesin kiukusta kopeaa ystävätärtä kohtaan. Iines haluaa esittämänsä kysymykseen heti vastauksen ja perustelut. Kokonimen käyttö tekee myös muille selväksi sen, kenelle nyt on kimpaannuttu. Toinen esimerkki on toisesta ääripäästä, siinä viekas kettu yrittää valepuvussaan päästä mummon tuttavaksi. Puhuja, jolla on pahat aikeet, pyrkii olemaan erityisen miellyttävä ja kohtelias ja voittamaan mummon luottamuksen. Viekas kettu pyrkii vielä lisäämään viehätysvoimaansa lisäämällä nimen eteen attribuutin *rakas*. Kettu esittää mummon kouluaikaista ystävätärtä Sannia, joten tällainen puhuttelu ”tuttujen naisten” kesken on kai suotavaa. Jos puhuja olisi tuntematon ja lisäksi mies, saisi puhuttelu liiankin mielitelevän ja lähentelevän sävyn.

13. 2. 2 Apellatiivit eli yleisnimet

Apellatiivit eli yleisnimet puhuttelusubstantiiveina ilmaisevat luokkaa, johon puhuteltava kuuluu iän, sukupuolen tai muun ominaisuuden perusteella. Puhutteluna käytettävä yleisnimi voi siis nimetä jonkin ryhmän, johon henkilö kuuluu ikänsä tai sukupuolensa perusteella (miehet, pojat, naiset, tytöt, lapset), tai se voi kertoa henkilön ammatista. Puhuttelu voi myös ilmaista asenteen henkilöiden välillä ja toimia henkilökohtaisen funktion ilmaisimena, jolloin puhuttelulla pyritään aikaansaamaan jokin affektiivinen sävy. (Yli-Vakkuri 1989: 45.) Puhtaimmin affektiivisia puhuttelusanoja ovat hellittely- ja haukkumanimet, jotka käsittelen myöhemmin (ks. s. 116>).

26/99/13 Onnea *tytöt!* (Ohjelman juontaja onnittelee *Maustemimmejä*.)
01/52/62 Ei mikään, *opettaja*... mutta kun tässä... (Pikku Hukka mutisee naisopettajalleen.)
05/52/184 Sitä varten tarvittaisiin väkivipu, *pikku ystävä*. (Aku selittää pienelle itkevälle tytölle.)

48/99/28 Tulehan, *pikkuinen*. (Aku pikkutyttöille.)

20/99/7 Päivää, *kaunokainen*. (Aku tervehtii keskiaikaista neitoa.)

Tyttö-puhuttelu voi kertoa sukulaisuussuhteesta, mutta yleensä yksikössä käytetty puhuttelu antaa negatiivisen vaikutelman. Tämä sanojen pejoratiivistuminen eli huonontuminen näkyy myös poika-sanana käytössä, muutoin kuin sukulaisuutta ilmaisemassa. ”Tytöttely” ja ”pojittelu” kertoo suhtautumisesta puhuteltavaan, puhuteltavaa pidetään sosiaalisesti alempiarvoisena (*Tuo vettä, tyttö!*) Esimerkiksi palvelijoita, tarjoilijoita tai juoksupoikia saatetaan kutsua näin. Myös *mies* ja *nainen* -sanat yksikköpuhuttelussa ovat harvinaisia ja herättävät negatiivisia mielikuvia. (Yli-Vakkuri 1989: 46.) Puhtaasti tällaisia puhutteluja ei aineistostani löydykään. Hellittelyinä käytetyistä ilmauksista löytyi kaksi yksikköpuhuttelua. Toisessa niistä henkilöiden, Hannun ja Iineksen, välillä on läheinen suhde ja *tytön* perään on lisätty omistusliite *-ni* hellivää ja huolenpitävää sävyä luomaan. *Pää pystyyn tyttöseni! Minun onnellani pöytä kyllä löytyy.* (31/99/25.) Toisessa taas mies (Vaakku) toivoisi läheisempää suhdetta naisen (Una) kanssa ja käyttää ilmausta hellittelyinä. *Kuten haluat, tyttöseni!* (47/99/7.)

Apellatiivit, kuten *tytöt* ja *naiset* monikollisesti käytettyinä ovat puhuttelussa melko neutraaleja ja sävyiltään positiivisia ja yhtenäisyyttä korostavia. Esimerkeistäkin näkyy, että naiset käyttävät niitä puhuessaan toisille naisille ja omalle vertaisryhmälleen (?), mutta myös miehet ja pojat käyttävät niitä kohdistuessaan puheensa nais- tai tyttöjoukkoille. Tämä ilmaisutapa on käyttökelpoinen ja helppo monissa tilanteissa, koska sillä tulee huomioiduksi kaikki paikallaolijat samalla kertaa. Kaikille tutussa puheenaloitusfraasissa on siinäkin monikkomuotoisia apellatiiveja. Tässä Herra Niljama avaa juhlallisesti kylpylänsä: *Hyvät naiset ja herrat!* (42/99/29.)

16/99/23 Mikäs *tyttöjä* noin hymyilyttää? (Peukaloisten - tyttöpartio - johtaja ihmettelee tyttöjen iloisuutta.)

11b/53 *Tytöt!* (Vedenneidot huutelevat toisilleen.)

01/57/38 Tulkaa, *hyvät naiset* palaamme kerhoon juomaan kahvia! (Yksi kerhon naisista kutsuu muita.)

16/99/22 Hei *tytöt!* Osaatteko sytyttää nuotion ilman tulitikkuja. (Sudenpennut yrittävät kiusata Peukaloisia.)

Seuraava esimerkkiryhmä näyttää, että puhuttelusana voi kertoa myös sukulaisuussuhteesta (A). Suomalaisen puhuttelukäytännön mukaan nuoremmasta tai samanikäisestä sukulaisesta käytetään yleensä puhuttelussa etunimeä tai lempinimeä, mutta vanhemmasta sukulaisesta käytetään yleensä sukulaisnimeä. (Yli-Vakkuri 1989: 45.) Sukulaisnimeen voidaan liittää erilaisia epiteettejä (B) vahvistamaan haluttua vai-

kutusta. Esimerkeissä Sepe Susi yrittää saada äitinsä heltymään ja hyvälle tuulelle ja käyttää siksi lisäsanoja *-kulta* ja *-rakas* puhutellessaan äitiään.

(A) 05b/53/212 Minkä vuoksi, *äiti?* (Bambi ihmettelee.)

20/99/24 Äiti, mitä sinä nyt puuhaat? (Hiawatha tiedustelee äitinsä tekemisiä.)

21/99/29 Laula, *sisko*, lujempaa. (Mies kannustaa naista laulamaan.)

50/99/9 Katso *mummo!* (Lapset hihkuvat mummolleen.)

(B) 04/52/257 Harmillista, *äitikulta!* Muistin juuri, että minun on tavattava eräs hyvin tärkeä henkilö. (Sepe livahtaa taloustöistä.)

04/52/261 - *Äitirakas*, enkö saa auttaa sinua? (Sepe yrittää lepytellä äitiään.)

13. 3 Muodolliset puhuttelut

Tuttavallisen puhuttelun lisäksi on tilanteita, jotka vaativat sovinnasta puhetapaa ja muodollista puhetta. Tällaisia ovat tilanteet, joissa puhuja ja puhuteltava edustavat yhteiskunnallisia roolejaan esimerkiksi palvelualojen edustajat ja virkamiehet. Vaikka arvonimipuhuttelua vältetään ja puhetapa muuttuu tuttavallisemmaksi, erilaiset palvelualat erottuvat omaksi ryhmäkseen, jossa epävirallisten muodollisten tilanteiden puhuteluksessa on säilynyt vanhanaikaisen puhuttelun piirteitä. (Yli-Vakkuri 1989: 46.) Näissä tilanteissa asiakas on palveltava ja tarjoilija tai kauppias on palvelijan asemassa. Asiakasta suorastaan liehakoidaan, ja sitä muodollisempaa ja kunnioittavampaa puhuttelu on, mitä enemmän voittoa yrittäjä pyrkii samaan.

47/99/7 Mitähän *neidille* saa olla tänä iltana? (Tarjoilija palvelee Unaa.)

10/53/427 Ikävä kyllä, *hyvä rouva...* en voi! (Lentokenttävirkaileja mummolle)

04b/57/258 Se on erikoisalani, *rouva!* (Hessu autonkorjaajana vakuuttelee vanhaa rouvaa.)

10/53/425 Me pidämme tällaisista häristä, *hyvä rouva!* (Miehet haluavat ostaa mummon härän.)

12/52/490 *Hyvä rouva*, maksan Teille sata markkaa reseptistä! (Kettu mummolle)

04/57/223 - Kyllä, *rouva!* - Te olette itse niin ystävällinen, *rouva!* (Kaksi vankikarkuria liehakoi mummoa.)

Hyviin tapoihin kuuluu, että toisilleen vieraat ihmiset puhuttelevat toisiaan kohteliaasti kaikissa tilanteissa, ei vain palvelusuhteissa tai julkisissa ja virallisissa tilanteissa. Eräs tapa osoittaa kohteliaisuutta on puhuteltavan teitittely. Jo vanhakantainen valtaan perustuva teitittelyjärjestelmä perustui siihen, että vanhempaa, rikkaampaa, arvokkaampaa ja jalosukuisempaa teititeltiin. Uudempi järjestelmä perustuu molemminpuolisuuteen, molemmat teitittelevät tai sinuttelevat. (Leiwo 1992 56 – 58.) Aineistostani löytyi vain

muutama teitittely, vaikka olisi luullut että naisia teititellään laajemminkin. *Saanko auttaa Teitä!* Tuntematon mies teitittelee Iinestä, joka on hädässä valtavan koiransa kanssa. (08b/53/350.) *Aku Ankoissa* naisten kohteliaat puhuttelut hoidetaan sanoilla *rouva* tai *neiti* tai sitten oli käytetty koko nimeä. Toisaalta tarinoissa seikkailee tietty ydinryhmä, joka on tuttua keskenään. Muodollisuutta ei tarvita.

Oikeassa elämässä *rouva-* ja *neiti* –puhuttelua on käytetty jokapäiväisissä tilanteissa viitatessa tuntemattomaan naiseen. Nykyisessä kielenkäytössä *rouva-* tai *neiti-*puhuttelua ei liitetä arvonimeen tai ammattinimeen asiallisissa yhteyksissä, sillä ne yhdessä luovat leikillisen vaikutelman. Lisäksi tällainen puhuttelu kiinnittää huomion henkilön siviilisäätyyn, naimisissa olon tai naimattomuuden, mikä ei sinänsä ole tärkeä asia. Miehestä käytettävä *herra-*sana ei tuo esiin näitä seikkoja. (Yli-Vakkuri 1989: 48.) Aineistostani löytyi useita esimerkkejä tästä puhuttelutavasta, tässä näytteitä.

- 12b/57/764 Me tulemme apuun, *neiti!* (Pikkuoravat puhuttelevat Iinestä.)
 19/99/10 Kapua kyytiin, nuori neiti – ja muistakin kiittää suopeaa ankkaa.
 (Vankkurien kuljettaja tytölle)
 12/52/488 Hyvää päivää, *rouva!* (Aku vanhalle rouvalle)
 06/57/349 Hyvästi, *armollinen rouva!* (Drontti hyvästelee mummon.)
 10b/57/618 Haluaisimme katsella lehden vanhoja vuosikertoja, *neiti!*
 (Mikki sanoo virkailijalle.)
 13/99/23 Odottakaahan, *rouva.* (Veljenpojat pysäyttävät Millan.)
 09/52/322 Voi! Mitä tuo kengässä asuva *rouva* noin itkee? - Olkaa hyvä, *rouva!* (Pikku Hukka auttaa naista hädässä.)

Paperilla samanlaisista ja kohteliailta näyttävissä puhutteluissa voi olla suuriakin sävyeroja, jotka pitää tulkita kontekstista käsin, ottamalla huomioon myös seuraava lause ja katsomalla, mitä kuvissa tapahtuu. Kaksi ensimmäistä *hyvä-*epiteetillä varustettua puhuttelua ovat oikeastaan moitteita ja ilmaisevat samalla myös kauhistumista puhuteltavan käyttäytymistä kohtaan.

- (A) 48/99/26 *Rouva hyvä!* Tuo oli täysin sopimatonta!
 (B) 47/99/8 *Neiti hyvä!* Käyttäydyste pöyristyttävästi!
 (C) 09/52/323 Älkää minua kiittäkö, *rouva hyvä!*

Roope kompastuu naruun (A), jolla äiti yrittää kaitsea vilkasta tytärtään. Kyseessä on silkka vahinko, mutta Roope on tuotunut. Eihän aikuisen naisen sovi kamppailla ihmisiä kadulla. Toisen esimerkin moitteet (B) taas ovat itse aiheutettuja. Luolatyttö Una riehuu ravintolassa ja ahmii ruoat muidenkin asiakkaiden lautasilta. Paikan maineesta huolestunut tarjoilija yrittää hillitä Unaa. Kolmas esimerkki (C) taas on aidosti kohtelias puhuttelu. Hyvätapainen ja vaatimaton Pikku hukka hillitsee kenkätalossa asuvan rouvan kiitosten tulvaa.

Aina sävyerojen ei tarvitse olla näin suuria ja joskus samaa ilmausta käytetään hyvin samanlaisen vaikutelman aikaansaamiseksi hyvin erilaisissa tilanteissa ja erilaisissa suhteissa olevien ihmisten välillä. Kun tarkastellaan lähekkäin kahta lausetta *Miten voin palvella arvon neitejä?* (49/99/23) ja *Noo...Miltä minä nyt näytän, arvon neiti!* (01/57/37) olosuhteiden erot tulevat hyvin näkyviin. Ensimmäisessä lauseessa palvelualtis miesmyyjä puhuttelee Minniä ja Iinestä. Tähän tapaukseen pätevät jo aiemmin mainitut palveluammattin säännöt, pitää olla kohtelias ja aina valmiina palvelukseen. Asiakas on aina oikeassa ja hänellä on valta. Toisessa lauseessa puhujana on itseensä tyytyväinen pukuun sonnustautunut Aku, joka on saapunut noutamaan Iinestä. Vaikka *arvon neiti* on tässä tapauksessa tuttavallinen ja kiusoittleva, on Aku halunnut miellyttää Iinestä ja tehnyt kuten tämä on määrännyt.

Kohteliaisuus ja halu säilyttää kasvot ovat tavallisia syitä keskustelun yleisten käytänteiden rikkomiseen. Ihmiset haluavat välttää konflikteja ja ristiriita tilanteita senkin uhalla, että itse keskustelu ja asioiden valmiiksi saaminen sujuisikin vähän hitaammin. Kasvojen säilyttämisen tarve ja sen mukaan käytettävät kohteliaisuusstrategiat riippuvat paljolti puhujien sosiaalisesta välimatkasta ja valtasuhteista. (Leiwo 1992: 41 – 45). *Aku Ankoissa* normaalit kanssakäymisen tavat eivät välttämättä toimi. Ankkalinnassa on täynnä totuudentorvia, jotka sanovat, mitä mieleen juolahtaa ja jyräävät asiansa läpi ilman kummempia lievennyksiä. Kasvojen menettäminen ja ristiriidat ovat osa huumorisarjakuvan keinoa luoda tarinaan jännitystä ja hauskuuttaa lukijaa. Erityisesti Aku on mestari loukkaamaan muita törkeällä käytöksellä ja vieläpä yhdistelemällä kohteliaisuutta ja röyhkeyttä, kuten ensimmäisessä esimerkissä, mutta onnistuu tämä muiltakin. Toisen lauseen puhujana on kertakäyttöhahmo, komea TV-tähti sairaalasarjasta.

23/99/12 ...joten *neiti* on hyvä ja suksii kuuseen! (Nuorentunut Aku avuli-
aalle nuorelle naiselle)

51/99/20 Loimi niskaan, *Iines-neiti!* (Naisten ihailema tohtori Killcare Ii-
nekselle)

Suomen kielessä *rouva* ja *neiti* puhuttelusanoina ovat pikkuhiljaa katoamassa, sillä ne ovat menettäneet arvoaan. Kohteliaisuus, jonka pitäisi liittyä näihin ilmauksiin voi olla päälle liimattua ja fraasiutunutta. Esimerkkilauseet ovat tilanteesta, jossa kohteliaaksi opetettu kukkalähetti tuo kukkapuketin Iinekselle: *Päivää, hyvä rouva! Tässä teille kukkalähetys olkaa hyvä. - Suokaa anteeksi, rouvaseni. Puketti olikin osoitettu pari taloa tuonnemmaksi. Anteeksi! Heippa!* (19/99/2.) Lähetti aloittaa asiallisesti tervehtimällä rouvaa ja antaa kukkapaketin. Kohta hän palaa takaisin ja sieppaa

kukat hölmistyneen Iineksen kädestä, sillä hän oli erehtynyt osoitteesta. Ilmaukset, *rouvaseni*, *-ni* omistusliitteellä ja *heippa*, kertovat välinpitämättömyydestä, kiireestä ja huonoista tavoista.

Koska *rouva*- ja *neiti*-sanat yleispuhutteluinakin ovat menettäneet arvoaan, niitä voidaan käyttää myös puhuteltavan loukkaamiseen ja ivaamiseen. Tällöin näennäisen kohteliaalle puhuttelulla voidaan vihjata toisen olevan epäpätevä tai muuten kyvytön asioiden hoitamiseen tai ratkaisemiseen. (Yli-Vakkuri 1989: 48.) Useat tunnistanevat myös sanojen ironisen käytön, jos puhekumppani luulee tietävänsä ja osaavansa enemmän kuin todellisuudessa osaa (*herra* tai *rouva kaikkietävä*). Naisemansipaation levitessä ja naistutkimuksen myötä rouvittelu ja neidittely on saanut yhä enemmän negatiivista sosiaalis-emotionaalista sävyä. Niiden alle voidaan piilottaa myös todelliset tunteet, kuten seuraavissa esimerkeissä raivo tai pahat aikeet.

30/99/30 Vähän kärsivällisyyttä, *arvon neiti*. (Huijari pyrkii salaamaan kiukkunsa.)

11b/53/491 Kuten tahdotte - naiset ensin, *pikkuneiti!* (Koukku mielistelee tyrkätessään Leenan lankulle.)

14 NAISIA HELLITELLÄÄN JA HAUKUTAAN

14.1 Ristiriitaiset ankkasuhteet

Vaikka Ankkalinnan naiset ovatkin miehelle ja maskuliiniselle ideologialle alistettuja suuressa mittakaavassa, he pompottelevat ja vaihtavat surutta aviomiehiään tai poikaystäviään. Miehet kilpailevat naisista, hukuttavat heidät lahjoihin, pelastavat pulasta, ja kun kaikki tämä on tehty sama alkaa uudelleen alusta. (Dorfman 1980: 47.) *Aku Ankkaa* ei kannata ottaa opetusmateriaaliksi moraalia käsittelevissä asioissa. Naiset ovat lievästi ilmaistuna kevytkenkäisiä ja vaihtavat nopeasti vanhat kelvottomat poikaystävänsä komeampiin, urheilullisempiin tai henkevämpiin sen mukaan, millä tuulella nyt sattuvat olemaan. Esimerkiksi Iines ihailee toisinaan jyrkeviä bodareita, jotka ainoastaan murahtelevat ja mäiskivät kaikkea eteen sattuvaa. Toisinaan hän taas joutuu henkevien ja herkkien runoilijoiden pauloihin. Myös komeat, lipevät ja varakkaat keikarit saavat Iineksen hetkeksi pois tolaltaan.

Eivätkä miehet ole sen parempia, he lankeavat hetkellisesti jokaiseen hamehelmaan, ennen kuin muistavat taas palata oman tyttöystävän kainaloon. Silmiinpis-

tävintä Akun ja Iineksen yhteiselämässä on äkkipikaisuus ja kostonhalu. Ines suuttuu silmittömästi, kun vain näkeekin Akun vieraan naisen läheisyydessä, ja molemmat pu-
novat monimutkaisia juonia saadakseen toisen mustasukkaiseksi. On kuitenkin myön-
nettävä, että lehden tarinoissa on irtavaltu tasapuolisesti niin miesten kuin naistenkin
heikkouksille ja saatu silmitön hulluuntuminen näyttämään typerältä. Opetuksenahan
on, että kannattaisi tyytyä siihen mitä on, eikä aina haikailla parempaa, sillä uusi ja pa-
rempi voi osoittautua pettymykseksi. Myös liiallinen omistuksenhalu ja mustasukkai-
suus näyttävät naurettavina ominaisuuksina.

Raivokkaat riidat ja toiminnan ristiriitaisuus kuuluvat tietysti tarinoiden
luonteeseen. Kuka nyt jaksaisikaan lukea tylsästä arkielämästä. Esimerkiksi Ines on
hyvin ristiriitainen persoona ja hänessä yhdistyvät naisen lukuiset roolit. Toisaalta hän
on vastuullinen vanhempi Akun veljenpojille, riitojen sovittelija ja Akun hermojen hil-
litsijä. Toisissa tarinoissa hän näyttää hupsuna, uteliaana hupakkona tai hillittömän
mustasukkaisena tyttöystävänä, mutta myös keimailevana viettelijättärenä. Raivotaan tai
rakastetaan, laimeita tunteita ei ole, eikä niitä tarvita.

Lehden tarinoissa rakkaus on ihailevaa rakkautta, palvontaa, johon ei liity
fyysistä seksuaalisuutta muutamia suukkoja ja kädestä pitelyä lukuun ottamatta. Muu-
tamien pusujen vaikutus on sitäkin tehokkaampi, suukko kaupungin kaunottarelta tai
eväsretki tämän kanssa voi olla jopa kilpailujen pääpalkintona. Dorfman ja Mattelart
eivät ole ylikriittisessä teoksessaan malttaneet olla puuttumatta tähänkään asiaan. He
näkevät Ankkalinnan mieshahmot *eumukkeina, jotka elävät ikuisessa esileikissä toivot-
tomien neitsyeittensä kanssa*. He pitävät myös Disneytä tekopyhänä, koska hän väittää
tuottavansa tervehenkistä viihdettä, mutta oikeasti esittää sarjakuvissaan seksuaaliope-
tuksen piilomallin. Koska seksuaalisia kontakteja ei sarjakuvissa näytetä, väittävät
Dorfman ja Mattelart sen kertovan siitä, että seksuaalisuus halutaan kieltää ja sitä pide-
tään paholaismaisena ja hirveänä. (Dorfman 1980: 47.) Näkökulma on sinänsä mielen-
kiintoinen, mutta se herättää ainakin minussa ihmetystä. Tietenkin seksuaalisuus on
piilossa ja verhottua, vielä uinuvaa, kuten lapsissakin. En ymmärrä herrojen ajatuksen-
kulkua, sillä eihän kukaan lapsi tai nuori elä vain sarjakuvien tai viihteen maailmassa,
niin että hänen käsityksensä maailmasta pystyisi kokonaan vääristymään. Tai jos näin
onkin, siitä ei pidä syyttää pelkästään viihdeteollisuutta.

14. 2 Rakkauden kuvallinen kieli

Naisten palvonta ja suuret tunteet näkyvät kielessä monimutkaisina, mutta päällisin puolin viattomina hellittelysanoina ja lemmenlurituksina. Kun ihastutaan, se tehdään kunnolla. Raavaat miehet, kuten paatuneet roistot muuttuvat höperöiksi runoilijoiksi nähdessään kauniin naisen, kuten tulen myöhemmin esittämään. Suurin osa rakkaudesta ja ihastumisesta kertovista sanoista on puhutteluja, hellittelysanoja (ks. s. 116), jotka on suunnattu suoraan palvonnan kohteelle. On myös ilmauksia, joissa ihastuneet miehet miettivät itsekseen naisensa ainutlaatuisuutta tai hakevat sille vahvistusta myös toisilta. Osan näistä ilmauksista voisi kai sanoa olevan seksistisiä ja naista halventavia, mutta ihastuneena sanotaan juuri, mitä ajatellaan: toinen näyttäytyy nimenomaan objektina, oman ihastuksen ja rakkauden kohteena. Kun kyseessä todella ovat miesten ja naisten läheiset suhteet, korostuvat ne piirteet, jotka sukupuolia erottavat. Täytyy sanoa, että Ankkalinnalaiset yrittävät kovasti flirttailla, vaikka se ei aina onnistuisikaan ja vaikka kohde ei suhtautuisikaan suopeasti huomionosoituksiin. Hellittelysanat ovat todella koomisia, joten osan parhaimmista oivalluksista olen sijoittanut esimerkeiksi huumori-kappaleeseen. Vaikka hahmojen käyttämä hellittelykieli ei vaikutakaan todellisen elämän kielenkäytöltä, ei voida varmasti sanoa, ettei kukaan puhuisi tällä tavoin. Pariskuntien kahdenkeskinen elämä on salattua, niin myös heidän keskinäinen kielensä.

Vertausten (*Armaani on kuin kukkea ruusu. 20/99/7*) ja metaforien käyttö on hyvin tavallista hellittelyissä. Siinä kohteelle annetaan jokin lisämäärte, ei pyritä todellisuuden kuvaukseen vaan kertomaan, miten puhuja näkee, tulkitsee tai haluaa kuulijan tulkitsevan kielenulkoisen ilmiön. Metaforien avulla luodaan vaikutelmia. Hellittelymetaforille on ominaista se, että niiden käyttöä ei laukaise puheen kohteen tuore teko tai inherentti ominaisuus, kuten usein muunlaisissa metaforissa. Hellittelyihin sopivat affektiiviset metaforat, joita ovat ihmisistä käytettävät eläinten ja kasvien nimet (*ruusu*). Affektiivisilla metaforilla halutaan evaluoida jotakin ominaisuutta puheen kohteessa. (Harvilahti 1992: 13, 21, 25.) Nainen ja sana *kaunis* ovat kollokatiivisessa suhteessa toisiinsa eli ne esiintyvät usein yhdessä. Varsinkin hellittelyissä naisen kauneutta ja ihanuutta ylistetään superlatiivein ja verrataan tai rinnastetaan muihin kauniisiin asioihin. Tavallisin metafora naisen yhteydessä on *kaunis kukka*, mutta nainen voi vertautua myös *kalliisiin* ja *kauniisiin jalokiviin* tai *kultaan*. Naista voidaan verrata toisiin naisiin ja ylistää rakastetun kauneutta suhteessa näihin tai hänen voidaan kertoa kaunein kauniiden joukossa eli *kaunein kukkanen*.

09b/52/340 *Kaunein kukkanen*, minkä silmät voivat nähdä on Lumikki!
(Prinssi ylistää Luminkin ihanuutta tämän ikkunan alla)
01/53/21 ...*sua tytöistä kaunein* ikävöimään jään. (Aku miettii Iinestään.)

Rakastuneeseen kielenkäyttöön tuntuvat kuuluvan romanttiset ja vanhahavat ilmaukset ja lauserakenteet. Lieko taustalla mielikuva romanttiseksi mielletystä ritariajasta, jolloin miehet suojelivat valtiattariaan, kalpeita neitoja tai ajatus naista jumaloivista herrasmiehistä. Suosittu käyttösanana lemmenvuodatuksissa on varsin ylätyylinen *armas*, jota käytetään niin puhutteluissa (*Armaani, olen vallan innoissani ja hämmästynyt*. 12/99/22) kuin lemmenkaihossakin. Kukaan Ankkalinnan miehistä ei varsinaisesti edusta kohtalokasta rakastajaa, joten ilmaukset on otettava huumorilla. Oikeaksi tämän tulkintamallin vahvistaa muun muassa ensimmäinen esimerkkilause, jossa Akun runoratsu ontuu pahasti.

06/99/15 *Armahin Iines, sua* mä suuresti arvostan ja siksi tään kortin raapustan. (Aku kirjeessä Iinekselle)
20/99/7 Saat tuta miten käy, kun solvaa *armasta neitoani*... - - En, ennen kuin virkot jotakin kaunista *valtiattarestani*. (Vihainen ritari kiduttaa Akua.)
06/99/15 Muistaisitte mieluummin kortilla omaa *mielitettyänne*. (Aku opastaa poikia ystävänpäivänä.)

Aina hellittelevän nimityksen ei tarvitse olla perinteinen ”muruttelu”. *Kiitos kyydistä! Toi likka näet suuttuu, jos mä myöhästyn* (10/52/370). *Toi likka* ei ole kovin tavallinen hellittelysanana tai ehkä se ei ole sellainen ollenkaan, mutta olen kuitenkin halunnut käsitellä sen tässä yhteydessä. Repliikin lausuu pelottavannäköinen mies, joka hyppää Mikin autoon ja aseella uhaten káskee tämän ajaa nopeammin. Miehellä on kiire tyttöystävänsä kanssa elokuviin, joka odotteleekin jo äkäisen näköisenä. Tämän miehen kielenkäytössä *likka* on hellittely, onhan mies nähnyt vaivaakin, ettei myöhästytisi. Kuten edellisinkin, joidenkin ilmausten tulkinta voi olla hyvin monisyistä. Ne voidaan ajatella naista halventaviksi ja esineellistäviksi kuten seuraavissa, sillä naista ja hänen ulkomuotoaan arvostellaan tarkkaan miehen näkökulmasta tai nainen alistetaan miehen omaisuudeksi.

01/53/23 Ja nyt minä riennän *pienen kullamuruni* luokse. *Hän* on varmaan kaivannut minua. (Aku Iineksestä)
47/99/4 *Täydellinen muru!* (Avaruusmies ihastuu Unaan.)
47/99/4 Katsohan tätä *neitokaista*. Vau! Tosi söpö *tipu!* (Avaruuden miehet ihastelevat Unan kuvaa.)

Ensimmäisessä esimerkissä on tyypillinen hellittelynimitys *pieni kullamuru*, joten huomio pitääkin kiinnittää omistusliitteeseen *-ni*. Nainen on nimenomaan miehen iki-oma, pieni olento, joka varmasti käyttää kaiken aikansa miehen kaipaamiseen. Vaikka

nainen onkin kovan arvostellun kohteena, järjettömästi ihastunut tai rakastunut mies pitää naista maailman kauneimpana ja täydellisimpänä olentona, niin kuin toinen esimerkkikin kertoo. *Tipu* on useasti esiintyvä hellittelynimi ja tarkoittaa tässä nuorta naista, vaikka *Una* onkin lintu ja siinäkin suhteessa tipu.

Ei ole mitenkään epätavallista, että hellittelyinä käytettävät sanat voivat olla myös halventavia. Esimerkiksi englannin kielen historiassa on tapahtunut prosessi, jota kutsutaan naisten semanttiseksi arvonalennukseksi. Monet naisiin viittaavat loukkaukset ovat kehittyneet hellittelysanoista tai sanoista, joita käytettiin aiemmin sekä miehistä että naisista. Alun perin neutraalit tai viattomat sanat ovat saaneet kielteisiä ja usein seksuaalisia merkityksiä, kun ne on liitetty naisiin. Esimerkiksi sana *harlot* (portto), tarkoitti alun perin nuorta ihmistä. Ilmiötä voi selittää sillä, että miehet pelkäävät jollain tapaa naisten voimaa ja biologista ylivertaisuutta. Cameronin selitys asiaan on, että arvonalennus kuvastaa todellisuutta, jossa miehet pitävät naista itseään alempiarvoisina. (Cameron 1996: 135,136.)

14. 3. Hellittelypuhuttelut

Tavallisia hellittelypuhutteluja *Aku Ankoissa* sekä ennen että nyt ovat johonkin kehon osaan, erityisesti pään alueelle, viittaavat ilmaukset. Silmät ovat hyvin tärkeät rakastuneille, ovathan silmät sielun peili niin kuin sanotaan. Lisäksi ihastus voi suorastaan loistaa ja säihkyä silmistä, tai ainakin rakastunut mies pitää armaansa silmiä kaikkein kauneimpina maailmassa. Esimerkiksi Roope lepertelee lemmenjuomanpauloissa Mil-lalle. *Tule käymään milloin vain, säihkysilmä.* (36/99/31.) Bambi-tarinassa (05b/53/229) on herttainen kohta, jossa haisunäätä nimeltä Kukka rakastuu. Tyttöhaisunäätä on esitetty kielikuvalla, synekdokeella, jossa kokonaisuus nähdään sen osan kautta. *Sitten hän [Kukka] huokaisi syvään, kohautti olkapäitään - ja seurasi mustia silmiä!*

Myös suu on keskeinen rakastuneiden elämässä, kaikki siihen liittyvä on makeaa ja suloista, olisi sitten kyse rakkaudentunnustuksista tai suudelmista. Tämänkaltaisista mielteistä ovat kai lähtöisin ilmaukset kuten *mesinokka*, *sokerinokkase(ni)* ja *simasuu*. Ankojen maailmaan sana *nokka* soveltuu erinomaisesti, kun taas *simasuu* sopii niin muiden hahmojen kuin ihmistenkin maailmaan. Sydän on elämän ylläpitäjä, mutta se nähdään myös ominaisuuksien ja tunteiden keskuksena. Ei siis ole ihme, että se on erityisen suosittu kaikenlaisissa sanonnoissa, sanaparsissa ja kielikuvissa. *Aku Ankoista* ei kuitenkaan löytynyt kuin yksi siihen liittyvä ilmaus, *sydänkäpy*. Sanaa voidaan käyttää hyväilevästi rakastetusta tai lapsesta (NS s. v. *sydänkäpy*).

- 45/99/5 Sinun jälkeesi, *mesinokka*. (Karhuveikko Iinekselle - Ankkalinnassa kaikki sekaisin, lines seurustelee konnan kanssa.)
 35/99/32 Ole hyvä, *sokerinokkaseni*! (Roope lepertelee huumattuna Milialle.)
 06/57/335 Kaunista, vai mitä, *simasuu*? (Aku lirkuttelee hehkeälle neidolle.)
 11/99/17 Saanko suudella somia nakkisormiasi, *sydänkäpy*. (Hannu lepertelee naisten vaatteissa olevalle Akulle.)

Viimeisessä lauseessa yleensä niin kaunopuheisen Hannu Hanhen suuhun on laitettu tyyliön ilmaus. *Sydänkäpy* kuulostaa Hannulta, mutta miten ihmeessä hän sanoo ihailmansa naisen (todellisuudessa Aku) sormia nakkisormiksi? Tästä pääsemmekin siihen Ankkalinnan kummallisuuteen, että ainoastaan vaatteita vaihtamalla miehet muuttuvat raavaista uroksista sulokkaiksi neidoiksi. Naisen ulkonäköä ei yleensä katsella kovinkaan tarkkaan, se, että kyseessä on nainen, kirvoittaa hellittelyt miesten huulilta.

Puhuttelulauseissa esiintyvät hellittelymetaforat ovat oma pragmaattinen ryhmänsä. (*Ole hyvä, kukkasia lemmikilleni*, 11/99/17, *Oma lemmikkini*, 19/99/2) Konventionaalistuneita ovat pikkulintumetaforat (*kyyhkynen, pulmunen, lintu pieni*), joita voidaan käyttää naisista, mutta myös lapsista. Tällaisilla metaforilla on Suomessa taustansa kansanrunoudessa (*Nuku, muku nurmilintu*). (Harvilahti 1992: 24.) Yksi kyyhkysmetafora löytyi lauseesta, jossa Hannu yrittää voittaa Iineksen suosion. *Vien simut kernaasti, kyyhkyni* (31/99/24). Kaikkein tavallisin *Aku Anikka* -lehdissä käytetyistä hellittelynimityksistä on *pulu*, onhan se Iineksen tavallisin lempinimi. Aku käyttää pitkäaikaisesta tyttöystävästään säännönmukaisesti nimitystä *pulu* tai deminutiivijohdoksella varustettua versiota *puluseni* niin herkissä hetkissä kahden kesken kuin arkisissakin tilanteissa.

- 03/99/2 Aijai sentään, *pulu*, sinä käyt päivä päivältä söötimmäksi... (Aku lirkuttelee Iinekselle.)
 14/99/5 - - mutta nyt jaksan ajatella vain tämäniltaisia päivällistreffejämme, *puluseni*. (Aku Iinekselle)
 11/99/16 Pelko pois, *puluseni*...Varonhan minä, *pulu*. (Aku rauhoittelee Iinestä.)
 14/99/7 Hei *pulu*! Mitä kuuluu? (Aku tervehtii Iinestä.)
 45/99/5 Pulu, älä pelleile! (Aku kommentaa hädissään Iinestä.)
 48/99/19 Älä ole turhan vaatimaton, *pulu*. (Aku kannustaa Iinestä.)

Pikkulintumetaforien käytön taustalla on mielikuva hellityn olennon pienuudesta ja ehkä avuttomuudestakin (Harvilahti 1992: 24). Tämä piirre hellittelynimityksissä on todella mielenkiintoinen. Miksi se, että naista kutsutaan pieneksi, mielletään kauniiksi ja hellitteleväksi? Aiemmin porvarillisessa kansanosassa valinnut käsitys kai oli, että nainen kuuluu olla pieni, hento ja avuton, jotta mies vaikuttaa suurelta vahvalta ja turvalli-

selta. Sitä vastoin maalaiselämässä suosittiin hedelmällisiä ja työhön kykeneviä, isoja ja lihavia naisia, jotka pystyivät osaltaan turvaamaan perheen pärjäämisen. Ehkäpä vain rikkailla oli varaa hempeilyyn. Mielikuva kuitenkin on, että kaikkea pientä pitää suojella ja hoivata, kuten omaa rakastettua. Pienen ja kalliin yhdistäminen tekee ilmauksesta vielä herkemmän, ja mikä symboloisi paremmin arvokkuutta kuin kulta. *Kulta* on hyvin tavallinen hellittelynimi, ja se on *Aku Ankoissa* eniten käytetty *pulun* ohella. Sanaan liittyy usein deminutiivijohdos (*kultaseni*) tai sitten puhutaan *kullannupusta*, *-murusta* tai *pienestä kullasta*. *Kulta*-substantiivina voidaan käyttää sekä miehestä että naisesta niin puhuttelulauseissa kuin muissakin lauseissa (Harvilahti 1992: 25). Seuraavat *kulta*-alkuiset ilmaukset kävisivät myös lapsista käytettäväksi.

03/53/135 Minä ajattelen *kultaseni*! - - Nyt ovat huolesi lopussa, *kultaseni*! (Aku Iinekselle)

07/53/292 Mitäs pidät *kullannuppu*! (Aku Iinekselle)

06/53/244 ...*kulta pieni*! (Mies yrittää lepytellä vaimoaan hellittelemällä.)

48/99/19 *Omale kullalleni* vain paras on kyllin hyvää. (Aku Iinekselle)

03/99/2 Olet *kultamuru*, niin söpö, että...! (Aku Iinekselle)

01b/57/130 Huomenta, *muru*! (Isäkukko kanarouvalleen)

Muistakin sanakenttien sanoista voidaan muodostaa hellittelysanoja kaa-
van mukaan lisäämällä niihin deminutiivijohdos, jolloin sanaan saadaan hellittelevä ja huoltapitävä sävy, joskin ne voivat olla hieman keinotekoisia tuntuksia ja todellisuudelle vieraita. Esimerkiksi *Aku* voi huikata Iinekselle *Nähdään taas huomenna, söpöläinen* (48/99/30) ja samalla hän sisällyttää informatiiviseen lauseeseen hellittelevän vivahteen.

14. 4. Haukkumanimitykset

Hyvin affektiivisia puhuttelusanoja hellittelyjen ohella ovat haukkumanimitykset, joissa tavallisesti verrataan puhuteltavaa johonkin negatiivisesti varautuneeseen olioon tai ominaisuuteen. Sadun maailma tuo tähän omat ongelmansa. Koska tarinoissa on hahmoja, jotka ovat suorastaan pahuuden ruumiillistumia, on haukkumanimityksillä käänteinen merkitys. Miten enemmän solvauksia ja mitä pahempia ne ovat, sitä tyytyväisempi pahiksemme on. Seuraavat esimerkit voivat olla haukkumanimityksiä, neutraaleja tai lähes kohteliaita ilmauksia, kun ottaa puhuttelun kohteen huomioon.

(A) 09b/52/357 Julma nainen! Niin ei saa tapahtua! (Prinssi yrittää päästä käsiksi noitaan.)

(B) 09/57/533 ...ja sen vuoksi jätän hänet sinun huomaasi, vanha noita. Toivon, että opetat hänet heittiöksi. (Sepe Susi selittää toivomuksiaan noitalle.)

Näissä oikeastaan vain todetaan asianlaita, kyseessä todella ovat julma nainen ja vanha noita. Esimerkissä A noita juuri on esitellyt prinssille julman suunnitelmaansa Lumikin, prinssin rakastetun, surmaamiseksi. Siihen nähden prinssin käyttämä solvaus on aika laimea ja ponneton. Toisessa esimerkissä (B) Sepe Susi lähestulkoon kehuu *vanhaa noitaa*. Hän haluaa pojastaan kelvottoman ja noita on ehdottomasti paras opettaja. Kun mietitään sitä, onko jokin ilmaus tarkoitettu loukkaavaksi nimittelyksi vai ei, on paras mittari puhujan intentio. Näin ajateltuna A-kohdan *julma nainen* on haukkumanimitys, sillä prinssi yrittää loukata noitaa, siinä kuitenkin onnistumatta.

Kaikki naiset eivät kuitenkaan ansaitse nimittelyjä, mutta kuten ihmistenkin välisissä suhteissa tunteet voivat kuohahdella ja toisille ei aina tahdota pelkkää hyvää. Huolimatta Ankkalinnan asukkaiden äkäpäisyydestä ja räiskähtelevästä temperamentista naisiin kohdistuvia haukkumasanoja tai solvauksia on todella vähän. Tätä haukkumasanojen vähäisyyttä voisi selittää esimerkiksi sillä, että Mantilan tutkimuksen mukaan suomen kielessä lähes kaikki naiseen kohdistuvat haukkumasanat liittyvät jotenkin seksuaalisuuteen. Jos nainen on kunnollinen ja siveä, hänelle on vaikeampi keksiä haukkumanimeä. Perinteisiä naisiin kohdistuvia haukkumasanoja ovat *hutsu* tai *lutka*. (Mantila 1998: 29.) Koska *Aku Ankka* on lehti, jonka pitäisi sopia perheen pienimmillekin, on ymmärrettävää, että tämänkaltaisia sanoja ei löydy. Riidat ihmissuhteiden ja seksuaalisuuden alueelle eivät koskaan mene kovin pitkälle. Iines haukkuu Akua suutuksissaan naistennaurationajaksi, auervaaraksi ja petturiksi (*Vai täällä se auervaara hiippailee?* 10/99/6, *Senkin tunnoton naissankari!* 36/99/7), mutta Aku ei koskaan nimitelee Iinestä vaan nielee kiukkunsa ja suunnittelee naisensa valloittamista takaisin. Kuten jo mainitsin haukut kohdistuvat useimmiten oikeasti pahoihin naisiin ja tämä asettaa meidät tilanteeseen, jossa haukkumanimitykset aina eivät oikeastaan olekaan haukkumanimityksiä. On kuitenkin joitakin kohtia, joissa naisiin kohdistetaan tahallista ilkeyttä ja heitä halutaan loukata.

(A) 13/99/45 Kauneusunia! *Hän* tarvitsisi sadan vuoden tirsat! (Pärinäpojat vitsailevat Mimmin kauneusunien tarpeesta) - - Meitä ei löpinöillä pelotella. Heippa, *hapannaama*. (Pärinäpojat pilkkaavat Mimmiä)

(B) 18/99/28 *Syöjätär*. (Tepon setä sättii suutuksissaan Iinestä)

Matami Mimmi on hermostunut moottoripyöräpojille, jotka häiritsevät hänen torkkujaan kaahaamalla pyörillään pihamaalla. Mimmi ei ole mikään kauneuskuningatar, joten pojat saavat aiheen pilkata häntä ja hänen kauneusuniaan (A). Mimmi varoittelee poikia,

jolloin nämä leimaavat tämän *hapannaamaksi*, ilonpilaajaksi. Ilmaus ei erityisemmin liity naiseen ja oman tuntumani mukaan, se yhdistyy useimmin tylsään ja pessimistiseen mieheen kuin naiseen.

Hieman erikoisempi, mutta loistava haukkumasana on *syöjätär*, joka tarkoittaa kansanrunoudessa ja saduissa esiintyvää pahaa naisolentoa (B). Sanaa voidaan käyttää myös halveksien vanhasta, rumasta ja epämiellyttävästä naisesta (NS s. v. *syöjätär*). Tepon setä osuu varmasti arkaan paikkaan käyttäessään tätä ilmausta herkkänahkaisesta Iineksestä. Perussanakirjan mukaan tätä nimitystä voidaan käyttää myös pahanisuisesta ja liian vallanhaluisesta naisesta (Mantila 1998: 25). Kontekstista ei käy ilmi, mikä olisi ilmauksen tarkka merkitys. Kaikki sopivat hyvin loukkaamistarkoitukseen.

Tietysti naishahmoihin kohdistuvien haukkumasanoihin vähyyks voi johtua myös siitä, että maskuliinisessa yhteiskunnassa ei ole sopivaa ja miehekästä riidellä julkisesti naisten kanssa, mikä ei tarkoita sitä, ettei erimielisyyksiä olisi tai pahoja aikeita kytisi pinnan alla. Pahimmat kahakat ja sanasodat käydään kuitenkin miesten (tai ankkujen) kesken. Seuraavista esimerkkilauseista voi huomata, että naisiin kohdistuvat pahansuovat aiheet on voitu naamioida kohteliaaseen tai neutraaliin kieleen. Asian todellisen laidan voi tulkita vasta koko kontekstista. Tämä onkin tyypillistä sarjakuvalla ilmaisuvälineenä ja yksi tutkimuksen ongelmakohtista, olisi nähtävä myös kuvallinen kerronta.

(A) 04/53/170 *Sinä, hyvä ystävä*, et voi kieltää minulta mitään! (Roope uhkailee mummoa oman ahneutensa lumoissa.)

(B) 49/99/25 Katso huviksesi, mitä *simasuilla* on kädessään. (Karhukopla aikoo ryöstää Minniltä ja Iinekseltä taikakuulat.)

(C) 51/99/27 Pysyttele kannoilla, *lemmenkipeä ystäväiseni*. (Velho kommentaa noitumaansa Millaa.)

Tapaus A on suorastaan harvinainen, sillä siinä Roope uhkailee mukavaa mummo Ankaa. (Mummo on joissakin tarinoissa on mainittu Roopen siskoksi - näin ei kuitenkaan ole.) Joskus Roopen suuri rahanahneus, voittaa jopa kiintymyksen ystäviin. *Sinä, hyvä ystävä* yksilöityy nimenomaan mummoon ja ilmauksen yliystävällisyys tekee siitä todella pahaenteisen, kun ottaa puhetilanteen huomioon. Ilmaus on neutraali sukupuolen suhteen, osoitteleva *ystävätär* ei tähän yhteyteen kävisikään. Voidaan ajatella, että Roope näkee Mummossa ennen kaikkea vastustajan, ei naista. Karhukoplan konnille (B) naiset ovat arvoitus, ja heitä ihastellaan ja kummastellaan, samalla kun suunnitellaan heidän omaisuutensa varastamista. *Simasuun* kaltaisia ilmauksia käytetään lähinnä hellittelysanoina rakkaalle, ei ryöstönkohteella, eikä sanavalinta ole mielestäni tässä kovin onnistunut. Toisaalta konnat eivät koskaan ole olleet kovin pelottavia ja vakuuttavia

puhissaan. Kohdassa C velho Malevolus on saanut Millan käteväksi apurikseen juotamalla tälle lemmenjuomaa, sillä *lemmenkipeät ystäväiset* ovat parhaita käskettäviä.

Joskus naisiin kohdistuvat nimittelyt syntyvät nimittelijän kypsymättömyydestä ja omista huonoista tuntemuksista ilman, että nimiteltävä on tehnyt mitään pahaa. Esimerkiksi *Peter Pan* –tarinassa Kadonneet pojat nimittelevät ihania vedenneitoja kateellisina näiden saamasta huomiosta. *Ei niitä vanhoja kalapiikoja kannata katsella, tulkaa meidän kanssamme* (11b/53/476). On myös huomattava, että puhujina ovat pikkupojat, jotka vielä inhoavat kaikkea tyttöihin liittyvää ja joiden mielestä kanssakäyminen viehättävien nuorten naisten kanssa on noloa ja vastemielistä.

14. 4. 1 Interjektiot ja pronominit haukkumasanoissa

Interjektioita ja pronomineja on toki positiivisissakin puhutteluissa, kuten luvun alun (ks. s. 105) esimerkeistä näkyy (hei, kuule, anteeksi), mutta koska aineistostani löytyneet mehukkaimmat pronomineilla tai adjektiiveilla alkavat puhuttelut olivat haukkumanimityksiä, käsittelen ne tässä.

Näistäkin esimerkeistä muutama kohdistuu takametsän ilkeään noitaan, joka ansaitsee kaikki mahdolliset nimittelyt. Kuten aikaisemmin totesin, jotkut ilmaukset on tarkoitettu loukkaaviksi, vaikka niillä ei saataisikaan aikaan haluttua vaikutusta, koska vastapuoli on niin paatunut. Seuraavista ilmauksista tekee erityisen tunnepitoisia haukkumanimityksiä vahvistussana *senkin*: *No ota se sitten, senkin viheliäinen väkäleuka!* (01b/57/49), *Senkin ilkeä noita!* (02b/57/106). Ensimmäisessä Sepe Susi joutuu myöntymään noidan vaatimuksiin ja toisessa pienet oravat Tiku ja Taku nimittelevät noitaa, joka on noitunut heidän ystävänsä.

36/99/25 Tule takaisin, *senkin lumoojatar*. (Roope raivoaa Millalle.)

34/99/6 *Senkin muinaisbimbo!* (Aku haukkuu Unaa.)

47/99/13 Vaakku on minun, *senkin seireeni!* (Tipsu sättii Unaa.)

Genetiivissä olevan demonstratiivipronomin *sen(kin)* lisäksi sävyltään negatiivisia puhuttelusubstantiiveja voi vahvistaa adjektiivilla *mokoma* (Yli-Vakkuri 1989: 51). Loukkaavaksi tarkoitettu lause *Kaikkoo, mokoma luolanainen!* (47/99/5), minkä Aku sanoo Unalle, on tyllympi kuin miltä se ensiksi vaikuttaa. Siinä ei ole mitään erityistä haukkumasanaa, sillä Unahan on luolanainen, ainoastaan käsky mennä pois, kaikota ja adjektiivi *mokoma*. Akun kiukku ei näin ollen kohdistu mihinkään Unan ominaisuuteen tai tekoon vaan Unaan itseensä kokonaisuutena, sellaisena kuin hän on.

Suomen kielessä ei yleensä käytetä pronominia puhuteltavan huomion kiinnittämiseen tai ylläpitämiseen, kuten esimerkiksi ruotsin kielessä (*ja du, nej du, tack du*). Haukkumanimityksissä taas puhuttelupronominin *sinä* voi liittää luontevasti adjektiivieihin, jotka yleensä ovat karitiiviadjektiiveja (*sinä kelvoton, sinä hävytön, sinä kunnoton*). Aineistostani löytyi yksi esimerkkilause, jossa oli puhuttelupronomini *sinä*, vahvistamassa haukkumanimitystä. Siinä pronomini kuitenkin liittyy nominatiivimuodossa olevaan substantiiviin. Lauseessa Roope solvaa Millaa, jonka juoni on juuri paljastunut. *Sinä velho ja kelmi!* (03/99/31)

15 TYTTÖLAPSET

15.1 Kultaiset nöpönenät

Hellittelysanat ja kyky puhua kauniisti ovat tarpeet muulloinkin kuin rakastetulle puhuttaessa tai tuttavuutta tehtäessä. Myös lasten kanssa käytetään usein puhekielisiä ja hellitteleviä ilmauksia, lapsille leperrellään. Aikuiset puhuttelevat hyvin tuttavallisesti myös vieraita lapsia. Heihin, varsinkin tyttölapsiin, suhtaudutaan *Aku Anikka* -tarinoissa yleensä suopeasti ja tuskaisen kärsivällisesti. Vaikka Aku kurittaakin viljejä veljenpoikiaan, muiden lapsien kurittaminen tai edes toruminen on ankarasti kielletty. Aikuiset hahmot lähestyvät lapsia tarinoissa kuin arvaamattomia eläimiä, heitä hellitellään jo valmiiksi, yritetään varmistaa, että kaikki sujuu hyvin. Esimerkiksi tarinassa *Hurjat hoidokit* (49/99) lapset ovatkin varsin kurittomia, ja myös tytöt aiheuttavat ongelmia lastenkaisijana toimivalle Akulle. *No, pikku nöpönenä, oletko niin helppo hoidettava kuin äitisi sanoi. -- O-odota siinä, la-lapsikulta. Setä kapuaa (phuh!) sinne ylös.*

Osa lapsista käytettävistä ilmauksista on sukupuolesta riippumattomia. Samaa ilmausta tai puhuttelua voidaan käyttää sekä tytöstä että pojasta, kaikki lapsethan voivat olla pieninä söpöjä *nöpöneniä* ja *pikku ystäviä*. Siitä huolimatta, että tarinoissa esiintyvien tyttölasten ja aikuisten välillä on vain harvoin biologinen side, lapsia puhutellaan sanoilla *lapseni* tai *pienokaiseni*. Lapsien hoivaaminen, suojeleminen ja kasvataminen on kaikkien yhteinen työ.

07/53/302 Ole hyvä, *pikku ystävä!* (Jäätelömyyjä Auringonkukalle)

02/57/88 Onpa sinulla *söpö ystävä*, Pikku Hukka (Sepe)

09b/52/359 Et saa päästää ketään sisään, *lapseni!* (Viisas varoittaa Lumik-
kia.)

48/99/28 Mutta mihin *lapsukainen* jäi? (Aku etsii pikkutyttöä.)

48/99/29 Kiitos kun pelastit *pienokaiseni*, nuori mies. (Kiitollinen äiti kiittää Akua.)

Lapsista pyritään pitämään huolta, vaikka he ovat sarjakuvanluonteeseen sopivasti joko kiusankappaleita muille tai itse vaikeuksissa. Luonnollista on, että nimitykset vaihtelevat tilanteen mukaan. Jos lapsi on vaarassa tai hänestä ollaan huolissaan, huolen määrä näkyy sanoihin kasautuvina johdoksina ja omistusliitteinä. *Parka* ja *poloinen* kertovat jo sellaisinaan säälistä ja huolenpidosta, ja kun kohteena on vielä turvaton tyttölapsi, on sävy vaikuttava.

09b/52/351 Emmehän voi ajaa *lapsipoloista* synkkään yöhön. (Viisas säälii Lumikkia.)

48/99/27 Eivätkä pelaajat viuhtomiseltaan huomaa *lapsiparkaa*. (Aku huolestuu tytön puolesta.)

Joitakin lapsiin viittaavista sanoista voidaan käyttää myös aikuisista hellelittelysanoina. Naisista hyvin usein käytetyt nimitykset *kulta* tai *kultaseni* ovat erittäin tavallisia myös lapsiin viitatessa, ja ne kertovat yksiselitteisesti kiintymyksestä. Sanoilla voidaan myös valehdella ja toisessa esimerkkilauseessa Sepe Susi käyttää häikäilemättömästi hyväkseen vanhan rouvan ja tämän veljentyttären kiintymystä toisiinsa ja käyttää lempeää kieltä, jotta saisi tytön ansaan.

48/99/26 Koeta kestää, *kulta*. (Äiti rauhoittelee itseään.)

08/53/322 Ovi on auki, *kultaseni*! (Sepe matkii vanhaa naista ja huhuilee veljentyttäreille.)

Kun aiheena ovat lapset on aina otettava huomioon, minkä ikäinen puhuja on, sillä käsitys siitä, mikä on lapsi, muuttuu ymmärrettävästi iän karttumisen myötä. Esimerkiksi Lumikista (09b/52) käytetään hyvin erilaisia nimityksiä sen mukaan, onko puhujana häneen rakastunut prinssi, ilkeä äitipuoli vai kääpiöt. Ikivanhojen kääpiöiden silmissä Lumikki on vielä lapsi ja he käyttävätkin hänestä esimerkiksi sanoja *tyttö*, *nuori tyttö*, ja lempeästi *lapseni*, *lapsukainen* ja *lapsipoloinen*, vaikka tämä meneekin pian naimisiin prinsinsä kanssa. Seuraavissa esimerkkilauseissa erilaisia tyttölasta merkitseviä sanoja (*tyttö*, *tyllerö*, *pieni tyttö*, *tyttönen*) on käytetty lähes synonyymisesti viittaamassa arviolta ala-asteikäisiin tyttöihin. *Tyttö* on sanoista neutraalein ja yksinkertaisuudessaan yleisimmin käytetty tämän ryhmän sanoista.

08/53/322, 324) Ja sitten paneudun vuoteeseen odottamaan *tyttöä*...juuri niin kuin susi siinä kirjassa. - - Niin...ja tässä minä nyt yhä edelleen odottelen sitä pientä *tylleröä*. (Sepe odottelee saalistaan.)

12/53/505 Arvonnan suorittaa eräs *pieni tyttö*...vai niin! (Aku mieltii.)

10/99/22 Ja tietysti sinne on jäänyt lapsi. Krokotiili ui suoraan *tyttöstä* kohti. (Mikki rientää pelastamaan tyttöä.)

15. 2 Tytöt ja likat

Ikäkysymys jää syrjään, kun puhutaan samanikäisten lasten kesken. Ankkalinna on selvästi aikuisten kaupunki, sillä näitä lapset puhuvat lapsille -tapauksia on melko vähän. Tarinoiden mieskeskeisyys paljastuu siinäkin, että ainoastaan yhdessä tarinassa, jolla on miehinen nimi, *Miehuuskoe* (16/99), tytöt puhuttelevat toisiaan tai ovat keskeinen osa tarinaa. Lausahdus *Hei, tytöt!* esiintyy kaksi kertaa. Toisessa tilanteessa se on tervehdys, partiotyttö Petunia vilkuttaa toisille tytöille puunlatvasta, ja toisessa tilanteessa se herättää huomion ja luo yhteishenkeä. *Hei, tytöt! Nyt me näytämme niille isottelijoille [pojille] taivaan merkit...* Aina tytöt eivät toimi yhtenä rintamana. Joukossa on erottuviakin persoonia, kuten jo mainittu Petunia. Hän on villi poikatyttö, jonka vauhti hirvittää muita tyttöjä. He kutsuvatkin ystävänsä *varsinaiseksi villikoksi*.

Tyttöjen kanssa seurustelu ei vielä ole ajankohtaista eikä mieluisaakaan Akun veljenpojille, mutta tyttöjen läsnäoloa on pakko sietää jo koulunkin takia. Myös Sudenpentujen kanssa kisaileva partioryhmä, Peukaloiset, koostuu yksinomaan tytöistä. Pojat käyttävät *tyttö*-sanaa kielenkäytössään samalla tavalla neutraalina kuin miehet *nainen*-sanaa. Vaikka ikuinen taistelu ja kiusoittelu tyttöjä vastaan onkin käynnissä, sanaan *tyttö* ei liity negatiivista sävyä, mikä kertoisi asenteesta.

6/99/17 Tutkitaan kaikkien *tyttöjen* vihkot, niin pian selviää, kuka heitti meitä typerillä korteilla. (Pojat tekevät salapoliisityötä.)

6/99/18 Söötti poika hakee *mukavaa tyttöä* parikseen tanssitunneille. (Teksti veljenpoikien kirjoittamassa ilmoituksessa.)

16/99/22 *Hei tytöt!* Osaatteko sytyttää nuotion ilman tulitikkuja. (Sudenpennut yrittävät kiusata Peukaloisia.)

Muutamia edellistä puhekielisempiä ilmauksia löytyi aineistostani. Kouluikäisten käyttämä versio sanasta *tyttöystävä* lienee *likkakaveri*. Esimerkkitapauksessa, sitä käytetään lähes häväistyssanana, sillä veljenpojat on lavastettu syyllisiksi seurusteluun, mikä on heille hyvin noloa ja häpeällistä. Veljenpojat ryhtyvät selvittämään asiaa ja käyttävät puhuessaan tytöistä sanaa *sussut*. Sana on selkeästi miesten käyttämä sana ja kertoo naisten (tyttöjen) arvioimisesta miehisestä näkökulmasta, sillä se tarkoittaa heilaa. Se tuntuu hieman oudolta vielä aika nuorien ja yleensä kauniisti puhuvien Akun veljenpoikien suuhun laitettuna. Ilmaus alkaa olla jo vanhahtava ja siten harvinainen.

6/99/16 Tupulla, Hupulla ja Lupulla on *likkakaverit!* (Luokkakaverit ilkkuvat veljenpojille.)

6/99/17 Kaikki seudun *sussut* käyvät tätä koulua, joten syyllisen on pakko löytyä tuota pikaa. (Veljenpojat järkeilevät toisilleen)

Pikku Hukka -tarinoissa on yleensä Pikku Hukan ikäisiä lapsia, luokkakavereita tai metsässä asuvia muita lapsia. Pikku Hukan toimia leimaa aina hyvä käytös ja huomaavaisuus, ja myös hänen tapansa puhua on sen mukaista. Hän ei myöskään jaottele ystäviään tyttöihin ja poikiin, vaan on ystävä tasapuolisesti kaikkien kanssa. Pikku Hukka kertoo ystävästään Maijasta isälleen. *Hän on luokkatoverini* (02/57/86). Nykyisin käytettäisiin varmasti sanaa *kaveri*.

16 VERTAILU

Yleisesti ottaen naiseen on viitattu hyvin samalla tavoin sekä 50-luvun että uuden vuosituhannen kynnyksellä, vuoden 1999 lehdissä. Vertailu on sikäli helppoa ja totuudenmukaista, että kummankin ajanjakson lehtien tarinoissa seikkailevat kutakuinkin samat hahmot ja tarinoiden peruskaava on sama. Erilaisilla hahmojen välisillä suhteilla ja tunnetiloilla on tärkeä merkitys, ja näin myös viittauksia toisiin hahmoihin on paljon. Kummassakin osiossa naiseen kohdistuvat yksittäiset mielipiteet kuin myös yleiset asenteet ja tyyppittelyt näkyvät selkeissä naista arvottavissa sanonnoissa sekä yksittäisissä sanoissa ja ilmauksissa.

Perussanat, eri-ikäisiin naaraspuolisiin hahmoihin viittaavat sanat, kuten *nainen*, *tyttö* ja *mummo* ovat pysyneet samoina, ja niitä käytetään ahkerasti, sillä juuri iän esille tuominen on usein tärkein seikka. Myös sukulaisuussanat ovat pysyneet luonnollisesti samoina, pysyväthän sukulaisetkin, niin suurta muutosta yhteiskunnan rakenteessa ei ole vielä tapahtunut. Vaikka uusperheitä onkin nykyisin paljon, uudet nimitykset (*velipuoli*, *siskopuoli*, *isäpuoli*) eivät ole vielä ilmestyneet *Aku Ankkoihin*. Ilkeät äitipuolet elävät ikuisesti sellaisissa vanhoissa saduissa kuten Lumikki. Uusissa lehdissä äitipuolien ilkeyden ja kylmyyden korostaminen voisi olla liian leimaavaa ja arveluttavaa.

Asenteet näkyvät selkeästi ja miehet näyttävät kohtelevan ja nimittelevän naisia hyvin ”miehisesti” juuri sillä väärällä miehekkäällä tavalla, mitä omasta arvostaan tietoiset naiset inhoavat ja vastustavat. Vaikka yhteiskunta on muuttunut suuresti 50 vuodessa ja miehen ja naisen roolit ja asemat eivät ole yhtä selkeät kuin ennen, juuri uusissa lehdissä naisten kepeä nimittely (*kiltsit*, *typykät*, *tyttelit*, *paparazzipimu*), luokittelu ja alentuva suhtautuminen näkyvät selkeästi kielessä (ks. liitettä 4/7). Siis nimenomaan kielessä, ei välttämättä toiminnan tasolla. Slangisanoja ja puhekielisiä ilma-

uksia oli paljon jo siitäkin syystä, että naisiin oli viitattava useasti ja tarvittiin vaihtoehtoisia ilmauksia. Puhekielimäisyyttä vahvisti sekin, että joissakin sanoissa oli tilapäisyyden tuntu ja ihmettelenpä, jos niitä käytetään myöhemmin uudestaan (*ponnaripää, neandertalmimmi, muinaisbimbo*).

Ennen pidettiin yllä jonkinlaista kohteliasta etäisyyttä ja oltiin hienos-tuneempia, nyt mieshahmot puhuvat mitä päähän pälkähtää ilman hyvine tapojen tuo-maa sensuuria. Liekö syynä se, että naiset eivät enää kiltisti pysy miesten heille asetta-missa aitauksissa, joten heidät on pitänyt sanallisesti tunkea sinne takaisin. Uusissa leh-dissä on myös uusi naistyyppi, joka rahallisen mahdin turvin pystyy höykyttämään miestä. Keimailijat ovat siis saaneet rinnalleen kivikovat bisnesnaiset, mikä uhkaa kei-kauttaa miehet mahtiasemastaan. Ajan kulumisen ja kulttuurin muutos näkyvät kuiten-kin yleisissä linjoissa ja ajattelumalleissa, jotka ovat myös naisten itsensä luomia. Täl-laisista kertovat muutamit 50-luvun lehdissä olleet seikat, kuten se, että tuli pyrkiä ole-maan *hieno nainen* (02b/57/106) ja että *nuoret naiset tapasivat* kävellä puistossa (08b/53/341) ja myös se, että miehelle on noloa olla naistenvaatealalla (09/53/371). Kun aika ja tavat muuttuvat, muutokset näkyvät myös sanastossa, paitsi vivahteina myös kokonaan uusina sanoina. Huomionarvoista on, että kaikki *tyttöystävä*-esimerkit ovat vuoden 1999 lehdistä. Ennen aikaan ei puhuttu tyttöystävistä, oli morsiamia tai kihlat-tuja. Seurustelusäännöt olivat tarkemmat kuin nykyään tai ainakin sellaista kulissia yri-tettiin pitää yllä. Nykyään niin tavalliset vuosikausia kestävä seurustelu- tai kihlaus-suhteet ilman papin aamenta olivat sopimattomia, joten Akun ja Iineksen loputon seu-rustelu on ollut rohkea teko. Tässä toistamiseen muutama esimerkki useasti esiinty-neestä sanasta.

02/99/30 Ja Minnistä tuli sinun *tyttöystäväsi!* (Hullu tiedemies on katkera Mikille).

08/99/31 Nuoskamies luulee löytäneensä *tyttöystävän*. (Veljenpojat tark-kailevat rakastunutta lumihirviötä.)

Hellittelysanojen kohdallakin painotus on toisin päin kuin olisin kuvitellut. Vanhahtavat ja koukeroiset ilmaukset löytyivät nimenomaan vuoden 1999 lehdistä, joissa niillä oli haettu lemmekästä ja romanttista tuntua, mutta myös rakennettu huvitta-via tilanteista lukijoiden iloksi. Uusissa lehdissä helliteltiin rakastettu myös hyvin mie-likuvituksellisilla ilmauksissa, joista konventiot ovat kaukana (*pikku hunajapurmukka*). Jo mainitsemani nykysuuntauksen mukaan naisia kuvailtiin ihailevassa tarkoituksessa myös ilmauksilla, joita voisi hyvinkin luonnehtia halventaviksi, sillä niissä korostuu nimenomaan miehen näkökulma ja naisen asema objektina (*täydellinen muru*). Entisai-

kainen kosiskelu on vaihtunut suoraan flirttailuun, joka voi olla hyvinkin suorasukaista, mutta lähes aina koomisia piirteitä sisältävää. 50-luvun lehdissä oli huomattavasti vähemmän kaikenlaisia hellittelysanoja (ks. liitettä 1/7). Suosituimmat hellittelysanat toistuivat molemmissa lehtiryhmissä (*puluseni, kultaseni, muru*), jo senkin takia, että niitä käytettiin eniten liineksestä, joka on eniten esillä oleva tai tarinoissa vaikuttava naishahmo. Kummassakin ryhmässä hellittelymetaforien käyttö, superlatiivit ja ihailun kohteen rinnastaminen johonkin makeaan (*simasuu, mesinokka*) olivat tavallisimmat keinot naisten sanallisessa palvonnassa.

Kuvittelin työni alkutaipaleella, että ajan kulumisen ja puhekulttuurin muutos näkyisi esimerkiksi muodollisissa puhutteluissa, mutta suuria eroja ei löytynytkään. Eroja voi ehkä havaita yksittäisissä tilanteissa niin, ettei lauseen perästä löydy *rouva* tai *neiti*-sanaa, mutta kokonaisuudessaan mitään satunnaisesta huomattavampaa eroa ei puhuttelujen määrässä ollut. Jos haluaa etsiä kohtia, joihin puhuttelut suorastaan kuuluisivat *Aku Ankan* tyylin tuntien, esimerkiksi tarinassa *Istumalakko* (9/99/13) olisi odotuksenmukaista, että Pelle Peloton rouvittelisi tuntematonta naista, sillä se kuuluisi kohteliaaseen kielenkäyttöön. *Hei kuulkaa, ei sen päälle sovi rojäh... - - Odottakaa! Voin tarjota tilalle kerrassaan kelvollisia keksintöjä.* Varsinkin jälkimmäisessä lauseessa muodollinen puhuttelu olisi paikallaan, sillä Pelle yrittää sovitella.

Edelleenkin sanat yllättävät minut. Tarinoiden noidista ja muista haukutuista naisista käytetyt sanat ja ilmaukset, joissa on mielestäni vanha vivahde ovatkin systemaattisesti löytyneet uusista lehdistä (*velhotar, syöjätär, se tihulainen*). Ehkä tämän taustalla on ajatus kielen pitämisestä värikkään ja rikkaana, ja siksi vanhempia ilmauksia halutaan pitää hengissä. Vaikka *Aku Ankojen* vihatuin naishahmo, Milla, esiintyi ensimmäisen kerran vasta 60-luvun alussa, on naiskauheudella ollut vahva edustaja aivan alusta asti. Alkuaikoina, 50-luvun *Aku Ankoissa*, teki pahojaan Lumikin noita tai Takametsän noita, miten häntä nyt halutaankaan nimittää. Yhtä kaikki *noita*-sana on ollut hyvin edustettuna ja käyttökelpoinen molempia naisia kuvattaessa, vaikka Lumikin noita onkin aidosti kauhea ja epäinhimillinen hahmo, johon ei liity Milla Magian joskus koomisiakin piirteitä.

Jonkinlainen hienovarainen muutos on naissanastossa havaittavissa, mutta se ei näy niinkään sanojen laadussa kuin määrässä. Naiset toimivat aktiivisemmin ja näkyvämmiin yhteiskunnassa kuin ennen, ja tämä näkyy myös sarjakuvissa. Vuoden 1999 lehdissä on enemmän ja monipuolisempia sanoja, joita naiset käyttävät itsestään ja toisistaan (ks. liitettä 7/7). Naiset toimivat enemmän tarinoissa ja ovat keskenäänkin tekemisissä, eivätkä toimi vain sivuhenkilöinä miesten tarinoissa. Erilaiset tavat olla

nainen ja naisten persoonien eri puolet alkavat näkyä kirjavasta sanastosta, vaikka tietty stereotyyppinen leima naisiin silti lyödään. Naiset voivat omasta ja toisten naisten mielestä olla edelleenkin *neitoja* tai *piikoja*, mutta myös *daameja*, *typyjä* tai *seireenejä*. Hekin saavat riidellä keskenään ja haukkua toisiaan, eripura ei ole vain miesten etuoikeus, myös nainen saa näyttää aggressiiviset tunteensa.

Naisista on siis tullut merkityksellisimpiä kuin ennen, heidät pitää mainita, ei vain antaa häilyä taustalla. Tämä suuntaus näkyy myös naisten nimissä (ks. liitettä 5/7). Kun jollekin annetaan nimi, siitä tulee merkityksellinen ja tärkeä. Uusissa lehdissä on tavallisempien (*Iines*, *Minni*, *Milla*) hahmojen lisäksi nimetty mittava määrä tyttöjä ja naisia, jopa niinkin, että hahmoja ei ole näkynyt, mutta heidät on mainittu nimeltä. Olisi kai mahdotonta edes yrittää keksiä kaupunkiympäristöön sijoittuvia tarinoita, joissa naisia ei olisi mukana. Nykyaikaisen Ankkalinnan naiset eivät enää ole vain miestensä rouvia, kuten 50-luvun lehdissä, vaan nuoria itsellisiä neitejä. Lieneekö tähän vaikuttanut vallalla oleva sinkkubuumi, jota niin lehdet kuin kirjatkin innokkaasti julistavat. Naiset ovat yhä enemmän yksilöitä, joita kutsutaan oikean maailman etunimillä (*Vilma*, *Lissu*, *Henna*, *Siru*, *Petra*, *Tiina*).

17 MITÄ TUTKIMUKSESTANI SELVISI?

Erilaisten naiseen viittaavien ja naista tarkoittavien ilmausten suuri määrä yllätti minut. Naiset toimivat *Aku Ankan* tarinoissa kaiken kaikkiaan paljon miehiä vähemmän, vaikka muutosta onkin tapahtunut. He ovat mukana ainakin miesten puheissa ja ajatuksen tasolla. Moni seikkailu ja kommellus saa alkunsa naisesta. Esimerkiksi Iines antaa Akulle jonkin tärkeän tehtävän suoritettavaksi, Aku ja Hannu kilpailevat Iineksestä tai vikkeli-liikkeinen Milla jahtaa Roopen lantia, mikä antaa sykäyksen kiivaalle taka-ajolle tai pakoyrityksille. Vaikka miehet ovatkin toimijoita, naiset ovat liikkeellepanevia voimia Ankkalinnassa.

Naissanaston tarkastelu osoitti, että lehden tarinoissa vallitsevat menneisiin aikoihin jämähtäneet asenteet. Suunta kohti tasa-arvoisempaa yhteiskuntaa ei näy perisovinistisissa tarinoissa, sillä jatkuva kahnous määräysvallasta miesten ja naisten välillä on osa Ankkalinnan viehätystä, mutta se voisi näkyä kielenkäytössä. Ilmauksissa korostetaan tarpeettomasti sitä, että puhuttelun kohde tai toimija on nainen (*se nainen*, *neiti*, *noitaneiti*, *velhotar*), kun sukupuolineutraaliakin sanaa voisi käyttää. Naisen rooli määritellään jatkuvasti ja lähes täydellisesti miehen kautta, ja naisen alempi asema mie-

heen nähden tuodaan jatkuvasti jo yksittäisissä sanoissa ja ilmauksissa esiin. Kuten jo Vertailussa totesin, puhutteluissa ei vastoin ennako-odotuksiani näy mainittavaa eroa 50-luvun lehdissä ja vuoden 1999 lehdissä. *Aku Ankat* pitävät siis edelleen elossa todellisesta puheesta jo hävinnyttä ”rouvittelua” ja ”neidittelyä”. Osa tästä voi johtua alkupe- räiskielen vahvasta vaikutuksesta ja osa vankasta perinteestä, joka estää tekemästä kovin radikaaleja muutoksia mihinkään *Aku Ankoissa*, ja tämä koskee myös kieltä. Kuitenkin on hämmästyttävää, että hyvin nykyaikainen ja aikaansa seuraava lehti käyttää tietyissä tapauksissa, kuten naisiin viitattaessa, vanhentunutta kieltä (*näyttelijätär, velhotar, syöjätär*), kun kuitenkin kännykät ja tietokonesanasto löytyvät jo lehden sivuilta. Kyseessä voi todellakin olla pyrkimys tällaisten sanojen säilyttämiseen, mutta feministisen kielentutkimuksen näkökulmasta nämä sanat korostavat turhaan sitä, että kyseessä on naispuolinen referentti.

Vaikka naishahmojen joukko on suhteellisen pieni ja vakiintunut, ja suosikki-ilmaukset ja henkilöiden nimet toistuvat useasti, riitti silti käyttökertoja erikoisemmillekin nimityksille. Se seikka, että suhde merkin ja tarkoitteen välillä on todellakin mielivaltainen, tuli hyvin ymmärrettäväksi naissanaja tarkastellessa (Lyons 1987: 97). Erilaisia viittauksia naisiin on enemmän kuin miehiin, sillä miehistä puhutaan usein etunimellä tai sukunimellä. Miehiin viitattaessa naiset eivät hae eri sävyjä erilaisilla ilmauksilla vaan äänensävyllä, minkä voi sarjakuvassa tulkita hahmojen asennoista ja ilmeistä. Samaan hahmoon liitetään valikoima erilaisia sanoja, joiden käyttöä säätelevät puhujan valinta, tilanne ja mielentila, ne mielikuvat, jotka puhujan päässä liittyvät kohteeseen. Hahmot ilmentävät toimissaan laajaa tunteiden skaalaa, joten käytössä on oltava erisävyisiä ilmauksia, jotka kertovat tunnetiloista ja tuttavuuden asteista. Samalla henkilöllä on laaja valikoima erilaisia samaan kohteeseen viittaavia ilmauksia. Esimerkiksi *Aku* voi viitata Iinekseen sanoilla *Iines, puluseni, arvon neiti* tai käsitellä Iinestä naissukupuolen edustajana *Niin täytyy naisia kohdella – hujasti!* Iinekseen voidaan viitata myös ilmauksilla *tyttöseni, syöjätär* ja *rakas ystävä* puhujan ja tämän mielentilan mukaan.

Naissanaja sisältävissä lauseissa ja ilmauksissa pyritään usein luomaan jonkinlainen tunnelma, ilmaistaan omia tunteita, kannustetaan, uhkaillaan ja herätetään huomiota. Puhuteltavaa yritetään hellitellä tai loukata tai sitten pyrkimyksenä voi olla luoda yhteenkuuluvaisuuden tunnetta ja me-henkeä. Puhe onkin harvemmin vain informaation välittämistä henkilöltä toiselle, vaan sen avulla myös testataan ihmisten välisiä asemia ja valtasuhteita. Naisista käytetään siis paljon erilaisia sanoja, mutta silti ne kaikki kertovat naisen alemmasta asemasta ja miehen oikeudesta jaotella naisia erilai-

siin luokkiin ja arvojärjestyksiin. Jos kielen tasa-arvoistumisen kannattajat olisivat jo onnistuneet pyrkimyksissään, olisi tutkimus aineistoni huomattavasti pienempi, sillä turha naiseuden korostaminen olisi jäänyt pois ja hävittänyt osan naissanoista.

Oli aineistossani myös edistysaskel tasavertaisempaan kielenkäyttöön. Odotin löytäväni lukuisia ilmauksia, joissa semanttinen neutralisaatio vaikuttaisi eli naista kutsuttaisiin mieheen viittaavalla sanalla kuten sanassa *virkamies*. Löysin vain yhden tällaisen sanan ja sekin oli oikaistu tasa-arvoiseksi, *lakinainen*. Tämä ei tietenkään riitä, jos pyritään tasa-arvoiseen ja neutraaliin kielenkäyttöön, joka ei alentaisi tai ylentäisi kumpaakaan sukupuolta väärin perustein. Yksittäiset sanatkin ovat askel parempaan, mutta sinänsä hyödyttömiä ympäristössä, joka mässäilee ja vaikkakin huumorin keinoin leikittelee seksistisillä asenteilla. *Aku Anikka* ei siis kielensä puolesta ole ollut niin tervehenkinen ja harmiton kuin on annettu ymmärtää, mutta ei myöskään sopimaton ja vaarallinen, se vain toisintaa samoja malleja kuin muukin viihdeteollisuus. Kenellekään ei *Aku Anikka* toimi ainoana opettajana. Ilmausten rikkauden ja sujuvan kielensä puolesta se sopii erinomaisesti luettavaksi kaikenikäisille ja puolustaa paikkaansa ajassa, jossa kasvattajat ovat huolissaan nuorten heikosta oman äidinkielen taidosta. Sarjakuvasta on helpompi aloittaa kuin kokonaisesta kirjasta, se ei tyrmää, vaan päästää sisälle vaivihkaa ja voi houkutellakin lukemaan.

Naistutkimuksen keskeiseen kysymykseen siitä, onko naiseus synnynnäistä vai opittua löytyi selkeä vastaus. Ankkalinnassa naiseus on selkeästi yhteiskunnallista ja opittua. Se näkyy naisten käytöksessä ja olemuksessa sen sosiaalistamisen tuloksena, johon tyttölapset päivittäin osallistuvat. Naishahmot ovat lähes samanlaisia miespuolisten hahmojen kanssa, lisäämällä pitkät silmäripset ja rusetit päähän miehistä on tehty supernaisellisia naisia. Naiset ovat naisia siis vaatteidensa ja opitun käytöksensä perusteella. Viehkeästi räpsyvien ripsien ja rusetin lisäksi naisen sotisopaan kuuluvat mekko ja käsilaukku. Erityisen mielenkiintoinen piirre on se, että jos Aku tai jopa karvaiset Karhukoplan konnat pukevat mekon päälleen, heitä luullaan välittömästi naisiksi. Se, että tällä naisella on parransänki tai möreä ääni, tai että hän kirmaa helmat korvissa ei estä Ankkalinnan miehiä flirttailemasta hänen kanssaan. Ei ole olemassa naiseen erottamattomasti liittyvää naisellista käytöstä, vain keinoja, jotka naiset ottavat käyttöön, silloin kun naisellisuudesta ja heille hyötyä. Myös miehet pystyvät esittämään naista pelkästään keimailevalla käytöksellä, ja huijaus onnistuu varmasti. Muuntautuminen toimii myös toisin päin, mutta siihen on harvemmin tarvetta. Ainakin Iines ja Minni ovat pukeutuneet miehiksi yhdessä Millennium-sarjan tarinassa (AA 49/99). Miehet pukeutuvat naisiksi yleensä ollessaan pulassa, kun he yrittävät harhauttaa takaa-ajajat kannoilta.

Naisia ei ikinä epäillä pahoista teoista, joten keino toimii, kunnes takaa-ajaja ryhtyy flirttailemaan piileskelijän kanssa.

Naisiksi pukeutuneet miehet ja räikeän sovinistinen kielenkäyttö ovat huumorin keinoja. Huumorin ja seksismin suhde onkin ongelmallinen ja kukin saa suhtautua siihen oman katsomuksensa mukaan. Onko mikä tahansa siis sallittua, jos se on huumoria? Voiko huumori hauskuuttavasta tehtävästään huolimatta opettaa vääristyneitä malleja ja tehdä tahatonta pahaa? En voi väittää, että aineistosta tekemäni tulkinnat olisivat oikeita, mutta mielestäni ne ovat ymmärrettäviä ja järkeenkäyviä.

Mikä sitten näissä huomioissa, kaavamaisissa seksistisissä asenteissa ja kielenkäytössä, on niin tärkeää? Hyvin eri ikäiset lapset ja nuoret ja monet aikuisetkin lukevat *Aku Ankoja*. Erilaiset lukijat huomaavat erilaisia asioita ja antavat niille erilaisia merkityksiä. Hyvin nuori lukija ei tietenkään ymmärrä kaikkea, eikä hieman vanhempikaan varmasti mieti ensimmäisenä, onko kieli naista halventavaa tai löytyykö siitä kenties rasistisia vivahduksia. *Aku Ankoista* haetaan huvia ja viihdykettä, niitä luetaan ajankuluksi. Tämä ei kuitenkaan ole olennaista käsittelemäni asian kannalta. Sanoja, niiden merkityksiä ja merkityksiin liittyviä mielikuvia ja sävyjä ei tarvitsekaan ymmärtää, ne tarttuvat silti. Pahimmassa tapauksessa juuri lukemaan oppinut kutsuu äitiään *typpäksi* tai naapurin tyttöä *bimboksi* vastoin parempaa tietoaan. Lapset eivät voi myöskään ymmärtää, mikä on tarkoitettu vitsiksi. Lapsi ei ymmärrä vallitsevan yhteiskunnan arvojen ja käytänteiden parodiointia, koska hän ei ole vielä ehtinyt kasvaa yhteiskunnassamme ja omaksua siinä vallitsevia käytäntöjä ja tapoja kaikkine epäkohtineen. Kyky ymmärtää ja mahdollinen ja kriittisyys tulevat vasta myöhemmin, kun omaksuminen on jo tapahtunut.

18 PÄÄTÄNTÖ

Feministisen kielentutkimuksen kannalta tämän tutkimuksen tulokset ovat hyvin odotuksenmukaisia. *Aku Ankassa* käytetään edustavasti seksististä kieltä, jossa vanhat naistalistavat mallit elävät. Kieli tyypittelee ja arvioi naista, ja siihen ovat koodautuneet yhteiskuntamme seksistiset piirteet. Huomionarvoista on kuitenkin se, että liian suppea ja kapeakatseinen tulkinta voi aiheuttaa virhearvioita ja saada asiat näyttämään pahemmilta kuin ne onkaan. Tarkastelemalla vain tiukasti sanoja feministisen kielentutkimuksen viitekehystä käsin, olisin saanut liiankin raskauttavia todisteita naisten jatkuvasta

halventamisesta. Olennaista oli tulkita materiaalia sen itsensä ehdoilla, huumorisarjaku-
vana. Osa räikeimmistä kohdista selittyy sillä, että *Ankkalinna* on läpeensä sovinistinen,
se on luotu sellaiseksi, vaikka naishahmot yrittävätkin välillä ajaa naisasiaa ja tasa-
arvoa, ja kaikki siitä syntyvät ristiriidat on otettu huumorin palvelukseen. Tämänkaltai-
nen huumori ei kuitenkaan edistä tasa-arvoisen ja sukupuolen suhteen neutraalin kielen
kehittymistä, päinvastoin, se pitää vanhat mallit elävinä.

Kuten tutkimuksestani näkyy, on mahdotonta keskittyä pelkästään yksit-
täisten sanojen tai ilmausten tarkasteluun, jos haluaa saada niistä oikean kuvan. Onneksi
se ei ole tarpeellistakaan, sillä työkaluna käyttämäni diskurssianalyysi nimenomaan pai-
nottaa koko kontekstin ottamista mukaan tulkintaan ja on näin ollen paras lähtökohta
tämäntyyppiseen tarkasteluun. Sanoihin fokuusoituminen antoi kuitenkin selkeän lähtö-
kohdan, josta aloitin tarkastelun ja jonkinlaisen ankkurin, joka piti paikoillaan eikä
päästänyt tutkimusta leviämään liian laajalle. *Aku Anikka* tarjoaa niin monia tutkimuksen
aiheita ja aspekteja, että lipsahtaminen ulos alkuperäisajatukselta olisi ollut helppoa.
Mielenkiintoista oli konkreettisesti huomata, kuin jo yksittäiset sanat tai parin sanan
ilmaukset kertovat maailmasta ja luovat yhtenäistä diskurssia, jossa kukin osa rakentaa
kokonaisuutta ja kokonaisuus auttaa tulkitsemaan yksityiskohtia. Pelkästään sanalistoja
(ks. liitteitä 1/7 – 7/7) lukemalla saa käsityksen siitä, miten naisiin suhtaudutaan ja hei-
dän asemastaan Ankkalinnan yhteiskunnassa. Huomasin, kuinka helposti nämä diskurs-
seissa piilevät merkitysjärjestelmät alkavat ohjata ajattelua tiettyyn suuntaan ja itse
määrätä, mitä ja miten tulkintoja tehdään. Jotakin tutkimuksen kannalta merkityksellistä
voi hävitä näkymättömiin. Tätä olenkin nimittänyt ”aivopesuksi”, sillä *Aku Anikkojen*
suurkuluttajana minun täytyi ottaa askel taakse päin, jotta pystyin tarkastelemaan teks-
tejä kriittisesti.

Omaa suhtautumistani *Aku Anikkoihin* tutkimuksessani esitetyt asiat eivät
muuta. Pystyn mainiosti unohtamaan tutkijan roolin ja feministisen tutkimuksen näkö-
kulmat. Vaikka tiesin, että *Aku Anikkojen* maailma on kankean sovinistinen, siksi se
on ollutkin niin hauska, löysin ehkä enemmän kuin olisin halunnut. Valtasuhteet näyt-
täytyvät liiankin selkeästi ja räikeinä, kun niihin kiinnitti huomiota. Tiedostin ehkä
enemmän jo tietämiäni asioita kuin opin varsinaisesti uutta. Oma täydellinen sosiaalis-
tuminen omaan kieleemme ja tietynlaisiin tapoihin käyttää sanoja hämmästyttää. Dis-
kurssianalyysin ajatus siitä, että kielenkäyttäjä on oman kulttuurinsa vanki, eikä näin
ollen huomaa sanoihin kertyneitä, luonnollistuneita merkityksiä ja arvostuksia, tuli use-
asti koettua omakohtaisesti.

LÄHTEET

- Kivekäs, Markku - Perälä, Riku (toim.) 1994: *Aku Anikka ja kumppanit. Näköispainos vuosikerroista 1951-1952*, Hämeenlinna: Helsinki Media Company Oy
- Kivekäs, Markku - Perälä, Riku (toim.) 1995: *Aku Anikka ja kumppanit. Näköispainos vuosikerrasta 1953*, Hämeenlinna: Helsinki Media Company Oy
- Kivekäs, Markku - Perälä, Riku - Toppari, Elina (toim.) 1999: *Aku Anikka. Näköispainos vuosikerrasta 1957*, Jyväskylä: Helsinki Media/ Sarjakuvat
- Aku Anikka 1/99 - 52/99*, Helsinki: Helsinki Media Company Oy
- Aitchison, Jean 1990 (1987): *Words in the Mind. An Introduction to the Mental Lexicon*, Basil Blackwell
- Bloomfield, Leonard 1984 (1933): *Language*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Brunni, Sisko 1998: "Osaavatko poikamme sittenkin puhua" teoksessa Heikkinen, Mantila, Varis, *Tuppisuinen mies. Kirjoitelmia sukupuolesta, kielestä ja kulttuurista*, Helsinki: SKS, 1998, 57 - 71.
- Cameron, Deborah 1996: *Sukupuoli ja kieli. Feminismi ja kielentutkimus*, (suom. Riitta Oittinen ja työryhmä), Tampere: Vastapaino, (*Feminism & Linguistic Theory*, 1985, 1992).
- Dorfmann, Ariel - Mattelart, Armand 1980: *Kuinka Aku Anikka luetaan*, (suom. Markku Koski), Vaasa: Vaasa Oy, (*Para Leer al Pato Donald*, 1971, Ediciones Universitas de Valparaiso).
- Edwards, A. D. 1976: *Language in culture and class*, London: Heinemann Educational Books Ltd.
- Harvilahti, Lauri - Kalliokoski, Jyrki - Nikanne, Urpo - Onikki, Tiina (toim.) 1992: *Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*, Suomalaisen kirjallisuuden seura: Helsinki
- Heikkinen, Merja 1991: *Sillä välin toisaalla... Sarjakuvan kulttuuripoliittinen asema ja sarjakuvien tuotanto*, Helsinki: Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja nro12.
- Heikkinen, Vesa 1999: *Ideologinen merkitys: kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä*. Suomalaisen kirjallisuuden seura: Vaasa
- Helve, Helena 1992: "Tytöjen kriittinen maailmankuva" teoksessa Näre, Sari, Lähteenmaa, Jaana, *Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1992, 246 - 254.
- Herkman, Juha 1998a: *Sarjakuvan kieli ja mieli*, Tampere: Vastapaino
- 1998b: "Sarjakuvan lukeminen - merkitysten dialogia" teoksessa Eskola, Granlund, Ihonen, *Missä mennään? Kirjallisuuden lajeja ja ilmiöitä*, Tampere: Tampereen yliopiston jäljennepalvelu, 1998, 58 - 73.
- Hänninen, Harto - Kempainen, Petri 1994: *Lähtöruutu sarjakuvaan*, Yleisradio Oy.
- Itkonen, Erkki 1969: *Kieli ja sen tutkimus*, Helsinki: WSOY
- Ikola, Osmo 1990: "Sankaritar ja naissankari", teoksessa *Kielen elämää ja käyttöä*, Juva, WSOY, 19 - 21.
- Jaatinen, Jaana 1988: "Miehen puhetta ja akkojen löpinöitä. Eräiden sävyjen ilmaisemisesta kielessä", teoksessa Laitinen, Lea, *Isosuinen nainen. Tutkielmia naisesta ja kielestä*, Yliopistopaino, 1988, 47 - 50.
- Jokinen, Arja - Juhlila, Kirsi - Suoninen, Eero (toim.) 1993: *Diskurssianalyysin aakkoset*, Tampere: Vastapaino
- Kangasniemi, Heikki 1997: *Sana, merkitys, maailma. Katsaus leksikaalisen semantiikan perusteisiin*, Helsinki: Finn Lectura
- Karlsson, Fred 1974: "Sukupuoliroolien kielellisistä heijastumista", *Sananjalka* 16/1974, 24 - 33.

- Kataisto, Vesa 1999: "Kenen suulla puhut, Aku Anka?" lehdessä
Ronkainen (toim.) *Ankkalinnan pamaus* 1/1999,
Ankistit ry, 3 - 5, 32
- Kaukoranta, Heikki - Kempainen, Jukka 1982: *Sarjakuvat*, Keuruu: Otava.
- Kinnunen, Aarne 1972: "Huumori", teoksessa Envall, Kinnunen, Sepänmaa,
Estetiikan kenttä, WSOY, 1972, 195 - 216.
- Lehtonen, Mikko 1998: *Merkitysten maailma. Kulttuurisen
tekstintutkimuksen lähtökohtia*, Tampere: Vastapaino
- Leiwo, Matti 1989 (1987): *Lapsen kielen kehitys*, Helsinki: Yliopistopaino
- Leiwo, Matti - Luukka, M-L - Nikula, Tarja 1992: *Pragmatiikan ja retoriikan perusteita*,
Jyväskylän yliopisto, viestintätieteiden laitos, Jyväskylä
- Lyons, John 1987 (1977): *Semantics I*, London: Cambridge University Press
- Länsimäki, Maija (toim.) 1995: *Sana kiertää. Kirjoituksia suomen kielestä*,
Helsinki: Painatuskeskus.
- Manninen, Pekka A. 1996: "Whammo! Sarjakuvan kieli ja sarjakuvajulkaisut
länsimaisessa kulttuurissa", teoksessa Herkman, Juha,
Ruutujen välissä. Näkökulmia sarjakuvaan, Tampere: Tampere
University Press, 1996, 45 - 59.
- Mantila, Harri 1998: "Jätkät ja jässikät, donjuanit ja gentlemannit eli
Perussanakirjan mieskuva", teoksessa Heikkinen, Mantila, Varis,
Tuppisuinen mies. Kirjoitelmia sukupuolesta, kielestä ja kulttuurista,
Helsinki: SKS, 1998, 15 - 31.
- McCloud, Scott 1994: *Sarjakuva - Näkymätön taide*, (suom. Jukka
Heiskanen), Helsinki: Painatuskeskus Oy, (*Understanding
Comics - The Invisible Art*, 1993, Harpercollins Publishers).
- Moi, Toril 1990: *Sukupuoli/teksti/valta*, (suom. Koli, Raija), Tampere:
Vastapaino, (*Sexual/Textual Politics: Feminist Literary Theory*,
1985, Methuen & Co).
- Mäntynen, Anne - Onikki, Tiina 1997: "Neekeri ei ole neutraali", *Virittäjä*
4/1997, 620,621
- Nykysuomen sanakirja* = NS, 1992 (1967), Juva: WSOY
- Nykysuomen sanakirja 5. Slangisanat* = NSS, 1980, Porvoo: WSOY
- Rasila, Tanja 1996: "Avainsana, mysteerio, täyskäännös... Huumori ja
komiikka sarjakuvan rakenteissa", teoksessa Herkman, Juha,
Ruutujen välissä. Näkökulmia sarjakuvaan, Tampere: Tampere
University Press, 1996, 61 - 80.
- Saarinen, Pirkko, Korkiakangas, Mikko 1998: *Ihanaa vai pitkäveteistä.
Lukeminen nuorten harrastuksena*, Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy
- Siegmán, Aron W. - Feldstein, Stanley 1987: *Nonverbal behaviour and
communication*, Second Edition, New Jersey: Lawrence
Erlbaum Associate, Inc.
- Siironen, Mari 1998: "Aito naisellinen tunteenpurkaus eli Nykysuomen
sanakirjan naiskuva", teoksessa Laitinen, Lea, *Isosuinen
nainen. Tutkielmia naisesta ja kielestä*, Yliopistopaino, 1988, 41 - 45.
- Suojanen, M. K - Suojanen, Päivikki (toim.) 1982: *Sosiolingvistiikan näkymiä*, Helsinki:
Gaudeamus
- Tolvanen, Juhani 1996: "Vahtokarkista lenkkimakkaraksi - ajatuksia
sarjakuvan kääntämisestä", teoksessa Herkman, Juha,
Ruutujen välissä. Näkökulmia sarjakuvaan, Tampere: Tampere
University Press, 1996, 203 - 213.
- Tuohimaa, Sinikka 1988: *Nainen, kieli ja kirjallisuus*, Helsinki: Gaudeamus
- Uusi sivistyssanakirja = US, 1994, Helsinki: Otava
- Yli-Vakkuri Valma, 1989: "Suomalaisen puhuttelun piirteitä" teoksessa
Kauppinen, Keravuori, *Kielen käyttö ja käyttäjä*, Äidinkielen
opettajainliiton vuosikirja XXXVI, Helsinki, 1989, 43 - 74.

Äidit ja muut sukulaisnaiset

äiti
 äitimuori
 äitikulta, äitirakas
 äitianska
 -
 isoäiti, mummo
 mummoparka, mummoraukka
 vaimo, vaimoni
 tytär
 pikkusisko
 -
 leski
 eukko
 täti, tätejä
 -
 rakas kummitäti
 rakas pieni veljentyttäni
 Minni-täti, Hanna-täti
 kiltti, vanha täti
 topakka täti
 iso täti
 eläinäidit
 emo, emokana, kotkaemo
 -

Äidit ja muut sukulaisnaiset

äiti
 äitimuori
 -
 -
 mami
 isoäitini, mummo, mummi
 -
 vaimokulta
 tytär, tyttäni
 sisko
 sisar
 -
 -
 täti
 täti hyvä
 -
 -
 -
 -
 -
 -
 -
 keinoemo
 luontoäiti

Tyttölapset

tyttö
 nuori tyttö, pieni tyttö
 tyttönen
 tyttöseni
 tylleröä
 -
 kultaseni
 lapseni
 lapsukainen
 lapsipoloinen
 -
 -
 -
 -
 -
 -
 -
 pikku ystävä
 söpö ystävä
 luokkatoveri
 -

Tyttölapset

tyttö, tytöt
 -
 tyttönen,
 -
 -
 tytteli
 kulta
 -
 lapsukainen
 lapsiparkaa
 pikkuinen
 pienokaiseni
 pikku nöpönenä
 likkakaverit
 sussut
 pikku prinsessa
 -
 -
 -
 varsinainen villikko

Prinsessat ja kuningattaret

prinsessa
 pikkuprinsessa, pieni prinsessa
 pieni suloinen prinsessa,
 suloinen prinsessani
 ihana prinsessani
 lumiprinsessa, nokiprinsessa
 intiaaniprinsessa
kuningatar, Sinä,
kuningattareni
 -
 kalastuskuningatar

Prinsessat ja kuningattaret

prinsessa
 -
 -
 -
 -
 -
kuningatar,
kuningataräiti
 -

Pahat naiset ja haukutut naiset

noita
 rouva noita
 ilkeä noita, senkin ilkeä noita
 vanha noita
 senkin viheliäinen väkäleuka
 -
 -
 -
 tyttöseni
 -
 -
 -
 -
ilkeä kuningatar
äitipuoli, ilkeä äitipuoli
julma nainen
 eukkoseni

Pahat naiset ja haukutut naiset

noita
 -
 -
 -
 se viheliäinen noita-akka
 se noita
 kiukkuinen noita
 neiti, noitaneiti
 tyttö
 velho,
 velhotar, viekas velhotar
 sinä velho ja kelmi
 sinä kurja nyky-Kirke
 -
 -
 -
 -
 se tihulainen
 syöjätär
 senkin lumoojatar
 noita-ankka, sääliittävä noita-ankka

Nimet

Iines, Minni, Heluna
Klaara Kotko
 -
 Tuhkimo, Helinä, Helinä-keiju
 Maiju, Leena, Elviira, Lylly
Auringonkukka, Tiikerinlilja
 -
 -
 -
 -
 -
 -
 -
 -
 Paula Possun, Sanni Sokuri
 neiti Kalkkuna, rouva Jumbo,
 rouva Anikka, rouva Karhu,
 rouva Kotka
 -
 -
 -
 neiti Kultahapsi
 -
 rouva Nousukas, rouva Platina
 -
 -
 Gala Fortissimo, Madame
 Fortissimo
 -
 -
 -
 rouva Huikari
 Madame Ellinora
 Eveliina Anikka
 -

Muut ilmaukset

-
 -
 -
 -
 -
 -
 -

Nimet

Iines, Minni, Heluna,
Klaara
 Kaino-Vieno,
 -
 -
Auringonkukka, Mokkaasiina
 Eulaalia, Sibylla, Louhi, Hekla
 prinsessa Una, Una, prinsessa Lorac
 Tipsu
 Vilma, Lissu, Henna, Jenna, Siru, Sonja, Petra,
 Tiina, Niina, Sanna, Leila, Jenni, Ella, Inkeri,
 Emilia,
 Kaisa-Kamilla, Petunia, Orvokki, Liila
 Emmi-rouva
 Hanna-täti
 Tina Timantti, Pike Puolukka
 neiti Nautala, rouva Lokki,
 rouva Kärsämä
 -
 neiti Neilikka, neiti Vilhelmiina,
 neiti Desdemona, neiti Fääri
 neiti Tietokanta
 neiti Viehko, neiti Näpsä
 rouva Liitola, Rouva Hundenburg
 -
 Hilja Hissukka Lissu Säihke,
 Siviä Siivo
 Eloveena Elovainio
 -
 Gina-Brigitta Ankanpyrstö, Pulverina Ihantilan,
 Lola Sotkala
 Maustemimmit
 -
 -
 -
 Miss Priimapehko

Muut ilmaukset

kaunokainen (auto)
 tyttönen (krokotiili)
 pikku Sofia (auto)
 vieras
 mielenkiintoinen vieras
 kohtelias asiakas
 hurmaavat finalistit
 uljaat ilmestykset

